T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

XVIII. Yüzyılda İskenderiye Limanı

Mücahide GÜNEŞ
2501060098

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. İdris BOSTAN

İstanbul 2009

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **TARİH ANABİLİM** Dalında **2501060098** numaralı **MÜCAHİDE GÜNEŞ'İN** hazırladığı "**XVIII. YÜZYILDA İSKENDERİYE LİMANI**" konulu **YÜKSEK LİSANS/** ~~**DOKTORA TEZİ**~~ ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI,** Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **14.07.2009 SALI** günü Saat:11.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....'ne* **OYBİRLİĞİ /**~~**OYÇOKLUĞUYLA**~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF. DR. İDRİS BOSTAN	Kabul	
PROF. DR. FERİDUN EMECEN	Kabul	
PROF. DR. YAŞAR KOÇAK	Kabul	
PROF. DR. TUFAN BUZPINAR	Kabul	
DOÇ. DR. MAHMUT AK	Kabul	

DOKTORA
TEZ SAVUNMASI TUTANAĞI

Besim Ömer Paşa Caddesi Beyazıt-34452-İstanbul
Tel: 0 212 440 00 00 Fax: 0 212 440 03 40

XVIII. Yüzyılda İskenderiye Limanı

Mücahide GÜNEŞ

ÖZ

İskenderiye, uzun yüzyıllar boyunca, Hint okyanusu ve Kızıldeniz ticaretinin Avrupa'ya ulaşmadan önce Müslüman topraklarındaki son durağı olması itibariyle ayrı bir öneme haiz olmuştur. Bu çalışmada arşiv belgeleri ışığında 18. yüzyılda bir liman kenti olarak İskenderiye'nin imparatorluk sınırları içerisinde sahip olduğu ticari konumu, İskenderiye limanının fiziksel özellikleri ve Kızıldeniz-İstanbul arasında ulaşımda oynadığı rol ele alınmıştır. Ayrıca herhangi bir tatlı su kaynağına sahip olmayan şehrin içme suyu ihtiyacını Nil nehrinden karşılayan kanal ile şehir içinde dağılmış irili ufaklı sarnıçlar ve Akdeniz sahilinde İskenderiye-Reşid arasında yer yer var olan sedlerin tamirleri hakkında da ayrıntılı bilgi verilmiştir.

ABSTRACT

During the centuries, Alexandria, has a distinctive importance considering of being the last stop in Muslim lands for commerce of Indian Ocean and Red Sea before arriving Europe. In this thesis, in the light of archive documents, the role of the commercial position of Alexandria as a port city in the border of the Empire, its physical features and the role it acted at the transport between Istanbul and Red Sea has been taken up. Also detailed information has given about the repair of the canal that provides drinking water from the Nile to the city that doesn't have any source of sweet water, the repair of cisterns in different sizes that take place in the city and the repair of sedds which has been on the Mediterranean coast between Alexandria and Rosetta.

ÖNSÖZ

Kurulduğu günden bu yana Doğu Akdeniz ticaretinde önemli bir rol oynayan İskenderiye, XVIII. yüzyılda Osmanlı imparatorluğunun en işlek olanlarından limanlarından biriydi. Fiziki konumundan dolayı çok sayıda Avrupalı tüccarın ve bunların konsoloslarının ikamet ettiği şehir, söz konusu yüzyılda Osmanlı iç ticaretinde önemli bir yer işgal etmiştir.

Aslında, Kızıldeniz yoluyla Mısır topraklarına ulaşan Yemen kahvesi ve Hindistan baharatı ile Mısır hububatının, Osmanlı iç piyasasına ve Avrupa şehirlerine dağıtımının yapıldığı bir liman kenti olması, ona bu önemi veren başlıca faktördür. Ticari öneminin yanında Osmanlı imparatorluğu için İskenderiye'nin ne anlam ifade ettiğine bakacak olursak: O, Osmanlı imparatorluğu için bir "serhadd-i azîm"di.

Bu çalışma, XVIII. yüzyılda Doğu Akdeniz'deki bir Osmanlı limanının şartları ve ticari durumuna ışık tutmak amacıyla kaleme alınmıştır. İskenderiye limanı hakkındaki Türkçe literatürün bir-iki makaleyi geçmemesi konunun bakirliğinin göstergesidir. Araştırma esnasında yararlanılan ana malzemeyi Başbakanlık Osmanlı Arşivinden alınan belgeler teşkil etmiştir. Buna göre İskenderiye limanını ve şehrin çevresindeki sedleri ele alan çalışmada şehri üç farklı bölüm altında inceledik: Buna göre birinci bölümde İskenderiye limanının fizikî özellikleri, şehre Nil'den içme suyu getiren kanal ile liman, kale ve İskenderiye seddinin geçirdiği tamirler ele alınmaktadır. İkinci bölümde İskenderiye limanının idari özellikleri, İskenderiye tersanesi, limanda gerçekleşen ticaretin hususiyetleri ve ticareti yapılan metâ' incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise aynı zamanda bir muvasalat limanı olan İskenderiye üzerinden Süveyş, Cidde ve Haremeyn topraklarına gerçekleştirilen taşımacılık ile XVIII. yüzyılda çeşitli seferlere katılan Mısır askerinin ve imparatorluğun güney topraklarına atanan valilerin görev yerlerine ulaştırılması ortaya konmaya çalışılmıştır. Tezin son kısmında, çalışmada kullanılan arşiv vesikalarının bir bölümünün transkripsiyonu eklenmiştir. Burada okunamayan kelimeler tireyle, belgedeki boşluklar ise düz çizgiyle gösterilmiştir.

Tezin her aşamasında desteğini esirgemeyen ve her türlü yönlendirme ve olumlu eleştirileriyle tezin ortaya çıkmasına vesile olan danışmanım Prof Dr. İdris BOSTAN'a teşekkür ederim. Başlangıçta Türkçe ikincil literatürün azlığı bir

problem gibi görünmüştü. Ancak sayın Prof. Dr. Michel Tuchscherer'in yabancı kaynaklar konusunda yaptığı rehberlik ve danışmanlığında bir araya gelen proje grubunun oluşturduğu veri tabanından faydalanmam konusunda gösterdiği kolaylık sayesinde bu problemi aşabildim, kendisine müteşekkirim. Tez çalışmam süresince her türlü kaynağa ulaşmam hususunda yol gösterici olan sayın Prof. Dr. Tufan BUZPINAR'a, tezin sonuna eklediğimiz belgelerin transkripsiyonunda yardımcı olan Özgür ORAL'a ve hayatım boyunca benden hiçbir desteği esirgemeyen aileme çok teşekkür ederim. Ayrıca tezin oluşmasında dolaylı yoldan katkıları bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi çalışanlarına da teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii
ABSTRACT iii
ÖNSÖZ iv
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR ix
GİRİŞ 1
I. BÖLÜM 5
İSKENDERİYE LİMANI'NIN FİZİKÎ ÖZELLİKLERİ VE İSKENDERİYE SEDDİ'NİN GEÇİRDİĞİ TAMİRLER 5
A. İskenderiye Limanı'nın Fizikî Özellikleri 5
B. Limanın ve Şehrin Çevresindeki Sedlerin Geçirdiği Tamirler 6
1. İskenderiye Limanı'nın Tamiri 10
2. İskenderiye Kalesinin Tamiri 10
3. Eşrefiye Kanalı'nın Tamiri 11
4. Büyük İskenderiye Burcu'nun (Burc-ı Kebir) Tamiri 15
5. Ebu Kır Kalesi'nin Tamiri 17
6. Büyük İskenderiye Seddinin (Sedd-i Kebîr) Tamiri 18
7. İskenderiye ve Reşid Arasındaki Seddin Tamiri 23
8. Remle ve Ebu Kır Arasındaki Seddin Tamiri 25
9. Ebu Kır ile Madiye Arasındaki Seddin Tamiri 27
10. Feyyum Seddi ve Köprüsünün Tamiri 30
II. BÖLÜM 32
İSKENDERİYE LİMANINDA TİCARET 32
A. İskenderiye Limanı'nın İdarî Özellikleri 32
1. İskenderiye Gümrük Mukataası 34
2. İskenderiye Tersânesi 36
B. İskenderiye Limanında Ticaret Yapan Gemilerin ve Doğu Akdeniz Sularının Korsanlardan Korunması 37
1. Osmanlı Donanması ve Tüccar Kalyonları 39
2. Mısır - İstanbul Arasında Çalışan Tüccar Kalyonlarının Uyması Gereken Kurallar 41

C. İskenderiye Limanında Yapılan Ticaretin Mahiyeti 43
1. İskenderiye Limanından Geçiş Yapan İthalat-İhracat Ürünleri 46
2. İskenderiye Limanında Kahve ve Hububat Satışı 46
3. İskenderiye'den Saraya Taşınan Hububat 61
4. İskenderiye'den Ege Adalarına Zahire Tedariki 63
D. İskenderiye Limanındaki Tüccar Gemileri 63
E. İngiltere-Fransa Savaşları Esnasında Avrupalı Gemilerin Kiralanması 64
F. Fransız İşgalinden Sonra İskenderiye-İstanbul Arasında Gerçekleşen Ticaret . 65
III. BÖLÜM 73
KIZILDENİZ-İSTANBUL ULAŞIMINDA BAĞLANTI NOKTASI OLARAK İSKENDERİYE 73
A. Süveyş, Cidde ve Haremeyn ile İstanbul Arasındaki Ulaşımı Sağlaması Açısından İskenderiye Limanı 74
1. Ravza-i Mutahhara ve Mekke'deki Bazı Mekanların Tamiri Esnasında Gerekli Malzemenin İskenderiye Üzerinden Taşınması 74
2. Top ve Cephane Nakli 77
3. Fitil, Üstüpü, İspavlu ve Barut Nakli 79
4. Mısır Darphanesine Gönderilen Bakırın İskenderiye Üzerinden Ulaştırılması 82
B. Asker Naklinde İskenderiye Limanı 82
1. İstanbul'dan Cidde'ye Asker Nakli 82
2. İskenderiye'den Sefer için Gönderilen Mısır Askeri 83
3. Sefere Çıkan Askerinin İhtiyaçlarının İskenderiye Üzerinden Gönderilmesi 90
C. Devlet Adamlarının Gidiş-Geliş Güzergâhı Olarak İskenderiye Limanı 93
1. Mısır Vilayetine Atanan Yeni Valilerin Nakli 93
2. Mısır'a Vergi Tahsiline Giden Devlet Adamlarının İskenderiye Limanı Üzerinden İstanbul'a Getirilmesi 97
D. Mısır İrsaliye Hazinesinin Gönderilme Noktası Olarak İskenderiye Limanı ... 98
1. İrsaliye Hazinesi 98
2. İrsaliye Zahiresi 99
3. Cizye 99
E. Haremeyn'e Deşişe İrsali 101
1. Haremeyn'e Deşişe İrsali için Süveyş'te İnşa Edilecek Gemi 102
SONUÇ 107
BİBLİYOGRAFYA 108

EKLER 115

KISALTMALAR

A.DVN.AHK.CZRK.d	Cezayir Ahkam Defterleri
A.DVN.DVE	Düveli Ecnebiye Defterleri
A.DVN.MHM	Bâb-ı Asafî, Mühimme Defterleri
c	cilt
C.BH	Cevdet, Bahriye
C.BLD	Cevdet, Belediye
C.DH	Cevdet, Dâhiliye
C.EV	Cevdet, Evkaf
C.İKTS	Cevdet, İktisat
C.HR	Cevdet, Hariciye
C.MF	Cevdet,
C.ML	Cevdet, Maliye
C.MTZ	Cevdet, Eyalet-i Mümtâze
C.NF	Cevdet, Nâfia
C.SM	Cevdet, Saray
çev	Çeviren
D.BŞM.MSR	Baş Muhasebe Mısır Defterleri
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
HH	Hatt-ı Hümayun Tasnifi
İE.ADL	İbnülemin, Adliye
MMD	Mısır Mühimme Defterleri
S	Sayı
s	Sayfa

GİRİŞ

BİR AKDENİZ LİMANI OLARAK İSKENDERİYE

12-13 derece kuzey enlemleri, 24-29 derece doğu boylamlarında yer alan İskenderiye, doğal iki limanıyla, Mısır'ın Akdeniz üzerinde bulunan üç önemli limanından en batıda olanıdır. Müslümanlar tarafından fethinden önce uzun yıllar Mısır'ın başkentliğini yapan İskenderiye, bulunduğu stratejik konumu itibariyle sonraki yüzyıllarda da gerek ticari ve iktisadi, gerek siyasi ve askeri anlamda önemini korumuştur. Asya ve Afrika kıtalarının birbirine bağlandığı Mısır topraklarında bulunan bu liman şehri, Akdeniz sayesinde Avrupa'yı da Hindistan ve Arap ülkelerine bağlamaktadır.

İskenderiye, Anadolu, Suriye ve Yunanistan'a hemen hemen eşit uzaklıkta bulunduğu için, tarihi boyunca, farklı ülkelerden ve kültürlerden insanların yaşadığı kozmopolit bir şehir olmuştur. İskenderiye'yi Eyyübiler döneminde ziyaret eden Benjamin de Tudela, bütün Hıristiyan Avrupa ülkeleriyle doğudaki Müslüman ve gayrimüslim ülkelerin ticaretlerini bu liman şehri üzerinden yaptıklarını bildirmektedir[1]. İskenderiye'ye tarihî önemini veren de bu ticarettir. XVIII. yüzyıl sonlarında İskenderiye'yi ziyaret eden Manoncourt, şehir nüfusunun yaklaşık beş bin kişi olduğunu, burayı ticaret merkezi haline getiren faktörün yabancı ülkelerden ve Doğu'dan gelen insanların olduğunu ve şehir sakinlerinin dil ve kıyafet bakımından çeşitlilik gösterdiğini söylemektedir[2].

Özellikle Memlükler döneminde ticari açıdan en parlak günlerini yaşayan İskenderiye, doğu ve batı arasında bir iletişim ve ticaret noktasıydı[3]. Ancak 15. yüzyıl sonunda Ümit Burnu yolunun keşfedilmesiyle ve Memlüklerin siyasi açıdan zayıflama sürecine girmeleriyle İskenderiye'de gerçekleşen deniz ticareti durma noktasına gelmişti. İbn İyas 920 (1514-1515)'de İskenderiye limanının harap durumda olduğunu,

---

[1] Eymen Fuad es-Seyyid, "İskenderiye", **DİA**, c. 22, s. 575.

[2] Abdülhamid Hâmid Süleyman, **Tarihü'l-Mevâni'i'l-Mısriyye fi'l-'Asri'l-'Osmâni**, el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmmetü Lilkitâb, 1995, s. 23.

[3] Seyyid Muhammed es-Seyyid, **el-İskenderiyye ve Mekânetüha'l-İstrateciyye fi'l-'Asri'l-'Osmânî**, Kahire, 2006, s. 12.

o sene limana hiç mal girmediğini belirtmektedir[4]. Bunda şüphesiz son Memlük sultanlarının koyduğu ağır gümrük vergilerinin yanı sıra Kızıldeniz'de faaliyet gösteren Portekiz donanmasının da rolü büyüktür[5]. İbn İyas, bu dönemde Portekiz baskılarından dolayı beş-altı yıldır Süveyş'e ticaret amacıyla hiçbir geminin girmediğini de söylemektedir[6].

İskenderiye, Ridaniye savaşının (1517/922) ardından Osmanlı donanmasının buraya gelişiyle Osmanlı idaresine geçmiştir[7]. Donanmanın İskenderiye'ye ulaştığını haber alan Yavuz Sultan Selim, İskenderiye'ye gelmiş ve burada dört gün kalarak donanmayı teftiş etmişti. O günden itibaren de İskenderiye, Osmanlı İmparatorluğu için, İstanbul ile Kahire ve Arap yarımadası (Süveyş-Yemen-Cidde/Hicaz) arasında önemli bir liman şehri olarak gelişmeye devam etmiştir. Kızıldeniz'de faaliyette bulunan Portekiz donanması tarafından engellenmesine rağmen Müslüman tüccarların kazançlarının tatmin edici olması[8], Osmanlı İmparatorluğunu Kızıldeniz üzerinde daha da etkin bir siyaset gütmeye itmiş, bunun sonucunda da Mısır limanları önem kazanmıştı[9]. 16. Yüzyıl başlarında İskenderiye limanında bitme noktasına gelen ticaret, Kızıldeniz'de Portekiz-Osmanlı çekişmesi sonucu, aynı yüzyılın üçüncü çeyreğine gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu lehine, tekrar rayına oturmuştur. Bunun sonucu olarak da daha 16. Yüzyılın ikinci yarısında (1560 yılında) Hindistan tarafından İskenderiye'ye yılda 40.000 kantar baharat ulaşmıştı[10].

İskenderiye, Osmanlı-Avrupa ticari ilişkilerinde gerçekten çok önemli bir merkezdi. Ancak İskenderiye'nin diğer Osmanlı limanlarıyla olan ilişkisi Avrupa limanlarıyla olandan çok daha büyük boyutlardaydı[11]. İç ticaret imparatorluğun

---

[4] İbn İyas, **Bedâ'i'u'z-Zühûr fi Vekâyi'i'd-Dühûr,** el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-'Âmmetü Lilkitâb, Kahire, 1984, IV, s. 320.

[5] Portekiz donanmasının Kızıldeniz'deki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Salih Özbaran, "*Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu*", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 31, İstanbul, 1978, s. 65-146.

[6] İbn İyas, Bedâ'i'u'z-Zühûr, V, s. 128

[7] Seyyid Muhammed es-Seyyid, "İskenderiye-Osmanlı Dönemi", **DİA**, c. 22, s. 576.

[8] 1527-1528 tarihli bütçede Osmanlı imparatorluğunun 477.431.168 akçalık gelirinin 17.731.964 akçası diğer bir deyişle toplam gelirin %3.8'lik bir bölümü Cidde ve Mısır limanlarından elde edilen gelirdi: Özbaran, Hindistan Yolu, s. 24.

[9] Özbaran, Hindistan Yolu, s. 39.

[10] Özbaran, Hindistan Yolu, s. 97.

[11] Michael Reimer, "*Cevânibü İctimaiyyetin ve İktisâdiyyetin ve Siyâsiyyetin min Tarihi'l-İskenderiyye fi'l-Karni's-Sâmin 'Aşar*", **Mecelletü Külliyeti'l-Âdab**, Kahire, 1993, s. 273.

ekonomisi ve bütünlüğü bakımından önemli bir rol oynamaktaydı[12]. 1783'te İskenderiye'nin toplam ticaretinin %77'si Osmanlı limanlarıyla gerçekleştirilmişti[13].

Osmanlı topraklarına dâhil olduktan sonra, iç ve dış ticaretteki etkin konumunun yanı sıra ulaşım açısından muvasalat limanı olarak farklı bir konuma da kavuşan İskenderiye limanı, İstanbul'u Akdeniz üzerinden imparatorluğun güney topraklarına bağlamıştır.

Kısa zamanda Osmanlı İmparatorluğunun Akdeniz üzerindeki en önemli limanlarından biri haline gelen İskenderiye, Tersane-i Âmire'de kullanılan üstüpü ve ispavlunun İstanbul'a ulaştırılması, Kahire'den hububatın ve Yemen'den kahvenin getirtilerek imparatorluğun diğer şehirlerine –özellikle İstanbul'a- taşınması açısından kilit rol oynamıştır. Ayrıca sefer zamanı Mısır askerinin imparatorluk ordusuna katılması da İskenderiye limanı üzerinden gerçekleşmiştir.

Mısır'a yeni atanan idarecilerin ve diğer devlet adamlarının Kahire'ye İskenderiye üzerinden Nil vasıtasıyla gitmeleri, Mısır irsaliye hazinesini İstanbul'a götüren görevli memurun İskenderiye'den Donanma kalyonlarıyla imparatorluk başkentine ulaşması, İskenderiye limanına sadece ticarî değil aynı zamanda resmî bir hüviyet kazandırmıştı. Ayrıca hacıları taşıyan gemilerin uğrak yeri olması[14] ve Osmanlı ve Avrupalı tüccarların[15] burada faaliyette bulunması, bir liman şehri olarak İskenderiye'nin nasıl bir görünüme sahip olduğu konusunda zihnimizde değişik bir imaj oluşturmaktadır.

İskenderiye, Avrupa ülkeleriyle Osmanlı imparatorluğunun ticari ilişkilerinde de başrol oynuyordu. Nitekim ticari imtiyaz verilen Venedik, Dubrovnik, Fransa ve İngiltere tüccar ve şirketleri burada faaliyette bulunuyordu[16]. Bu devletler kendi tebaalarının meselelerini çözmek için İskenderiye'de konsolosluklar kurmuşlardı.

İskenderiye her ne kadar ticari ilerlemesine Osmanlı döneminde tekrar kavuşmuşsa da bundan tam olarak faydalandığı söylenemez. Özellikle XVIII.yüzyıl İskenderiye'nin demografik anlamda düşüşler yaşadığı bir yüzyıldır. Bunun sebebi ise

---

[12] Daniel Panzac, "18.*Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti*", **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2000, S. 5, s.368.

[13] İdris Bostan, " *Doğu Akdeniz'de Bir Osmanlı Üssü: XVIII. Yüzyılda Mısır İskenderiyesi*", basılmamış tebliğ: International Conference on Egypt During The Ottoman Era (26-30 Kasım 2007), 2007, s. 5.

[14] Suraiya Faroqhi, **Hacılar ve Sultanlar,** Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 16.

[15] Nelly Hana, **Osmanlı Kahiresinde Tüccar Olmak,** Küre yayınları, İstanbul, 2006, s. 71.

[16] Muhammed es-Seyyid, "İskenderiye", s. 577.

salgın hastalıklar ve şehrin tatlı su ihtiyacının yeterince sağlanamamasıydı[17]. Aslında Osmanlı Devleti İskenderiye'nin su ihtiyacının giderilmesi üzerinde durmuş, özellikle kanal ve sarnıçların tamiri için Mısır hazinesinden önemli bir meblağ da ayırmıştı. Fakat salgın hastalıklar Divan'ın gündemine ancak 19. yüzyılda girebilmişti ve bu zamana kadar İskenderiye'nin nüfusu çok azalarak üçte bire düşmüştü.

Deniz ticaretinde merkezi bir rol oynamasına karşılık İskenderiye'nin XVIII. yüzyılda diğer Arap şehirleriyle karadan bağlantısı çok zayıftı[18]. Şehir, deniz kenarında limana yakın çok dar alanda yerleşmişti. Bazı tarihçiler bunun İskenderiye'nin ticaret konusunda çok önemli bir merkez olduğunu ancak sınai, mali, idari, kültürel, sanatsal ve dini yönlerden Osmanlı zamanında önemli bir rolü olmadığını gösterdiğini belirtmektedirler[19].

Tezde ele alacağımız İskenderiye limanının XVIII. yüzyıldaki önemi ve etkinliğini incelerken şüphesiz söz konusu yüzyılda Osmanlı limanlarının durumunu ve genel manada Osmanlıların ve Avrupalıların buralardaki etkinliklerine de bir göz atmak gerekecektir. Panzac XVIII. yüzyılda Akdeniz'deki Osmanlı limanlarının öne çıkan dört özelliğini şu şekilde belirtimektedir[20]:

1. Bölgesel ticaret Milletlerarası ticaretin önüne geçmiş durumdadır.
2. Müslümanların bilhassa da Türklerin ticari etkinliği dikkate şayandır.
3. Her ne kadar Müslümanlara göre hala ikinci planda kalsalar da gayrimüslimlerin rolü daha da belirginleşmektedir.
4. Büyüyen Avrupa ekonomisinin yansımaları Osmanlı deniz ticaretinde görülmeye başlamıştır.

[17] Reimer, Cevânib, s. 272.
[18] Reimer, Cevânib, s. 272.
[19] Reimer, Cevânib, s. 273.
[20] Panzac, Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti, s. 390.

I. BÖLÜM
İSKENDERİYE LİMANI'NIN FİZİKÎ ÖZELLİKLERİ VE SEDLERİN GEÇİRDİĞİ TAMİRLER

A. İskenderiye Limanı'nın Fizikî Özellikleri

Kuzeyde Akdeniz güneyde Meryut gölü arasında dar bir sahil şeridinde kurulmuş olan İskenderiye şehrinin sahil uzunluğu 27 kilometredir. Şehrin kurulduğu topraklar, doğuda 5 kilometreyi bulurken batıya gittikçe daralmakta ve bazı yerlerde 1 kilometreden daha da dar olabilmektedir[1]. Doğuda Edku gölü ve Ebu Kır, batıda ise Meryut gölü şehrin sınırlarını oluşturur. Kuzey tarafının deniz, güney tarafının göl olması, bir anlamda İskenderiye'nin kaderini belirlemiştir.

Mısır'ın Akdeniz üzerinde bulunan en batıdaki limanı olan İskenderiye'nin batıda "Garb limanı" veya "Müslüman limanı", doğuda "Kâfir limanı" olmak üzere iki iskelesi vardır[2]. Kadırga limanı da denilen Müslüman limanı, devletin mîrî kalyonlarının demirlediği iskeledir. Kâfir limanı ise tüccar gemilerinin demirlediği, ticaretin gerçekleştiği limandır. Her ne kadar bu iki liman Kâfir ve Müslüman limanı olarak isimlendirilse de pratikte kesin olarak böyle bir ayrım bulunmamaktaydı. Günümüzde artık kullanılmayan doğudaki Frenk limanına[3] tüccar gemileri yanaşırken Kadırga limanı mîrî kalyonlara has olduğu için tüccar ve rencber gemilerinin girmesi yasaktı[4]. Sivil Müslüman tüccar kalyonları Frenk limanına demirlemek durumundaydılar. XVIII. yüzyılda İngiliz seyyah Charles Thompson da seyahatnamesinde batıdaki limanı Türk gemilerinin yanaştığı "eski liman", doğudaki limanı da tüccar gemilerinin yanaştığı "yeni liman" olarak zikretmektedir[5].

Frenk limanı olarak da adlandırılan İskenderiye limanının doğu tarafındaki iskele, batıdaki Kadırga limanına nispeten daha küçük bir limandı. Tüccar gemilerinin

---

[1] Salâh Ahmed Herîdî, **el-Câliyât fî Medîneti'l-İskenderiye fi'l-'Asri'l-'Osmâni**, İskenderiye, 2004, s. 6.

[2] 4 Safer 1173 (27 Eylül 1759) tarihli hüküm: C.BH, 2261 "…İskenderiye'nin kefere ve ehl-i islama mahsus iki limanı olub…"

[3] Salah Ahmed Herîdî, **el-Câliyât fi Medineti'l-İskenderiye fi'l-'Asri'l-'Osmânî**, 'Ayn li'd-Dirâsâti ve'l-Buhûsi'l-İnsâniyye ve'l-İctimâ'iyye, el-Haram, 2004, s. 5.

[4] Evâil-i Rebiülâhir 1126 (16 Nisan 1714) tarihinde Mısır valisi vezir Veli Paşa'ya ve İskenderiye mütesellimine ve dizdarına ve İskenderiye limanı reisine ve sair zâbitana gönderilen hüküm: MMD, 1, h. 314.

[5] Charles Thompson, **Travels Through Turkey in Asia the Holy Land, Arabia, Egypt and Other Parts**, The Bible and Sun, London, 1767, s. 255.

aynı zamanda "Beylik limanı" dendiği bu limana yanaşması sebebiyle gümrük binaları de bu limana bakan kıyıdaydı. Ancak bu liman küçük olduğu için tüccar kalyonları girip çıkarken problem yaşamaktaydılar. XVIII. yüzyılda müste'men iskelesinde görevli 10 liman reisi, kalyonlara ve diğer gemilere limana giriş çıkışta kayıklarla kılavuzluk yaparak bu konudaki sıkıntıyı bir nebze hafifletmekteydiler.

Piri Reis, H. 933 (M. 1526)'te "*Kitab-ı Bahriye*"sinde İskenderiye için, "Arap memleketlerinin denize açılan kilidi" der ve şehrin iki limanından bahseder:

"*ve ol kal'anın önünde iki liman var ol limanlar karadan birbirine birer mildir ve amma denizden dolaşmağa liman ağzından liman ağzına beş mildir ve lî ol limanların gün batısı tarafında olan limana porto vaki derler eski liman demekdir Ammâ mezkûr limana Arab taifesi Garb limanı derler ve gün doğusu tarafında olan mezkûr şehrin önündedir ol sebebden ekser gemiler gün doğusu tarafında olan limana konarlar* [6]."

İskenderiye şehri önündeki iki liman hakkında bilgi veren Piri Reis, gün doğusunda bulunan limanın şehrin önünde bulunduğu için gemilerin ekseriyetle buraya demirlediğini, bu yüzden *nâ-pak ve kurtlu* bir liman olduğunu, bu kurtların gemi tahtasını harab ettiğini velhasıl huzur yeri olmadığını belirtir.

Bu arada XVIII. yüzyılda İskenderiye'nin nüfusu hususunda Osmanlı arşiv kaynakları İskenderiye'ye ticari amaçlarla gemiler vasıtasıyla dışarıdan gelen kalabalık güruhun haricinde, şehrin kendi nüfusunun 60.000-70.000 civarında olduğu bilgisini vermektedir[7]. Bu konuda kapsamlı bir araştırma yapan Daniel Panzac ise, İskenderiye'nin XVIII. yüzyıl başlarında 18.000-20.000 arasında nüfusa sahip iken, vebadan dolayı aynı yüzyıl sonlarında yalnızca 8000 civarında insanın kaldığını belirtmektedir[8].

B. Limanın ve Şehrin Çevresindeki Sedlerin Geçirdiği Tamirler

İskenderiye limanı, kalesi ve şehrin su ihtiyacını karşılayan sedler, İskenderiye için hayati önem taşımaktaydı. Bir liman şehri olarak İskenderiye'nin

[6] Piri Reis, **Kitab-ı Bahriye,** Köprülü Kütüphanesi, II, nr.171, s. 351.

[7] Mısır valisi vezir Mustafa Paşaya gönderilen Evâhır-ı Şevval 1150 (11-19 Şubat 1738) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 393."… Bender-i İskenderiye'nin dâhil ve hâricinde enhâr ve uyûn misillü âb olmayup ol mahalde sâkin altmış yetmiş bin mikdarı nüfûsdan mâada Dersaadetimden ve mahall-i sâireden sefâyin ile tevârüd eden ibâdullâh ve sâirlerin…"

[8] Daniel Panzac, "*Alexandrie, peste et croissance urbaine (XVII-XIX siecles*)", **ROMM (Revue de l'Orient mediterranéen et musulman)**, 1987, S. 46, s. 89.

varlığını sürdürebilmesi ve canlılığını koruyabilmesi, şehir halkının yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması ve ticari faaliyet yapılabilmesi için uygun bir ortam oluşturulmasına bağlıydı. Ticaretin problemsiz yürütülebilmesi için limanın fiziki durumunun önemi yadsınamaz.

Osmanlı Devleti için İskenderiye şehri "*bir serhadd-i azîm*" idi[9]. Özellikle Doğu limanında Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı köprü ve burç ile İskenderiye limanındaki burç, bölgenin güvenliğinin temini maksadıyla bina edilmişti. Ayrıca imparatorluk merkezi tarafından İskenderiye ve Reşid boğazları Kahire'nin kilidi sayılmaktaydı[10]. Bu yüzden İskenderiye idari olarak Cezayir-i Bahr-ı Sefid eyaletine bağlanmıştı ve İskenderiye Cezayir-i Bahr-ı Sefid eyaletinin valisi olan kaptanıderyanın tayin ettiği kalyonlar tarafından korunmaktaydı[11]. Fransız işgalinden on iki sene önce de bu kalyonlara ek olarak Mirmiran Derviş Hasan sadece İskenderiye ve Reşid'in muhafazasını sağlaması için görevlendirilmiştir[12].

Bu kadar büyük bir öneme sahip bir şehir olan İskenderiye'de hem sağlıklı bir şekilde tarım yapılmasını sağlayan hem de su ihtiyacını karşılayan sedlerin, çeşitli sebeplerden dolayı zaman içinde tamir edilmesi meselesi gündeme geliyordu. Deniz seviyesinden alçak olan Akdeniz kıyısındaki köy ve mezraaları deniz suyundan korumak amacıyla İskenderiye ile Reşid arasında yüzyıllardan beri var olan sed, Ebu Kır ile Madiye arasında, Buhayra'da, Remle ile Ebu Kır arasında farklı bölümler halinde inşa edilmişti. Özellikle zirai faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için ayrı bir önemi haiz olan sedler için Divan: "*…kadîmü'l-esâs me'ser-i celile-i hüsrevâneden olan südûd-ı mütenevvia yuhakkimuhullâhu Te'âlâ…"* tabirini kullanmıştır[13].

---

[9] Mısır valisi vezire ve ümera-yı Mısır ve mültezimîne gönderilen Evâsıt-ı Muharrem 1146 (24 Haziran-3 Temmuz 1733) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 2.

[10] Mîrmîran-ı Kiramdan o günlerde Mısır canibinde olan Derviş Hasan'a gönderilen Evâhır-ı Rebiülâhir 1201 (10-20 Şubat 1787) tarihli hüküm: MMD, 10, h. 236.

[11] XVIII. yüzyıl başlarında İskederiye hala kaptanıderyaya bağlıdır: İskenderiye kadısına gönderilen Evâil-i Receb 1133 (28 Nisan-8 Mayıs 1721) tarihli hüküm: MMD, 3, h. 186: "…ve İskenderiye sancağı dahi ümera-yı deryanın salyane - tasarruflarında olmağla…" XVIII. Yüzyıla kadar sancak beyiyle doğrudan İstanbul'a bağlı olan Mısır limanlarının durumu 1725 yılında Süveyş'e Mısır valisi tarafından tayin edilen Ali Paşa'dan itibaren yavaş yavaş değişmiştir. Osmanlı otoritesinin azalması ve Çerkez beylerin yükselmesi XVIII. yüzyılın ikinci yarısında İskenderiye, Dimyat ve Reşid'de de sancak beylik makamının kaldırılmasıyla sonuçlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Abdülhamid Süleyman, el-Mevâni'ü'l-Mısriyye, s. 67.

[12] MMD, 10, h. 236.

[13] 13 Şevval 1198 (30 Ağustos 1784) tarihli hatt-ı hümayun: HH, 29/1360.

Osmanlı başkentinin bilhassa saray mutfağının pirinç ve şeker ihtiyacının büyük bir kısmını karşılayan bu toprakları Akdeniz'in tuzlu suyundan korumak amacıyla yaptırılan sedler zaman içinde, rüzgarın ve dalgaların da etkisiyle yıkılıyor ve bölge toprakları su baskınıyla karşı karşıya kalıyordu.

Akdeniz kıyısında bulunan bu uzun sed, balıkçılar ya da kum almak isteyen gemi kaptanlarının bilinçsiz davranışları nedeniyle de zarar görüyordu. Bunların zararını engellemek için ise Ebu Kır kalesinin dizdarı ve neferleri gece gündüz nöbet tutuyorlardı[14].

Tarımsal faaliyetleri tehlikeye sokan bu durum karşısında "*mâl-ı mîrî"y*i korumak için halk devreye giriyor ve durum, gönderdikleri mahzarla hemen merkeze iletiliyordu. Tamirat işleri de halk ve devlet işbirliğiyle yürütülüyordu. Mısır vilayetinin gelir dengesini korumak amacıyla tamirin erken bitirilmesi için çalışmalar titizlikle yapılıyordu.

Sed duvarlarının yıkıldığı bilgisinin, mahzar vasıtasıyla veya Mısır valisi tarafından merkeze iletilmesinin ardından genellikle Divan-ı Hümayun tamir işlerini yürütecek bir mübaşir tayin ederdi. Mübaşirin tamir esnasında nasıl bir yöntem izleyeceği, masrafları hangi kaynaktan karşılayacağı konusu, merkezden ona ve Mısır valisine emir olarak gönderilirdi. Tamir ve bakım-onarım masrafları genellikle her sene düzenli olarak imparatorluk başkentine gönderilen Mısır irsaliye hazinesinden, bazen de hulvan-ı kura malından (Mısır'daki bazı köylerin satılması veya kiraya verilmesiyle elde edilen gelir) karşılanırdı.

Divan-ı Hümayundan çıkan hükümlerde, genellikle Mısır valisine tamir için mübaşir olarak kimin tayin edildiği bildirilir, tamirden önce yapılan keşifle tamir için gerekli olan meblağ tespit ettirilirdi. Keşfe, genellikle mübaşirle birlikte İskenderiye Kadısı, Mollası, Yedi Ocak Zâbitleri, mühendisler ve bilirkişi diyebileceğimiz "*ehl-i hibre*" katılırdı. Keşfin ardından tamirde kullanılacak malzeme tespit edilir ve tahminî bir masraf çıkarılırdı. Malzemenin temini konusunda da merkezden gereken yönlendirme yapılırdı. Mesela Evâil-i Ramazan 1125 (21-30 Eylül 1713) tarihli, merkezden Mısır valisine gönderilen bir hükümde[15] tamir için gereken kerestenin Menteşe dağlarından kestirilip İskenderiye'ye gönderilmesi emredilmiştir.

---

[14] Mısır valisi vezir Rağıb Mehmed Paşa'ya ve müteferrika ocağının zâbitan ve ihtiyârlarına gönderilen Evâil-i Cemaziyelevvel 1161 (29 Mayıs-8 Haziran 1748) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 471.

[15] MMD, 1, h. 290.

Tamir için gereken malzeme ve işçilerin temini, ayrıca bunların taşınması gibi problemler mübaşire bile bırakılmadan, Divan tarafından belirlenir, gereken kişilere bildirilirdi. Sed tamirinde çalışan mühendis ve işçi sayısı toplamda genellikle 100 kişiydi. İstanbul'dan gidecek bu elemanların yolda ihtiyaç duydukları peksimet de genellikle devlet tarafından karşılanırdı. Mesela 1216 (1801) yılında tamir için İskenderiye'ye gidecek işçiler için hazırlanan 80 kantar peksimetten 30 kantarı İstanbul'daki Peksimetçi Ağa tarafından, 50 kantarı da Gelibolu'daki Bulgaroğulları tarafından tedarik edilmiştir[16].

19. yüzyıl başlarından itibaren İskenderiye seddinin tamirinde Avrupalı mühendisler de çalışmıştır. 1218 (1803) yılında İsveçli mühendis Rhode İskenderiye seddini tamir etmiştir[17].

İskenderiye seddinin tamirinde çalışacak işçiler çoğu zaman İstanbul'dan bazen de Mısır'dan tutulurdu. Seddin tamirinde kullanılacak kereste Mısır'da bulunmadığından genellikle Ege adaları, Batı Anadolu veya Rumeli'den üç direkli gemilere yükletilerek getirtilir, çivi ve demir gibi diğer malzemeler de İstanbul'dan gönderilirdi. Bu malzemeler tersanede, cebehanede veya mehterhanede bulunduğu takdirde buralardan tedarik edilir, aksi takdirde satın alınırdı. Mesela 1216 (1801) yılında gerçekleşen tamirde kullanılmak üzere İstanbul'dan; 3000 koğuş-ı çam, 150 koğuş-ı meşe, 5000 elvah-ı yoklama-i meşe, 1000 elvah-ı koğuş-ı çam-ı kebir kalas, 600 kantar ham demir, 150 kantar çeşitli çivi, 30 kantar çelik, 5000 bakır çivi, 10 demir çemberli kalyon mancanası, 200 demir çemberli kalyon varili, 2 demirci ocağı takımı, 1 tunç şahmerdan, önceden havuz binaları için imal edilmiş olan bazı edevat, 300 gemi kaplamasında kullanılan bakır levha, 3000 küfe safra (geminin altına döşenen kum), 1000 bakır kürek, 1000 ıhlamur resen (halat), 50 kantar mâyelik tunç, 1 adet muşambalı iki direkli çadır, 2 adet muşambalı on üç cizye çadır, 10 çerge, 2 memşa (ayak yolu), 5 adet tente-i kalyon, büyük kürek, büyük demir örs, büyük çekiç, küçük çekiç, makas gönderilmişti[18].

[16] 14 Şevval 1216 (17 Şubat 1802) tarihli C.NF, 1605.

[17] İsveçli mühendisin 14 Şevval 1218 (27 Ocak 1804) tarihli takriri: C.NF, 114.

[18] 13 Şevval 1216 tarihli (16 Şubat 1802) C.NF, 2522.

1. İskenderiye Limanı'nın Tamiri

XVIII. yüzyılda, İskenderiye limanının[19] tamir edildiğine dair ilk hüküm 1129 (1718) tarihlidir. Liman ağzındaki bazı yerlerin yıkıldığı haberi başkente bildirilmiş ve buradan gelen emir sonucu, İskenderiye seddinin tamirine mübaşir olarak o sırada Mısır'da bulunan Hekimbaşızade Ali tayin edilmişti[20].

İki limanlı İskenderiye'nin kâfir limanı da denilen müstemen iskelesi, Evâsıt-ı Rebiülevvel 1141 (15-25 Ekim 1728) tarihinde tamir edilmiştir. "*Mürûr-ı eyyâm*" ile harap olmak üzere olan iskelenin bu durumunu Divan-ı Hümayun'a önceki Mısır valisi Mehmed Paşa (Mehmed Paşa'ya da durumu İskenderiye kadısı ve ahalisi mahzar vererek bildirirler) iletir. Mühendis ve tamir konusunda uzman kişilerce yapılan keşif sonucu, tamirde kullanılacak malzeme için 150.000 paralık bir tahmini masraf çıkarılır. Mehmed Paşa bu keşif sonucu oluşturulan defteri ve İskenderiye kadısının çıkardığı ilam ve hucceti İmparatorluk başkentine gönderir. Bunun sonunda masraf hulvan-ı kura malından verilmiş, Mısır valisi Ebu Bekir Paşa tamir işini yürütecek "*mu'temed ve müstakim*" bir görevli tayin ederek seddi sağlam ve kısa zamanda yıkılmayacak bir şekilde tamir ettirmiştir[21].

2. İskenderiye Kalesinin Tamiri

İskenderiye kalesi Tolunoğulları zamanında inşa edilmiştir. Fatımiler döneminde yaşanan çatışmalarda oldukça zarar görmesine rağmen bu dönemde İskenderiye kalesinin surları her hangi bir tamir görmemiştir. Eyyübiler zamanında İskenderiye, Haçlılarla mücadelede önemli bir konumda olduğu için Selahattin Eyyubi kalenin fiziki durumuna önem vermiş, tamir ve ıslah çalışmalarını bizzat kontrol etmiştir[22].

Osmanlı imparatorluğu da İskenderiye kalesine gereken önemi göstermiştir. Yavuz Sultan Selim Mısır'ı ele geçirdikten sonra İskenderiye'de üç gün geçirmiş ve bu

---

[19] Divan-ı Hümayundan gönderilen hükümde sadece "İskenderiye limanı" tabiri kullanılmış, söz konusu limanın garb limanı mı, yoksa müstemen limanı mı olduğu belirtilmemiştir.

[20] Mısır valisi vezir Abdi Paşa'ya gönderilen Evâhır-ı Rebiülevvel 1129 (4-14 Nisan 1717) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 485.

[21] Hala Mısır valisi olan vezir el-Hac Ebu Bekir Paşa'ya ve hala Mısır-ı Kahire'de kura füruhtuna memur Mehmed -dâme uluvvuhu-ya gönderilen Evâsıt-ı Rebiülevvel 1141 (15-25 Ekim 1728) tarihli hüküm: MMD, 4, h. 138.

[22] Es-Seyyid Abdülaziz Salim, **Tarihü'l-İskenderiye ve Hazaratüha fi'l- 'Asri'l-İslamî**, Müessesetü Şebâbi'l-Câmi'ati lis-Sıbâ'a ve'n-Neşr, İskenderiye, 1982.

esnada İskenderiye ve Reşid kalelerini incelemiştir[23]. XVIII. yüzyılda da Rebiülahir 1147 (Eylül 1734)'de, İskenderiye kalesi, yolu ve duvarları, kale dizdarı Mehmed Ağa tarafından tamir ettirilip, tamir için toplam 20.000 kuruş masraf edilmiştir. Tamirin sonunda, tamirin bittiğine dair mühürlü bir defter imparatorluk başkentine gönderilmiştir[24].

a. İskenderiye Kalesinin Doğu Tarafındaki Kapı

İskenderiye kalesinin doğu kapısında hayvan satışı için bir mekan vardı. Buradan elde edilen gelir, Burhaniye ve Seydi Mafrah adındaki iki caminin masraflarını karşılamaktaydı.

Zamanla doğu kapısı tamamen harap olunca buradaki hayvan pazarı da ortadan kalkmıştı. Söz konusu camilerin geliri kesilince sınır bölgesindeki halktan bazı kişiler meclis-i şer'e gidip, zengin ve dindar birisinin burayı yeniden yaptırması ve yine eskisi gibi elde edilen kârın da bu iki caminin giderlerine ayrılması konusunda aralarında müşavere ettiklerini bildirirler.

Kale ağası Mehmed, bu hayır sahibidir, "*haseneten lillâh*" İskenderiye'de Münşiye adındaki mamur bir yerde kendisine ait olan arazi üzerinde hayvan pazarı kurar ve ayrıca buradan elde edilen kârı, adı geçen iki caminin giderlerine aktarmak üzere 1146 (1733) yılında bir vakıf tesis eder[25].

3. Eşrefiye Kanalı'nın Tamiri

Tatlı su kaynağına sahip olmayan İskenderiye'nin su ihtiyacı, Roma döneminden beri, Nil nehrinden İskenderiye'ye içme suyu getiren Eşrefiye kanalıyla sağlanıyordu[26]. Eşrefiye Kanalı, Nazırıye veya Mahmudiye olarak da isimlendirilmiştir. Kanalın Rahmaniye köyü yakınındaki kısmına da Rahmaniye adı verilmişti. Ancak

---

[23] Abdülhamid Hâmid Süleyman, **Tarihü'l-Mevâni'i'l-Mısriyye fi'l-'Asri'l-'Osmâni**, el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Ammetü Lilkitâb, Kahire, 1995, s. 45.

[24] 18 Rebiülevvel 1147 (17 Eylül 1734) tarihli takrir: D.BŞM.MSR, 4/27.

[25] Mısır valisine ve kadısına gönderilen Evâsıt-ı Muharrem 1146 (24 Haziran-4 Temmuz 1733) tarihli MMD, 5, h. 4.

[26] James Wilson, **The History of Egypt,** 1805, yayınlayan A. Constable &Co.

Mısır yedi ocak zâbitlerinin Divan'a yazdığı bir arzda Eşrefiye ve Rahmaniye'den iki ayrı kanal olarak bahsedilmektedir[27].

Seyyah Henry Blount XVII. yüzyılda İskenderiye'ye geldiğinde şehre Nil'den su getiren bu kanaldan bahseder. Nil'de su oranının düşük olduğu zamanlarda İskenderiye'ye su gelmediği için Blount'un İskenderiye'de bulunduğu günlerde -muhtemelen bir yaz günü- kanal kurudur ve insanlar su ihtiyaçlarını sarnıçlardan karşılamaktadırlar[28]. Charles Thompson da sarnıçlardan bahsederken; Nil'den su getiren kanaldaki suyun, evlerin altında inşa edilmiş sarnıçlarda tutulduğunu belirtir[29].

Şehir halkının ihtiyaç duyduğu su, bu kanal vasıtasıyla İskenderiye'ye girdikten sonra şehrin içindeki 210 aded büyüklü-küçüklü sarnıç vasıtasıyla evlere dağıtılıyordu[30]. 1525'te İskenderiye'ye gelen Portekizli seyyah Antonio Tenreiro Nil'in yükselip kanala dolmasının ardından künklerle şehirdeki sarnıçlara taşındığını ancak nehir yükselince gelen yeni suyun beraberinde hastalık da getirdiğini belirtmektedir[31]. Sarnıçlardan, 2 Temmuz 1737 günü bir İskoç gemisiyle İskenderiye'ye gelen İngiliz seyyah Richard Pococke de bahseder[32].

Küçük bir nehir şeklinde olan kanal birkaç yüz yıldan beri temizlenmediği için, içi kum ile dolmuştu. Bu yüzden Nil nehrindeki su seviyesi 24 zirâdan daha yüksek olduğunda dahi Mısır'ın diğer bölgelerinin su ihtiyacını giderdiği halde İskenderiye'ye yeterince su ulaşmıyordu, 1145 (1732) yılında şehre su getiren başka bir kanal olmadığı için de ahali bu suya deniz suyu ekleyip bu şekilde içmek zorunda kalmıştı[33].

Bu sıkıntı esnasında şehrin tüccar ve zenginleri cerim gemileriyle Reşid'den su getirtip onu kullanmışlar, şehrin fakir halkı da Kahire'ye gelip buradan su ihtiyaçlarını karşılamıştı. Halk su ihtiyacını bu şekilde giderince kanal da kendi haline terk edilmişti.

---

[27] "…Eşrefiye ve Rahmaniye nâm iki tur'aya dayanup mâ-i mâlih Buhayra iklimindeki kurâyı basacak ve ürünler telef olacak… " Yedi ocak zâbitanı tarafından yazılan arz: C.MTZ, 596.

[28] John Pinkerton, **A General Collection of The Best and Most Interesting Voyages and Travels in Africa**, Londra,1814.

[29] Thompson, Travels Through Turkey, s. 255.

[30] Mısır valisi vezir Mustafa Paşa'ya gönderilen Evâhır-ı Şevval 1150 (11-21 Şubat 1738) tarihli hüküm: MMD, 5, h.393. Bu sarnıçlardan 10 tanesi kullanıma uygun durumda olmadığından Evâhır-ı Receb 1151 (4-14 Kasım 1738) tarihinde, tamir edilerek kullanıma uygun hale getirildi (Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Receb 1151 (4-14 Kasım 1738) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 430)

[31] Salih Özbaran, **İran, Türkiye, Irak, Suriye ve Mısır Yollarında Portekizli Seyyahlar**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2007, s. 67.

[32] İngiliz seyyah Richard Pococke'nin seyahatını anlattığı bölüm; Pinkerton, A General Collection, s. 594.

[33] Evâsıt-ı Muharrem 1146 (6-16 Temmuz 1733) tarihli Mısır valisi vezire, ümera-yı Mısır'a ve mültezimîne gönderilen hüküm: MMD, 5, h. 2.

Eğer bu sene de bu kanalın içi temizlenip su akışı sağlanmazsa, İskenderiye'ye giden suyun tamamen kesilmesi ve ardından İskenderiye şehrinin harap olması muhtemeldi[34]. İskenderiye, Osmanlı devletince önemli bir sınır şehri kabul edilmekteydi. Ayrıca bu taraflarda devlete gelir sağlayan"*mîrî köyler*" ve Mekke-Medine'ye gönderilen hububatın temin edildiği "*Haremeyn köyleri*" bulunmaktaydı. Susuzluk yüzünden limana gelip giden gemi sayısının azalma ihtimali ise zaten başlı başına başka bir problemdi. Bu yüzden hemen harekete geçildi.

Aslında İskenderiye ahalisi, Mısır Divan'ına bu durum hakkında defalarca mahzar göndermişti. Divan tarafından önce İskenderiye civarında bulunan Buhayra, Demenhor ve Füvve (Foa) kazalarının mahkeme kayıtlarına bakılarak, önceden yapılan herhangi bir temizleme işlemi masrafının devlet tarafından karşılanıp karşılanmadığı araştırılmış ve böyle bir kaydın olmadığı görülmüş, bunun üzerine temizleme işleminin o civardaki köylülerce yaptırılmasına karar verilmiştir. Başlangıçta bölgedeki köylerdeki reayanın, Mısır valisi, İskenderiye naibi ve ayanları tarafından organize edilerek temizleme işleminin halka yaptırılması kararlaştırılmıştır. İmparatorluk başkentinden Kahire'ye, Mısır valisine giden emir bu şekilde çıkmıştır. Gerekçe ise; Hazine-i Âmire'deki baş muhasebe defterlerindeki kayıtlara göre, fethedildiği günden itibaren o güne kadar İskenderiye'deki kanalın temizliği için devletin hiçbir şekilde para harcamamış olmasıdır[35].

Ancak yine de Divan-ı Hümayun'dan, İskenderiye halkının refahı ve şehrin mamur olması için, temizlik işlemlerinin başlatılarak masrafların karşılanması doğrultusunda emir çıkar. Temizlik için Mısır irsaliye hazinesinden bir akçe bile harcanmayacaktır, ancak temizlik esnasında kullanılacak taş, kireç, kereste gibi mühimmatın sağlanması konusunda Mısır ümerası ve mültezimler yardım edeceklerdir. Eskiden olduğu gibi kanalın temizlenmesi için köylerden yeteri miktarda adam toplanacak ve kanal aslına uygun olarak yenilenecektir. Bunların başına da mübaşir olarak Mısır valisi tarafından güvenilir biri tayin edilecek ve İskenderiye'ye gönderilecektir[36].

---

[34] 28 Şevval 1150 (18 Şubat 1738) tarihli hüküm: C.NF, 1284.

[35] MMD, 5, h. 2.

[36] Mısır valisi vezire ve ümerâ-yı Mısır'a ve mültezimîne gönderilen Evâsıt-ı Muharrem 1146 (24 Haziran-4 Temmuz 1733) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 2. (Aynı hüküm İskenderiye naibi ve ahalisine de gönderilmiştir- MMD, 5, h. 3).

Yapılan keşifle; kanalın Rahmaniye köyünden İskenderiye kalesine kadarki kısmının aslında 210.000 zirâ/160 km uzunluğunda, 105 zirâ/79,60 m genişliğinde ve 21 zirâ/16 m derinliğinde olduğu ancak Sinan Paşa döneminden o güne kadar biriken kumlar kazılarak temizlenmediğinden dolup, 105 zirâlık genişliğinin 3-5 zirâya düştüğü, hatta bazı yerlerde kenarlarla müsavi olduğu tespit edilmişti. Bu yüzden Nil nehrinin yüksekliği 20 zirâı/15 metreyi aşmadıkça İskenderiye'ye su ulaşmıyordu.

Sonuç olarak kanalın temizlenmesi için gereken masraf 40 kese olarak tespit edilmiş ve işçi ücretlerinin de Buhayra, Garbiye ve Menufiye nahiyelerinin köylerinden tahsil edilmesi emredilmişti. Buna göre bu üç kazaya bağlı köylerden yedişer mısrî zencirekli altın tahsil edilecek ve temizleme işi İskenderiye kalesi dizdarı Mehmed Ağa tarafından yapılacaktı[37]. Ancak daha sonra söz konusu 40 mısri kesenin[38] irsaliye malından sarf edilmesi emredilmiştir[39].

1147 (1734) yılında gönderilen bir emirle kanalın her yıl temizlenmesinin şart olduğu, Mısır valisinin, Yedi Bölük zâbitlerinin ve İskenderiye kadısının bu husus üzerinde durmaları ve yapılan işleri sicillere kaydetmeleri emrediliyordu.

Ayrıca Divan-ı Hümayun, kanalın temizlenmesinde ve kanala dolan kumların kazılmasında kullanılmak için imal edilmiş kazma kürek gibi alet edevatın temizlikten sonra satılması ve elde edilen ücretin irsaliye hazinesine konmasına karar verir[40].

Eşrefiyye kanalının 1146 (1733) yılında tamir edilip kumlardan temizlenmesinden sonra, bir sonraki temizleme işlemi İskenderiye halkı tarafından istida verilmesi sonucu, 1176 (1763) yılında 27 mısri kese ile 15 para harcanarak, mîrî hazineyi zarara uğratmadan ve fazla masraftan kaçınmak suretiyle biriken kumların temizlenmesi için çalışma başlatılmasına izin verilmiştir[41].

---

[37] Bu iş Mehmed Ağa'ya "*i'tidal üzere*" hareket ettiği için verilir ve Mehmed Ağa'ya; Mısır valisi kendisinden ne yapmasını isterse, onu uygulaması, ayrıca "*fukarâdan bir habbe dahi ahz olunmaması*" emredilir. Aynı şekilde İskenderiye kadısına da bu işin malen ve bedenen en önemli işlerden biri olduğu ve gereken ciddiyetle üzerinde durmadığı duyulursa kendinin bileceği, bu emrin hilafına hareketten "*tevakkî ve mücânebet üzere*" olması emredilir. (MMD, 5, h. 213).

[38] Bu dönemde bir mısri kese 75.000 akçe, 125.000 kuruştur. Bkz: Ahmet Tabakoğlu, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, İstanbul, 1985, s.61.-Serap Yılmaz, "*Osmanlı İmparatorluğunun Doğu ile Ekonomik ilişkileri: XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Hint Ticareti ile İlgili Bir Araştırma Fransız Arşivlerinden I*", **Belleten**, c. 56, S. 217, 1992, s. 31-70

[39] C.NF, 1284 ve Mısır valisi vezir Mustafa Paşa'ya Evâhır-ı Şevval 1150 (11-21 Şubat 1738) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 393 "…gereği gibi tanzîf ve tathîr ve ziyâde bir akçe mutâlebe eylemeyüp ve fazlası kalır ise cânib-i mîrîye redd eylemesi…"

[40] Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Receb 1151 (4-14 Kasım 1738) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 430.

[41] Mısır valisine gönderilen Evâsıt-ı Şevval 1176 (25 Nisan-5 Mayıs 1763) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 139.

XVIII. yüzyılda Eşrefiye kanalı son olarak 1181 (1767) yılında temizlenmiştir [42]. Divan'dan gönderilen hükümde, otuz sene önce yapılan tamir ve temizleme işleminde 24 mısri kese akçe harcandığı, bu seneki tamirde de 24 kese akçenin kullanılarak tamirin yapılması, gereken akçenin irsaliye hazinesinden alınması emredilmektedir.

4. Büyük İskenderiye Burcu'nun (Burc-ı Kebir) Tamiri

Kâfir limanında Sultan Süleyman Han'ın yaptırdığı Burc-ı Kebir olarak tanınan kalenin dört tarafı denize nâzırdır. Karaya, yine Sultan Süleyman tarafından yaptırılmış bir kantarayla (viyadük) bağlı olan kale, İmparatorluğun Akdeniz sahilindeki bu önemli liman kentinin savunmasını sağlayıp "*mekr-i düşman*"dan emin olmak ve deniz tarafından gelen korsanlara karşı güvenliği sağlamak amacıyla kullanılmaktaydı. Kalede güvenliği sağlamak için bulunan askerlere de yiyecek-içecek, bu kantara üzerinden develerle günlük olarak gönderilmekteydi.

Kale, uzun süredir bakım yapılmadığı için, şiddetli rüzgar ve Akdeniz'in dalgaları sebebiyle kale duvarları ve kantara harap olmuştu. Kaleye bitişik olan bu kantaranın yıkılmasıyla, askerlere karadan yiyecek-içecek verilemediği gibi şiddetli rüzgâr sebebiyle denizden de verilemez hale gelmişti. Bu sıkıntının yanı sıra denizden gelen korsan tehlikesi sebebiyle İskenderiye halkının güvenliği de tehlikedeydi. Divan'dan Mısır valisine giden emirlerde kısa zamanda harekete geçilmesi ve Mısır valisinin tamir ile ilgilenecek uzmanları bölgeye göndermesi istenmiştir[43].

Ancak görünüşe göre tamir için hemen değil de dört sene sonra harekete geçilmiştir. Bu defa ağalar, zâbitler ve bölge halkı tarafından yapılan keşif sonucu acilen tamir edilmesi gereken yerler için 40 kese akçelik bir masraf tespit edilmiştir. Mısır valisi Abdullah Paşa ve Mısır kadısı Mevlana Mustafa'ya gönderilen hükümle bu masrafın devlet tarafından karşılanacağı ancak masraf tutarı daha fazla olursa geri kalan kısmının ahali tarafından karşılanması ve "*taraf-ı mîrîden bundan ziyâde akçe mutâlebe edilmemesi*" şartıyla onarıma başlanması emri verilmiştir. Ayrıca Divan bu burcun

[42] Mısır valisi vezir Rakım el-Hac Mehmed Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Şevval sene 1181 (1-10 Mart 1768) tarihli MMD, 8, h. 556 ve Mısır valisinin 20 Şevval 1181 (10 Mart 1768) tarihli arzı: D.BŞM.MSR, 7/59.

[43] Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Safer 1139 (18-28 Ekim 1726) tarihli hüküm: MMD, 3, h. 692.

Mısır vilayetinin sınırı mesâbesinde olduğu için sağlam ve müstahkem yapılmasını tembihlemiştir.

Mısır kadısına derhal tamir çalışmalarının başlatılması emri verilirken, Mısır valisine de tamir işlerini yürütecek güvenilir bir mübaşir tayin etme ve masrafları finanse etmek için gerekli akçeyi, hulvân-ı kurâ malından tahsil etme işi verilir. Ayrıca tamir işi bittikten sonra tekrar keşif yapılıp, sonucun merkeze bildirilmesi istenmiştir.

Sekiz ay içerisinde 25 rumi kese akçe ile köprünün tamir işlemi bitirilmiştir[44]. Tamir işi kale dizdarı Mehmed tarafından yürütülmüş ve masraflar önceden belirlendiği gibi hulvan-ı kura malından değil, 1145 (1732) yılı irsaliye hazinesinden alınmış, kalan 15 kese ile İskenderiye kalesinin tamire muhtaç yerleri onarılmıştır.

Köprü ve kaledeki bazı yerlerin dizdar Mehmed tarafından yaptırıldığı, gerek Mısır valisi Osman Paşa, gerek eski Anadolu kazaskeri-hali hazırda Mısır kadısı-Abdullah tarafından merkeze bildirilmiştir[45]. Buna göre, 41.550 zirâlık/31.495 metrelik bir bölüm 21 buçuk rumi kese ve 4778 para masraf ile tamir edilmişti.

Ancak geri kalan yerler için 5 rumi kese akçe ile 3278 para daha gerekmiş, kale mensupları bu meblağın da irsaliye hazinesinden alınmasını istida etmişler, Divan tarafından istekleri kabul edilerek ve bu meblağın 1146 (1733) yılı irsaliyesinden alınmasına izin verilmiştir[46].

Kalenin tamirinden sonra Kâfir limanının kuzeyinde bulunan Kalavenye adındaki burç tamir edilmiş ayrıca doğu tarafında karşısında bulunan Burc-ı Silsilenin de bazı yerlerinin tamire muhtaç olduğu tespit edilmişti. Burc-ı Silsilenin tamiri için veziriazamın caizesinden 1000 adet mısri zencirekli altın verilerek "*âsâr-ı hasenesiyle*" ve kale dizdarının mübaşeretiyle burcun tamiri yaptırılır[47]. Bu tamirler tamamlandıktan sonra da gerektiğinde kullanılması için bu burca top konulmasına karar verilir. Bunun için Mısır'da bulunan bütün toplar sayılarak hangisinin çalışıp, hangisinin bozulmuş

[44] Mısır valisine gönderilen Evâil-i Cemaziyelevvel 1146 (10-20 Ekim 1733) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 46.

[45] Mısır valisine ve monlasına gönderilen Evâsıt-ı Şaban 1147 (6-16 Ocak 1735) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 189.

[46] Evâsıt-ı Şevval 1147 (6-16 Ocak 1735) tarihli takrir: C.ML, 28875.

[47] Mısır valisi Bekir Paşa'ya ve İskenderiye kadısına ve İskenderiye dizdarı Mehmed'e gönderilen Evâil-i Zilkâde 1147 (25 Mart-4 Nisan 1735) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 219.

olduğu ve çaplarının ne olduğu araştırılmış, bu bilgilerin kaydedildiği bir defter hazırlanarak merkeze gönderilmiştir[48].

1160 (1747) yılında eski Topçubaşı Mustafa hâlâ İskenderiye'de seddin tamiri ile meşgulken, eski vali Mustafa Paşa tarafından yaptırılmış olan ve Müslüman limanına bakan 60 zirâlık/45 metrelik burcun yıkıldığı ve üzerine yerleştirilmiş olan topların da denize düştüğü haberi gelir. Birkaç defa İskenderiye'den merkeze arz gönderilerek durum bildirildikten sonra, merkezden "*dost ve düşmanın pîşgâh-ı nazarlarına vâki' bir mahall olmağla*" buranın yeniden yapılması için emir verilmiş, bina işlerinde tecrübeli olduğu için de iş Mustafa'ya tevdi edilmiştir. Burcun yapımında kullanılacak 7355 kuruş da 1158 (1745) yılı Mısır irsaliyesinden verilmiştir[49].

5. Ebu Kır Kalesi'nin Tamiri

İskenderiye ve Reşid arasında bulunan Ebu Kır kalesinin bazı yerleri rüzgâr ve dalgalardan dolayı 1118 (1706) yılında yıkılmış ve kale ahalisinin bunu Mısır valisine bildirmesiyle, tamir işlerini yürütmek üzere eski Tersane emini İbrahim mübaşir olarak atanmıştır[50]. İbrahim, İskenderiye ve Reşid kadıları, mimar başı ve mühendisler ile birlikte kaleye gitmiş, kalenin deniz tarafındaki tophanesi ile yıkılan duvarları üzerinde birlikte yaptıkları keşiften sonra 144 zirâ/109 m uzunluğunda, 7 zirâ/5 m eninde, 19 zirâ/14 m yüksekliğindeki duvarın onarılması, ayrıca deniz suyunun karaya gelmesini engellemek için yaptırılmış olan Ebu Kır seddinin de 5328 zirâlık/4039 metrelik kısmının tamir edilmesi gerektiğini mahzar göndererek merkeze iletmişlerdir.

Divan-ı Hümayun tarafından, Mısır valisi Selanikli Ali Paşa da kale tamirine nezâret ve yardım etmekle görevlendirilmişti. Tamir masrafları 1118 (1706) yılı irsaliye hazinesinden 25 rumi kese olarak ayrılarak kalenin tamiri yaptırılmıştır[51].

---

[48] Mısır valisine, kadısına, ümeraya, İskenderiye kadısına, bölükât-ı seb'aya ve İskenderiye dizdarına Evâil-i Zilkâde 1147 (25 Mart-4 Nisan 1735) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 228.

[49] Mısır valisi vezir Rağıb Mehmed Paşa'ya ve Büyük İskenderiye seddinin bina emini olan kapıcıbaşılardan sâbık Topçubaşı Mustafa'ya gönderilen Evâhır-ı Rebiülevvel 1160 (2-12 Mayıs 1747) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 385.

[50] Evâhır-ı Receb 1118 (29 Ekim-8 Kasım 1706) tarihli Mısır valisi vezir Ali Paşa'ya gönderilen hüküm: A.DVN.MHM.d, 115, h. 496.

[51] Evâil-i Receb 1119 (28 Eylül-8 Ekim 1707) tarihli Mısır valisi vezir Hasan Paşa'ya gönderilen hüküm: MMD, 1, h. 8.

6. Büyük İskenderiye Seddinin (Sedd-i Kebîr) Tamiri

İskenderiye limanından Reşid'e kadar olan Akdeniz sahili boyunca tarım alanlarını tuzlu deniz suyundan korumak amacıyla eski dönemlerden itibaren sedler inşa edilmişti. XVIII. yüzyıl boyunca İskenderiye-Reşid arasındaki sedlerin ne sıklıkla tamir edildiği ve devlet tarafından bir nevi sınır kabul edilen İskenderiye büyük seddine ne kadar masraf yapıldığı Başbakanlık Osmanlı Arşivinden tespit edilebilmektedir. Buna göre büyük seddin XVIII. yüzyılda geçirdiği ilk tamirin 1113 (1701) yılı sonlarında gerçekleştirildiği bilinmektedir. İskenderiye Seddi için Yanya sancağının avarızından alınan 2500 esedi kuruş ile kereste satın alınmıştır[52].

Büyük İskenderiye seddinin sandıklardan oluşan ve İskenderiye kanalının bir bölümüyle kesişen sedd-i sultani olarak adlandırılan kısmı, Buhayra vilayetini tuzlu deniz suyundan koruduğu ve İskenderiye'nin Kahire ve Reşid ile karadan bağlantısını sağladığı için ayrı bir öneme sahiptir. Burasının, 1141 (1728) yılında, şiddetli fırtına sebebiyle yıkılacak duruma gelmesiyle, Buhayra'nın sular altında kalması ve İskenderiye'ye giden tatlı suya tuzlu deniz suyu karışması riski doğmuştur. Bu yüzden derhal bina işlerine vâkıf güvenilir elemanların tayin edilip tamire başlamalarına ve tamir için gerekli 183.941 paralık masrafın da "hulvân-ı kurâ" gelirlerinden[53] verilmesine karar verilmiştir[54].

Topçubaşı Mustafa tarafından yaptırılan bu tamirden sonra aynı seddin[55] sonunda bulunan sedd-i tıyn-i sultaninin duvarlarının Evâil-i Cemaziyelahir 1167 (26 Mart 1754) tarihinde dalgaların şiddetli çarpması sonucu tahminen 400 zirâlık/303 metrelik bir kısmı açılmıştı. Buhayra'nın köy ve mezralarını deniz suyu basmış ve İskenderiye köylerinin su ihtiyacını, Nil nehrinden getirdiği tatlı suyla karşılayan Eşrefiyye kanalı üzerindeki köprüler de bu baskın sonucu yıkılmaya yüz tutmuştu. "*Bilâdı sıyânet ve 'ibâdı merhamet zımnında*" bu seddi tamir edecek mâhir bir bina emini ve ona eşlik edecek bir mimar halifesi gönderilmesi için Ezher Üniversitesi

[52] 7 Cemaziyelevvel 1113 (10 Ekim 1701) tarihli huccet: İE.ADL, 323.

[53] Söz konusu masrafın, hulvan-ı kura füruhtuna memur Mehmed'den alınması emredilmektedir: MMD, 4, h. 137.

[54] Mısır valisi vezir Ebu Bekir Paşa'ya gönderilen evâsıt-ı Rebiülevvel 1141 (15-25 Ekim 1728) tarihli hüküm: MMD, 4, h. 137.

[55] Mustafa'nın tamir ettiği binanın, 6000 zirâdan fazla olduğu belirtiliyor. Bu tamirat, ona kıyasla küçük olduğu için fazla masraf yapıp devlet malı zarara uğratılmadan çabucak bitirilmesi emrediliyor. Evâsıt-ı Cemaziyelahir 1167 (5-15 Nisan 1754) tarihli Mısır valisi Mustafa Paşa'ya, Mısır kadısına, ümera-i Mısır'a, dergah-ı mualla kapıcıbaşılarından Karahisarlı Mustafa'ya, İbrahim kethüda ve Rıdvan kethüdaya, İskenderiye kadısına ve ayan-ı mısriyeye gönderilen hüküm: MMD, 7, h. 150.

uleması, ümera ve zâbitan, âyân-ı Mısır ve İskenderiye kadısı, ulema ve vücuh-ı ahali İstanbul'a arz göndermiştir[56].

Bunun üzerine gönderilen emirlerle bina emini olarak dergah-ı mualla kapıcı başılarından Karahisari Mustafa ile Hassa mimarlarından bir mimar halifesi ve bir tulumbacı gönderilmiş, bu elemanlara yardım etmesi için Mısır valisi Mustafa Paşa, ümera ve âyân-ı Mısır ile İskenderiye ileri gelenleri sıkıca tembihlenmişti.

Baş muhasebede kayıtlı olduğu şekliyle, önceki tamirde eski bina emini, her zirânın tamiri için ellişer para masraf yapmıştı. Buna göre bu tamirin masrafının da belirtilen meblağı geçmemesi istenmiştir. Tamirin masraflarının başlangıçta 1166 (1752) yılı irsaliye hazinesi malından karşılanması istenmiş ancak daha sonra Cemaziyelevvel'in sonunda (15 Nisan) gönderilen bir fermanla masrafların aynı senenin cizye malından sağlanması emredilmiştir[57]. Ayrıca seddin, her hangi bir yeri eksik bırakılmaksızın bütünüyle en sağlam şekilde tamir edilmesi ve iş bittikten sonra keşif defteriyle işin tamamlandığına dair haberin imparatorluk başkentine gönderilmesi tembihlenmiştir[58].

Ancak Evâil-i Muharrem 1168 (8-18 Kasım 1754)'de Divan'a gelen bir başka mahzarda seddin iki mahallinin daha yıkıldığı belirtilmiştir[59]. Bu yıkılan duvarlar su içinde olduğundan zararın daha da artmaması için, yine bilirkişi ile beraber bina emini Mustafa'nın mimar halifesi ve tulumbacı ile birlikte yıkılan yere keşfe gitmesi ve kış gelmeden bir an önce tamir işine başlamaları emredilmiştir[60]. Kısa zamanda yıkılmayacak şekilde, sağlam bir bina yapılması ve lüzumsuz masrafa girip devletin zarara sokulmaması sıkıca tembih edilmiştir[61].

---

[56] Selh-i Rebiülevvel 1168 (14 Ocak 1755) tarihli Mısır valisi tarafından gönderilen arzlar: C.MTZ, 596.

[57] Mısır valisi vezir Mustafa Paşa'ya gönderilen Evâhır-ı Cemaziyelahir 1167 (15-25 Nisan 1754) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 151.

[58] Mısır valisi vezir Mustafa Paşa'ya, ümera ve İskenderiye kadısı ile Mısır âyânına gönderilen Evâil-i Cemaziyelevvel 1167 (5-15 Nisan 1754) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 144.

[59] Sonradan yıkılan bu kısmın uzunluğu 3600 zirâ, boyu 5 ve genişliği bazen 5 bazen 3 zirâdır, derinliği ise yer yer değişmektedir.

[60] Mısır valisi Mustafa Paşa'ya, Mısır kadısına, kapıcı başılarından Karahisarlı Mîr Mustafa'ya, Mısır defterdarı ve diğer Mısır beylerine, müstahfiz İbrahim Kethüda ve Azeb Rıdvan Kethüda'ya, İskenderiye kadısına, yedi ocak zâbitan ve ihtiyârlarına gönderilen Evâhır-ı Muharrem 1168 (7-17 Kasım 1754) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 179.

[61] Evâsıt-ı Rebiülevvel 1168 (26 Aralık1754-5 Ocak 1755) tarihli Mısır valisine, bina emini Karahisarlı Mustafa'ya, İskenderiye kadısına, Mısır defterdarına, Mısır beylerine, yedi ocak zâbitlerine ve İskenderiye zâbitan ve eşrafına gönderilen hüküm: MMD, 7, h. 184.

Ayrıca başka bir arzda[62] yine sâbık Topçubaşı Mustafa Ağa[63] tarafından tamir edilen büyük İskenderiye seddinin Reşid tarafına bitişik sedd-i sultani kısmının yaklaşık 400 zirâlık/303 metrelik bölümünün, şiddetli dalgalar şiddetli yüzünden yıkıldığı belirtilmişti. Seddin yıkılması sonucu Buhayra civarındaki köyler ile İskenderiye yakınındaki mezraaların çoğunun telef ve zayi olacağı, devlet malına zarar geleceği belirtilmiştir. Bilirkişinin yıkılan kısımlarda keşif yapmasından sonra merkeze gönderilen bu mahzarda, mübaşir Mustafa Efendinin, yıkılan 400 zirâlık/303 metrelik kısmın tamiri için yeni bir ferman gelmesine ihtiyaç olduğu bildirilmiş ve bu hususta bir ferman gönderilmesi istenmiştir[64].

Büyük seddin bir sonraki tamiri on iki yıl sonra gündeme gelmiştir. Dalgaların etkisi ve "*mürûr-ı eyyâm*" ile yıkılan seddin tamirinde kullanılacak levazımat için Mısır irsaliye hazinesinden 120 kese akçe tahsis edilmiştir. Tamiratın gidişatına sekte vurulmaması amacıyla taş, kireç gibi evvel emirde lazım olacak malzemelerin alınması için 20 keselik meblağ hemen tahsil ettirilmiştir[65].

İskenderiye'ye Nil nehrinden tatlı su getiren kanalın 300 zirâlık/22.74 metrelik bir kısmı deniz ile göl arasında taş ve sandıklarla oluşturulmuş bir sedd şeklindeydi. 1156 (1743) yılına gelindiğinde; 40 zirâ/30 m genişlikte ve 7 zirâ/5.3 m derinlikte olan bu bölümü oluşturan sedde dayanak olan sandıklardan eski olanların tamamı, yenilerinin ise bir kısmı yıkılmıştı. Ayrıca İskenderiye seddi ile beraber Nil nehrinin taşması sonucu yıkılan Feyyum seddinin, yine Feyyum'daki Azak köprüsünün, Eski Mısır'daki "*mecrâ-yı âb*" olan kemerlerin, kalenin bazı yerlerinin ve Eski Mısır yakınındaki Zeynelâbidîn türbesinin yıkılan yerlerinin tamir edilmesi için toplam 22 mısri kese ve 5 kuruş 1154 (1741) yılı irsaliye hazinesinden tahsis edilmesine karar verilmiştir[66].

Aynı senenin Cemaziyelevvel ayında gelen bir hükme göre bu sene, İskenderiye Seddinin tamiri için 174 mısri kese akçe 20.424 para harcandığı Eşrefiye

---

[62] D.BŞM.MSR, 9\15

[63] Kapıcıbaşı Mustafa yanındaki hassa mimarlarından Ali halife ile bir tulumbacıbaşı da tamirde görevli idi.

[64] Bina emini Mustafa'ya gönderilen Evâhır-ı Rebiülevvel 1159 (13-23 Nisan 1746) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 300.

[65] 15 Rebiülevvel 1153 (10 Haziran 1740) tarihli ferman: C.NF, 2363.

[66] Mısır valisi el-Hac Mehmed Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Rebiülevvel 1156 (5-15 Mayıs 1743) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 37.

(Nasırıye) kanalının da 50 mısri kese 6.465 paraya tamir edildiği belirtilmektedir[67]. Ancak bu iş uzamış olmalı ki; Kasımpaşalı Abdullah kaptan ve Vasili reislere ait iki adet üç direkli gemiyle Selanik'ten yaklaşık 63.000 keyl kereste seddin tamirinde kullanılmak üzere ancak 1158 (1745) yılında getirilmiştir[68]. Sidrekapısı maden nazırı Çavuşzade Ali tarafından Sidrekapısı ve Renden dağlarından kestirilip gönderilen bu kerestenin geri kalanı gönderilmeyince 1160 (1747) yılında çıkarılan bir fermanla zimmetinde kalan meblağın merkeze ulaştırılması istenmiştir[69].

Yukarıda tamir serüveni zikredilen sed bina edilmeden önce halkın bir kısmı burada balık tutarak veya taşımacılık yaparak para kazanmaktaydı. Seddin inşasından sonra bu geçim kapısı kapanınca, söz konusu kimseler seddin önündeki kazıkları çıkarmış ve böylece denizin ortasında daha önceden konulmuş taşların üzerinden 10 zirâlık/7,6 metrelik bir kısım dere gibi açılmıştı. Bu sebeple sedd sedlikten çıkıp köprü gibi kalmış ve deniz suyu Buhayra tarafına akmış, bu akan su Madiye seddinin öte ucundan 40-50 zirâ/37,90 metre uzaklıktaki alanda, genişlikçe 100 zirâ/76 metre, uzunlukça da 200 zirâlık/151,5 metrelik bir göl oluşturmuştur.

Bunun sonunda ise denize açılan boğazdan göle gelen balıkları avlamak için köy halkı sedd tarafına gelip gitmeye başlamıştı. Ancak seddin arkasında gölün dalgalı olduğu zamanlarda biriken çamur tehlikeli bir alan oluşturduğu için buradan geçenlerden bazılarının boğulmasına da sebep olmuştur. Ayrıca sed, Ebukır hurmalığından 160 zirâ/121 m geride bina edildiği için bazı kimseler müstemen gemilere safra[70] satmak için kayıkla buraya geldiğinde sedde çarpıyorlardı.

Tüm bu olaylara sebep olanların engellenebilmesi ve devlet tarafından zamanında müdahale edilebilmesi için Divan tarafından İskenderiye ve Reşid kadılarının iki ayda bir sedde gelip seddi ve çevresini kontrol etmeleri emredilmişti[71]. Ayrıca sedd civarından safra alış-verişinin durdurulması ve sedde zarar verecek,

---

[67] Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Cemaziyelevvel 1156 (13-23 Temmuz 1743) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 69.

[68] 10 Ramazan 1158 (6 Ekim 1745) tarihli arz: C.ML, 28314.

[69] Geri alınan meblağ Kars tarafına sefere giden yeniçerinin yiyecek maddelerinin satın alınması için kullanılacaktır (04 Muharrem 1160 (16 Ocak 1747) tarihli ferman: C.NF, 574).

[70] Safra: geminin tabanına döşenen kum.

[71] Mısır valisine, müteferrika ocağının zâbit ve ihtiyârlarına gönderilen Evâil-i Zilkade 1160 (4-14 Kasım 1747) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 431.

dolayısıyla devlet malını ziyana uğratacak tüm bu davranışların engellenmesi için Mısır valisi ile müteferrika ocağının zâbit ve ihtiyârlarına emir verilmişti[72].

Yapılan uyarılar ve Divan tarafından verilen direktiflere rağmen İskenderiye seddi zarar görmeye devam etmiş ve neredeyse birkaç yılda bir tekrar masraf yapılmıştır. 1176 (1762) yılında bina emini Ahmed Efendi'ye büyük seddin tamiri için Mısır irsaliye hazinesinden 172 mısri kese tahsis edilmiştir[73]. Bu tamirden sonra da Mısır valiliğine Evâhır-ı Receb 1180 (23 Aralık 1766) tarihinde gönderilen bir hükümle, daha önce Topçubaşı Mustafa tarafından sağlam bir şekilde inşa ettirilen seddin yıkılmasına sebep olacak durumların oluşmaması için dikkat ve önem gösterilmesi istenmişti[74].

İskenderiye büyük seddinin sahil tarafında 200-300 köy bulunmaktaydı. Bu köylerin ahalisi köylerini korumak ve seddin yıkılmasını engellemek için seddin altına taş ve toprak taşıyorlardı[75]. Ancak son zamanlarda toprak koyma işlemini ihmal ettiklerinden dolayı seddin bazı bölümleri yıkılmaya yüz tutmuştu. Hâlbuki imparatorluk merkezine giden bazı raporlara göre[76] Mısır ümerası buradan yıllık birkaç bin kese para kazanıyordu ve burada kolaylıkla ziraat yapılması, yani bu paranın kazanılması seddin sağlamlığına bağlıydı.

Bu kadar önemli bir yere sahip olan sedlerin bakım ve tamiri devlet tarafından karşılanmaktaydı ancak bölge halkının ve yöneticilerin sedlerin zarar görmemesi hususunda gereken hassasiyeti göstermemesi merkezden gelen hükümlerde tenkit edilmekteydi. Sedlerin tamir masrafı ceyb-i hümayuna ait olan Mısır hazinesinden karşılanıyordu[77].

1181 (1767) yılında Mısır valisi Rakım el-Hac Mehmed Paşa'ya gönderilen bir hükümde[78], ahalinin seddin altına taş ve toprak koyma konusunda ihmalkâr davranarak, padişah malının ziyana uğramasına, ayrıca bina emini tayin edilerek daha çok masraf

---

[72] Mısır valisi vezir Hamza Paşa'ya ve müteferrika ocağının zâbitan ve ihtiyârlarına gönderilen Evâhır-ı Receb 1180 (23 Aralık 1766-2 Ocak 1767) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 440.

[73] D.BŞM.MSR, 7/30.

[74] Mısır valisi Hamza Paşa'ya, müteferrika ocağının zâbit ve ihtiyârlarına gönderilen Evâhır-ı Receb 1180 (23 Aralık 1766-2 Ocak 1767) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 440.

[75] Mısır valisi vezir Mehmed Paşa'ya, Mısır kadısına, şeyhülbeled ve diğer Mısır beylerine, İskenderiye kadısına, yedi ocak zâbit ve ihtiyârlarına gönderilen Evâil-i Safer 1182 (17-27 Haziran 1768) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 570.

[76] "…mevsûkü'l-kelim kimesnelerin dediklerine göre…"MMD, 8, h. 544.

[77] Mısır kadısına gönderilen Evâil-i Ramazan 1181(21-31 Ocak 1768) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 544.

[78] Mısır kadısına gönderilen Evâsıt-ı Ramazan 1181(31 Ocak 1768) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 545 ve 25 Cemaziyelevvel 1181 (19 Ekim 1767) tarihli telhis: C.MTZ, 226.

edilmesine sebep olduğu belirtilmektedir. Bu hükümde 1113 (1701) yılından itibaren Hazine-i Amire defterlerine bakıldığında, yüzyıl başlarında en az on sene zarfında tamire ihtiyaç duyulduğu ve masraf tutarının da 40-50 kese, en fazla 60 kese olduğu ancak yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde "*henüz binâ emininin biri avdet eylemeksizin birisinin dahî me'mûriyeti*" ve bina masraflarının 150 keseden az tutmaması dile getirilmiş, bu durumun irsaliye hazinesini, dolayısıyla ceyb-i hümayunu zarara uğrattığı gibi, Mısır'daki mukataa sahiplerinin ve mutasarrıflarının kârlarını azaltacağına dikkat çekilmiştir.

Mısır valisi tarafından güvenilir adamlar belirlenip, ocaklılar veya mutasarrıflar tarafından masrafları karşılanarak taşıyacakları taş, toprak ve kireçle seddin tamir ettirilmesi emredilmiş, bu işi rehavete kapılıp erteleyerek ya da görmezlikten gelip ihmal ederek seddin peyderpey yıkılmasına sebep olanlardan ceyb-i hümayunun zararının tazmin edileceği belirtilmiştir.

XVIII. yüzyılda son olarak Ramazan 1190 (Kasım 1776) tarihinde Kapıcı başı Mustafa Ağa mübaşeretinde yapılan İskenderiye büyük seddinin tamirinde Renden dağlarından kesilip getirilen 8513 adet kereste ve 273 kantar ham demir kullanılmıştır[79].

7. İskenderiye ve Reşid Arasındaki Seddin Tamiri

İskenderiye ve Reşid arasındaki seddin XVIII. yüzyıldaki ilk tamiri 1112 (1700) yılında gerçekleşmiştir. Bu tamirde sed asıl yerinden 40-50 adım karaya doğru, eskisi gibi kargir sed olarak inşa edilmiştir[80]. 18.000 zirâlık bir bölüm tamir edilmiş, masrafı olan 30 kese akçe 1113 (1701) senesi Mısır irsaliyesinden alınmıştır[81]. Bu tamirde kullanılan 150 kantar çivi, 6000 kazıklık ve 1200 direklik kereste, 6 adet şahmerdan İstanbul'dan gönderilmiştir. Harcırahı İstanbul'dan karşılanarak bir dülger kalfası ile dört marangoz da tamirde çalışmak üzere gönderilmiştir. Başlangıçta ustalarla malzemenin, üç adet büyük zağra şaykasıyla gönderilmesi kararlaştırılmış ancak daha sonra kiler-i amireye ocaklık olarak gönderilen zahirenin geri kalan kısmını

[79] 28 Ramazan 1190 (10 Kasım 1776) tarihli ilam: C.NF, 644.

[80] Evâil-i Şaban 1113 (1-10 Ocak 1702) tarihli Mısır valisine gönderilen hüküm: A.DVN.MHM.d, 112, h. 319.

[81] Evâil-i Şaban 1113 (1-10 Ocak 1702) tarihli Mısır valisine gönderilen hüküm: A.DVN.MHM.d, 112, h. 319.

İskenderiye'den getirmekle görevli olan mîrî kalyonlara yüklenerek gönderilmişlerdir[82]. Ayrıca Reşid sancağı mutasarrıfının tahsis ettiği bir çekdiri, forsasıyla beraber seddin tamirinde gerekli olan taş ve diğer malzemeleri taşımıştır[83]. Fakat sonradan seddin bulunduğu arazi yumuşak olduğu için kargir sed yapılması kararlaştırılmış ve kerestenin satılması ve parasının seddin tamirinde kullanılmasına karar verilmiştir[84].

Bir sonraki tamir 1129 (1716) yılında gerçekleşmiştir[85]. Bu seddin şiddetli rüzgar sebebiyle yıkıldığı, Mısır valisi tarafından merkeze bildirilmiş, ayrıca halk da mahzar göndermişti. Bu bildirim doğrultusunda Dergâh-ı Mualla kapıcı başılarından Hekimbaşızade Ali bu tamiri yürütmek için mübaşir tayin edilmişti. Tamirin masrafları ise 1128 (1715) yılı Mısır irsaliye hazinesinden karşılanmıştır.

1155 (1742) yılında İskenderiye ile Reşid arasında bulunan seddin Süleyman Ağa Seddi olarak adlandırılan kısmının, deniz tarafından 150 zirâlık/113,70 metrelik, karadan da 250 zirâlık/189,5 metrelik kısmı yıkılmıştı. Daha önceden eski vali Ali Paşa zamanında tamir edilmiş olan kısmın kıble tarafından Ebu Kır kalesi tarafında olan bölümü yıkılmıştı. Kadı, mübaşir, yedi ocak zâbit ve serdarları tarafından keşfi yapılan yıkık yerlerin toplamda tahminen 1400 zirâ/1061 metre olduğu görülmüş ve buralara sandık yapılmasına karar verilmiştir. Bunun için de keşif ehli tarafından 27.500 esedî kuruşluk bir fatura çıkarılmıştır. İskenderiye'ye giden suyun selameti açısından ve Buhayra ve İskenderiye topraklarının sular altında kalmaması için Divan, tamiratın ertelenmemesi konusunda hassas davranmıştır. Feyyum köprüsüyle bu seddin toplam masrafı olan 94 mısri kese 8800 para 1154 (1741) yılı Mısır irsaliye hazinesinden alınmıştır[86].

---

[82] Evâsıt-ı Zilhicce 1112 (19-29 Mayıs 1701) tarihli Mısır valisi vezir Mehmed Paşa'ya gönderilen hüküm: A.DVN.MHM.d, 111, h. 1948.

[83] Evâhır-ı Receb 1112 (1-10 Ocak 1701) tarihli Mısır valisi vezir Mehmed Paşa'ya gönderilen hüküm: A.DVN.MHM.d, 111, h. 1664.

[84] Evâil-i Rebiülahir 1113 (5-15 Eylül 1701) tarihli Mısır valisine gönderilen hüküm: A.DVN.MHM.d, 111, h. 2351.

[85] Mısır valisi vezir Abdi Paşa'ya gönderilen Evâhır-ı Rebiülevvel 1129 (5-15 Mart 1717) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 484.

[86] Mısır valisi vezir Yahya Paşa'ya gönderilen Evâhır-ı Muharrem 1155 (28 Mart-7 Nisan 1742) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 696.

İskenderiye ve Reşid arasındaki seddin bir sonraki tamiri, 1178 (1765) yılında yapılan keşfin ve inşaata ait müfredat defterinin hazırlanması ile Divan'a gönderilmesinin ardından fazla masraf yapmadan gerçekleştirilmiştir[87].

1200 (1785) yılında Mısır ümera ve ahalisinin merkeze gönderdiği bir mahzarda[88], seddin deniz dalgalarından dolayı yıkılması sebebiyle tamir ve restorasyona muhtaç olduğu, tamirin geciktirilmesi durumunda Buhayra'daki köylerin sular altında kalacağı, Bender-i İskenderiye'nin harap ve iskelesinin kullanılamaz olacağı bildirilmektedir. Bu mahzar sonucu derhal tamir işlerini yürütmek için Divan-ı Hümayunda kendisine Mevkufatçılık görevi verilen Hulusi Ali Efendi bina emini atanmıştı. Hulusi Ali Efendi'ye, İskenderiye'ye ulaştıktan sonra yapılacak masrafları, kendisinden öncekiler gibi Mısır irsaliyesi veya cizyesi mallarından karşılaması ve tamir edilmesi gereken yerlere Mısır valisi, şeyhü'l-beled ve sair ehl-i vukuf ile bir keşif gezisi yapması emredilmiştir. Tamir için gerekli levâzımat ve edevat getirtildikten sonra, tamirata başlanması "ehemm-i umur"dan olduğu için vakit kaybetmeden işe başlanmıştır. Ancak Hulusi Ali Efendi yavaş davranıp seddin tamiri gecikince merkezden kendisine bir uyarı gönderilmiş, "akıl ve şuûrunu başına cem' edüp" işini çabuk bitirmesi ve boşuna yazışma ile vakit kaybına sebep olmaması, eğer bitirmeyecekse İstanbul'a dönmesi emredilmiştir[89].

8. Remle ve Ebu Kır Arasındaki Seddin Tamiri

İskenderiye'ye bağlı olan Remle ve Ebu Kır arasındaki eski kargir sed, şiddetli dalgalar sonucu zamanla yıkılmış, tamire muhtaç hale gelmişti[90]. Bunun sonucu olarak da Buhayra vilayetine ait yerlere deniz suyu girmesi ve köy ve mezraların sular altında kalması tehlikesi ortaya çıkmıştı. Ayrıca deniz derin, sahil de alçak olduğundan bu suların İskenderiye'ye girmesi söz konusuydu. Böyle bir durumda Buhayra, Garbiye, Mansura gibi nahiyeler ziraat yapılamaz duruma gelecek ve bunun sonucunda Mısır hazinesi zarar edecekti.

---

[87] 5 Şevval 1178 (28 Mart 1765) tarihli Mısır valisi vezir Hasan Paşa'ya Mısır kadısına Hâcegân-ı Divan-ı Hümayundan Büyük seddin yapımı ile görevlendirilen ve o sırada Kahire'de olan Ahmed'e gönderilen hüküm: C.DH, 12194.

[88] C.BH, 11695.

[89] 3 Receb 1200 (2 Mayıs 1786) tarihli hüküm: C.NF, 1617.

[90] Mısır valisine gönderilen Evâil-i Cemaziyelevvel 1125 (26 Mayıs-5 Haziran 1713) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 251 ve h. 290.

Bu durumu İskenderiye kadısı ve zâbitlerinin Divan-ı Hümayun'a arz etmelerinin ardından, Divan'dan Mısır valisine gelen emir sonucu tamir için bir mübaşir ve işinin ehli olan mühendisler tayin edilmiş, ayrıca İskenderiye'de bulunan havale ağası, İskenderiye gümrükçüsü, bey kethüdası, kale dizdarları ve diğer bilirkişiler söz konusu sedde gidip keşifte bulunmuşlardı. Bu keşif sonucu, 1122 (1710) yılında yapılan keşifte belirlenen 9750 zirâlık/7390,5 metrelik tamire muhtaç bölümün 22.750 zirâya/17.244,5 metreye ulaştığı tespit edilmişti. Keşfin ardından Dergah-ı Mualla kapıcı başılarından Hasan mübaşir tayin edilmiş ve seddin tamir işlemleri başlatılmıştır.

Bunun üzerine tamir için ilk iş olarak Menteşe sancağı Gökova kazasındaki dağlardan kereste getirtilmesi kararlaştırılır. İhtiyaç olan 10.000 müdevver kazıklık ile 1200 kuşaklık kereste kesilip iki büyük Zağra şaykalarına yüklenmiş ve deryabeyi Maryolzade Mustafa Paşa tarafından Ebu Kır iskelesine getirtilmiştir[91].

Ayrıca seddin tamirinde kullanılmak için gereken toprak İskenderiye, Reşid ve Ebu Kır civarındaki köylerden birer fellah ve ikişer deve kiralanarak taşıtılmıştır. Bu fellah ve develerin ücretleri Mübaşir Hasan tarafından verilmiştir. Ayrıca Divan'dan Mısır valisine, bunların mutad olan ücretten daha fazla istememeleri ve tamir işleminin sonuna kadar iş alanından ayrılmamaları konusunda tembih eden bir emir gönderilmiştir.

1122 (1710) yılında yapılan ilk tamirde, ki bu tamirin gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında kesin bir kanıtımız yok, seddin tamir edilen 18.000 zirâlık/13.644 metrelik bölümü için toplam 40 mısrî kese harcanması planlanmıştı; bu meblağdan 30 mısrî kese Mısır irsaliye hazinesinden alınacak, 10 keselik kereste parası da merkezden karşılanacaktır[92]. Muhtemelen keşfi 1122 (1710)'da yapılan bu seddin tamiri 1125 (1713) senesinde tamamlanmış[93] ve tamir için çıkarılan hesap 53 mısri kese 8334 para olmuştur. Bu meblağın 15 buçuk mısrî kesesi, 11.200 ağaçlık kereste için ayrılmıştır. Kereste ücreti merkezden karşılanarak geriye kalan 37 buçuk mısri kese 8334 para da hulvân-ı kurâ gelirinden alınmıştır[94]. Mübaşir Hasan'ın Mısır'a ulaşmasından evvel bütün tamir işleri Mısır valisi tarafından yürütülmüş, bilirkişi ve

[91]Ümera-yı Derya'dan Maryolzade Mustafa Paşa'ya gönderilen Evâil-i Cemaziyelevvel 1125 (26 Mayıs-5 Haziran 1713) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 252.

[92] Mısır valisi vezir Veli Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1125(5-15 Haziran 1713) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 256.

[93] 29 Cemaziyelevvel 1125(23 Haziran 1713) tarihli: C.NF, 202.

[94] Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1125 (13-23 Haziran 1713) tarihli Sabık Büyük mîirâhûr olup Mısır'da vergi tahsili ile görevlendirilen İpşir Hüseyin'e gönderilen hüküm: MMD, 1, h. 255.

mübaşir tarafından seddin tamir edilen yerleri tekrar görülmüş ve yapılan kesin harcamanın tahminen ne kadar olduğunun merkeze bildirilmesi istenmişti.

1199 (1785) yılının başlarında tekrar harap olan sedd için merkeze gönderilen istidanın ardından yapılan keşiften sonra 147.600 rumi kuruşluk masraf çıkarılmıştır[95]. Tamirde kullanılacak taş, kireç ve toprak civar köylerden tedarik edilmiştir[96]. Tamire mübaşir olarak Ali Hulusi Efendi tayin edilir[97] ve tamirat bir sene sonra 1200 (1786) yılında tamamlanmıştır[98].

9. Ebu Kır ile Madiye Arasındaki Seddin Tamiri

Ebu Kır ile Madiye arasında çok önceden deniz suyunun karaya gelmesini engellemek üzere bina edilmiş bir sed bulunmaktaydı. Bu sed 1158 (1745) yılında yıkılmış[99] ve Buhayra'da birkaç kasaba ve köyü su basmıştı. Ayrıca sed, bazı yerlerde, Nil'den İskenderiye'ye içme suyu taşıyan Eşrefiyye kanalına bitişik olduğu için, eğer 2 zirâ/1,5 m yüksekliğindeki bu duvar deniz dalgalarıyla yıkılacak olursa hem İskenderiye'nin içme suyu hem de Reşid ve Dimyat'taki pirinç mezralarının sular altında kalma tehlikesi ortaya çıkmış oluyordu.

Bu durumu engellemek için hemen harekete geçilir ve Mısır valisi daha önce seddi tamir etmiş mimar ve mühendisler ile seddi görür, yıkılan yerleri tespit ederek tamir için gerekli malzemeyi bir deftere kaydettirir ve özellikle Rumeli'den getirtilir[100]. Taş, kireç gibi malzemeler İskenderiye civarından sağlanır ve tamir için havanın elverişli hale gelmesi beklenir. Keşif sonucu Divan, eni 10-12 zirâ/7,58 m, yüksekliği 2 zirâ/1,5 m olan, gerekli uzunlukta bir sed yapılmasını uygun görür[101].

---

[95] 13 Şevval 1198 tarihli hatt-ı hümayun: HH, 29/1360.

[96] Evâsıt-ı Muharrem 1199 (24 Kasım-4 Aralık 1784) tarihli Mısır valisi Mehmed Paşa'ya, Mısır kadısına, şeyhülbeled ve diğer Mısır beylerine, İskenderiye naibine, yedi ocak zâbit ve ihtiyârlarına gönderilen hüküm: MMD, 9, h. 734.

[97] Mısır valisi Sadr-ı esbak Mehmed Paşa'ya, Mısır kadısına ve şeyhülbelede gönderilen Evâil-i Ramazan 1199 (8-18 Temmuz 1785) tarihli hüküm: MMD, 10, h. 33.

[98] Hâcegân-ı Divan-ı Hümayundan mevkufatçı Ali Hulusi'ye gönderilen Evâil-i Receb 1200 (30 Nisan-9 Mayıs 1786) tarihli hüküm: MMD, 10, h. 75.

[99] Mısır valisine, kadısına, ümerasına, yedi ocak zâbit ve ihtiyârlarına gönderilen Evâhır-ı Safer 1158 (25 Mart-4 Nisan 1745) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 199.

[100] "…ol taraflardan tedariki mühimm olan taş ve kireç ve levazım-ı sairesi hazır ve amade ettirilip ve bilad-ı Rumiye'den gönderilecek ecnâs-ı kereste ve mühimmat dahi sefineler ile irsal olunup mevsim-i mezkûr duhûl eylediği saat binâsına mübaşeret eylemek şartıyla..." (MMD, 6, h. 199)

[101] Mısır valisi vezir Rağıb Mehmed Paşa'ya, Mısır kadısına, Kahire'de hulvan-ı kura vergisi tahsiline memur Mehmed Said'e gönderilen Evâhır-ı Cemaziyelevvel 1158 (21 Haziran-1 Temmuz 1745) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 239.

Önce Topçu Muhammed Said sedd-i kebirin tamiri[102] için tayin edilmiştir. Onunla beraber hizmet etmek üzere bir hassa mimar halifesi, iki nefer tulumbacı, "dikkatlerinde mâhir" taşçı ve burgucu ve neccar kalfaları[103]da tamir için tayin edilmişti.

Daha sonra bina emini olarak Cebeci başı Mustafa[104] atanmış ve Selanik tarafından kereste, kireç ve taş gibi inşaatta kullanılacak malzemeler getirtilmiştir.

Ayrıca Derya Kapudanı Vezir Mehmed Paşa'ya gönderilen bir emirle Fırkate Kapudanlarından Mehmed'in, tamir işlerinin sonuna kadar İskenderiye'de kalması ve gerekli şekilde tamir için yardımda bulunması istenmiştir[105].

Ancak yaklaşık 20 sene sonra seddin tekrar tamir edilmesi gerekmiştir[106] ve seddin tamiri için 1175 (1761) yılında Hacegan-ı Divan-ı Hümayun'dan süvari mukabeleciliği payesi olan Ahmed, bina emini olarak tayin edilmiştir[107]. Mısır valisi ile bina emini Ahmed'in karşılıklı görüşerek bina emininin yetkilerini belirlemeleri, inşaat işine başka kimsenin karıştırılmaması, inşaat malzemelerinin (kireç, taş, çivi, sütun) uygun fiyata satın alınması konuları merkezden Mısır valisi ve bina emini Ahmed'e tebliğ edilmiştir[108]. Tamir için gerekli olan 15.000 kuruşun 1175 (1762) yılı cizye irsaliyesinden karşılanması kararlaştırılır[109]. Tamir için gerekli olan 400 elvah-ı meşe, 80 on arşın kebirî, 830 saray manası, 400 bayağı mâne, 350 dolap, 850 dorke ve 100 kantar çeşitli çivi İstanbul'dan alınıp gemiye yüklenerek İskenderiye'ye gönderilir. Ayrıca bu eşyalardan vergi almaması için İskenderiye gümrükçüsü tembihlenmiştir[110].

---

[102] Mısır valisi vezir Rağıb Mehmed Paşa'ya gönderilen Evâhır-ı Cemaziyelevvel 1158 (21 Haziran-1 Temmuz 1745) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 244.

[103] Mısır valisi vezir Rağıb Mehmed Paşa'ya, Mısır kadısına, mübaşir Mustafa'ya gönderilen Evâhır-ı Receb 1158 tarihli (19-29 Ağustos 1745) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 259.

[104] Cebeci başı Mustafa'nın bu tamiri gerçekten sağlam bir şekilde yaptırdığını yine yıllar sonra başka bir mübaşire verilen emirde görüyoruz: "...fena olmayacak vecihle sabıkan Cebeci başı Mustafa -dame mecduhu-nun 59 tarihinde bina ve tamir eylediği mahal gibi kemal-i metanet ve resanet üzere bina ve tamir … (MMD,8, h. 78)". ama daha sonra bazı mahallerin tekrar yıkıldığı bildirilmektedir (MMD, d.8, h. 277).

[105] Bilfiil Derya kaptanı olan Mustafa Paşa'ya gönderilen Evâil-i Zilkade 1158 (25 Kasım-5 Aralık 1745) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 264.

[106] 1 Zilhicce 1175 (23 Haziran 1762) tarihli C.NF, 84.

[107] Mısır valisine, defterdarına ve cizye muhassılına gönderilen Evâsıt-ı Ramazan 1175 (5-15 Nisan 1762) MMD, 8, h. 78 ve Evâsıt-ı Ramazan 1175 (5-15 Nisan 1762) tarihli ilmühaber: C.NF, 2386

[108] Sabıkan Mısır şehriyarı ve hala mukabele-i süvari payesi olub mahsusan der aliyyemden bina emini tayin olunan Ahmed'e gönderilen Evâsıt-ı Ramazan 1175 (5-15 Nisan 1762) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 77.

[109] 18 Ramazan 1175 (12 Nisan 1762) tarihli telhis: C.MTZ, 349.

[110] Mısır valisi el-Hac Ebu Bekir Paşa'ya ve İskenderiye gümrükçüsüne gönderilen Evâhır-ı Şevval 1175 (15-24 Mayıs 1762) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 81.

Fakat tamir devam ederken Mısır valisi Ebu Bekir Paşa vefat edince bir şekilde seddin tamirine ara verilmiş ve bu esnada, yarım kalan inşaatın duvarları su içinde kaldığından inşaat masrafları artmıştır. Divan-ı Hümayun bu durumu "*hasâret-i beytülmâl-i müslimîn*" olarak niteler. Ayrıca o dönemde Cebeci başı olan eski Topçu başı Mustafa'nın tamir ettiği yerlerin hala sağlam olduğunu belirtilerek, Ahmed'in de aynı şekilde seddi sağlam bir şekilde inşa ederek bir an önce tamamlaması istenir. Mübaşire gönderilen hükümde kendisinin, daha önce birçok bina işinde istihdam edildiği ve sadakatinden dolayı bu işin kendisine verildiği hatırlatılarak ve inşaatın, Mısır valisi ve ümerasının malzeme ve amele tedariki konusundaki ihmalinden mi, yoksa Arap eşkıyasının saldırılarına karşı yardım etmemesi sebebiyle mi olduğu soruşturularak tamir üzerinden uzun zaman geçmesinin gecikmeye yol açıp açmadığı araştırılmıştır[111].

Gerçekte seddin tamir işinin gecikme sebebi, mübaşirin Mısır valisi Selanikli Ahmed Paşa'nın Sayda'dan Kahire'ye gelişine kadar inşaatı başlatmaması ve ümeranın da seddin bu yıkık halini ihmal etmesi olmuştur[112].

Seddin tamir masrafları 1176 (1762) yılı irsaliye hazinesinden karşılanmıştır. Mübaşir Ahmed'e tamir işini bir an önce bitirip İstanbul'a dönmesi emredilmiştir. Ayrıca yapılan masrafların kaydedildiği defteri, padişah tarafından incelenmesi için, imparatorluk başkentine göndermesi istenmiştir[113].

Sed inşaatı, 1178 yılı Cemaziyelahırında (6 Aralık 1764) bitmiş ve inşaatın bitiminde Mısır valisi ve bina emini tarafından masraf defteri İstanbul'a gönderilmiştir[114].

Fransızlar'ın Mısır'dan çıkarılmasından sonra, 1216 (1801) yılında Ebu Kır civarındaki seddin yıkılıp harab olmasıyla İskenderiye'ye doğru su dolan yerleri İngilizler daha da kazarak büyük bir göl oluşmasını sağlamışlardı. Osmanlı yönetimi tabiî olmayan bu gölün kurutulmasına karar verdi. Ücreti İskenderiye ve Reşid gümrüklerinden-kifayet etmediği takdirde Mısır hazinesinden- karşılanmak suretiyle

[111]Mısır valisi vezir el-Hac Ahmed Paşa'ya, Mısır kadısı ile diğer görevlilere gönderilen Evâhır-ı Zilkade 1177(21 Haziran-1 Temmuz 1764) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 222.

[112] Mısır valisine, Mısır kadısına, Mısır beylerine, sedd-i kebir bina emini Ahmed'e ve yedi ocak zâbitlerine gönderilen Evâsıt-ı Rebiülahir 1178 (8-18 Ekim 1764) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 247.

[113] MMD, 8, h. 148.

[114] Mısır valisi vezir Hasan Paşa'ya, Mısır kadısına, sedd-i kebir binasına memur olan Kahire'deki Ahmed'e gönderilen Evâhır-ı Ramazan 1178 (14-24 Mart 1765) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 323.

buradaki sedd yeniden inşa edilmiş ve deniz suyunun göle doğru aktığı mecra doldurularak gölün kuruması sağlanmıştır[115].

a. Madiye'de Bulunan Han'a Oda Yapımı

İskenderiye ve Reşid arasındaki Madiye'de bir han bulunuyordu. Charles Thompson da 1767'de Reşid'den İskenderiye'ye giderken bu hana uğramıştı[116]. 1738 yılında bu hana yolcuların rahatlıkla konaklayabilmesi için bir oda ve bir mutfak yaptırılmıştı. Şehirdeki on metruk sarnıcın tamiri ve bu odanın yapılması için 2 mısri kese akçe harcanmıştı[117].

10. Feyyum Seddi ve Köprüsünün Tamiri

Feyyum'da Cisr-i Yusufi ve Cisr-i Hulvâni adındaki iki büyük sed uzun zamandır tamir edilmediği için yıkılmaya yüz tutmuştu, kısa zamanda tamir edilmediği takdirde Nil nehrinin taştığı bir zamanda bu iki seddin de yıkılmasına sebep olabilirdi. Tabii olası bir yıkım sonrasında civardaki köylerin ve dolayısıyla devlet malının zarar görmesi söz konusuydu.

Bu yüzden sedlerin tamiri için bir an önce harekete geçmek "*umûr-ı müsta'celeden olduğu*" için Mısır valisi olan Ebu Bekir Paşa tarafından 1148 (1735) yılında derhal bir mübaşir tayin edilmiştir. Yapılan keşif sonunda Hulvani seddinin uzunluk, en ve yükseklik olarak 29.400 zirâ/18.874 m, Yusufi seddinin 40.480 zirâ/30.684 m ebadında olduğu anlaşılmıştır. Her zirânın tamir masrafı 15'er paradan, Hulvani seddi 17 mısri kese ve 9700 paraya, Yusufi seddi de 22.500 paraya tamir edilecektir, yani toplamda 18 mısri kese akçe 7200 para masraf çıkacağı ön görülmüştür. Divan tarafından söz konusu meblağın 1148 (1735) yılı Mısır irsaliye hazinesinden alınarak bu sedlerin kısa zamanda yıkılmamak üzere sağlam bir şekilde tamir edilmesi emredilmiştir[118].

Feyyum'da bulunan Ful ve Bubeyan adındaki iki seddin de aynı şekilde tamir edilmesi gerekmektedir. 1155 (1742) yılında yapılan keşifle toplamda 3920

---

[115] 29 Şevval 1216 (4 Mart 1802) tarihli Muteberan-ı rical-i devlet-i aliyyeden daha önce hububat nazırı olan seddin inşası ve su mecrasının imlası zımnında bina emini tayin edilerek İskenderiye ve Reşid gümrükleri uhdesine verilen Mehmed Salih'e gönderilen hüküm: C.MTZ, 302.

[116] Thompson, Travels Through Turkey, s.254.

[117] Mısır valisine Evâhır-ı Receb 1151 (4 Kasım 1738) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 430 ve Evâhır-ı Receb 1151 (4-14 Kasım 1738) tarihli ilmühaber: C.BLD, 7232.

[118] Mısır valisine ve mollasına gönderilen Evâhır-ı Şevval 1148 (5-14 Mart 1736) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 301.

zirâlık/2.971 metrelik bir bölümün tamir edilmesi gerektiği anlaşılmış ve bunun için de 6 mısri kese akçe ve 8800 para tahsis edilmiştir[119].

1155 (1742)'de sağlam bir şekilde bina edilen sedd, ertesi sene Nil nehrinin taşması sonucu tekrar yıkılmış[120] ve pek çok zararı da beraberinde getirmişti. Bu yıkımdan İskenderiye ve Reşid boğazları etkilenmiş, İskenderiye tarafında 15 saat mesafedeki Nasırıyye kanalına akan su, yolları kesmiş ve birkaç tane köy su içinde kalmıştı. Merkeze giden mahzarda su baskını eğer bu şekilde devam ederse yüzden fazla köyün su altında kalacağı ve zararın daha da artacağı bildirilmişti. Bunun üzerine merkezden hemen harekete geçmeleri istenmiş, ardından Mısır valisi tarafından "mevsûku'l-kelim" yani sözüne ve işine güvenilir insanlar görevlendirilerek söz konusu seddi keşfe gitmişler ve yıkılan Nasırıyye kanalının 50 mısri kese akçe ve 6465 paraya, deniz kenarındaki sed de 174 mısri kese ve 20.424 paraya, Feyyum'daki Azak köprüsü de 51 mısri kese akçe ve 5760 paraya, eski Mısırdaki kemerler de 7 mısri keseye ve garb kuyusundaki duvarların da 3 mısri kese akçe ve 23.700 paraya yaptırılmıştır[121].

[119] Mısır valisi vezir Yahya Paşa'ya gönderilen Evâhır-ı Muharrem 1155 (28 Mart-7 Nisan 1742) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 696.

[120] Mısır valisine, ümeraya ve mültezimlere gönderilen Evâsıt-ı Muharrem 1146 (24 Haziran-4 Temmuz 1733) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 2.

[121] Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Safer 1156 (16-25 Nisan 1743) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 2.

II. BÖLÜM
İSKENDERİYE LİMANINDA TİCARET

A. İskenderiye Limanı'nın İdarî Özellikleri

Başta İskenderiye olmak üzere Mısır limanlarının, donanmanın asker ve zahire ihtiyacını sağlamak ile Mısır'daki farklı unsurlarla idare arasındaki dengeyi sağlama ve bunların Osmanlı Sultanına bağlılığını temin etme hususları açısından askeri birer fonksiyonları mevcuttu. Bu yüzden liman çalışanları, kale dizdarları ve askeri ocaklar İskenderiye Sancak Beyi'ne bağlıydı.

Abdülhamid Süleyman Mısır limanları hakkındaki eserinde: "Mısır limanlarında hukuki, askeri ve idari sorumluluklar; birbiriyle iç içe geçmiş bir halde idari sistemin omuzlarındaydı" diyerek limanların idari yapısını açıklamaktadır[1]. XVI. ve XVII. yüzyıllarda Mısır limanları ve limanlardaki kalelerde görev yapan askerler idari olarak Mısır valilerine değil, Sancak Beyi'ne bağlıydı. İdarî ve askerî yapı İskenderiye Sancak Beyi'nin elindeyken hukukî mekanizmayla denetleme işi kadıya aitti. İskenderiye, Dimyat ve Reşit iskelelerinde demirleyen bütün mîrî gemiler, İskenderiye Sancak Beyi vasıtasıyla İstanbul'dan talimat almaktaydı. Böylece Osmanlı İmparatorluğu bölgede kendi otoritesini bu merkezi idareyle ayakta tutmayı başarmıştı.

İskenderiye Sancak Beyi'nin -bu liman, Osmanlı donanmasının erzak ve asker takviyesi yaptığı önemli birer istasyon olduğu için- askerî yönden rolü büyüktü. Sancak Beyi'nin sorumluluklarını kabaca özetleyecek olursak; Divan'dan gelen emirler çerçevesinde İstanbul'a gönderilecek hububatın gemilere yüklenip gönderilmesini sağlamak, İskenderiye limanına girip çıkan gemilere izin vermek, Avrupalı gemilerin kahve ve hububat kaçırmalarının engellenmesi için teftiş yapmak, İskenderiye limanına girmeden Nil nehrine girmeye çalışan ticari gemilere mani olmak, idarî personelle halk arasında vuku bulan problemleri çözmek, şehir içinde güvenliği sağlamak ve şehir içindeki sarnıçların kontrol etmek (Eşrefiye kanalıyla şehre giren su sarnıçlara dağılıyor, bu büyük sarnıçlardan havuzlara alınıyor, ahali de su ihtiyacını buralardan karşılıyordu. Bu esnada yapılan masraflar İskenderiye mukataasından karşılanıyordu. Sarnıçlardan havuzlara suyun akışını kontrol eden görevliler yani sakiler çavuşlara, çavuşlar da sancak beyine bağlıydı).

[1] Abdülhamid Süleyman, **Tarihü'l-Mevâni'i'l-Mısriyye fi'l-'Asri'l-'Osmânî**, el-Hey'etü'l-Ammetü Lilkitâb, Kahire, 1995, s. 64.

Ayrıca İstanbul ve Kahire'deki sarayların mutfaklarında kullanılacak baharatı temin edip depolama işi de Sancak Beyi'nin gözetiminde yapılıyordu. Sancak Bey'inin yardımcısı iskele kethüdasıydı, tüm bu işleri uygulamada, özellikle limanda güvenliği sağlama ve Avrupalı gemileri kontrol etme hususunda Sancak Bey'ine yardım ediyordu. Güvenlik teşkilatında kethüdadan sonra ise subaşı gelmekteydi.

İstanbul ve Kahire Divanları ferman ve buyruldularda İskenderiye kadısını muhatap almaktaydılar. Kadının hukuki işler dışında, gönderilen emirleri uygulama ve denetleme yetkisi de bulunmaktaydı. Kadıdan sonra ise idari yapı kale dizdarları ile son bulmaktaydı. Şehrin savunmasında önemli bir rol oynadıkları için bunların da ayrı bir önemi vardı[2].

Mısır limanlarında görev yapan memurlar Sancak Bey'ine bağlı oldukları için müstemen limanında gemilere kılavuzluk yapan reisler bu hizmetleri karşılığında belli bir maaş almıyorlar, kılavuzluğunu yaptıkları geminin verdiği ücretle geçiniyorlardı. Bu reisler aralarında bir problem yaşadıklarında donanma kaptanına gidiyorlardı. Çünkü XVIII. yüzyıl başlarında İskenderiye Sancak Beyi hala derya beyi statüsünde olduğu için bu reisler de hukuken Sancak Bey'ine bağlıydılar[3]. Donanma kaptanının olmadığı durumlarda reisler hakkında hüküm verecek hiyerarşik yapı, tüccar kalyon kaptanları ve İskenderiye limanı tersane kethüdası ile devam ediyordu. İskenderiye kadısı, yedi bölük serdarları veya havale ağasının reislerle herhangi bir hukuki ilişkisi yoktu.

Sancak Bey'inin otoritesi sadece deniz tarafındaki Garbiyye, Şarkiyye, Buhayra ve Dakhaliye gibi kazalarda değil, Asyut ve Curca gibi güneyde yer alan kazaları da kapsamaktaydı[4].

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise, bu durum yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Mısır yönetiminde etkili olmaya başlayan Çerkez beylerin Mısır limanlarının ticari gelirinden pay sahibi olmak istemesi sonucu XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İskenderiye Sancak Beyi Mısır valisi tarafından tayin edilmeye başlanmıştı. Bu arada da Sancak Beyi'nin yerini "serdar-ı müstahfızan" almış, Kahire ve İstanbul'daki Divan'lardan gelen emirler de "serdar-ı müstahfizan"a hitaben gönderilmeye başlamıştır[5]. Ancak serdar-ı müstahfızanın görev alanı idari

[2] Abdülhamid Süleyman, el-Mevâni'ü'l-Mısriyye, s. 110.

[3] Evâil-i Receb 1133 (28 Nisan-8 Mayıs 1721) tarihinde İskenderiye kadısına gönderilen hüküm: MMD, 3, 186.

[4] Abdülhamid Süleyman, el-Mevâni'ü'l-Mısriyye, s. 67.

[5] Abdülhamid Süleyman, el-Mevâni'ü'l-Mısriyye, s. 68.

sorumluluklarla sınırlı kalmıştı, askeri herhangi bir sorumluluğu kalmamıştı[6]. Belki de bunun sonucu olarak XVIII. yüzyıl sonlarında Akdeniz'de Osmanlı donanmasının etkinliğini kaybetmeye başlamış ve bu süreç Fransız işgaliyle sonuçlanmıştı. 1785'te Gazi Hasan Paşa Osmanlı otoritesini Çerkez beylerden almak amacıyla Mısır'a geldiğinde sancak beylik mansıbını eski haline çevirmişse de bu hal fazla uzun sürmemiş, Çerkez beyler eski etkinliklerine kavuşunca sancak beylerini azletmişlerdi[7].

XVII. yüzyılda İskenderiye Sancak Beyi'nin salyanesi 300.000 paraydı. Bunun yanında 515 erdeb hububat da almaktaydılar. Ayrıca limana giren yerli ve yabancı gemilerden resmî ve gayrıresmî avaidler de alan Sancak Beyi'nin gelirleri oldukça kabarıktı. Ancak XVIII. yüzyılda İskenderiye Sancak Beyi'nin salyanesi 98.336 paraya kadar düşmüştür ama yine de bu dönemde İskenderiye gümrük mukataasından Sancak Beyi'nin yıllık geliri 600-800.000 para civarındaydı. XVIII. yüzyıl sonunda sancak beylik geliri aynen serdar-ı müstahfızanlığa aktarılmıştır[8].

1. İskenderiye Gümrük Mukataası

Mısır iskeleleri gümrük mukataaları Mısır valilerine bağlıydı. Divan, Mısır valilerinin oldukça fazla olan masraflarını karşılayabilmeleri için kendilerine İskenderiye, Reşid, Dimyat ve Bulak iskeleleri mukataalarının verildiğini belirtmektedir. Mısır valileri gümrük mukataasını istedikleri kişiye iltizama verirlerdi. Müstahfızan ocağı askerleri mukataanın önceden kendilerine bağlı olduğunu iddia ederek eskisi gibi yine kendilerine bağlanmasını istemişlerdi. Ancak ahkam kayıtlarına bakıldığında mukataaların hiçbir zaman müstahfızan ocağına verilmediği görülmüştür[9].

Kurulduğundan beri kesintisiz olarak İskenderiye'de yaşayan Yahudiler, genellikle limanda reis olarak görev almışlardır. XVII. yüzyılda Thevenin adlı bir Fransız seyyah İskenderiye limanına bir Cumartesi günü yanaştıkları için o gün gemiden inemediklerini belirtmiştir. İskenderiye'deki Yahudiler zanaatkar, abanozcu, matbaa işçisi, işportacı, kumaş tüccarı, işçi, terzi, tuhafiyeci, balıkçı, sokak satıcısı,

[6] Abdülhamid Süleyman, el-Mevâni'ü'l-Mısriyye, s. 74.
[7] Abdülhamid Süleyman, el-Mevâni'ü'l-Mısriyye, s. 68.
[8] Abdülhamid Süleyman, el-Mevâni'ü'l-Mısriyye, s. 75.
[9] D.BŞM.MSR, 4/38.

simsar, dini kesim yapan kasap, bankalarda ya da büyük ticaret bürolarında memur, gümrük komisyoncusu ve devlet memuru olarak karşımıza çıkmaktadır[10].

Ancak XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Ali Bey'in muhtekir Yahudileri bertaraf etmesinden sonra İskenderiye gümrüğünün başına Katolik Şamlıların geçtiği görülmektedir[11].

İstanbul, İzmir, Kıbrıs, Trablusşam ve Halep gibi Osmanlı iskelelerinde olduğu gibi İskenderiye iskelesinde de Avrupalı ve Rus tüccarlardan ahidnameler gereği %3 oranında gümrük vergisi alınmaktaydı. Ancak gümrük memurları fazla vergi isteyerek yabancı tüccarlara zorluk çıkarıyorlardı. İskenderiye limanında bu sıkıntıya maruz kalan Venedik tüccarları sık sık İskenderiye'deki konsoloslarına başvurmuşlar ve bu şekilde mesele Osmanlı Divan'ı gündemine de taşınmıştır[12]. Mesela 1787 yılında Fransa elçisi tarafından Divan'a, mîrî kalyon kaptanları ve gümrük eminleri hediye ve rüsum adı altında para almadıkça, İskenderiye-İstanbul arasında zahire taşımak isteyen Fransa tüccar gemilerine zahire vermediklerine dair bir takrir sunulmuştur[13].

Bu konuda Divan'dan Mısır valisine ve İskenderiye'ye sürekli hükümler gönderilmiş ve vali ve kadıların duruma müdahale ederek gümrük memurlarını uyarmaları istenmiştir.

Bazen yanlış alınan vergiler iade ettirilmiştir. Mesela İstanbul-Mısır iskeleleri arasında Mısır ürünleri taşıyan başları aslan suretli gemilerden fazla alınan avaidin-verginin iade edilmesi yönünde 11 Receb 1193 (25 Temmuz 1779) tarihinde Divan'dan Mısır'daki görevlilere bir emir gitmiştir[14].

---

[10] Robert Ilbert, Ilıos Yannakakis, Jacques Hassoun, **İskenderiye 1860-1960 Geçici Bir Hoşgörü Modeli: Cemaatler ve Kozmopolit Kimlik, (**çev. Barış Kılıçbay), İletişim yayınları, İstanbul, 2006.

[11] Michael Reimer, "*Cevânibü İctimaiyyetin ve İktisâdiyyetin ve Siyâsiyyetin min Tarihi'l-İskenderiyye fi'l-Karni's-Sâmin 'Aşar*", **Mecelletü Külliyeti'l-Âdab**, Kahire, 1993, s. 274.

[12] 27 Şaban 1121(1 Kasım 1709) tarihli: A.DVN.DVE, 148/6 ve Evâsıt-ı Muharrem 1169(17-27 Ekim 1755) tarihli İzmir'den Mora caziresine ve andan İskenderiye ve bağlı iskelelere kadar yol üzerindeki kaza ve cezayirin kuzat ve nüvvabına ve diğer görevlilere gönderilen hüküm: A.DVNS.AHK.CZRK.d., 2, h.1215.

[13] 11 Rebiülevvel 1202(21 Aralık 1787) tarihli takrir: C.HR, 2897.

[14] Mısır valisi vezir Silahdar İbrahim Paşa'ya, Bender-i İskenderiye kadısına, irsaliye zâbiti, gümrükçü ve zâbitan ve saireye gönderilen Evâsıt-ı Receb 1193 (25 Temmuz-4 Ağustos 1779) tarihli hüküm: C.BH, 11171.

2. İskenderiye Tersânesi

İskenderiye tersanesi gerek mîrî/ devlete ait gerek tüccar kalyonlarının sağlam bir şekilde bakım onarımının yapıldığı ve çok miktarda uzman denizcinin yetiştiği bir tersaneydi. Osmanlı belgelerine yansıdığı kadarıyla: "Türk uşaklarının yaptığı kalafatların kısa sürede üstüpüsü atarken, Arap uşaklarının kalafat yaptığı tüccar gemilerine iki-üç sene hiçbir şey olmuyordu"[15].

Müslümanlar tarafından fethedilmeden önce dünya ticaretinin İskenderiye'den aktığı dönemlerde İskenderiye'nin en büyük sanayi kolu gemi yapımıydı[16]. Tabii bu sanayi de kullanılan kereste, demir ve katran gibi malzemeler Avrupa ve Anadolu'dan ithal edilmekteydi.

İskenderiye tersanesinde küçük bir gümrük binası, bir kahvehane, bir dükkân, mescit, bir tamirhane, alet-edevat için ahşap bir gölgelik, gemi yapımında kullanılan kızaklar, varil yapımı için başka bir gölgelik ve ahşap bir iskele bulunuyordu[17].

Her ne kadar elimizde İskenderiye tersanesinin çalışma hacmi ve denizci kapasitesi hakkında kesin bilgiler olmasa da bazı yazışmalardan ipuçları elde etmek mümkündür.

Osmanlı donanması sefer hazırlığındayken çoğu defa Tersane-i Âmire'de görev almak üzere İskenderiye tersanesinden, bazen de Dimyat, Reşit ve Bulak iskelelerinden denizciler İstanbul'a getirilmiştir. Özellikle gemi kalafatında becerikli olan bu elemanlar İstanbul'a birkaç kişi olarak değil kalabalık gruplar halinde geliyorlardı.

Mora seferinden önce İskenderiye tersanesinden, sefere çıkacak Donanma-yı Hümayunda görev almak üzere *"fenn-i deryâda mahir"* 300 kişi İstanbul'a getirilmiştir.[18].

1204 (1789) yılında İskenderiye'den Tersane-i Âmire'de görev yapmak üzere cerim tipi gemi yapımında usta 300 işçi, ücretleri Mısır irsaliye hazinesinden verilerek

[15] 6 Zilhicce 1208 (5 Temmuz 1794) tarihli telhis: C.BH, 6276.

[16] Muhammed Hamdi Âşûr v.d., **Tarihül'l-İskenderiye Münzü Akdemi'l-'Usûr**, Muhafazatü'l-İskenderiye, 1963, s. 31.

[17] Muhammed Fatih Ukayl, **Tarihü'l-Bahriyyeti'l-Mısriyye**, İskenderiye Üniversitesi yayınları, İskenderiye, 1973, s. 623.

[18] Mısır valisine ve İskenderiye mütesellimine ve İskenderiye'de tersane kethüdasına ve zâbitlerine gönderilen Evâil-i Zilhicce 1126 (8-18 Aralık 1714) tarihli hüküm: MMD, 1, 370.

İstanbul'a gönderilmiştir[19]. Ertesi yıl da Akdeniz'e çıkmak üzere hazırlanan donanma için İskenderiye limanından "*müntehab ve güzîde*" 1000 denizci, ücretleri İskenderiye gümrük mukataasından verilip Hataboğlu Kaptanın gemisine bindirilerek Tersane-i Âmire'ye getirilmiştir[20]. Ayrıca Donanma-yı Hümayun kalyonlarında görevli olan pek çok denizci Kahire, İskenderiye, Reşid ve Dimyat'ta yaşamaktaydı. Aynı seferde görev alacak bu elemanlar da donanmaya katılmak üzere İskenderiye'de toplanmışlar ve bir gemi tarafından İstanbul'a getirilmişlerdir[21].

Tersâne-i Âmire'de çalışmak üzere İskenderiye'den ve civar şehirlerden İstanbul'a gelen elemanlar genellikle tersanede barınıyorlardı. 1794 yılında yaklaşık 150 Arap kalafatçı için Tersane zindanı zahrında oda inşa edilmiştir[22].

B. İskenderiye Limanında Ticaret Yapan Gemilerin ve Doğu Akdeniz Sularının Korsanlardan Korunması

Osmanlı hâkimiyetinden önceki dönemde Akdeniz üzerindeki Mısır limanları Bizanslılarla başlayıp Kıbrıslı ve Rodoslularla devam edip Haçlılarla sona eren sayısız saldırılara maruz kalmıştır. İskenderiye ancak Osmanlı imparatorluğu hâkimiyetindeyken, Akdeniz sularında sürekli var olan donanma sayesinde sakin günler geçirebilmiştir[23].

Donanma-yı Hümayun gemileri Akdeniz'de faaliyet gösteren tüccar kalyonlarını korsanlardan muhafaza amacıyla görevlendirilir, geri kalan gemiler de mühimmat ikmali ve bakım amacıyla Tersâne-i Âmire'ye getirilirdi[24]. Savaş dışındaki vakitlerde başlarındaki başbuğ İskenderiye beyi olmak üzere Rodos, Sakız, Sığla, Mezistre, Midilli, Magosa beyleri Akdeniz sularını muhafaza için görevliydiler[25]. Ayrıca tüccar gemilerinin İstanbul'a gelirken -İstanbul'un hububat sıkıntısı çektiği

---

[19] Mısır valisi vezir İsmail Paşa'ya, Mısır kadısına, şeyhülbeled İsmail Bey, defterdar-ı Mısır'a gönderilen Evâsıt-ı Rebiülevvel 1204 (29 Kasım-9 Aralık 1789) tarihli hüküm: C.BH, 9971, Kaptan Paşanın arzı: C.BH, 208.

[20]Evâsıt-ı Rebiülahir 1205 (18-28 Aralık 1790) tarihinde Mısır valisi İsmail Paşa'ya ve şeyhülbeled-i Mısır İsmail Bey'e İskenderiye-i Mısır kadısına ve diğer zâbitlere gönderilen hüküm: C.BH, 2303 ve 16 Receb 1205 (21 Mart 1791) tarihli telhis: C.BH, 4505.

[21] 24 Cemaziyelahir 1204 (11 Mart 1790) tarihli takrir: C.BH, 9582.

[22] 6 Zilhicce 1208 (5 Temmuz 1794) tarihli telhis: C.BH, 6276.

[23] Abdülhamid Süleyman, el-Mevâniü'l-Mısriyye, s. 44.

[24] Kaptan vezir İbrahim Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Receb 1120 (26 Eylül-6 Ekim 1708) tarihli hüküm: C.BH, 8811.

[25] İdris Bostan, "*Doğu Akdeniz'de Bir Osmanlı Üssü: XVIII. Yüzyılda Mısır İskenderiyesi"*, International Congress of Egypt During The Ottoman Era, s. 7.

günler haricinde- İskenderiye limanından yalnız çıkmaları yasaktı. Divan tüccar gemilerinin aralarından bir gemiyi başbuğ seçerek beş-altı kalyonluk konvoylar halinde yola çıkmalarını emretmekteydi. Ancak bu durumda da kaptanlar hızlarını azalttığı için, tüccarlar da aynı anda fazla mal sevkine yol açıp rayiçlerini düşürdüğü için grup halinde yolculuğa pek itibar etmiyorlardı[26].

Bunun dışında İskenderiye sularını korumak için de her sene Donanma-yı Hümayun kalyonlarından iki kalyon görevlendirilirdi. Mesela Mehmed kaptan'ın kaptanlığını yaptığı donanma kalyonlarından Mesudiye kalyonu 1177 (1764) yılında kıyı güvenliğini sağlamak üzere İskenderiye'ye tayin edilmiş, dönüşte de İstanbul'a gelen alay gemilerini korumakla görevlendirilmiştir[27].

1175 (1761) yılında da Mısır valisi Kamil Ahmed Paşa'ya gönderilen emirde[28] Donanma-yı Hümayun kalyonlarından "*neferâtı tamâm ve levendâtı ve mühimmâtı mükemmel*" yedi adet kalyon ve bir adet pergendi "*bâ'is-i takviye olmak üzere*"[29] İskenderiye limanında kışlayacakları bildirilmiştir[30]. Bunların başına başbuğ olarak Ali kaptan tayin edilmiştir. Bu kalyonlar Mısır valisinin emrinde bulunmak için de merkezden kesin olarak emir almışlardı[31].

XVIII. yüzyılın son çeyreğinde İngiltere ticaret yolunu kısaltabilmek için Kızıldeniz üzerinden ticaret gerçekleştirmek istemiş, ancak Osmanlı Devleti Cidde ve yukarısını kesinlikle yabancı gemilere açmamak konusunda kararlı davranmış ve buna göz yuman görevlileri görevden almıştır[32]. Ayrıca 1202 (1787) yılında Osmanlı-Rus savaşının başladığı günlerde Rus bandıralı birkaç geminin İskenderiye taraflarında dolaştığı haber alınmış, Divan'dan giden emirle Donanma-yı Hümayun seraskeri ve

---

[26] Robert Mantran, **XVI. ve XVII. Yüzyıllarda İstanbul'da Gündelik Hayat: Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1991, s.149.

[27] 29 Zilhicce 1177 (29 Haziran 1764) tarihli arz: C.BH, 8415.

[28] Evâhır-ı Safer 1175 (21-30 Eylül 1761) tarihinde Mısır valisi vezir Kamil Paşa'ya gönderilen hüküm: MMD, 8, h. 18. Aynı emir Derya Kaptanı Hasan Paşa'ya ve görevli kalyonların kaptanlarına da gönderilmiştir: MMD, d.8, h. 19-20. Derya kaptanı olan Hasan Paşaya gönderilen hükümde(MMD, d.8, hüküm 19) hangi kalyonların İskenderiye limanında kışlayacağı bildirilmiştir. Bu kalyonların isimleri: Berid-i Zafer, Vifk-ı Devlet, - Bahri, Karavele Takım Bahri, Karavele Nusretnüma, Karavele Tavus Bahri ve İstanköylü Büyük İbrahimzade Ahmed Bey'in süvar olduğu pergendidir.

[29] Mısır valisi vezir Kamil Ahmed Paşa'ya Evâsıt-ı Rebiülevvel 1175 (10-20 Ekim 1761) tarihinde gönderilen hüküm: MMD, 8, h.27.

[30] İskenderiye limanında kışlayacak gemi mürettebatının peksimet ve diğer zahiresi Mısır valisi tarafından karşılanacaktı. Buna göre pişirtilecek 7000 kantar peksimet de 1175 (1761) tarihli Mısır irsaliye hazinesinden verilecektir.

[31] "…Mısır valisi müşârunileyh kendülere ne gün tembih ve hizmete memûr ider ise kat'a muhâlefet eylemeyüb…" ve "…ve ne hizmete tayin ider isen bilâ tereddüd kıyam-ı mübâderet eylemek üzere…"

[32] Bostan, Mısır İskenderiyesi, s. 3.

Eğriboz Muhafızı vezir Çerkez Hasan Paşa ve donanma başbuğu Kürt Mustafa kaptan, bu gemilerin yakalanması için, esas görevleri olan İskenderiye havalisini korumakla görevlendirilmişlerdi[33].

1. Osmanlı Donanması ve Tüccar Kalyonları

XVIII. yüzyıl başlarında Osmanlı donanmasındaki gemi sayısının artırılması için devlet, müslüman tüccarları ikişer kalyon yaptırmaları hususunda teşvik etmiştir. 1143 (1730) yılına gelindiğinde birkaç yılda Müslüman tüccar tarafından yaptırılan kalyon sayısı otuz kadardı ve bu sayının gittikçe de artması bekleniyordu[34]. Akdeniz sularında korsanlara karşı Akdeniz muhafazasında bulunan bu tüccar kalyonların Tersane-i amirenin kalyonlarından bir farkı yoktu ve gerektiğinde devlet tarafından kiralanmaktaydı.

Nitekim tüccar kaptanlarından Giridli Hüseyin ve Rodoslu Mehmed kaptanlar, 1709 yılında Malta korsanlarıyla çatışmaya girmişler ve ele geçirdikleri bir şahtur ile Nikola Françeko (Ceneviz), Agustin Stefano (Ceneviz), Batista Filyo (Ceneviz), Filyo Batista (Ceneviz), Nefyofer İnsirko (Mayukin), Nikola Covan (Anabolu), Benado Kovardino (Ceneviz), Cozce Çakomi (Ceneviz), Nikola Petro (Ceneviz) adlı dokuz korsanı İstanbul'a getirmişlerdi[35].

1112 (1700) senesinde Akdeniz'de görev yapmak üzere 13 mîrî kalyon hazırlanmıştır[36].

Yine yüzyıl sonlarında Divan tarafından Akdeniz-Anadolu sahillerinden İskenderiye'ye kadar olan bütün tersanelerde kalyon, şayka, tombaz türü gemiler yapılması emredilmiştir[37].

Bu dönemde her ne kadar gemi sayısının artırılması hususu üzerinde de durulmuş olsa da: "*menhûse-i küffâra galebeyi müstelzim olmakdan nâşi teksîr-i süfün-i hümâyûna her vechile ikdâm-ı gayret olunmakda olup*"[38], XVIII. Yüzyılın son

[33] Evâsıt-ı Muharrem 1202 (23 Ekim-2 Kasım 1787) tarihli: C.BH, 12550.

[34] Mısır valisine, İskenderiye kadısına ve tüccar kalyonları kaptanlarından Kara Hasan Kaptan'a gönderilen Evâil-i B 1143 (10-20 Ocak 1731) tarihli hüküm: MMD, 4, h. 369.

[35] 9 Cemaziyelahir 1121 (16 Ağustos 1709) tarihli arz: C.BH, 12115.

[36] Evâsıt-ı Zilhicce 1112 (19-29 Mayıs 1701) tarihli Mısır valisi Mehmed Paşa'ya gönderilen hüküm: A.DVN.MHM.d, 111, h. 1948.

[37] Muharrem 1198 (Aralık 1783) tarihli mürasele: C.BH, 9717.

[38] C.BH, 4505.

çeyreğinde ticari değer olarak İskenderiye limanında gerçekleşen ticaretin ¾'ü Avrupa bandıralı gemilerle gerçekleşmekteydi[39].

Tüccar kalyonları kendi aralarında bir nevi kurumlaşmıştı. Divan tarafından konan kurallara göre; devlet tarafından diğer gemilerden daha üstün tutulan kalyon kaptanları, tüm kalyonların başına kendi aralarından seçtikleri bir başbuğ tayin etmişlerdir. 1143 (1731) yılında tüccar kalyonları başbuğu Kara Hasan'dı. Başbuğluk görevinde olan Kara Hasan'ın yetki sınırları da Divan tarafından çizilmişti. Buna göre başbuğ kalyon tayfaları arasındaki hukuki davalarla da ilgilenecek, hapis gerektiren cezalarda suçlu neferi kendi kaptanı hapsedecek, diğer cezaları ise başbuğ uygulayacaktır. İskelelerdeki bey vekilleri veya serdarlar bunlara hiçbir şekilde müdahale etmeyecektir. Ayrıca İskenderiye limanından kalyonlar İstanbul'a veya herhangi bir iskeleye gittikleri zaman yalnız çıkmayacak, iki-üç kalyon aralarından birini başbuğ yaparak birlikte yola çıkacaklardı. Geriye kalanlara, aralarından en eski ve ihtiyar kaptan başbuğluk yapacaktı. Başbuğ ölürse veya görevden alınırsa yerine yeni bir başbuğ seçilirdi. Başbuğ, emirlerine muhalefet edenleri cezalandırabilirdi. Ayrıca İskenderiye limanında kalyon bulundukça Selanik, İzmir ve İstanbul'a yapılacak nakiller için müstemen gemilerin kiralanmaması ve bu tüccar kalyonlarının gümrükten başka her türlü vergiden muaf olmaları da Divan tarafından konan diğer hükümlerdir[40].

Beylik limanı dar olduğundan çoğu zaman tüccar kalyonları Kadırga (Mîrî) limanına girmek için Divan'dan izin istemişlerdir. Evâil-i Zilkâde 1112 (9 Nisan 1701) tarihinde Ganem oğlu Süleyman'ın büyük sefînesine[41], Ramazan 1126 (Eylül 1714) tarihinde el-Hac Mehmed kaptanın şaykasına[42] ve Ramazan kaptanın üç direkli gemisine[43], Şevval 1126 (Ekim 1714) tarihinde Galatalı Mehmed kaptanın kalyonuna, el-Hac Mustafa'nın şaykasına[44], el-Hac Murabıt kaptanın[45], Ali kaptanın[46], el-Hac Halil

---

[39] Daniel Panzac, "*18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti*", **SDÜ Fen-Edebiyat Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 5, Isparta, 2000, s. 182.

[40] Mısır valisine, İskenderiye kadısına ve tüccar kalyonları kaptanlarından Kara Hasan Kaptan'a gönderilen Evâil-i Receb 1143 (10-20 Ocak 1731) tarihli hüküm: MMD, 4, h.369 ve Evâil-i Receb 1143 (10-20 Ocak 1731) tarihli başka bir hüküm: C.ML, 2643.

[41] Mısır valisi vezir Mehmed Paşa'ya gönderilen Evâil-i Zilkade 1112 (9-19 Nisan 1701) tarihli hüküm: A.DVN.MHM.d, 111, h.421.

[42] Evâhır-ı Ramazan 1126 (30 Eylül-10 Ekim 1714) tarihli Mısır valisi, İskenderiye mütesellimi, kale dizdarı, liman reisi ve zâbitlere gönderilen hüküm: MMD, 1, 360.

[43] Evâil-i Ramazan 1126 (10-20 Eylül 1714) tarihli Mısır valisine, İskenderiye mütesellimine, İskenderiye liman reisine ve İskenderiye kalesi dizdarına gönderilen hüküm: MMD, 1, h.352.

[44] Evâil-i Ramazan 1126 (10-20 Eylül 1714) tarihli Mısır valisine, İskenderiye mütesellimine, liman reisine ve İskenderiye kalesi dizdarına gönderilen hüküm: MMD, 1, h.362.

kaptanın[47], Hasan kaptanın[48], Semiroğlu el-Hac Halil kaptanın, el-Hac Mehmed kaptanın, el-Hac İsmail kaptanın, Kurdoğlu Hasan kaptanın, el-Hac Mehmed kaptanın, Makrizade el-Hac kaptanın, Rodoslu Korina Hüseyin kaptanın, el-Hac Mehmed kaptanın, Rodoslu Seyyid İbrahim kaptanın, Seyyid Hüseyin kaptanın, Mahmud kaptanın, Mustafa kaptanın, Selim kaptanın, Galatalı Mehmed kaptanın kalyonlarına ayrıca Dümenci Mehmed reisin şaykasına[49] ve Mercimekçi el-Hac Ali kaptanın Şahtur[50] gemilerine Mîrî limana girmeleri için izin verilmiştir[51].

2. Mısır - İstanbul Arasında Çalışan Tüccar Kalyonlarının Uyması Gereken Kurallar

Mısır ile İstanbul arasında ticaret yapan tüccar kalyonlarının nizam içinde hareket etmesini sağlamak ve gerek Osmanlı sularında ticaret yapan gemilerin gerekse tüccarın malının korunması amacıyla Divan tarafından defalarca emr-i şerîf çıkarılmıştır. Bu fermanlarda tüccar kalyon kaptanlarının uymaları gereken kurallar şunlardı:

1. Tüccar kalyon kaptanları üzerine, kendi içlerinden -bütün kaptanlar tarafından hüsnü kabul gören- bir kaptanın başbuğ olarak seçilmesi ve bu başbuğun '*şurût-ı kadîme*'ye riayet etmesi.
2. İstanbul Gümrük Emini ve Tersâne Reisinin adamları tarafından; İstanbul'dan Mısır tarafına gitmek üzere yükünü alan kalyonların istiab haddini aşmaması ve palavra altı ve güverte üstü gibi yalnızca gemi malzemeleri koyulması gereken yerlere ticari meta koyulmaması konusunda kontrol edilmesi.
3. Kalyonun büyüklüğüne göre 120-150 nefer arasında levent, denizci ve topçu ile top, cephane ve diğer alet edevatın kalyonda yeterli miktarda bulunup bulunmadığının kontrol edilmesi.

---

[45] Evâil-i Şevval 1126 (10-20 Ekim 1714) tarihli hüküm: MMD, 1, 363.
[46] Evâil-i Şevval 1126 (10-20 Ekim 1714) tarihli hüküm: MMD, 1, h.364.
[47] Evâil-i Şevval 1126 (10-20 Ekim 1714) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 365.
[48] Evâil-i Şevval 1126 (10-20 Ekim 1714) tarihli hüküm: MMD, 1, h.366.
[49] Evâsıt-ı Şevval 1126 (21 Ekim 1714) tarihli hüküm: MMD, 1, h.367.
[50] Evâhır-ı Şevval 1126 (31 Ekim 1714) tarihli hüküm: MMD, 1, h.369.
[51] Evâil-i Şevval 1126 (10 Ekim 1714) tarihinde Mısır valisi, İskenderiye mütesellimi, kale dizdarı, liman Reisine ve diğer zâbitlere gönderilen hüküm: MMD, 1, h.350.

4. Gerek nefer gerek alet-edevat eksiği olan İstanbul'daki kalyonların durumlarını kaptanıderyaya, İskenderiye ve Reşid iskelelerindeki kalyonlarınsa Mısır valisi ve bulundukları limanın reislerine bildirip eksiklerini tamamlamaları, tamamlamadan limandan ayrılmamaları.
5. Tüccarların mallarının korunması ve kalyonların selametle gidip gelebilmelerinin sağlanabilmesi için köhne ve kalafatsız kalyonların taşıma yapmaması.
6. İstanbul'dan yükünü alan gemilerin; kaptanıderya ve İstanbul gümrük emini tarafından görevlendirilen memurlar tarafından kontrol edilip çıkışlarına izin verilmesi, yukarıdaki şartları taşımayan kalyonların çıkarılmaması.
7. Kalyonların kontrolünü yapan memurların, haklarından fazla vergi istememeleri uyulması gereken kurallar arasındaydı[52].

İstanbul-İskenderiye ve İstanbul-Reşid arasında işleyen gemilerin eski ve kalafatsız olması ayrıca haddinden fazla yük almaları sıkça görülen bir durumdu. İstanbul-Mısır arasında gerçekleşen iç ticaretin korunması için Divan'dan sık sık emirler gönderilerek[53] yukarıdaki şartları taşımayan kalyonların limandan ayrılmaması ve kaptanlarının hapis cezasına çarptırılması suretiyle hem tüccarın ve ticari emtianın hem de Osmanlı bünyesinde işleyen gemilerin ve personelinin güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.

İstanbul ile Mısır iskeleleri arasında ticari amaçlarla gidip gelen tüccar gemileri korsan saldırılarına maruz kalabiliyordu. Ticari faaliyetlere sekte vuran bu saldırılardan gemileri korumak için de Divan, Mısır'dan ticari mal yükleyip İstanbul'a doğru gelen tüccar gemilerinin birer birer değil beşer altışar gruplar oluşturup başlarına da kendi aralarından bir başbuğ seçip öyle yola çıkmalarını emretmiştir[54]. Emre uymayan kalyon kaptanları cezalandırılmıştır.

---

[52] Evâil-i Rebiülahir 1167 (26 Ocak-5 Şubat 1754) tarihli Derya kapudanı vezir Mehmed Paşa'ya ve İstanbul Gümrük Emini es-Seyyid İshak'a gönderilen hüküm: C.BH, 12559.

[53] 18. yüzyılda Divandan Kaptan-ı Derya'ya, İstanbul Gümrük Emini, Mısır valisi, İskenderiye ve Reşid kadıları, Mısır'daki gümrükçüleri ile iskele reislerine 1124 (1712), 1131 (1718), 1135 (1722) ve 1159 (1746) yıllarında aynı içerikte emirler gönderilmiştir (C.BH, 12559).

[54] Evâhır-ı Şevval 1126 (10-19 Ekim 1714) tarihli Mısır valisine, İskenderiye ve diğer iskelelerin zâbitlerine gönderilen hüküm: MMD, 1, h. 368.

C. İskenderiye Limanında Yapılan Ticaretin Mahiyeti

Kuzey Afrika'da bulunan Mısır toprakları Avrupa'ya, Ön Asya'ya ve Doğu'ya eşit uzaklıkta bulunduğu için bu topraklar tarihi boyunca insanlar için bir kavşak görevi görmüştür. Burada yaşayan insanlar yüzyıllar boyunca Hindistan'dan gelen kumaş ve baharatı batıya aktarmış, batıdan da ham madde doğuya bu yolla geçmişti. Ümit burnunun keşfine kadar, doğu-batı arasındaki ticaret akışının kaçınılmaz duraklarından biri olan Mısır toprakları, şüphesiz bu işlevini Akdeniz, Kızıldeniz ve Nil nehri üzerinde sahip olduğu limanlara borçludur. Akdeniz kıyısında İskenderiye, Dimyat ve Reşid, Kızıldeniz kıyısında Süveyş, Tur, Kusayr ve Nil üzerinde Bulak limanları[55] ticari faaliyetlerin yoğun bir şekilde yürütülmesini sağlamaktaydı. Orta çağlarda ticari anlamda bütün yoğunluk İskenderiye'de toplanmıştı.

İskenderiye, eski çağlarda da doğu-batı ticaretinde önemli bir duraktı. Büyük İskender tarafında bir şehir haline getirilmeden önce, İskenderiye Rakuda adında küçük bir kasabaydı. Hellenistik dönemde Kızıldeniz'den gelen ticari mallar İskenderiye'de Meryut gölü üzerindeki liman aracılığıyla Roma topraklarına dağılıyordu[56]. Bu dönemde Mısır ve Kızıldeniz coğrafyasından gelen baharat, değerli taşlar ve güzel kokular, halı, kumaş çeşitleri, kristal ve cam eşyalar Avrupa ve Roma topraklarına gönderilirken Avrupa'dan da köle, bazı madenler, ahşap, kürk ve katran getirilmekteydi. Hellenistik dönemde İskenderiye sadece Mısır'ın ihracat ürünlerinin toplandığı bir yer değil, ayrıca sınai faaliyetlerin gerçekleştiği bir yerdi. Özellikle gemi yapımının geliştiği şehre, çalışmak üzere önemli miktarda köle gelmekteydi[57].

Ümit burnunun keşfiyle Avrupa'nın doğuyla olan ticari münasebetleri güneye kaymış ve Doğu Akdeniz limanları da bundan etkilenmiştir. Mesela Fransızlar 1780'li yıllarda Osmanlı pazarına sürecekleri mallar için Marsilya-Cidde bağlantısını kurmuşlar ve Akdeniz-İskenderiye-Kahire arasında verecekleri aracı ve gümrük vergisinden kurtulmuşlardır[58]. Ancak yine de bu etkilenmenin boyutlarının ne olduğu ve özellikle XVIII. yüzyılda burada gerçekleşen ticaretin hacmi ve mahiyeti sosyal ve iktisat tarihçileri tarafından hâlâ araştırılmaktadır.

---

[55] Abdülhamid Süleyman, el-Mevâni'ü'l-Mısriyye, s. 18.

[56] Salâh Ahmed Herîdî, **el-Câliyât fî Medîneti'l-İskenderiye fi'l-'Asri'l-'Osmâni**, İskenderiye, 2004, s. 9.

[57] Herîdî, el-Câliyât, s. 18.

[58] Serap Yılmaz, "*Osmanlı İmparatorluğunun Doğu ile Ekonomik İlişkileri: XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Hint Ticareti ile İlgili Bir Araştırma Fransız Araştırmaları I*", **Belleten**, S. 217, Ankara, 1992, s.55.

Osmanlı imparatorluğu bünyesindeki Mısır limanları, Ümit Burnunun keşfedilmesinden her ne kadar dış ticaret açısından olumsuz etkilenmiş olsa da imparatorluğun iç ulaşımında çok önemli birer mekân olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir[59]. Üstelik daha kısa ve güvenli olması sebebiyle İskenderiye ve Reşid limanları özellikle Fransız tüccarlar tarafından kullanılmıştır[60]. XVIII. yüzyılda İskenderiye limanında en fazla ticari faaliyette bulunan üç Avrupa ülkesi sırasıyla Fransa, Dubrovnik ve Venedik'ti[61]. Bunları sırasıyla İngiliz, Napolili ve Rus gemileri takip etmektedir[62]. Tabi bu gemilerin ezici çoğunluğu Osmanlı limanları arasında taşımacılıkta bulunmuşlardır[63].

XVIII. yüzyılda İskenderiye-Mağrip arasında ticaret yapan 31 gemiden 29'u Avrupa bandıralıydı. Yine İskenderiye-İzmir arasındaki ticaretin %78'i, İskenderiye-Selanik arasındaki ticaretin %53'ü, İskenderiye-İstanbul arasındaki ticaretin %50'si Avrupalıların elindeydi[64]. Panzac, Osmanlıların nakliyede Avrupa gemilerini seçmelerinin iki sebebi olduğunu, birincisinin Hıristiyan korsanlar ile Hospitalier şövalyelerin baskısından korunmak, ikincisinin Avrupa gemileri sayesinde daha az vergi ödemek olduğunu belirtmektedir[65].

İskenderiye'de ve diğer Osmanlı limanlarında[66] ticaret yapan tüccarların çoğu Müslümandı. Müslümanların da -özellikle İstanbul'da- büyük çoğunluğu Türklerden meydana geliyordu[67]. İskenderiye-İstanbul arasındaki mesafe aradaki iskelelere uğrandığı takdirde 15 gün, uğranmadığı takdirde 8 gün sürmekteydi. Ancak genellikle salgın hastalıklar ve korsanlardan dolayı çok daha uzun sürmekteydi[68].

---

[59] Bir Kuzey Afrika limanı olan İskenderiye'nin aksine İzmir limanı Avrupa ile ticari ilişkileri daha yoğun bir şekilde sürdürmüştür. (Panzac, Deniz Ticareti, s.184)

[60] Yılmaz, Osmanlı-Hint Ticareti, s.56.

[61] Daniel Panzac, "*XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Deniz Ticareti"*, **SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 5, s. 182.

[62] Panzac, Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti, s. 381.

[63] Fransızların 215 gemisinden 188'i, Dubrovniklilerin 211 gemisinden 185'i, Venediklilerin 129 gemisinden 119'u Osmanlı devleti veya tüccarları tarafından kiralanıyordu. (Panzac, Deniz Ticareti, s. 182)

[64] Panzac, Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti, s. 379.

[65] Panzac, Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti, s. 380. (18. Yüzyılda Avrupalılar %3 gümrük vergisi öderken Osmanlılar %5 ödemekteydi.)

[66] İskenderiye: %92.7, İstanbul: %71.7, Cezayir: %79.5, Hanya: %91.6 (Panzac, Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti, s. 384)

[67] Panzac, Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti, s. 384.

[68] Mantran, İstanbul'da Gündelik Hayat, s. 149.

Bazı kaynaklarda İskenderiye halkının büyük kısmı sanayi, zanaatkârlık, işçilik ve hizmetler gibi alanlarda çalışırken yabancıların daha çok ticaretle uğraştıkları belirtilmektedir[69]. İskenderiye'de ticaret yapan grupları Katolik Suriyeliler, Mağribliler ve Türk, Rum, Kıptî ve Yahudilerden müteşekkil Mısırlılar olarak zikretmek mümkündür[70]. Ancak yüzyıl sonunda Şamlılarla rekabetten dolayı İskenderiye'deki Avrupalı tüccar sayısı 200 kadardı[71]. Bunun yanı sıra Çerkes vekillerin tüccarlara yaptığı hacizler, Venedikli ve Fransız tüccarlar arasındaki kavgalar yüzünden Fransız işgalinden önceki dönemde İskenderiye-Avrupa arasındaki ticaret gözle görülür şekilde düşmüştü[72].

XVIII. yüzyılda İskenderiye limanının yoğunluğunu incelemek açısından Daniel Panzac tarafından yapılan bir araştırma dikkate değer görülmektedir: XVIII. yüzyılın son çeyreğinde 1782'de İskenderiye limanına girip çıkan gemi sayısı 1039'dur. Bu gemilerin 743'ü Osmanlı 296'sı Avrupa gemileriydi. Ancak üç sene sonra Amerikan bağımsızlık savaşı bitince Avrupalı gemi sayısı artarken Osmanlı gemi sayısı azalmaktadır[73]. Savaştan sonra oluşan güvenli ortamdan dolayı Avrupalı gemi sayısının artması oldukça makuldür. Ancak İskenderiye limanında ticari faaliyette bulunan Osmanlı bandıralı gemilerin sayısının 743'ten 618'e düşmesi düşündürücüdür.

XVIII. yüzyılda İskenderiye limanının ticaret hacmi açısından bilgi alabileceğimiz tek merci yine Panzac: "1783'te İskenderiye'den geçen deniz ticaretinin toplam değerinin 60,913 Livres Tournois civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bunun %77'si Osmanlı limanlarıyla, %23'ü de Avrupa limanlarıyla gerçekleşmiştir"[74].

Osmanlı limanlarında taşımacılık yapan gemilerin yük kapasitesine gelince: 1207 (1792) yılında İskenderiye'den ticari mal getirmek üzere kiralanan sekiz geminin ki bunların altı tanesi Avusturya bandıralı diğer iki tanesi Anabolu bandıralıdır, alacakları yük miktarı 3000 ilâ 11.000 kile arasında değişmektedir[75].

Avrupa ve Mağrib limanlarında ticaret yapan Müslüman/Türk gemisi yoktu. Sebep ise Avrupa limanlarına Osmanlı bayrağı taşıyan gemilerin girmesi yasak

[69] Reimer, Cevânib, s. 275.
[70] Reimer, Cevânib, s. 274.
[71] Reimer, Cevânib, s. 274.
[72] Reimer, Cevânib, s. 274.
[73] Panzac, Deniz Ticareti, s. 367.
[74] Panzac, Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti, s. 388.
[75] 29 Zilhicce 1207 (7 Ağustos 1793) tarihli hat: HH, 221/12354.

olmasıydı[76]. Avrupalı tüccarlar toptan satış yapıyor ve yerli halkla nadiren temas ediyorlardı. Ayrıca Avrupalı tüccarlar %3 vergi verirken Osmanlı tüccarları %5 vergi veriyordu[77].

1. İskenderiye Limanından Geçiş Yapan İthalat-İhracat Ürünleri

XVIII. yüzyılda Avrupa ülkelerine ihraç edilen başlıca ürünler: Kahve, buğday, arpa, mercimek, nohut, dört çeşit pamuk[78], sinameki, tarçın, keten, şeker, deriden oluşmaktadır.

İskenderiye limanına diğer Osmanlı limanlarından gelen ürünler arasında keçiboynuzu, yaban boynuzu, zeytinyağı, sadeyağ, peynir, kuru üzüm, ceviz, fındık, duhan, değirmen taşı, meyan kökü, kuru zerdali, keçi darısı, gırbal, at kılı, arap kilimi, yapağı, yüzük, ihram, kuşak, çuka, atlas, hare, hatayî, telli, acem sarığı ve kükürt bulunuyordu[79].

Avrupa'dan İskenderiye limanına gelen başlıca ürünler ise: erik, badem, sarı teneke, beyaz teneke, kâğıt, boncuk, londrine, frenk ve sade çuka çeşitleri, kalay, kırmız böceği, işlenmiş mercan çeşitleri, bıçak çeşitleri ve iğne idi.

2. İskenderiye Limanında Kahve ve Hububat Satışı

Normalde Tuna, Akdeniz ve Karadeniz sahilleri İmparatorluk başkenti İstanbul'a kiler vazifesi görmekteydi. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı buralarda hububat az olduğunda Mısır ve Suriye'den zahire ve hububat getirilmekteydi[80]. Nil'in Akdeniz'e döküldüğü delta olan Reşid, Dimyat ve İskenderiye çevresinin Mısır'ın en verimli topraklarına sahip olması hasebiyle buralarda yetişen pirinç ve bazı baharat türü

[76] Panzac, Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti, s. 374.

[77] Panzac, Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti, s. 374.

[78] Serap Yılmaz, "*XVIII.Yüzyıl Tekstil Dünyasından: Hindistan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Pamuk-İpek Karışımı Kumaşları Fransız Arşivlerinden II*", **Belleten**, S. 215, Ankara, 1992, s.775-809.

[79] Bostan, Mısır İskenderiyesi, s.5.

[80] İskenderiye ve Reşid kadılarına, serdarlarına, Riyale-i Hümayun payesiyle İskenderiye'ye memur Hasan Kaptan'ın vekili Ali çavuş ve gümrük eminlerine gönderilen 29 Ramazan 1209 (19 Nisan 1795) tarihli hüküm: C.İKTS, 1293 ve 29 Ramazan 1175 (23 Nisan 1762) tarihli Mısır valisi vezir Ebu Bekir Paşa'ya, Mısır Beylerine, İskenderiye, Reşid ve Dimyat kadılarına, yedi ocak zâbit ve ihtiyârlarına, serdarlarına ve gümrükçülerine gönderilen hüküm: C.BLD, 6314.

bitkiler imparatorluk merkezinin ihtiyacını karşılıyordu[81]. Ayrıca Hindistan ve Yemen'den getirilen ticaret malları Avrupa ve Anadolu'ya yüzyıllar boyunca Kahire-İskenderiye üzerinden getirilmiştir[82].

Alman seyyah Carsten Nieburh İskenderiye'den ihraç edilen baharatlar arasında erik, kuşüzümü, sinameki, Çin tarçını, tütsü, liken ve küstüm otunu zikretmektedir[83]. Ayrıca Araplar'ın sinamekiyi raventle (ışgın) karıştırarak özellikle koleraya karşı bir tür ilaç elde ettiklerini belirtir. Henry Bount da İskenderiye'den satın aldığı eşyaları keten, şeker, bal mumu, şerbet, pirinç, duvara süs olarak asılan bir halı ve mısır olarak sıralamaktadır[84].

Yemen'den gelen kahve uzun süre Mısır ekonomisinin en önemli ticaret metaı olarak varlığını sürdürmüştür[85]. Kahvenin 16. yüzyıl başlarından itibaren içecek olarak dünya sahnesine çıkması ve kaliteli olduğu için dünya kahve stoğunun önemli bir kısmının Yemen'den karşılanmasıyla, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda kahve önemli bir ticaret metası olarak ticari dengelerin yeniden oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Charles Thompson 1767'de bir çuval kahvenin 300-400 pounda alındığını belirtmektedir[86].

Her ne kadar Ümit Burnu'nun dolaşılması sayesinde Avrupalı tüccarlar – özellikle İngiliz ve Fransızlar- kahveyi direk Cidde limanından alsalar da İskenderiye iç pazar açısından her zaman için bir kavşak vazifesi görmüştür. Yemen'den gelen kahve gibi Mısır'da yetiştirilen mercimek ve pirinç benzeri hububat da Osmanlı iç ticaretine Kahire'den katılıyordu. İmparatorluğun diğer şehirlerine götürülecek hububat ve kahve İskenderiye, Dimyat ve Reşid limanlarından yola çıkıyordu[87].

Yemen'den Kahire'ye getirilen kahve ve Mısır topraklarında yetişen hububat, Mısır tüccarı tarafından Kahire'deki antrepolarda satılıyordu. Malını batıya ve Osmanlı imparatorluğu sınırları içerisindeki diğer topraklara, özellikle İstanbul'a, ihraç edecek

---

[81] John Pinkerton, **A General Collection of the Best and Most İnteresting Voyages and Travels**, Londra, 1814.

[82] John Knox, **A New Collection of Voyages, Discoveries and Travels**, Londra,1767.

[83] Pinkerton, **A General Collection**, s. 196.

[84] Pinkerton, **A General Collection**, s. 250.

[85] Peter Gran, **Society and Economy in Egypt and the Eastern Mediteranean 1600-1900**, Ed.:Nelly Hanna ve Raouf Abbas, The American University in Cairo Press, Kahire, 2005, s. 13.

[86] Charles Thompson, **Travels Through Turkey in Asia the Holy Land, Arabia, Egypt and Other Parts**, London, 1767, s. 197.

[87] Evâil-i Safer 1127 (6-16 Şubat 1715) tarihli Mısır valisine, kadısına, defterdarına, ümera-yı Mısır'a ve yedi ocak zâbitlerine gönderilen hüküm: MMD, 1, h.379.

tüccar da İskenderiye, Dimyat ve Reşid iskelelerine götürüyordu. Dimyat civarında yetişen pirinç de genellikle Cerim ve Maaş tipi gemilerle İskenderiye'ye getiriliyordu[88]. Mısır limanlarında gemiye yükleme yapılmadan önce gemiler temizleniyor, nemden korumak için kahve taneleri zenbillere koyulup çullarla sarılıyordu[89].

Kahve ve pirinç tüccar kalyonlarıyla iç pazara taşınıyordu, tüccar kalyonlarını korumakla görevli donanma kalyonlarının ise bu maddeleri taşıması yasaktı[90]. Ama bazen mîrî kalyon kaptanları bu yasağı çiğniyorlar ve gemilerine kendileri için veya filodaki başka tüccarlar için gümrüğe tabi olan malları yüklüyorlar, sonra da "*biz mîrî kalyonlar kaptanlarıyız*" diyerek gümrük vergisi ödemiyorlardı. Bu şekilde kâh İstanbul'dan İskenderiye'ye kâh İskenderiye'den İstanbul'a mal taşıyorlardı. Sadece bu yolla İskenderiye gümrük mukataası birkaç sene içinde 50 mısrî kese zarar etmişti. Ancak alınan tedbirlerle mîrî kalyon kaptanlarının da gümrük vergisi ödemesi sağlanmış, İskenderiye iskelesinde gümrük ödemeyen kaptanlardan İstanbul'da bu vergi tahsil edilmiştir[91].

Ayrıca her sene İstanbul'a gönderilen Mısır irsaliye hazinesi nezaretinde gelen yedi ocak ağaları da otuz ila kırkar ferde kahve getirirlerdi. Ağalar, getirdikleri kahve için İstanbul kahve mukataasına ödenmesi gereken 70. 060 sağ akçeden muaflardı[92].

Yemen'den Tur veya Süveyş iskelelerine getirilen kahve, develerle Kahire'ye getirildiğinden nakliye esnasında eşkıyaların tehdidi altındaydı. Bu yüzden kahve taşıyan kafileleri Emirülhac korurdu. Bu hizmeti karşılığında da ferde başı bir altın alırdı. Bu tür sıkıntılardan dolayı alternatif bir güzergâh olarak kahvenin Tur

---

[88] Evâhır-ı Safer 1181 (19-28 Temmuz 1767) tarihli Mısır valisi Rakım el-Hac Mehmed Paşa'ya, ümera-yı Mısrıyyeye, Dimyat kadısına, donanma-yı hümayun kalyonlarından Mısır canibi muhafazasına memur kalyonlar kapudanlarına, Mısır'ın yedi ocak zâbitan ve ihtiyârlarına, Dimyat iskelesinde havale ağası ve gümrükçülerine gönderilen hüküm: MMD, 8, h.503, 523.

[89] İdris Bostan, "Acheminement du café Yéménite de l'Egypte vers İstanbul et quelques ports de la mer Egee au xvııı[é] siecle", **Le Commerce du Café**, İnstitut Français d'Archéologie Orientale, Kahire, 2001, s. 153-159.

[90] 27.Muharrem.1173 (20 Eylül 1759) tarihli belge: D.BŞM.MSR 6/52

[91] Evâil-i Ramazan 1124 (2-12 Ekim 1712) tarihinde Mısır valisine ve İskenderiye kadısına gönderilen hüküm: MMD, 1, h. 233.

[92] 8 Receb 1152 (11 Ekim 1739) tarihli arz: D.BŞM.MSR, 4/64. 29 Zilhicce 1145 (12 Haziran 1733) tarihli Azeban ağası Mustafa, Müstahfızan ağası İsmail, Çerakise ağası -, Tüfenkçiyan ağası Hasan, Gönüllüyan ağası Yusuf, Hüseyin Çavuş, Hasan Müteferrika ve Hazine-i Mısır emiri Mustafa tarafından verilen arz: D.BŞM.MSR, 4/21.

iskelesindeki büyük kayıklarla veya Süveyş iskelesindeki atıl kalyonların sandallarıyla Nil nehri üzerinden Said limanına getirilmesi yolu da kullanılmıştı[93].

İskenderiye limanından dünyaya pazarlanan kahve ve pirinç bazı dönemlerde çeşitli sebeplerden dolayı az geliyor ve arz talebi karşılamadığı için de fiyatlar yükseliyordu[94]. Osmanlı imparatorluk merkezi, memleket içinde gıda maddelerinin fiyatının yükselmesini hoş karşılamadığı için de bu konuda çözümü kahvenin yabancılara satılmasını engellemekte buluyordu. Hububat ve kahvenin Avrupalılar'a satılmasını yasaklayan hatt-ı hümayunlar çıkararak bu iki yiyecek maddesinin Mısır iskelelerinden Avrupalılar'a satılması, hatta İstanbul'a nakil için bile müstemen veya harbi gemilere yüklenmesi yasaklanmıştı[95]. Yine Yemen'den Mısır'a kahvenin çok az geldiği senelerde kahve, taşra vilayetlere götürülmeden direk İstanbul ve diğer büyük şehirlere getirtiliyordu[96].

Bu durumda bazen İskenderiye, Reşid ve Dimyat iskelelerinde kahve satan tüccar, piyasadaki kahve azlığından faydalanmak için elindeki malı bekletiyor ve sonradan daha pahalıya satmaya çalışıyordu. Ancak devlet bunlara Mısır valisi vasıtasıyla müdahale ediyor[97] ve muhtekirleri yani karaborsacılık yapan tüccarları tespit ettirip ellerindeki kahveyi uygun fiyata satmalarını sağlıyordu[98].

Mesela 1181 (1768) yılında İskenderiye'de, aralarında Fransız konsolosluğunun tercümanının da bulunduğu yedi varlıklı tüccarın[99], satın aldıkları

---

[93] MMD, 8, h.351. Evâsıt-ı Rebiülevvel 1179 (7-17 Eylül 1765) tarihinde Mısır valisi Hamza Paşa'ya gönderilen bu hükümde bir altınlık bu ücretin bazı görevliler tarafından 8 kuruşa çıkarılmak istendiği belirtiliyor ancak kesinlikle bir altından fazla ücret verilmemesi emrediliyor..

[94] 1170 (1756) yılında Mısır'dan İstanbul'a kahve çok az miktarda gelmiş ve vukıyyesi 64 paradan satılmıştı Mısır valisi Hamza Paşa'ya gönderilen Evâil-i Şevval 1179 (13-23 Ocak 1766) tarihli hüküm: MMD,8, h.372.

[95] Bu yasakların ardından 1708'de Avrupa limanlarına 770 ton kahve boşaltılmıştır: Bostan Le Commerce du Cafe, s.156.

[96] Evâil-i Şevval 1130 (28 Ağustos-7 Eylül 1718) tarihli Mısır valisine gönderilen hüküm: MMD, 1, h. 567. Ayrıca Rebiülahir 1178 (Eylül 1764) tarihinde Mısır valisine, İskenderiye, Reşid ve Dimyat kadılarına ve gümrükçülere gönderilen emirde kış mevsiminde İstanbul halkı hububat ve kahve yönünden kıtlık çekmesin diye gemilerin Anadolu ve Rumeli iskelelerine uğramadan İstanbul'a gelmeleri emrediliyor: MMD, 8, 262.

[97] 29 Safer 1179 (17 Ağustos 1765) tarihli Mısır valisi vezir Hamza Paşa'ya gönderilen hüküm: C.BLD, 1206.

[98] Evâsıt-ı Safer 1179 (30 Temmuz-9 Ağustos 1765) tarihli Mısır valisi Hamza Paşa'ya gönderilen hüküm: MMD, 8, h. 348.

[99]Bu tüccarlar: Mağribî Hacı İsa, ortağı Mağribî Hacı Abdurrahman, İskenderiyeli tercüman -, Giritli Kara Musa, Tireli Acem Hacı Selim, Giritli Hacı Murabıt ve Selanikli Ayrancı Mehmed'dir (Mısır valisi, İskenderiye ve Reşid kadılarına ve vezir müşarun ileyh tarafından İskenderiye ve Reşid'de mukim olan adamları ve gümrükçülerine gönderilen Evâhır-ı Şevval 1181 (11-19 Mart 1768) tarihli iki hüküm: MMD, 8, h.551, h. 552 ve Derya kapudanı vezir Mehmed Paşa'ya gönderilen hüküm: MMD, 8, h. 553.

çeltikli pirinci mahzenlerde bekleterek pirinç pahalandığı zaman bir kısmını İstanbul'a ve büyük bir bölümünü de Avrupalı tüccarlara sattıkları anlaşılmıştır. Mısır valisi, İskenderiye ve Reşid kadıları ve gümrükçülerine ve Kaptan-ı Derya Mehmed Paşa'ya gönderilen hükümlerle bu şahıslar tutuklanarak "Tuhfetü'l-müluk" ve "Dâr-ı Hakk" isimli kalyonlarla İstanbul'a getirilmişlerdi.

Tüccarın ihtikâr yapıp yapmadığını anlamak için genelde Mısır valisi ve kadısı aracılığıyla İskenderiye, Reşid ve Dimyat iskelelerine güvenilir bir eleman gönderilip buralarda İstanbul'a giden kahvenin fiyatı ve nakliye ücreti araştırılıyordu[100].

İmparatorluk XVIII. yüzyılda kahvenin Avrupalılar'a satılmasını yasaklayıp iç piyasada da fiyat artışını engellemek üzere pek çok defa harekete geçmiştir[101]. Mısır valisine, kadısına, mollasına, defterdarına ve Mısır ümerasına pek çok defa bu yönde hatt-ı hümayunlar gönderilmiştir[102]. Ancak anlaşıldığı kadarıyla gümrük memurları ve Müslüman tüccarlar kişisel hırsları sebebiyle birçok kez yasakları çiğneyerek değişik yollarla Avrupalı tüccarların kahve satın almasını sağlamışlardı. Devlet ise mîrî mala ihanet etmeye cesaret eden bu kimselerin muhakkak yargılanıp suçlarının sübutu halinde başkalarına da ibret olması için cezalandırılacaklarını defalarca Mısır valileri aracılığıyla bildirmişti.

Mısır limanlarından Avrupalı tüccarlara pirinç ve kahve genellikle muvazaa yoluyla gayr-i meşru bir şekilde satılmıştır. İstanbul'a götürülmek bahanesiyle Müslüman tüccar gemisine yüklenen kahve veya hububat denize açıldıktan sonra Avrupalı gemiye aktarılırdı. İmparatorluk, bundan maddi olarak gelir kazanan ancak hem iç piyasada karşılanamayan kahve talebi neticesinde fiyatların yükselmesine ve reayanın mağdur olmasına hem de gümrük gelirlerinin eksilmesine sebep olarak devleti zarara uğratan tüccar, gümrükçü ve zâbitleri engellemek için Mısır valisi ve diğer görevlilerin "*basiret ü intibah üzere*" olmalarını emretmişti.

---

[100]Mısır valisi el-Hac Ahmed Paşa'ya ve Mısır kadısına Evâhır-ı Zilhicce 1177 (21-30 Haziran 1764) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 221.

[101] Zeki Arıkan, "15. ve 16. Yüzyıllarda Seferihisar, Sığacık ve Korsanlık",**Türkler ve Deniz**, Edt. Özlem Kumrular, Kitap yayınları, İstanbul, 2007, s. 84.

[102] Kahvenin yabancılara satılması ve tüccarın kahveyi elinde bekletip daha fazla para kazanma hırsından dolayı çoğu zaman kahvenin fiyatı yükseliyordu, devlet bunun engellenmesi için Mısır valisini görevlendiriyor, İskenderiye, Reşid ve Dimyat sahih gümrük defterlerinin 3 ayda bir İstanbul'a göndermesini istiyordu. Mısır valisi Hamza Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Rebiülahir 1180 (16-26 Eylül 1766) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 419.

Özellikle Mağripli tüccarlar Tunus ve Cezayir'e götürmek bahanesiyle aldıkları kahveyi denizde Avrupalılara satıyorlardı[103]. Bu şekilde muvazaa yoluyla yabancılara kahve satışının engellenmesi için pek çok defa önlemler alınmıştı. Genellikle muvazaayı engellemek için merkezden iskele görevlilerine şöyle bir yol izlemeleri emredilmiştir: Müslüman tüccar gemilerine yüklenen kahve miktarının yazıldığı mühürlü bir belge ile resimleri (vergi evrakı) Reşid gümrüğünde gemi reisine verilecek ve kahve gemi personeline zimmetlenecektir. Sonra da gemi gittiği iskelede, o iskele eminleri tarafından kontrol edilecektir. Bu şekilde açık denizde kahve ve hububatın başka bir gemiye yükletilip yükletilmediği anlaşılmış olacaktır. Eğer kahvenin eksilmiş olduğu görülürse hem eksik miktar geminin kaptanından tazmin ettirilecek hem de ağır cezaya çarptırılacaktır[104].

İstanbul'a veya diğer şehirlere kahve ve hububat götürecek gemilere eşyanın gerçekten başka iskelelerde indirilip indirilmediğini takip edilmesi amacıyla güvenilir birer memur tayin edilmesi yoluna da gidilmiş[105] ayrıca İskenderiye, Dimyat ve Reşid iskelelerinde pirinç ve kahvenin yabancılara satılıp satılmadığını kontrol edecek görevliler de tayin edilmiştir[106]. Ancak her ne kadar bu şekilde bir kontrol mekanizması oluşturulmuş olsa da çok fazla işe yaramadığı merkezden Mısır valisine gelmeye devam eden hükümlerden anlaşılmaktadır[107].

Alınan bu önlemlere rağmen özellikle gümrük memurları para kazanma hırsıyla Divan'dan gelen emirleri ihlal ederek yabancılara kahve ve pirinç satmaya devam etmişlerdir. Zaten genel itibariyle İmparatorlukta satışı yasak olan mallar ya kaçakçılık yoluyla ihlal edilmiş ya da alınan özel izinlerle geçerlilikleri iptal edilmiştir[108]

---

[103]Bostan, le commerce du cafe, s. 156.

[104] Evâhır-ı Şevval 1132 (26 Ağustos-4 Eylül 1720) tarihli Mısır valisine, Mollasına, Mısır defterdarına ve diğer görevlilere gönderilen hüküm: MMD, 3, h.110.

[105] Evâil-i Safer 1131 (24 Aralık 1718-3 Ocak 1719) tarihli, Mısır valisine, kadısına, defterdarına, Mısır Beyleri ile yedi ocak zâbitlerine gönderilen hüküm: MMD, 1, h.587.

[106] Evâil-i Şaban 1199 (9-19 Haziran 1785) tarihinde Mısır valisine, kadısına, şeyhülbeled İbrahim Bey ve ümera-i sâireye gönderilen hüküm: MMD, 10, h. 13.

[107] Evâsıt-ı Safer 1124 (20-30 Mart 1712) tarihli Mısır valisi, kadısı, defterdarı ve beylerine gönderilen hüküm: MMD, 1, h. 193.

[108] Zeki Arıkan, "*Osmanlı İmparatorluğunda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta*)", **Prof. Dr. Bekir Kütükoğluna Armağan**, İstanbul, 1991, s. 300.

1730 yılında İskenderiye gümrüğü görevlilerinden biri olan Arslan isimli Yahudi gümrükçünün Avrupalılar'a hububat sattığı anlaşılınca bu durum merkeze bildirilmiş, gelen emirle gereğinin yapılması için Arslan İstanbul'a gönderilmiştir[109].

1720 yılında da önceden Yahudiyken Müslüman olan gümrük memuru İsmail Ağa'nın evinin deniz tarafından duvar açarak buradan Avrupalı gemilere ferde ferde kahve sattığı ihbar edilmişti[110]. İsmail Ağa tutuklanıp hapsedilmişse de bir süre sonra bunun bir iftira olduğu anlaşılmış, kendisi hakkında çıkarılan hüküm terkin edilmiş ve memleketinde tekrar ikamet etmesi sağlanmıştı[111].

Özellikle Dimyat iskelesi, pirincin yasak olduğu halde yabancılara satıldığı bir limandı. XVIII. yüzyılın ortalarında Dimyat iskelesine İstanbul'a pirinç götürmek üzere senede 15-20 müstemen gemisi[112] yanaşıyor ve bunlar İstanbul'a götürdükleri pirincin kilesini 30 paraya satıyorlardı. XVIII. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ise Reşid ve Dimyat'taki kadılar ve gümrükçüler tamahkar davrandıkları için Dimyat havalisindeki çiftçiden kilesini 45 paraya satın aldıkları pirinci Avrupalı tüccara istedikleri fiyata satarak kâr ediyorlardı. Bu şekilde bir yandan Dimyat limanından senede 50-60 gemi tarafından çeşitli Avrupa ülkelerine gayr-i resmi yollarla pirinç götürülürken bir yandan da üç yüzü aşkın müstemen gemisinin İskenderun, Sayda ve Beyrut limanlarına götürdükleri pirinç depolarda saklanıyor, Selanik'ten tütün yüküyle bu limanlara gelen müstemen ve Arnavut gemileri[113] bu pirinci yükleyip Avrupa'ya götürüyorlardı. Bu yüzden de sadece İskenderiye limanındaki az miktardaki pirinç, üstelik tüccar tarafından önce depolarda bekletilip fiyatı yükseldikten sonra, İstanbul halkına satılıyordu[114].

Bazı seneler Mısır limanlarındaki Yahudi gümrük mültezimleri İstanbul'a gönderilecek pirinci kayıklara yükleyip İstanköy ve Rodos adalarına göndererek burada

---

[109] Evâsıt-ı Safer 1143 (26 Ağustos-4 Eylül 1730) tarihinde Mısır valisi Abdullah Paşa'ya gönderilen hüküm: MMD, 4, h. 331.

[110] Evâhır-ı Safer 1133 (22 Aralık1720 -1 Ocak 1721) tarihinde Mısır valisine ve İskenderiye kadısına gönderilen hüküm: MMD, 3, h. 131.

[111] Evâil-i Rebiülevvel 1134 (20-30 Aralık 1721) tarihinde Mısır valisine ve İskenderiye kadısına gönderilen hüküm: MMD, 3, h. 267.

[112] Genellikle üç direkli ve şayka türü gemiler geliyordu.

[113] Bu gemiler de genellikle üç direkli, şayka ve kıyase tipi gemilerdi.

[114] Evâil-i Cemaziyelahir 1180 (4-14 Kasım 1766) tarihli Mısır valisi, kadısı, Reşid, Dimyat ve İskenderiye kadıları ile Yedi ocak zâbiti, ihtiyâr ve serdarları ile gümrükçülere giden hüküm MMD, 8, h. 428.

satılmasını sağlıyorlardı. Bu yüzden İstanbul'da pirinç sıkıntısı çekiliyordu[115]. Zilkade 1171 (Temmuz 1758) tarihinde Mısır valisi Mustafa Paşa'ya, İskenderiye, Dimyat ve Reşid kadılarına, vali tarafından tayin olunan ağaya ve ocak vekillerine gönderilen hükümde kendilerinden bu konuda gerekenlerin yapılması istenmiştir.

Ayrıca bu trafiğin tersine gelişmesi de Divan tarafından istenmeyen bir durumdu. İstanköy'den İskenderiye, Reşid ve Dimyat taraflarına mal nakledilmemesi, bu emrin hilafında hareket edenlerin şiddetle cezalandırılması XVIII. yüzyıl sonunda söz konusuydu[116].

Divan-ı Hümayun bu durumdan Mısır valisini sorumlu tutuyor, liman şehirlerine atadığı aç gözlü kadı ve gümrükçülerin engellenmesini ve Avrupa'ya ve Arabistan'a gereğinden fazla pirinç sattırmamasını ve Akdeniz'deki bu üç iskelede yük alan gemilere gümrük emini tarafından verilen ve üzerinde yükün cinsinin, miktarının yazılı olduğu belgeleri sıkı bir şekilde denetleyerek zararın en aza indirilmesini sağlamasını istiyordu[117].

1197 (1783) yılında eski reisülküttab Süleyman bu problemi soruşturmak için Mısır'a görevli olarak gönderilmiş ve soruşturma sonucunda İskenderiye ve Dimyat limanlarına giden Osmanlı devletine ait kalyonların kaptanlarının yabancı tüccarlara zahire satılmasına engel olduklarını bildirmişti. Ancak özellikle Dimyat limanına Osmanlı kalyonu gitmediği dönemlerde Avrupalı tüccara zahire satılmasına engel olacak kimse bulunmadığını belirtmişti. Hatta Süleyman oradayken 12 müstemen gemisi zahire yüklenip Avrupa'ya doğru yola çıkmıştı[118]. Yani İstanbul'a pirinç ve kahvenin az gelmesinin sebeplerinden birisi de Mısır limanlarına giden Müslüman tüccar gemisinin azlığından dolayı gerekli kontrolün bulunmayışıydı.

Divan, Mısır valisini bu konuda kendi çıkarları yüzünden tembellik etmekle ve kendi uhdesinde bulunan Mısır iskelelerini zabt u rabt altına almamak ve olanları

---

[115] Evâsıt-ı Zilkade 1171 (27 Temmuz-6 Ağustos 1758) tarihinde Mısır valisi sadr-ı sabık vezir Mustafa Paşa'ya ve İskenderiye ve Reşid kadılarına ve vali tarafından tayin olunan ağalara ve yedi ocak vekillerine gönderilen hüküm: MMD, 7, h. 482.

[116] 05 Cemaziyelahir 1213 (14 Kasım 1798) tarihli ilam: C.DH, 1720.

[117] Evâhır-ı Safer 1181 (19-28 Temmuz 1767) tarihli Mısır valisi Rakım el-Hac Mehmed Paşa'ya, ümera-yı mısriyyeye, Dimyat kadısına, donanma-yı hümayunum kalyonlarından Mısır canibi muhafazasına memur kalyonlar kapudanlarına, Mısır'ın yedi ocak zâbitan ve ihtiyârlarına ve Dimyat iskelesinde havale ağası ve gümrükçüsüne gönderilen hüküm: MMD, 8, h. 503.

[118] Mısır valisi sadr-ı esbak vezir Silahdar Mehmed Paşa'ya ve kadısına ve şeyhülbeled ve sair ümeraya ve İskenderiye ve Reşid ve Dimyat kadılarına ve zâbitan ve iskele eminlerine Evâhır-ı Zilkâde 1197 (18-28 Ekim 1783) tarihinde gönderilen hüküm: MMD, 9, h. 675.

görmezden gelmekle suçluyor ve böyle devam ederse kendisinin ve Mısır defterdarı ve ümerasının cezalandırılacağını bildiriyordu[119].

Gönderilen emirlere rağmen İstanbul'da kahve fiyatlarının artmaya devam etmesi sonucu fakir kahve tiryakileri kahve satın alamaz olmuşlardı[120].

İstanbul'da kahve kıtlığı yaşanmaması için alınan önlemlerden biri de Rumeli ve Anadolu limanlarına kahve satılmamasıydı[121]. Bazı dönemlerde Mısır iskelelerinde sadece İzmir ve Selanik'ten gelen gemilere "*kadar-ı kifâyet*" kahve satılması bunların da başka limanlara uğramadan doğrudan kendi şehirlerine gitmeleri[122] ve diğer şehirlere yani Rodos, İstanköy, Kuşadası, Sakız, Midilli, Kazdağı, Bozcaada, Boğaz, Gelibolu ve Tekfurdağı limanlarına[123] kahve satılmaması yoluna gidilmiştir[124]. Ayrıca bu şehirlerde talep fazlası kahve ve pirinç olunca İstanbul'a getirtiliyordu. Mesela 1171 yılında İzmir'deki Yeni han ile Mısırlı han'da fazla kahve ve pirinç bulunduğu öğrenilmiş ve bunların İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir[125].

Merkez bu konuda oldukça kararlı davranmıştı. Özellikle Akdeniz sahillerine ve adalara, İskenderiye, Dimyat ve Reşid iskelelerinden hububat ve kahve gibi malların alınması yasaklanmış ve bu tür emtianın alımının devletin dinine ihanet olacağı yönünde emirler gönderilmişti[126]. Özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Mısır iskelelerine giden emirler; pirinç, kahve gibi erzakın müstemen gemileriyle Akdeniz sahillerine yanaşması muhtemel olan berrani (emirlere uymayan) gemilere satılmaması yönündeydi[127].

---

[119] Mısır valisi, kadısı, defterdarı beyleri ve yedi ocak zâbitlerine Evâil-i Safer 1131 (24 Aralık 1718-3 Ocak 1719) tarihinde gönderilen hüküm: MMD, 1, h. 587.

[120] Evâsıt-ı Safer 1131 (13-23 Ocak 1719) tarihinde Mısır valisine gönderilen hüküm: MMD, 1, h. 590

[121] Evâsıt-ı Şevval 1173 (27 Mayıs-6 Haziran 1760) tarihli Derya kaptanı olan el-Hac Abdülkerim Paşa'ya, Rodos, Makri, İstanköy, Bodrum, Kuşadası, Sakız, Midilli, Kazdağı ve Bozcaada kadıları ile naiblerine gönderilen hüküm: C.DH, 16823.

[122] Bu gemilerin Tekfur dağı ve Mudanya çevresindeki limanlara uğramalarına engel olmak için Boğaz hisarları naibleri ve dizdarlarına da Evâil-i Zilhicce 1144 (26 Mayıs-4 Haziran 1732) tarihinde ferman gönderilmiştir: C.İKTS, 1646.

[123] Evâil-i Rebiülahir 1172 (2-12 Aralık 1758) tarihli Kapudan-ı Derya vezir Süleyman Paşa'ya ve mîrlivâlık payesiyle Bahr-ı Sefid fırkateleri başbuğu olan Emeksiz Mehmed'e gönderilen hüküm: C.ML, 27464.

[124] Evâsıt-ı Şevval 1151 (22 Ocak-1 Şubat 1739) tarihli Mısır valisi vezir Süleyman Paşa'ya gönderilen hüküm: MMD, 5, h. 453

[125] 21 Şaban 1171 (30 Nisan 1758) tarihli İzmir voyvodasına ve kadısına gönderilen hüküm: C.İKTS, 2021.

[126] Mısır iskelelerinden eşya alınmamasına dair emrin Siroz mahkemesine ulaştığına dair kadı ilamı: C.İKTS, 2119.

[127] 29 Şevval 1212 (16 Nisan 1798) tarihli Mısır tarafından Kaptan Paşa'ya gönderilen ilamların hülasası: C.BLD, 4823.

Ayrıca 1185 (1772) yılında İzmir'deki bir tüccarın İskenderiye'deki ortakları aracılığıyla bir Venedik gemisiyle İzmir'e getirttiği kahve, pirinç gibi malların İzmir'de satılması engellenmiş ve bu mallar İstanbul'a getirtilmişti[128].

1205 (1791) yılında İskenderiye'den Boğazhisar aracılığıyla Bursa'ya kahve götürülmesi İstanbul'da kahve kıtlığına sebep olduğu için gemilerin bu iskeleye yanaşmaları yasaklanmıştır[129]. Ayrıca İzmit'e gelen gemilerin de mallarını indirmeleri engellenmiş ve gemiler İstanbul'a gönderilmiştir[130]. 1208 yılında erzak-ı mısriye ile yüklü İstanbul'a gelmeye memur olan gemiler tamahkarlıktan dolayı hilaf-ı ferman harekete cüret ederek yanlarında bulunan 50-60 ferde kahveyi çıkararak Bandırma, Edincik-Aydıncık ve Erdek tarafına sattıkları merkeze ihbar edilmişti. İstanbul'da kahve azlığına sebep olan bu satıştan gümrük de verilmediğinden devlet hemen olaya el koymuş ve böyle olayların men'i için derhal bu çevredeki kadılara, naiblerine, gümrükçülerine ve zâbitlerine müekked emir gönderilmiştir[131].

Yine 1213 (1798) yılında taşıdığı 40 ferde kahveyi İskenderiye'den Çeşme'ye götürmek üzere yola çıkan geminin Çeşme'ye değil de İstanbul'a gitmesi emredilmişti[132]. Yine aynı sene İskenderiye limanından 300 ferde kahve ve bir miktar pirinçle yola çıkan 30 gemi Akdeniz ve Ege'de herhangi bir limana indirtilmemiş ve bu miktar kahve İstanbul'a gönderilmiştir[133].

1178 (1765) yılında Leryuslu Mihal Reis, İskenderiye'den İstanbul'a getirmek üzere gemisine pirinç gibi Mısır ürünleri yüklemiş ancak İstanbul yerine yükünü Rodos ve Bozcaada iskelelerinde indirmişti. Bunun karşılığında kefalet ödemek suretiyle cezalandırılmış, aynı şeyi tekrar ettiği takdirde gemisine el konulup kendisinin de küreğe konulacağı bildirilmiştir[134].

1798 yılında da İskenderiye'den yükledikleri kahve ve benzeri mallarlala yola çıkan 27 geminin İstanbul'a gitmek yerine İzmir, Kuşadası ve Sakız havalisine gittikleri

---

[128] Evâil-i Muharrem 1185 (16-26 Nisan 1771) tarihli İzmir voyvodası Kara Osmanzade el-Hac İzmir gümrükçüsüne giden hüküm: C.İKTS, 124.

[129] 13 Receb 1205 (18 Mart 1791) tarihli C.İKTS, 69.

[130] 4 Receb 1205 (9 Mart 1791) tarihli İznikmid'e gidip gelen Mahmud'un getirdiği ilamın hülasası: C.BLD, 5639.

[131] 17 Şevval 1208 (18 Mayıs 1794) tarihli takrir: C.BLD, 7565.

[132] 1213 (1798) tarihli belge: C.İKTS, 1325.

[133] Evâhır-ı Şevval 1213 (28 Mart-6 Nisan 1799) tarihli Rodos sancağı mutasarıfı Hasan Bey'e gönderilen hüküm: C.BLD, 1156.

[134] 29 Zilkade 1178 (20 Mayıs 1765) tarihli takrir: C.BH, 9056.

haber alınmıştı. Gönderilen emirle, söz konusu gemiler oraya ulaştığında malların gemilerden çıkarılmasına engel olunup durumun merkeze bildirilmesi istenmiştir[135].

Mısır'dan kahve ve pirinç getiren tüccar gemileri bizzat Osmanlı sultanına bildiriliyordu. 29 Zilhicce 1195 tarihinde Mısır tüccarlarından Ser Kassâbân-ı Hassa Hacı İsmail Ağa, Botaç Hacı İbrahim kaptan, Hataboğlu Hacı Davud kaptan ve Hasan kaptanların kalyonları İstanbul'a yakınlarında Ayastefanos açıklarında iken gümrük kol kayıkları tarafından kontrol edilmişler ve dört kalyonun toplamda 999 ferde kahve, 18.950 zenbil Mısır pirinci ve diğer Mısır malları ile yüklü olduğu Sultan I.Abdülhamid'e bildirilmiştir[136].

29 Zilhicce 1212 (14 Haziran 1798) tarihinde de Mısır'dan erzak dolu bir kalyon İstanbul'a ulaşmış ve İskenderiye limanında iki kalyonun daha yüklenip İstanbul'a doğru yola çıkacağı haberini getirmiştir[137]

Kahve ve hububatın az olduğu senelerde genellikle İskenderiye iskelesinde bu tür zahire yüklemek için bekleyen gemiler arasında şöyle bir sıralama yapılmıştır: İstanbul'a gidip gelen Müslüman tüccar kalyonları tamamen yükünü alıp limandan ayrıldıktan sonra yine İstanbul'a gidip gelen üç direkli gemiler yük alır ve limandan ayrılırdı. En son kefere limanına gelen müstemen gemileri doğruca İstanbul'a gitmek şartıyla konsoloslarından senet alınmak suretiyle yük alırlardı. Bunlar da limandan ayrıldıktan sonra İzmir, Sakız ve Selanik limanlarına naklolunacak kahve ve hububat müstemen gemilerine yüklenirdi[138].

BOA'daki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Divan daima reayasını korumak amacıyla Mısır valisine İskenderiye limanından yük alma sıralamasında "*ehl-i İslam ve reayaya*" öncelik tanınmasını emreden hükümler göndermiştir. Böylelikle az vergi ödeyerek Osmanlı limanlarında ticaret yapan yabancı tüccarlara -özellikle Fransız tüccarlara- karşı devlet kendi tüccarının maddi çıkarlarını korumuştur. Limanda ehl-i

---

[135] C.İKTS, 1644 ve Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1213 (21-31 Ekim 1798) tarihli İzmir Monlası, kapıcıbaşı olup İzmir'de memuriyetle ikamet üzere olan Kara Osmanzade Hüseyin ve İzmir voyvodasına ve İzmir gümrükçüsüne ve mübaşire gönderilen hüküm: C.BLD, 3938.

[136] 29 Zilhicce 1195 (16 Aralık 1781) tarihli I.Abdülhamid'e ait hat: HH, 19/920.

[137] 29 Zilhicce 1212 (14 Haziran 1798) tarihli hat: HH, 115/4638.

[138] Evâhır-ı Şaban 1166 (23 Haziran-1 Temmuz 1753) tarihli Mısır valisi Mehmed Emin Paşa, Mısır kadısı, Mısır ümerasına, Müstahfizan kethüdası İbrahim ve Azeban kethüdası Rıdvan, İskenderiye kadısı ve yedi ocak zâbitlerine gönderilen hüküm: MMD, 7, h. 85 ve Evâsıt-ı Rebiülevvel 1174 (31 Ekim-9 Kasım 1760) tarihli Mısır valisi vezir Kamil Ahmed Paşa'ya, İskenderiye ve Dimyat kadılarına, Mısır tarafından Dimyat ve İskenderiye'ye memur olan zâbit ve gümrükçülere gönderilen hüküm: C.BLD, 312.

İslam ve reaya gemisi bulunurken müstemen gemilerine mal yükletilmemesi hakkında İskenderiye liman reisine gönderilen emirler birkaç yılda bir tekrarlanmıştır[139].

Seyahat esnasında İskenderiye iskelesinden yolu geçen devlet adamları veya devlet malının zarara uğramasını istemeyen güvenilir kimseler alınan bunca önlemlere rağmen hâlâ İskenderiye iskelesinde yabancı tüccarların gemilerine kahve ve hububatın yüklendiğini görüyor ve İstanbul'a haber veriyorlardı[140]. Hatta yapılan kontrollerde bazı yabancı gemilerde kahve bulunmuştu ancak bunlara nasıl bir ceza verildiğini bilemiyoruz[141].

Kahvenin çok değerli ve az olduğu bir dönem olan Şevval 1130 (Ağustos 1718) tarihinde Venedik ile Osmanlı arasında arabuluculuk yapan İngiltere'ye hediye olarak verilmesi kararlaştırılan 2.000 ferde kahve miktarı da 1.000 ferdeye düşürülmüştü[142].

Normalde İskenderiye'den İstanbul'a kahve taşıyacak gemilerin ehl-i İslam ve reaya gemileri olmasına dikkat edilirdi[143] ancak bazı yabancı tüccarlar aldıkları özel izinle İskenderiye'den İstanbul'a kahve getirmişlerdi[144]. 1173 yılında Mısır kadısı ve bazı yolcuları İskenderiye'ye götürecek Avusturyalı bir tüccar gemisi buradan dönüşte kahve, pirinç, şeker ve keten getirmek üzere devletten izin istemiş, kefil göstermesi ve hamulesini yol üzerindeki adalara indirmemek şartıyla kendisine izin verilmişti[145].

1205 (1791) yılında da Fırtına el-Hac Ahmed adlı bir kaptan kiraladığı iki Venedik gemisiyle İskenderiye ve Reşid'den İstanbul'a 10.000 keyl buğday getirmek üzere vali, kadı ve şeyhülbeledden izin almıştır[146].

---

[139] TSMA, D.7017/22.

[140] Evâil-i Safer 1127 (6-16 Şubat 1715) tarihli Mısır valisi, kadısı defterdarı ve ümera-yı Mısır'a ve yedi ocak zâbitlerine gönderilen hüküm: MMD,1, h.379.

[141]Evâsıt-ı Safer 1131 (13-23 Ocak 1719) tarihli Mısır valisine gönderilen hüküm: MMD, 1, h.590.

[142]Evâil-i Şevval 1130(28 Ağustos-2 Eylül 1718) tarihli Mısır valisine gönderilen hüküm: MMD, 1, h. 567.

[143] Müstemen gemileri yolculuk esnasında taşıdıkları mallara dikkat etmeyip telef etmedikleri için bunların yerine Müslüman tüccarlar tercih ediliyordu. (Evâhır-ı Zilkade 1177(22-31 Mayıs 1764) tarihinde Mısır valisine ve İskenderiye kadısına gönderilen hüküm: MMD, 8, h. 219).

[144] Merkezden gelen emirle; önce limandaki Osmanlı tüccar gemileri kullanılacak, onlar yükünü alıp ayrılmadıkça yabancı gemi kullanılmayacak, ihtiyaç olduğu takdirde yabancı tüccarların gemileri kullanılacaktı. Ayrıca bunların konsoloslarından, yüklerini başka bir yerde indirmeyeceklerine dair senet alınacak, aksi takdirde yabancı gemilere mal yüklenmeyecektir: C.İKTS, 1599.

[145] 7 Zilhicce 1173 (31 Temmuz 1760) tarihli C.İKTS, 929.

[146] 19 Cemaziyelahir 1205 (23 Şubat 1791) tarihli takrir: C.İKTS, 656.

İskenderiye'den İstanbul'a getirilen mallar ve bunları getiren geminin kaptanları, gümrükte kayıt altına alınmıştır. Bunlardan ayrıntılı olarak hangi tüccarın veya kaptanın hangi ürünleri İstanbul'a getirdiğini rahatlıkla öğrenebilmekteyiz.

29 Zilhicce 1178 (19 Haziran 1765) tarihinde İstanbul'a gelen mallar[147]:

	Mehmed Reis	**Ahmed Reis Tunusi**	**Osman Trablusi**	**Mehmed kaptan el-Ceziri**	**İbrahim kaptan**	**Mustafa kaptan**	**Uzun Halil**
Gazze pirinci	27780 ratl 20 aded	26680 ratl 20 aded	20 aded 26350 ratl	80 aded 101820 ratl	247 aded 303150 ratl	234 aded 284530 ratl	210 aded 253310 ratl
Fülfül	1 denk 325 ratl	1 denk 490 ratl	1 aded 365 ratl		2 denk 677 ratl	1 denk 450 ratl	1 denk 500 ratl
Tarçın	1 denk 237 ratl		1 denk 270 ratl		3 aded 1215 ratl		1 denk 410 ratl
Edviye		350 ratl 1 aded	1 aded 307 ratl			4 aded 1420 ratl	1 kafes 370 ratl
Zencefil		475 ratl 1 aded					
Gazze mercimeği					45 aded 52270 ratl	30 aded 32750 ratl	48 aded 57530 ratl
Gazze nohutu					30 aded 32810 ratl	50 aded 56100 ratl	49 aded 53480 ratl
Nişadır					3 aded 1070 ratl	4 kafes 1430 ratl	3 kafes 1100 ratl
Şairiyye					2 aded 905 ratl	2 kafes 910 ratl	2 kafes 895 ratl
Hıyarşenber					1 aded 230 ratl	1 aded 240 ratl	2 kafes 520 ratl
Sinameki (Gazze)					1 aded 285 ratl		
Şeker-i ?					36 kafes 15030 ratl	31 kafes 12855 ratl	26 kafes 10775 ratl
Şeker-i ?					23 kafes 9730 ratl	34 kafes 14455 ratl	36 kafes 15270 ratl
Şeker-i ?					70 kafes 29635 ratl	63 kafes 26630ratl	69 kafes 29020 ratl
Hına						1 aded 370 ratl	1 çuval 395 ratl

[147] C.BLD, 4453 (Bu ve bundan sonraki tablolarda okunamayan kelimeler soru işareti ile gösterilmiştir).

1187 (1773) yılında Avrupalı kaptanlar tarafından İstanbul'a getirilen ürünler:

ÜRÜN	**Forne/ Fransız**[148]	**Peru Permoda /Fransız**[149]	**Wink / İngiliz**[150]	**Goeffrey /Fransız**[151]
Pirinç/zenbil	3.270	821	1.168	-
Kahve-Yemen/ferde	268	6	106	8
Kahve-Frenk	-	-	-	40 varil 300 torba
Keten/fasıla	-	55	-	-
Kına/çuval	-	160	100	-
Çuka/denk	-	-	-	30
Şeker/fıçı	-	-	-	70
Kalay	-	-	-	30
Harmana /kafes	-	-	27	-
Çivit/varil	-	-	-	2
Kırmız/varil	-	-	-	2
Badem/varil	-	-	-	2
Yazı kâğıdı/sandık	-	-	-	2
Çerçeve kâğıdı/sandık	-	-	-	8
Fülfül/çuval	-	-	-	10
Yolculuk süresi	50 gün	21 gün	60 gün	38 gün
Tarih	5 Muharrem 1187	12 Muharrem 1187	12 Safer 1187	12 Safer 1187
Nerden geldiği	İskenderiye'den	İskenderiye'den	İskenderiye'den	Marsilya'dan

Şaban 1132/Haziran 1720 tarihinde İskenderiye limanından İstanbul'a getirmek üzere kahve yüküyle yola çıkan yedi parça mîrî ve tüccar kalyonları Reşid gümrüğünde Mirahûr-ı sani Ahmed tarafından kontrol edilip, defter ve kaimesi kendilerine verilmişti[152].

1146/1734 yılında sekiz kalyon İskenderiye'den İstanbul'a pirinç, kahve ve keten getirmiştir. Başlangıçta topluca yola çıkmaları emredilen kalyonlar İstanbul'da

[148] TSMA, D.4238/6.

[149] TSMA, D.2418/78.

[150] TSMA, D.4238/8.

[151] TSMA, D.4238/8.

[152] Mısır valisi, mollası ve defterdarına giden Evâhır-ı Şevval 1132 (26 Ağustos-4 Eylül 1720) tarihli hüküm: MMD, 3, h. 110.

ihtiyaç olduğu için birbirlerini beklemeksizin yüklerini aldıkça İstanbul'a doğru yola çıkmışlardır[153].

1165/1752 yılında merkezden gelen bir emirle Kahire ve İskenderiye'deki mahzenlerde bulunan kahve ve pirinç acilen İskenderiye iskelesinde bulunan -Müslüman ve müstemen ayırt etmeksizin- kalyonlara yüklenip, her gemi reisine taşıdıkları miktarı belirten mühürlü bir tezkere verilerek İstanbul'a gönderilmiştir[154].

1169/1756 yılında iki kalyon İstanbul'a kahve ve pirinç getirmiş, ancak miktar yeterli gelmeyince İskenderiye limanındaki küçük ve hızlı hareket edebilen müstemen gemilerle İstanbul'a tekrar zahire getirilmiştir[155].

1209/1795 yılında Rıdvanzade Abdi Bey adlı tüccar kiraladığı Danimarkalı bir kaptanın gemisiyle İstanbul'a 25.000 erdeb buğday getirmiştir[156].

Sonraki yıllarda İskenderiye'den hareket eden gemiler direk İstanbul'a geldiği için İstanbul'da kahve, şeker ve pirinç gibi gıda maddeleri açısından kıtlık yaşanmamıştır. Bu refah döneminin devamı için Divan, İskenderiye'deki Müslüman tüccar, Arnavut ve müstemen gemilerinden yük taşımak isteyenlerin yüklerini alıp limanda bekleyerek vakit kaybetmeden İstanbul'a gelmeleri yönünde hüküm göndermiştir[157]. Ancak XVIII. yüzyılın son yıllarında İstanbul'da tekrar hububat fiyatları yükselmiştir. 1204 (1790) yılında Hacı Memiş adlı tüccar Kahire'deki adamları vasıtasıyla İstanbul'a 100.000 kile arpa ve buğday getirtmiştir. Divan'dan bu esnada İskenderiye gümrükçüsünün ve diğer görevlilerin fazla gümrük isteyerek zorluk çıkarmamaları için yazı gönderilmiştir[158].

5 Receb 1193 (19 Temmuz 1779) tarihinde İstanbul'da bulunan on iki ve İskenderiye'de bulunan sekiz gemi Divan'dan gelen emir doğrultusunda İskenderiye'den yükledikleri hububat ve kahveyi Akdeniz'deki herhangi bir iskelede durmaksızın İstanbul'a getirmişlerdir. İstanbul'da bulunan kalyonlar ve kaptanları

---

[153] Mısır valisi, İskenderiye kadısı ve dizdarına giden Evâil-i Şevval 1146 (7-17 Mart 1734) tarihli hüküm: MMD, 5, h.76 ve 29 Şevval 1146 (4 Nisan 1734) tarihinde gönderilen aynı mealdeki hüküm C.BLD, 240.

[154] Mısır valisine gönderilen Evâil-i Cemaziyelevvel 1146 (10-20 Ekim 1733) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 46.

[155] Mısır valisi sadr-ı esbak vezir Ali Paşa'ya gönderilen Evâil-i Cemaziyelahir 1169 (3-13 Mart 1756) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 270.

[156] İskenderiye ve Reşid kadılarına, serdarlarına, Riyale-i Hümayun payesiyle İskenderiye'ye memur Hasan Kaptan'ın vekili Ali Çavuş'a ve gümrük eminlerine gönderilen 29 Ramazan 1209 (19 Nisan 1795) tarihli hüküm: C.İKTS, 1293

[157] 11 Muharrem 1175 (12 Ağustos 1761) tarihli hüküm: D.BŞM. MSR, 7/12.

[158] 24 Cemaziyelahir 1204 (11 Mart 1790) tarihli takrir: C.BH, 9582.

Başbuğ Furtunazade Mehmed kaptan, Kazdağlı Hacı Ali kaptan, Rodoslu Murabıt Seyyid Mustafa kaptan, İskenderiyeli Konaczade Hacı İbrahim kaptandır. Üç direkliler ve kaptanları; Rodoslu Hacı Ömer kaptan, Rodoslu İbrahim kaptan, Furtunazade Hasan kaptan, kalyon-ı kıçlı İstanbullu Süleyman kaptan. Pergandi kaptanları İskenderiyeli Münim Hacı Ali kaptan, Rodoslu Kamayaneci Mehmed kaptan, Rodoslu Başcı Hacı Hasan, Ege adalarına gidip gelen Şehtiye kaptanı Demizaki Reis'ten oluşuyordu.

İskenderiye limanında bulunan kalyon ve kaptanları Hacı Süleyman kaptan, İskenderiyeli İbrahim kaptan Pergandi ve kaptanları Rodoslu Hacı Hüseyin kaptan, Rodoslu Dervişzade Hüseyin kaptan, İzmir ve Selanik iskelelerine gidip gelen İzmirli Ahmed kaptan ve Rodoslu Hacı Mehmed Ali kaptan, adalara gidip gelen Menglizade Rodoslu Hacı Ali kaptan ve Şahtiye kaptanı Levendi Reis'ten oluşuyordu[159].

Mısır limanlarından sadece İstanbul'a değil başka şehirlere de kahve ve hububat satılıyordu. Mesela 5 Muharrem 1187 (29 Mart 1773) tarihinde Zenci adlı bir Fransız kaptan, kalyonuyla İskenderiye'den Bulak'a 770 zenbil Mısır pirinci getirmiştir[160]. İstanbul'dan donanma-yı hümayun Mısır sularına gittiği zaman İskenderiye'ye Molovalı Fir'an Ahmed Reis'in gemisiyle mîrî anbardan 11.000 keyl hınta gönderilmişti[161].

3. İskenderiye'den Saraya Taşınan Hububat

1131 (1719) yılında Mısır irsaliye hazinesinden 500 kese akçe ayrılarak kahve alınıp imparatorluk sarayına gönderilmiştir. Satın alınan kahve, İskenderiye'den görevliler eşliğinde kalyonlara yüklenip İstanbul'da temessük karşılığında teslim edilmiştir[162]. Kahveyi İstanbul'a getirmekle görevli olan kapıcıbaşı Mehmed, Mısır'dan kahveyi kaça aldığını ve İskenderiye'ye gelinceye kadar ne kadar masraf olduğunu yazdığı defteri saraya getirmiştir[163].

1167'den 1170'e (1754'ten 1757'ye) kadar üç yıl zarfında 152.730 vukiyye şeker, 100.690 kile pirinç, 10.000 kile mercimek kiler-i amireye gönderilmesi

[159] İstanbul gümrük emini Mehmed Şerif imzalı takrir: C.İKTS, 2195.

[160] TSMA, D.4238/6.

[161] Evâhır-ı Şaban 1200 (19-28 Haziran 1786) tarihli Boğazhisarları naiblerine ve dizdarlarına gönderilen hüküm: C.BH, 3256.

[162] Mısır valisine Evâhır-ı Şevval 1131 (6-16 Eylül 1719) tarihinde gönderilen hüküm: MMD, 3, h. 41.

[163] Dergah-ı mualla kapıcıbaşılarından Mehmed'e Evâhır-ı Şevval 1131 (6-15 Eylül 1719) tarihinde gönderilen hüküm: MMD, 3, h. 42.

gerekirken gönderilmemiştir[164]. Kiler-i Âmire için ocaklık olarak her sene 3000 erdeb pirinç, 500 erdeb mercimek (42.680 vukıyye şeker, 36.000 kile erz, 2500 kile mercimek ki, bunlar 66 mısri kese tutuyor) tüccardan rayiç fiyattan alınır İstanbul'a gönderilir[165]. 1156 -1160 (1743-1747) yılları arasında İstanbul'a tüccar kalyonlarıyla getirilen yiyecek maddeleri şöyledir[166]:

Tarih	**Kalyon kaptanı**	**Pirinç/ zenbil**	**Şeker/ kafes**	**Mercimek/z enbil**
17.L.1156	Hatab nam-ı diğer Kara kaptan	200	20	-
28.L.1156	Saidzade Hacı Ahmed	150	20	-
	Katrancızade Hacı Ahmed	200	20	-
ZA.1156	Yenişehirli Hacı Ali	-	20	-
12.M.1157	Suhte Hacı Halil	280	-	-
17.Z.1157	Cuma kaptan	583	-	-
	Hacı Ömerzade Mustafa	1249	-	130
4.C.1157	Receb Mori	-	61	-
6.N.1157	Alaiyeli Hacı Hüseyin	640	-	240
10.N.1157	Korinazade Mustafa	640	-	-
10.N.1157	Kara Mehmedzade Hüseyin	640	-	-
18.Za1157	Kuloğlu Hacı Yusuf	690	-	-
16.M.1158	Mehmed Yazıcızade Hacı Ahmed	182	107	89
CA.1158	Receb Mori	-	62	-
1158	Makrizade Hüseyin	-	72	-
12.N.1158	Deli Hacı Mustafa	1024	-	-
3.ZA.1158	Hacı Ömerzade Mustafa	670	-	230
11.Za1158	Cuma Kaptan	975	-	-
C.1158	Korinazade Mustafa	404	-	-
14.Za.1160	Alaiyeli Hüseyin	-	-	214
22.CA.1160	Makrizade Hüseyin	-	50	-
9.ZA.1160	Receb Mori	-	35	-
24.Z.1160	İzmirli Hacı İsmail	-	50	-
25.M.1160	Korinazade Mustafa	600	-	-
15.CA.1160	Hatabzade Süleyman	-	37 kafes 11584 kantar	-
1160	Makrizade Hüseyin	-	35 kafes 10.772 kantar	361 zenbil 25.578 kantar

[164] Evâhır-ı Rebiülevvel 1172 (22 Kasım-1 Aralık 1758) tarihli Mısır valisi Sabık sadrazam vezir Mustafa Paşa'ya ve Mısır kadısına ve Mısır defterdarı ve ümera-yı Mısır'a Mısır rûznâmçecisine ve yedi ocak zâbitanı ve ihtiyârlarına gönderilen hüküm: MMD, 7, h. 501.

[165] D.BŞM.MSR, 9/54.

[166] D.BŞM.MSR, 5/49.

1198/1783 yılında Kiler-i Âmire için Reşid'den satın alınan 36 kafes şeker, Ebu Kır limanından bir hristiyan şaykasına yüklenerek İstanbul'a gönderilmiştir[167].

4. İskenderiye'den Ege Adalarına Zahire Tedariki

1160/1747 tarihi Kahire'de hububat açısından oldukça bereketli bir seneydi, hububat hem bol hem de ucuzdu. Ancak Kıbrıs, Midilli, Sakız, Limni, Rodos, İstanköy, Bozcaada gibi Akdeniz adalarında halk hububat yönünden sıkıntı çekmekteydi. Bu bölgedeki gemiler bile peksimet ve zahire tedariki konusunda sıkıntıdaydılar. Bunu bilen devlet "reayasına yardım için" Mısır valisine gönderdiği hükümde, Haremeyne gönderilen hububatı etkilemeyecek şekilde, ücreti "caize-i hümayûn" akçesinden veya "kalemiye-i sadrazami"den borç alınmak suretiyle 100.000 keyl[168] buğday aldırmasını istemiştir[169]. İskenderiye iskelesinde toplanan hububat, limandaki gemilere yüklenip adalara götürülmüş, nakliye ücreti de merkezden ödenmiştir. Aynı yıl Rebîülevvel/Mayıs ayında İstanbul için de ücreti aynı kaynaktan karşılanmak suretiyle bir İstanbul kilesi 41 paradan 100.000 keyl buğday satın alınarak İskenderiye iskelesinden İstanbul'a gönderilmiştir[170].

Akdeniz'deki Osmanlı ve müstemen gemilerinin özellikle İngiltere ve Fransalı korsanlarının saldırılarından korunması için Divan, Kaptan-ı Derya'yı görevlendirmiştir. Derya kaptanı özellikle Mısır iskelelerine gidip gelen kalyonları korumakla görevlendirilmiş, ayrıca Akdeniz sahilleri ve adalarda yaşayan halkın güvenliği de yine onun sorumluluğu altına verilmiştir[171].

D. İskenderiye Limanındaki Tüccar Gemileri

1190 (1776) yılı baharında Akdeniz ve Karadeniz'e çıkacak külliyetli donanmaya katılacak 12 adet kalyonun İskenderiye limanına tamir, tedhin ve edevatını

---

[167] 4 Cemaziyelevvel 1198 (26 Mart 1784) tarihli takrir: C.SM, 5732.

[168] Mısır valisi vezir Ragıb Mehmed Paşa'ya gönderilen 18 Cemaziyelahir 1160 (27 Haziran 1747) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 361.

[169] Ancak MMD, 6, h. 362 numaralı hükümde 150.000 keyl buğday istendiği belirtilmiştir.

[170] Mısır valisi vezir Ragıb Mehmed Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Rebiülahir 1160 (2-12 Mayıs 1747) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 377.

[171] Evâil-i Cemaziyelevvel 1196 (14-24 Nisan 1782) tarihinde Derya Kaptanı Hasan Paşa'ya gönderilen hüküm: C.BH, 11729.

tamamlamak için gönderilmiştir[172]. Gönderilen kalyonlar: Kalyon-ı Mansuriye, Kalyon-ı Anka-yı Bahri Kapudane-i Hümayun, Kalyon-ı Fethü'l-Fettah Patrona-i Hümayun, Kalyon-ı Mesudiye Riyale-i Hümayun, Kalyon-ı Ukkâb Bahri, Kalyon-ı Mazhar-ı Tevfik, Kalyon-ı Serheng-i Nusret, Kalyon-ı Nâsır-ı Cenk, Kalyon-ı Cedîd-i Bodrum, Kalyon-ı Fırkateyn-i Cedid-i Rodos, Kalyon-ı Nesim-i Zafer, Kalyon-ı Nusret-i Yezdan.

Rusya'yla Osmanlı İmparatorluğu arasında barış anlaşması imzalandıktan sonra ticaret için İskenderiye'ye gidip gelecek olan bir Rus gemisine ilişilmemesi için Cezayir, Tunus ve Trablusgarb ocakları kaptanlarına hüküm gönderilmiştir[173].

E. İngiltere-Fransa Savaşları Esnasında Avrupalı Gemilerin Kiralanması

1756 yılında İngiltere ile Fransa arasında başlayan Yedi Yıl Savaşlarının ardından Divan tarafından Osmanlı tüccarlarının ve mallarının korunması amacıyla İngiliz ve Fransız gemilerine binilmemesi ve mal taşınmaması yönünde 4 Ekim 1757 tarihinde emir verilmişse de[174] yalnızca Müslüman tüccar gemileriyle İstanbul'a getirilen pirincin yeterli gelmediği ve halkın sıkıntı çekeceği anlaşılmıştır. Bunun üzerine İstanbul'daki İngiltere ve Fransa elçilikleriyle gerekli görüşmeler yapılarak Osmanlı sularında bulunan iki taraf kalyonlarının Mısır iskelelerinden İstanbul'a mal taşıyan düşman gemilerine saldırmamaları hususunda karar aldırılmıştır. Sekiz aylık bir aradan sonra Zilkade ayında alınan kararla eskisi gibi konsoloslarından aldıkları izin belgesiyle[175] malları başka liman ve adalara götürmemek kaydıyla müstemen gemileri Mısır-İstanbul arasında pirinç ve kahve taşımaya devam etmişlerdir[176]. 1754-1767

[172] 24 Şevval 1189 (18 Aralık 1775) tarihli takrir: C.BH, 7333.

[173] 29 Ramazan 1188 (3Aralık 1774) tarihli Cezayir-i Garb ve Tunus ve Trablusgarb ocakları sefayininden Akdeniz'de bulunan gemilerin kaptanlarına gönderilen hüküm: C.HR, 3097 ve Rusya maslahatgüzarının arzı: C.HR, 4953.

[174] Bu emirden sonra 10 Kasım 1757 tarihine kadar İstanbul gümrüğüne 32 müstemen gemisi 7114 ferde kahve ve 25.699 zenbil pirinç getirmiştir.(Mısır valisi sadr-ı sabık vezir Mustafa Paşa'ya giden Evâsıt-ı Zilkade 1171 (27 Temmuz-5 Ağustos 1758) tarihli hüküm: MMD 7 h.479).

[175] Bu belgeler adeta karşılıklı bir anlaşma şeklindeydi. Karşılıklı her iki dilde yazılan belgeler sistematik bir şekilde düzenleniyordu. Belgenin üzerinde sözleşmenin yer ve tarihi, kaptanın adı ve ikamet yeri, gemi adı ve tipi, gemi kiralayan Osmanlı reayasının adı, bağlı olduğu etnik ve dini köken, ikamet yeri, geminin gideceği yer ve öngörülen duraklama yerleri, gemi yükü, malın yüklenmesi ve boşaltılması için gerekli olan süre, ödenecek verginin kaptan ve gemiyi kiralayan kişiler arasında dağılımı, geminin kiralanma bedeli, kiranın ödeneceği yer ve ödemenin yapılacağı para birimi dahil bütün ayrıntılar yazılıydı. (Panzac, Deniz Ticareti, s. 187)

[176] Evâsıt-ı Zilkade 1171 (17-27 Temmuz 1758) tarihli Mısır valisi sadr-ı sabık vezir Mustafa Paşa'ya gönderilen hüküm: MMD, 7, h. 479.

arasında 894 izin belgesi düzenlenmiştir. Bu belgelerde Fransız gemi sayısının hissedilir bir şekilde düştüğü gözlenmektedir[177].

Daha sonra da 1209 (1795) yılında Fransız muharebesi dolayısıyla tüccar mallarının güvenliği için müstemen gemilerin kiralanması yasaklanmıştır. Ehl-i İslam ve reaya gemileri ihtiyaca kâfi olduğundan İskenderiye ve Akka'da bulunan 124.000 kile mîrî zahire bu gemilerle getirilmiştir[178].

F. Fransız İşgalinden Sonra İskenderiye-İstanbul Arasında Gerçekleşen Ticaret

Mısır'ın, Fransa işgali altında kaldığı 1798-1801 yılları arasında dönem dönem İskenderiye'den İstanbul'a Mısır ürünleri getirilmiştir.

18 Receb 1215 (5 Aralık 1800) tarihinde İzmir kadısının gönderdiği ilamda İskenderiye'den üç tüccar gemisinin, Fransızlar'ın saldırılarından kurtularak İzmir'e kahve, şeker ve keten getirdikleri bildirilmektedir[179]. İzmirli tüccarlara İskenderiye'deki ortaklarının gönderdiği eşyalar ve miktarları şu şekildedir:

İzmir tüccarlarından Selaniklizade el-Hac Ahmed ve bir reayaya ait mallar evail R 1215 tarihinde Yamandi reisin gemisiyle getirilen ürünler:

Usfur	**Tehî Tobra**	**Keten**	**Kahve**	**Gönlük**	**Rişte-i Mısır**
5 ? 15 kantar	48	7 ? 8 kantar	6 ? 6 kantar	11 ? 14 kantar	3 ? 4 kantar

Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1215 (30 Eylül 1800) tarihinde Mihael Reisin gemisiyle gelen ürünler şunlardır:

[177] Panzac, Deniz Ticareti, s. 187.

[178] Gümrük eminine gönderilen 29 Cemaziyelahir 1209 (21 Ocak 1795) tarihli hüküm: C.İKTS, 711.

[179] C.İKTS, 1517.

	Selanikli Panayot	Zağralı Dimitri	Mudanyalı Panayot	Acı Aleksandri	Midillici Vasili	Zağralı Yani	Rodoslu Nikola	Limnili Mihael	Reis mesfur	Peştemalcı oğlu Kostandi	Limnili Karanfil	Odabaşı Süleyman
Keten siyah	220 kantar							3? 564 kantar				
Keten mamul	3?660 kantar				5? 180 kantar	2? 448 kantar		1? 180 kantar	5? 680 kantar			
Asfur	1? 180 kantar			2? 350 kantar		3? 622 kantar				3? 620 kantar		
Rişte-i Mısır	2? 330 kantar											
Nişadır	304 kantar	544 kantar			2? 448 kantar			7? 1008 kantar	1? 180 kantar	2? 390 kantar		
Şeker	580 kantar	3? 550 kantar								4? 728 kantar		
Sinameki	102 kantar											
Günlük	1262 kantar				14? 1582 kantar	5? 730 kantar				5? 565 kantar		
Derdehav	1? 180 kantar											
Kahve			5? 562 kantar		17? 2332 kantar	10? 1238 kantar	4? 526 kantar	5? 624 kantar	1? 120 kantar	10? 1756 kantar	18? 2558 kantar	2? 380 kantar
Zamk					6? 980 kantar					3? 424 kantar		
Hına										30? 15 kantar		
Tehi sünbül												

	Giritli Suhtezade	Giritli Osman	Giritli Kostandi	Limnili Dimitri	Kazanzade Mehmed Ağa	Meke Karali	Hacı Osmanzade Hacı Mehmed	Derdecizade ? Ahmed Efendi	Beyaz oğlu Atnaş	Kanalu	Selaniklizade el-Hac Ahmed Ağa	Peri oğlu Nikola
Keten siyah			1? 210 kantar									
Keten mamul			3? 796 kantar									
Asfur												
Rişte-i Mısır												
Nişadır												
Şeker								4? 858 kantar				2? 422 kantar
Sinameki												
Günlük				5? 648 kantar					10? 1372 kantar		2? 300 kantar	
Derdehav												
Kahve	3? 576 kantar	12? 2162 kantar	5? 778 kantar	15? 2260 kantar	2? 420 kantar	1? 122 kantar	1? 144 kantar	3? 418 kantar				
Zamk												
Hına					10? 25 kantar							
Tehi sünbül										500	580	

Rusyalı reis Yeyeceli Yorgi'nin gemisinde Moskov tüccarı Nikola Balsamaki'nin Evâil-i Rebiülahir 1215 (22 Ağustos 1800) tarihinde getirdiği ürünler:

Gönlük	**Usfur**	**Kirpas**	**Kahve**
93? 110 kantar	19? 39 kantar	2? 3 kantar	14 zenbil 15 kantar

Aynı tarihte İngiliz tüccarından Sholet reisin getirdiği ürünler:

	Kahve	**Keten**	**Kirpas**	**Tehi sünbül**	**Tehi tam sünbül**
Nemçe tüccarından Maksima	14? 20 kantar	1? 2 kantar	1? 1 kantar		
Limnili Vasili				63 ?	
Kanalo					500?

6 Receb-i Şerîf 1217 (2 Kasım 1800) tarihinde İskenderiye'den İstanbul'a getirilen çeşitli erzaklar ve getiren gemilerle kaptanları şu şekildedir[180]:

	Rodoslu Mehmed kaptan	Aşçı Mustafa kaptan	Giritli İbrahim kaptan	Kostandi kaptan	Lazoğlu İbrahim kaptan	Kaşuti kaptan	Giritli Mustafa kaptan	Giritli Ali kaptan	Abdurrahman	Rusyalı kaptan
Kahve	26 zenbil 168 ferde	175 ferde	140 ferde	70 ferde	148 ferde	11 ferde	215 ferde/ 77 ferdesi mîrî	24 ferde	76 ferde/50 ferdesi mîrî	10 ferde
Erz-ı Mısri/ zenbil	2107	680	540	428	692	720	541	302	1562	1997
Şeker/kafes	170	8	16	20	45		33 fasıla	9	2 çuval	5
Keten/tobra	12	70 fasıla 76 tobra	50 fasıla 31 tobra	68 fasıla	37 fasıla 20 tobra	10 fasıla	31 fasıla 69 tobra	38 tobra 28 fasıla	63 fasıla 117 tobra	17 fasıla 1 tobra
Usfur / tobra	12		4 çuval	20 çuval	4		20 fasıla			
Hasır/demet	63	67	71	30	42		17	26	76	49
Gönlük		27		3	20		17	2	6	5

[180] 29 Receb 1217 (25 Kasım 1802) tarihli defter: C.İKTS, 1902.

							kafes	kafes	kafes	ferde
Hına / torba		16					4		43	
Lif/ fasıla		1	1					2		
Mîrî üstüpü/ fasıla		4	2	5	6					
Ceviz-i hindi/ fasıla		1	1 ferde							
Post-ı keçi/ denk		1	1							
Rişte-i keten/ denk		8								
Himlat-ı mısri/ denk		1	2	1			1		2	
Zamk-ı Arabi/ kafes		4	4						2	2
Attarlık/ Kafes		3		1	3			10	2	
Hurma/ fasıla		7	10 kafes				38 fasıla			5
Bakla/ zenbil		3					1			200
Hamas/ kafes		3					2			
Derdehav			1 ferde							
Nişadır/ sandık				1		7 kafes			3 kafes	2
Mercimek/ zenbil				9	120		13 denk	72		
Leblebi/ zenbil					5					
Sandalusi/ ferde					1					
Çenber/ kafes					2					
Çivit							1			

							fasıla			
Hınta							7 zenbil			
Habbülleziz							4 zenbil			
Namalum							1sandık/ 18 tobra	6		
Boncuk								2		
Tehi zenbil								3 demet		
Rişte/torba								2		
Güherçile/ çuval								200 çuval 600 kantar		
Hıyarşenbe										9 kafes
Yolculuk süresi	51 gün	66 gün	45 gün	51 gün	31	106 gün	71 gün	39 gün	171 gün	

9 Cemaziyelevvel 1217(7 Eylül 1802) tarihinde getirilen ürünler şunlardır[181]:

[181] C.İKTS, 1276.

	Mustafa Kaptan	Yorgaki Kaptan	Mustafa Reis Giritli	Turaş Kaptan	Mehmed Kaptan Meşuroğlu	Mehmed Acemi Kaptan Batas	Kürt Hüseyin Kaptan	Hüseyin Kaptan Giritli	? Reis	? Reis	Hüseyin Kaptan
Ürz/zenbil	1328	695		927	776	883 zenbil 14 ?	1110	751	175	43	650
Yemiş	12 aded 34 zenbil	31 aded		128 aded 13 zenbil	61 aded 8 zenbil	56 aded 8 kıta	50 aded 7 zenbil	2 aded		46 aded	
Tönbeki	2 kıta			19 kıta							
Keten	38	14? 4 kıta	95? 150?	18	13?	63?	2		99 ?		31 ?
?		4 ? 8 kıta		11 kıta	61 aded 8 zenbil						
Hına		33 rabıta		75 çuval 24 rabıta	32 çuval 35 rabıta	9 rabıta	6 rabıta				
Luban		4 kıta		25 kafes 22 kıta	14 kıta	18 kıta	12 kıta	6 kafes		18 kafes	
Şeker				7 kafes	4 kafes 5?					25?	
Zamk				4 kıta							
Nişadır				1 kafes							
Tırhıl				1 kıta							
Hurde						2 kıta					
Usfur							1 ?				
Cild								424 rabıta			
Lif										1 ?	

	Kostandi Reis	Dimitri Reis	Mustafa Kaptan Giritli	Yani Reis	Günaki Reis
Ürz/zenbil	284	150	378	157 zenbil 80 ?	143
Yemiş	12 aded		95 aded 82 zenbil		2 aded 10 zenbil
Tönbeki					
Keten	80 ?		15?		15 ? 120?
?					
Hına			2 ?		24 ?
Luban	1 kafes		16 kafes		
Şeker			14 kafes		
Zamk					
Nişadır					
Tırhıl					
Hurde					
Usfur			21		
Cild	41 rabıta				
Lif					

III. BÖLÜM

KIZILDENİZ-İSTANBUL ULAŞIMINDA BAĞLANTI NOKTASI OLARAK İSKENDERİYE

Osmanlı imparatorluğu toprakları içinde bir kavşak noktasında bulunduğu için İskenderiye özellikle Kahire, Süveyş ve Hicaz Bölgesi ile İstanbul arasındaki ulaşımı sağlaması açısından ayrı bir yere sahiptir. Ticaretin yanı sıra Osmanlı imparatorluğuna bağlı güney vilayetlerin korunması için nakledilecek asker ve cephane, bu bölgelere tayin edilen vali ve diğer devlet memurları, Kâbe ve Ravza-i Mutahhara gibi önemli yerlerin tamirinde kullanılacak kereste ve çivi gibi malzemelerin taşınması İskenderiye üzerinden yapılmıştır. Yine Mısır'dan ocaklık olarak her sene Tersâne-i Âmire'ye gönderilen üstüpü, fitil ve ispavlu; Kiler-i Âmire'ye gönderilen pirinç, mercimek ve kahve ile Mısır irsaliye ve cizye hazineleri de İskenderiye üzerinden İstanbul'a gönderilmiştir.

İmparatorluk merkezinin, güney toprakları ile iletişimi; İstanbul-İskenderiye arasında ve Süveyş-Cidde veya Süveyş-Yenbu arasında denizden yapılıyor, diğer bölgelerde karadan yürütülüyordu. Bu bağlamda deniz ulaşımında nakliye için genellikle limanlardaki tüccar gemileri kiralanır, ancak savaş için Mısır'dan götürülecek askeri taşımak için donanma gemileri İskenderiye limanına gelirdi. Nakliyede kiralanan gemiler; İskenderiye limanında tüccar kalyonları ve üç direkli gemilerdi, İskenderiye, Reşid ve Bulak arasında yapılacak taşımalarda ise cerim ve maaş tipi gemiler kullanılmaktaydı.

Durumu ticari açıdan incelediğimiz takdirde de, Akdeniz havzasından Cidde'ye ithal edilen malların yarısı İskenderiye'den Süveyş'e Kahire yoluyla nakledilen Avrupa ürünleri, metaller, biber, cam mücevherat ve yünlü mamüllerdi. Ticari metaın diğer yarısı da buğday, pirinç, bezelye, lentil, tereyağı, zeytinyağı gibi Mısır kaynaklı mallardı. Kızıldeniz üzerinden Mısır'a yapılan ithalat ise; tıbbi bitkiler, baharat, Hint kumaşları ve Yemen kahvesinden müteşekkildi. Osmanlı sınırları içerisindeki Kızıldeniz ticareti tamamen Müslüman tüccarların elindeydi[1].

[1] Daniel Panzac, "18.*Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti*", **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2000, S. 5, s. 376.

A. Süveyş, Cidde ve Haremeyn ile İstanbul Arasındaki Ulaşımı Sağlaması Açısından İskenderiye Limanı

İstanbul'dan Hicaz topraklarına; tamirlerde kullanılacak malzeme, Hicaz ve Cidde'ye gönderilen yeniçeri ve askerî malzemeler İskenderiye limanı üzerinden taşınmıştır. XVIII. yüzyıl boyunca Mekke ve Medine'deki bazı kamu alanlarının tamirleri için İstanbul'dan mühendis ve tamirat malzemeleri İskenderiye üzerinden gönderilmiştir.

1. Ravza-i Mutahhara ve Mekke'deki Bazı Mekanların Tamiri Esnasında Gerekli Malzemenin İskenderiye Üzerinden Taşınması

Mekke ve Medine'de tamir edilecek mekânlar için gerekli teçhizatın ve tamirde görevli olanların ulaşımı İskenderiye limanı üzerinden gerçekleştiriliyordu. XVIII. yüzyıl boyunca altı kez çeşitli tamirler gerçekleştirilmiştir.

Bu tamirlerden ilki, 1114 (1703) yılında Mekke ve Medine'de bazı mekânların İbrahim adlı mübaşir gözetiminde yapılmıştır. Tamir sırasında kullanılacak kereste ve diğer malzemelerin bir kısmı İstanbul'dan gönderilmiş, bir kısmı da Mısır'dan satın alınmıştı. Her iki yerden tedarik edilen malzeme Süveyş'ten; sağlam olması hasebiyle gerek mîrî gerek mülk olmak üzere cerim tipi gemilere yüklenerek Mekke için olanlar Cidde'ye, Medine için olanlar Yenbu'a getirilmiştir[2].

İkincisi, 1132 (1719) yılında Medine-i Münevvere'deki Ravza-i Mutahhara ve bazı binaların tamir ettirilmesi gerektiğinde tamir işlerini yürütmesi için Musa, bina emini olarak tayin edilmiştir. Tamirde kullanılacak sütun, çivi, kereste, boya vs gibi malzemeler İstanbul'dan satın alınmış, tamirde çalışacak nakkaş ve diğer işçiler de Mısır'dan getirtilmiştir. Satın alınan malzemeler İstanbul'dan miri kalyonlara yüklenip İskenderiye'ye gönderilmiştir.

İskenderiye'den Medine'ye nakil esnasında da şöyle bir yol izlenmiştir: İskenderiye'ye ulaşan malzeme, Mısır valisi Ali Paşa ve Mısır defterdarı İsmail

[2] Mısır valisi vezir Mehmed Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Receb 1114 (1-10 Aralık 1702) tarihli hüküm: A.DVN.MHM.d, 111, h. 756.

gözetiminde cerim tipi gemilere yükletilip Reşid'e, buradan da maaş tipi gemilerle Bulak'a ulaştırılmıştır. Bulak'ta Mısır'dan satın alınan diğer mühimmat ile birleştirilip develere yükletilir. Malzemeler deve sırtında Süveyş'e buradan da gemilere yüklenip, hiçbir şeyin kaybolmamasına dikkat edilerek Yenbu iskelesine naklettirilir ve Yenbu'da görevli memura teslim edilmektedir. Divan tarafındanDivan tarafından tüm bu nakliye işlemleri esnasında hiçbir tembellik ve geciktirmeye müsamaha edilmemesi emredilmektedir. Gemi ve deve ücretleri emin tarafından verilir[3].

Üçüncüsü, 1149 (1736) yılında Mekke'de zemzem kuyusunun ve Bâbü'z-Ziyâre'nin bazı kısımlarının kazılarak temizlenmesi gerektiğinde, temizleme işlerinde kullanılacak malzeme İstanbul'dan getirtilerek İskenderiye – Süveyş – Cidde üzerinden Mekke'ye ulaştırılmıştır[4].

Dördüncüsü 1194 (1780) yılında Mekke'de harem-i şerîf'in içinde ve dışındaki bazı mekânlar ile Medine'de bazı tamire muhtaç yerlerin; Şam valisi Azmzade Mehmed Paşa, Mekke şerifi, eski Cidde emini Mehmed Tahir, mimar halifesi ve bazı ehl-i vukuf tarafından yapılan keşiften sonra tamir ettirilmesine karar verilmiştir. Ayrıca Mekke'de sel basması olaylarının sık yaşanmasından dolayı şehre içme suyu getiren kanallar kumla dolmuştu ve su kaynağından şehre kadar temizlenmeleri gerekmekteydi. Buna ek olarak su kaynağından şehre kadar da suyun sel suyu gibi dış etkenlerden korunması için, eski minval üzere, 268 zirâ/ 203 m uzunluğunda set işlevi görecek bir duvar inşa edilmesi gerekiyordu.

Mısır baş mimarının çıkardığı hesaba göre, Mekke'deki sair tamirat için 27.056 kuruş, kanalların temizlik işlemi için 10.000 kuruş, duvar inşası için 25.000 kuruş, Arafat suyolları için de tahminen 100.000 kuruş gerekmekteydi. Medine'de ise tamirat tutarı toplam 60.537 kuruştu.

Merkezden giden emre göre, Mekke ve Medine'nin tamiratı diğer yerlere göre daha önemli ve "*umûr-ı hayriyeden*" olduğu için, ayrıca *"îmâr ve ihyâsıyla ahâli ve sükkânının refâh-ı hâl ve müsterihü'l-bâl olmaları*" devletin vazifesi olduğu için tamirat işlemlerine süratle başlanması gerekmekteydi. Bu yüzden merkezden

[3] Mısır valisi vezir Ali Paşa'ya ve Mısır defterdarı İsmail'e gönderilen Evâil-i Receb 1132 (9-19 Mayıs 1720) tarihli hüküm: MMD, 3, h. 94, 96.

[4] Mısır valisine gönderilen hüküm: MMD, 5, h. 340.

getirilecek gerekli mühimmatın satın alınmasıyla da sorumlu olan mimar başı hemen harekete geçmiştir.

Mimarbaşı aldığı mühimmatla beraber dört nefer taşçı ve iki nefer hezarfen işçisini, kiraladığı bir gemiyle İskenderiye'ye getirmiştir. İskenderiye'de ise Mısır valisi, Şeyhülbeled, Mısır beylerinden bazı kişiler ve Mirâhûr-ı evvel Ağa devreye girmiş, gelen mühimmatın gemiden indirilip Süveyş'e ulaştırılması, buradan da Mekke'ye gidecek mühimmatın Cidde iskelesine, Medine'ye gidecek mühimmatın da Yenbu' iskelesine ulaştırılmasını sağlanmıştır[5].

Beşincisi, 1196 (1782) yılında Mekke ve Medine'de bazı yerlerin tamirinde görülmektedir. Mekke'deki binalar Kebir Mehmed mübaşeretinde edildiğinde 50.000[6], Medine'deki binaların tamiri için 25.000 kuruşluk masraf Mısır irsaliye hazinesinden verilmiştir[7].

Altıncısı XVIII. yüzyılda son olarak 1211 (1797) yılında Mekke'de tamire muhtaç bazı yerlerin tamirini yönetmesi için Abdullah adlı bir bina emini tayin edilmesidir[8]. Abdullah 17 gün süren yolculuğun ardından İskenderiye'ye ulaştığında, 155.500 kuruşa mal olan tamir için 25.000 kuruş Kahire'de nakit olarak Mısır irsaliye hazinesinden verilmişti[9]. Tamir için gerekli levazım bina emini tarafından İstanbul'dan alınarak gemilerle İskenderiye'ye getirilen malzemeler, Reşid üzerinden Kahire'ye, Kahire'den de develerle Süveyş'e getirilerek, gemilerle Cidde'ye nakledildi. Gemi ve develerin kira ücreti Mısır irsaliye hazinesinden karşılanmıştı.

---

[5] Mısır valisi vezir İsmail Paşa'ya, Mısır kadısı, şeyhülbeled, Mısır beyleri ile Ali'ye ve yedi ocak zâbitanına gönderilen Evâhır-ı Cemaziyelahir 1194 (24 Haziran-2 Temmuz 1780) tarihli hüküm: MMD, 9, h. 438 ve Evâsıt-ı Receb 1194 (13-23 Temmuz 1780) tarihli hüküm: D.BŞM.MSR, 9/13.

[6] 20.000 kuruş İstanbul'dan İskenderiye üzerinden gönderilmiş, geri kalan 30.000 kuruş Mısır hazinesinden gönderilmiştir(MMD, 9, h. 594).

[7] Cidde mutasarrıfı ve Medine-i Münevvere ebniyesi uhde-i ihtimamına ihale olunan vezir Yusuf Paşa'ya ve Medine kadısına gönderilen Evâhır-ı Zilkade 1196 (28 Ekim-6 Kasım 1782) tarihli hüküm: MMD, 9, h. 594. Mekke Emirine, Mekke kadısına ve bina emini olan Kebir Mehmed'e gönderilen Evâhır-ı Zilkade 1196 (28 Ekim-6 Kasım 1782) tarihli hüküm: MMD, 9, h. 596.

[8] Mısır valisi, şeyhülbeled İbrahim Bey ve Mîrü'l-hac-ı sabık Murad Bey'e gönderilen Evâhır-ı Zilhicce 1212 (6-15 Haziran 1798) tarihli hüküm: MMD, 10, h. 659, Mısır valisi vezir el-Hac Ebu Bekir Paşa'ya, Mısır Kadısına, Şeyhülbeled İbrahim Bey, Murad Bey, Mısır defterdarına, İskenderiye ve Reşid kadıları ile serdarlarına gönderilen 29 Şevval 1211 (27 Nisan 1797) tarihli hüküm: C.EV, 29501.

[9] 5 Rebiülevvel 1211 (8 Eylül 1796) tarihli takrir: C.MF, 1147.

2. Top ve Cephane Nakli

Süveyş iskelesinde bulunan topların büyük bir kısmı kundak ve tekerlekleri olmadığı için kullanılamamaktaydı. 1131 (1718) yılında otuz dört parça mîrî toptan üç parçası iskelede bırakılıp geri kalan otuz bir parçası İskenderiye üzerinden Kaptan Paşa olan Vezir Süleyman Paşa tarafından İstanbul'a getirilmiştir.

Ancak toplardan bazıları hala Bulak'ta olup henüz İskenderiye'ye getirilmediğinden ve donanma-yı hümayun kalyonlarının yükleme işlemi sırasında limanda birkaç gün beklemesi de uygun olmadığı için, "cenkte" olan donanma kalyonları ve İskenderiye limanında bekleyen tüccar kalyonlarına ikişer üçer top yüklenip bu şekilde İstanbul'a gönderilmesi, Divan-ı Hümayun tarafından uygun görülmüş ve Mısır valisine bu durumla ilgilenmesi için hüküm gönderilmiştir[10].

İstanbul'da tamir edilen 34 parça topun 1138 (1726) yılında İskenderiye üzerinden Cidde'ye gönderilmek için Topçu Ocağından 20 nefer ile başlarına Çorbacı Hüseyin mübaşir olarak tayin edildi. Cidde'ye hızlı ve sağlıklı bir şekilde ulaştırılabilmesi için toplar tüccar kalyonlarına yüklenerek önce Reşid'e oradan da Bulak'a gönderildi. Reşid'den Bulak'a cerim ve maaş gemileriyle geçirilen topların nakil ücreti olarak her kalyona biner para yani toplamda 34.000 para verildi ve bu meblağ hulvân-ı kurâ gelirinden karşılandı.

Toplar, Bulak'tan Süveyş'e kadar olan mesafeyi, her zaman olduğu gibi, Mısır ümerası ve yedi ocak zâbitlerinin develerinin sırtında kat etti. Her kundak için yirmişer çift deve ve her deve için tahminen on altışar sürücü çalışıyordu. Yani toplamda üç yüz yirmi sürücü bu işte çalıştı. Bu sürücülere ücret olarak ikişer yüz paradan toplam altmış dört bin para verildi[11].

1131 (1719) yılında Mısır'ın Sina yarımadasındaki Tur kalesi ve tabyaları harap olduğu, burada bulunan on dokuz adet tunç topa da artık fazla ihtiyaç olmayacağı için ihtiyaten 4-5 tanesi kalede bırakılıp, geri kalanları Cidde limanından

[10] Evâhır-ı Şaban 1138 (24 Nisan 1726) tarihinde Kaptan vezir Süleyman Paşa'ya gönderilen hüküm: MMD, 3, h. 38.

[11] Bu miktarın da hulvân-ı kurâ gelirinden tedarik edildiği anlaşılmaktadır (MMD, 3, h. 622).

zahire gemilerine yüklenip Süveyş, Bulak, Reşid üzerinden İskenderiye'ye getirilmiş, buradan da kalyonlarla İstanbul'a ulaştırılmıştır[12].

1153 (1740) yılında Medine'nin bir kasabasında bulunan toplar, çok kullanıldığı için bazı parçaları eskidiğinden veya bozulduğundan artık kullanılamayacak durumdaydı. Bunların yerine İstanbul'dan bir miktar top ve yuvarlakla yeteri kadar barut bir mahzar gönderilmek suretiyle istenmişti. Bunun üzerine Tophane-i Âmire'den yeni yapılan toplardan bir miktar, 50 kantar barut ve 56.000 yuvarlak hazırlanmış ve eski sadaret Kethüdası Mehmed de bunları Medine'ye ulaştırmakla görevlendirilmişti[13]. Nakil işleminden sorumlu Mehmed'e, İstanbul'dan İskenderiye'ye ve buradan da Süveyş'e getirdiği malzemelerden yuvarlakları, Süveyş'te uygun bir mîrî gemiye yükleyip Yenbu'a götürmesi emredildi. Yenbu'a varınca Yenbu kalesine bırakacak, nakliye ücretini Mısır irsaliye hazinesinden alıp ödeyecek, geri kalan barut ve topların taşınmasında kullanılacak develeri de Beni Harb Kabilesinden kiralayacaktı. Bu malzeme Cidde'ye oradan da Mekke'ye götürülecekti. Mekke'de bulunan vezir Emirülhac Paşa da kafileyle malzemeyi Medine'ye ulaştıracaktı. Cidde'den Mekke'ye giderken gerekli nakliye ücreti Cidde valisi tarafından, Mekke'den Medine'ye giderken gerekli nakliye ücreti de Emirülhac tarafından ödenecekti. Mehmed Medine'deki bozuk topları da aynı yol üzerinden İstanbul'a getirecekti.

1156 (1743) yılında Emirülhac tarafından kullanılmak üzere 6 şâhi top İstanbul'dan Patrona-i hümayun kalyonuna yüklenerek İskenderiye iskelesine gönderilmiştir[14].

1179 (1766) yılında yirmi beş adet cevherdar tüfek, on kantar külçe kurşun, tüfek ve kurşunu koyup saklamak için üç adet sandık, altı adet urgan ve üç adet keçe sarığı Cebehâne-i Âmire'den, top arabacıları için gerekli otuz sekiz adet elvâh-ı baltalık ile elvâh-ı tekerlek, on dokuz adet sütun-ı seferiye ve dokuz adet sütun-ı kürek, elli adet elvâh düşme Tophane-i Âmireden alınarak Medine'ye gönderilmiştir.

---

[12] Mısır valisi, kadısı, ümera-yı Mısır ve yedi ocak zâbitlerine gönderilen Evâil-i Rebiülâhir 1131 (21 Şubat-2 Mart 1719) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 603.

[13] Evâil-i Cemaziyelahir 1153 (24 Ağustos-3 Eylül 1740) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 557 (Bu hükmün bir sureti Mısır valisi, Mısır defterdarı, Mısır Beyleri, Cidde mutasarrıfı ile Mekke Şerifine ve bir sureti de Şam valisi ve Mîrü'l-hacına gönderilmiştir.)

[14] Mısır valisi vezir el-Hac Mehmed Paşaya gönderilen Evâsıt-ı Rebiülevvel 1156 (5-15 Mayıs 1743) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 38.

Bu malzemenin İskenderiye'ye gidecek bir mîrî kalyona yüklenerek İskenderiye ve Süveyş üzerinden Cidde'ye ulaştırılması görevi ise İskenderiye'den Cidde'ye kadarki bölümde Mısır valisine verilmişti[15].

3. Fitil, Üstüpü, İspavlu ve Barut Nakli

Genelde Osmanlı askerinin kullanması için Cebehâne-i Âmire'de 525 kantar fitil bulunması gerekliydi. 1181 (1767) yılında cephanede bulunan fitil 194 kantardı fakat bunun da 84 kantarı yanlış kullanımdan veya elverişsiz şartlardan dolayı kullanılmaz durumdaydı.

Hem cephanedeki fitil miktarını "*tekmîl*" hem de bazı kalelere gönderilmek üzere bahası 1177 (1763) yılı irsaliye hazinesinden ödenmek şartıyla cephane için 187,5 kantar fitil istenmiş, Mısır irsaliye hazinesinden fitil için 1 mısrî kese 21.125 para tahsis edilmiş olmasına rağmen[16] 1182 (1768) yılına gelindiğinde bu sipariş henüz İstanbul'a ulaşmamıştı.

1179 (1765) yılında 50 kantar fitil istenmiştir[17].

Tekrar gönderilen bir emirle Rebiülevvel 1182 (Ağustos 1768) tarihinde Mısır valisi Mehmed Paşa'dan[18] "*ceyyid ve cedid ve sağ ve gāyet âlâsından olmak üzere*" diğer fitile ek olarak 320 kantar fitil-i mısri daha istenir[19]. Söz konusu fitil "*lâzıme-i mühimmât-ı seferiye*" olduğu için fitili İstanbul'a göndermekle görevli olanların hiçbir ihmalkârlıkta bulunmadan bir an önce Kahire'den tedarik edilen fitili İskenderiye iskelesine getirtip buradan uygun bir gemiye yükleterek İstanbul'a gönderilmek suretiyle işlerini yapmaları emredilmiştir.

---

[15] Hala Derya Kapudanı vezir Hüseyin Paşaya ve Mısır valisi vezir Hamza Paşaya gönderilen Evâhır-ı Zilkâde 1179 (1-10 Mayıs 1766) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 400.

[16] D.BŞM.MSR, 7/30.

[17] Mısır valisi vezir Hasan Paşaya gönderilen Evâil-i Muharrem 1179 (20-30 Haziran 1765) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 338.

[18] Gerekli fitili gönderme konusunda sadece valiye değil, aynı zamanda Mısır kadısı, şeyhülbeled, ve yedi ocak zâbitlere de emir gitmişti.

[19] Mısır valisi vezir Mehmed Paşaya, kadısına, ümera-yı mısriyyeden şeyhülbeled, sair ümeraya, ocağ-ı seb'a zâbitan ve ihtiyârlarına gönderilen Evâsıt-ı Rebiülevvel 1182 (26 Temmuz-4 Ağustos 1768) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 588.

Tersâne-i Âmire'de donanma-yı hümayun kalyonlarının kalafat ve yağlanmaları için kullanılan beyaz üstüpü İstanbul'da bulunmadığı için ihtiyaç halinde Kahire'den getirtiliyordu[20].

Kahire'den İskenderiye'ye kara yoluyla getirilen üstüpü İskenderiye'den İstanbul'a deniz yoluyla ulaştırılıyordu. 1133 (1721) yılında ücreti Mısır irsaliye hazinesinden ödenerek[21] Kahire'den satın alınan bin beş yüz kantar beyaz üstüpü irsaliye defterlerine kaydedilip İskenderiye iskelesinde bulunan tüccar kalyonlarına yüklenip İstanbul'a gönderiliyordu[22].

1140 (1727) yılında 2000 kantar beyaz üstüpü İskenderiye'de mîrî ve tüccar kalyonlarına yükletilip İstanbul'a gönderilmiş[23]. Yine 1179 (1765) yılında ücreti o senenin irsaliye hazinesinden ödenmek üzere 2000 kantar beyaz üstüpü ve 100 kantar ispavlu istenmiştir[24].

1206 (1791) yılında Dergah-ı mualla kapıcıbaşılarından Mir Süleyman'ın Bodrum'da inşa ettirmekle görevli olduğu 55 zirâlık kalyonda kullanılmak üzere 250 kantar üstüpüye ihtiyaç olmuştu. Ücreti Mısır irsaliye hazinesinden verilerek söz konusu üstüpünün İskenderiye'de "*ma'mûlen*" satın alınarak Bodrum'a gönderilmesi emredilmiştir[25].

1158 (1745) yılında Tersâne-i Âmire için Mısır'dan getirilen malzeme miktarları şöyledir[26]:

---

[20] Kahire'nin dışında üstüpü Tersâne-i Âmire'ye Kocaeli, Karadeniz ve Rumeli'de çeşitli kazalardan getirilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz: İdris Bostan, **XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire**, TTK, Ankara, 1992.

[21] Kahire'den üstüpü satın alınırken ücreti Mısır irsaliyesinden verilir, fakat hazine İstanbul'a getirilince üstüpüye ödenen meblağ Taşra hazinesinden alınıp Enderun-ı Hümayun hazinesine aktarılırdı.

[22] Mısır valisi vezir Mehmed Paşa'ya gönderilen Evâil-i Zilhicce 1133 (23 Eylül-2 Ekim 1721) tarihli hüküm: MMD, 3, h. 237.

[23] Patrona kaptanı Mustafaya Evâil-i Muharrem 1140 (19-29 Ağustos 1727) tarihli hüküm: MMD, 4, h. 47 Bu sırada Patrona kaptanı Mustafa kaptan İskenderiye'de bulunduğu için kendisinden üstüpünün kalyonlara yüklenip gönderilmesi işiyle ilgilenmesi istenmiştir.

[24] MMD, 8, h. 338.

[25] Mısır valisi vezir el-Hac İzzet Mehmed Şeyhülbeled ve Mısır defterdarına gönderilen Evâhır-ı Şevval 1206 (12-20 Haziran 1792) tarihli hüküm: MMD, 10, h. 341.

[26] D.BŞM.MSR, 5/49.

TARİH	KAPTAN	ÜSTÜPÜ/çuval	İSPAVLU/çuval	FİTİL/çuval
Z 1158	Abdizade Ahmed	-	-	4
? 1158	Makrizade Hüseyin	-	-	4
12 N 1158	Deli Hacı Mustafa	50	20	-
3 ZA 1158	Hacı Ömerzade Mustafa	80	-	-
11 ZA 1158	Cuma	40	11	-
14 Z 1158	Katrancı Hacı Ahmed	43	-	-

Her sene Mısır'dan Ocaklık olarak Tersâne-i Âmire'ye 2000 kantar beyaz üstüpü 100 kantar ispavlu ve 50 kantar fitil getiriliyordu[27]. Ancak bazen aksamalar oluyor ve eksik gönderilen üstüpü, ispavlu ve fitil sonraki senelerde tahsil ediliyordu.

Örneğin 1188 (1774) yılında Mısır valisi, defterdarı ve diğer Mısır ümerasına gönderilen bir hükümde 1182-1186 (1768-1772) yılları arasında toplamda 10.000 kantar üstüpü, 500 kantar ispavlu ve 200 kantar fitil gönderilmesi gerekirken, bu tarihler arasında sadece 708 kantar üstüpü, 23 kantar ispavlu ve 50 kantar fitil gönderildiği belirtilerek[28] sefer hazırlığı içinde olunduğu için bakiye kalan üstüpü, ispavlu ve fitilin bir an önce "*tekmil ve tesyir*" edilmesi istenmiştir. Geri kalan üstüpü, ispavlu ve fitil peyderpey İskenderiye iskelesinden gemilere yüklenerek Tersane-i Âmireye gönderilecektir[29]. Ancak kalan malzeme zamanında gönderilmemiş olacak ki daha sonra da bu husus hatırlatılarak malzemenin İstanbul'a gönderilmesi konusunda acele edilmesi istenmektedir[30].

1179 (1765) yılında Mısır valisi vezir Hasan Paşa'ya gönderilen bir hükümde[31] son zamanlarda gönderilen üstüpünün kalitesiz olmasından dolayı gemiler sefere çıkmadığı zamanlarda bile 5-10 gün içinde gemilerin su aldığı bildirilerek üstüpü alan görevlilerin "*üstüpünün temyizine kadir mutemid*

[27] Mısır valisi vezir Hasan Paşaya gönderilen Evâil-i Muharrem 1179 (20-30 Haziran 1765) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 338.

[28] Mısır valisi vezir Halil Paşa'ya, Mısır kadısına, ümera-yı mısriyeye, şeyhülbeled Ebu'z-zeheb Mehmed Bey'e, Mısır defterdarına, Mısır Beylerine, yedi ocak zâbitlerine gönderilen Evâhır-ı Safer 1188 (3-12 Mayıs 1774) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 646.

[29] Mısır valisi vezir Mustafa Paşa'ya, şeyhülbeled Ebu'z-zeheb Mîr Mehmed'e ve diğer görevlilere hitaben gönderilen Evâsıt-ı Zilhicce 1188 (12-22 Şubat 1775) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 669.

[30] Evâsıt-ı Cemaziyelahir 1189 (19-29 Ağustos 1775) tarihli hüküm: MMD, 9, h. 7.

[31] Aynı hüküm Evâil-i Muharrem 1179 (20-30 Haziran 1765) tarihinde Derya Kaptanı vezir Hüseyin Paşa'ya da gönderilmiştir(MMD, 8, h. 339).

*adam"*lardan seçilmesi isteniyordu[32]. Ayrıca üstüpünün, baharda İstanbul'a gönderilene kadar satın alındığı yerde saklanması ve İskenderiye ile Reşid iskelelerine nakledilerek baharda buraya gelen görevli kalyonlara yüklenerek gönderilmesi emrediliyordu.

4. Mısır Darphanesine Gönderilen Bakırın İskenderiye Üzerinden Ulaştırılması

1181 (1767) yılında İstanbul'dan Mısır darphanesine gönderilecek olan elli kantar ağırlığındaki ham bakır İstanbul'dan bir tüccar gemisine[33] yüklenerek gönderilmişti. 89 külçe halinde gönderilen bakırın nakliye ücreti de kantar başına altmış akçe olmak üzere 3000 akçedir ve bu meblağ Mısır Darphane Nazırı tarafından ödenecektir[34].

B. Asker Naklinde İskenderiye Limanı

1. İstanbul'dan Cidde'ye Asker Nakli

Zilhicce 1138 (Temmuz 1725) tarihinde İstanbul'dan Cidde'ye, İskenderiye–Reşid-Bulak–Süveyş yolu üzerinden beş yüz yeniçeri gönderilmiştir[35]. İstanbul'dan Cidde'ye yapılan bu yolculuğun neredeyse her anı Divan-ı Hümâyun tarafından organize edilmiştir: Yeniçeriler, İskenderiye'ye mîrî kalyonlarla gelecek, Reşid üzerinden Bulak'a cerim ve maaş gemileriyle geçirileceklerdi. Yol için yanlarına aldıkları peksimet ve zahireyi taşıyacak develer ve bunlara verilecek kira bile tespit edilip ayarlanmıştı.

---

[32] Mısır valisi vezir Hasan Paşaya gönderilen Evâil-i Muharrem 1179 (20-30 Haziran 1765) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 338.

[33] Gemi Mısırlı bir tüccar olan el-Hac Veli tarafından kiralanan Martin isimli Kazansız Kaptanın gemisidir (MMD, 8, h. 520).

[34] Mısır Darphane Nazırı Ahmed'e gönderilen Evâhır-ı Cemaziyelahir 1181 (14-22 Kasım 1767) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 520.

[35] Mısır valisine gönderilen Evâil-i Zilhicce 1138 (31 Temmuz-9 Ağustos 1726) tarihli hüküm: MMD, 3, h. 673.

Cemaziyelahir 1140 (Ocak 1728) tarihinde bu askerlerden 330'u Hanya kalesi muhafazasına getirildiklerinde yine aynı yolu izleyerek, İskenderiye üzerinden Girit adasına getirildi[36].

2. İskenderiye'den Sefer için Gönderilen Mısır Askeri

İlk olarak 1112 (1700) yılında sefere katılmaları için Mısır'dan asker istenmişti[37]. Bu sırada Köprülüzâde Abdullah Paşa komutasında Kars tarafında seferde olan ve kış bitince baharda Gence ve Şirvan üzerine gidecek olan Ordu-yı Hümâyun'un durumu ve hudutlardaki kalelerin mühimmat ve teçhizat yönünde takviye edilmesi gündemdedir. Bu anlamda Bağdat çok önemli bir sınır kalesidir[38].

Bağdat kalesini uzun zamandan beri 3000 ulufeli Mısır askeri korumaktaydı[39]. Mısır askerleri; cesaret, gayret ve hamiyet sahibi olmaları, mert hareketleriyle ve başlarındaki serdar ve zâbitân da askerlik mesleğine sahip kimseler olarak Devlet-i Aliyyenin güvenini kazanmışlardı. Ancak son birkaç defadır (özellikle 1143-1145 (1730-1732) yıllarında) gönderilen asker, usülsüz davranarak bu güveni boşa çıkarmıştı[40]. Bu yüzden Ramazan 1147 (Şubat 1735) tarihinde tekrar Divan-ı Hümayun tarafından Mısırdan asker istendiği zaman bunların Mısır terbiyesi almış gerçek Mısırlılardan seçilerek kendilerine has kavuk ve kisvelerini giymeleri, bir senelik mevacibleri zâbitlerine teslim edilerek İskenderiye limanındaki mîrî kalyonlara bindirilmeleri, mîrî kalyon yetmediği takdirde tüccar ve müstemen

---

[36] Sabık veziriazam Mısır valisi vezir Mehmed Paşaya gönderilen hüküm: MMD, 4, h. 90.

[37] D.BŞM.MSR, 1/59 (Sefere katılacak ayanların isimleri: Müteferrika Baş Katibi Muhammed Efendi, Müteferrika Serdarı Şatır Ahmed Ağa, Çavuşlardan Kasım Çavuş, Gönüllüde Serdar olan Genç Ali, Sipahide Kenan Çorbacı Taş Yitürlü, Sipahide Başçavuş Halil Efendi, Sipahiye Serdar olmak üzere Celali Şahin Çorbacı Sipahiye Serdar olmak üzere Yakupzade).

[38] Bağdat, "A'zam-ı suğûr-ı İslam olan darü's-Sa'âde Bağdad" olarak anılıyor.

[39] "…izhâr-ı gayret ve hamiyet ile şecâ'at ve şehâmetleri zâhir ve - dîn ü devlet-i 'aliyyemde hareket-i merdâneleri vâzıh ve bâhir olup devlet-i 'aliyyenin şâyeste-i i'timâd ve sezadâr - asâkir-i zafer-mu'tâdından olan Mısır askeri ile dahî kal'a-i mezbûrenin gereği gibi tahsîn ve tersîni mühimm ve muktezî olmağla…" Mısır Valisine, Monlasına ve diğer görevlilere gönderilen Evâhır-ı Ramazan 1147 (14-24 Şubat 1735) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 195. Bağdad'a göreve giden asker, İskenderiye'den İskenderun iskelesine getirilip buradan Diyarbekir'e geliyorlar binekler vasıtasıyla Bağdat'a geçiyorlardı.

[40] Bu yüzden merkezden Mısır valisine giden hükümde bir sonraki sefere tayin edilen Mısır askeri Giza, Minye, Menfelut ve Feyyum mıntıkalarından seçilmeyip, Mısır terbiyesi görmüş sahih Mısır kulu olmak üzere Garbiye Mansura, Şarkiye ve Buhayra taraflarından seçilmesi isteniyordu. (MMD, 5, h. 195)

kalyonları kiralanarak bunların kirası da deftere kaydedilip, diğer mühimmat ve peksimet ihtiyacı ile birlikte 1147 (1735) yılı Mısır irsaliye hazinesinden verilmesi isteniyordu[41]. Bu hazırlık ve yolculuk esnasında da hiçbir askerin tembellik ve kusurda bulunmaması, düzen konusunda titiz davranılması ve sefere çıkmama konusunda hiçbir bahane ve özre göz yumulmaması istenmiştir.

İçlerinde "'*alîl ve amel-mânde*" asker bulunmamasına dikkat edilerek seçilen askerlerin başına bir serdar tayin edilip mühimmat ve lazımeleri her ne ise tertip ve tanzim edilerek asker bu şekilde yola çıkarılırdı. 1142 (1730) yılında hainlerin yakalanması için 3000 Mısır askeri, başlarına Küçük Ali Bey serasker tayin edilerek görevlendirilmiştir[42].

a. Mora Seferi için Mısır'dan Asker Nakli

Osmanlı imparatorluğu 1715 yılında Venedik üzerine; Karadağ'da sürekli problem çıkardıkları, ahitname şartlarına uymadıkları, Venedik korsanlarının Akdeniz'deki faaliyetleri ve İstanbul ile Mısır iskeleleri arasında gidip gelen Osmanlı gemilerini taciz etmeleri sebebiyle sefer düzenlemiştir[43]. Bu seferde görev alacak kalyonların bir kısmı İskenderiye limanındaki kalyonlardan seçilmiştir. Sefer öncesinde ve esnasında İskenderiye, Dimyat ve Reşid limanlarından gerek müste'men gerek harbi tüccarlara hububat satışı kesinlikle yasaklanmıştır[44]. Doğu Akdeniz kıyıları Venedik için beslenme ve endüstriyel ihtiyaçlarını karşılama açısından hayati bir öneme sahip olduğu için[45] bu yasak, savaş kararı alınır alınmaz uygulamaya konulmuştu.

---

[41] Mısır valisi vezir Bekir Paşaya ve Mısır Monlasına gönderilen Evâil-i Şevval 1147 (24 Şubat-6 Mart 1735) MMD, 5, h. 205.

[42] Mısır valisi vezir Abdullah Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Rebiülahir 1142 (13-23 Kasım 1729) tarihli hüküm: MMD, 4, h. 247.

[43] Mehmet Yaşar Ertaş, **Sultanın Ordusu**, Yeditepe yayınları, İstanbul, 2007, s. 12.

[44] Mısır valisine, defterdarına Mısır ümerasına ve zâbitlerine gönderilen Evâhır-ı Safer 1127 (26 Şubat-5 Mart 1715) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 383. İskenderiye iskelesinden on gemi pirinç vb hububatın Venediklilere satıldığına dair haber alındığı, bu konuda gereken hassasiyetin gösterilmesi aksi takdirde cezalandırılacakları bildirilmektedir. Aynı hükmün suretleri İskenderiye, Reşid ve Dimyat kadılarına ve iskele eminlerine de gönderilmiştir.

[45] Fernand Braudel, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Eren yayıncılık, İstanbul, 1990.

Aralık 1714 (Zilhicce 1126)'da gönderilen bir hükümde[46]; İskenderiye limanında bulunan 10 parça tüccar kalyonunun[47] baharda Mora seferine katılmak üzere tamir ve bakımlarının yapılması için Tersane-i Âmire'ye gelmeleri emredilmektedir. Bu kalyonlar baharda Akdeniz'de bulunacakları için, leventlerle diğer mühimmat ve teçhizatın vaktinde yüklenebilmesi için erkenden imparatorluk başkentine gelmeleri gerekiyordu. Bu yüzden söz konusu kalyon kaptanlarının yük nakli gibi bahanelerle limandan ayrılmamaları, ayrıca hiç gecikmeden İstanbul'a doğru yola çıkmaları istenmiştir. Gecikme olmaması için gerekirse bunların başına bir de mübaşir tayin edilecekti[48].

Ayrıca Mora seferine katılacak 3000 Mısır askerinin[49] naklinde kullanılacak 5 tüccar kalyonunun limanda hazır bekletilmeleri emredilmiştir[50]. Eğriboz'da orduya katılacak askerleri taşıyacak kalyonların nakil ücreti ise 1126 (1714) senesi Mısır irsaliyesinden ödenmiştir.

Mora seferi için 1130 (1717) yılında Tersane-i Âmire'den 3000 Mısır askerini Gelibolu'ya götürecek 5 gemi gönderilmiştir[51]. Ancak bu sayı az gelmiş olmalı ki Rebiülevvel 1130 (Mart 1718) yılında gönderilen bir hükümde[52] nakliyenin 9 tüccar kalyonuyla yapıldığı zikrediliyordu. Ayrıca Tersâne'den donatılıp

---

[46] Mısır valisine gönderilen Evâil-i Zilhicce 1126 (8-18 Aralık 1714) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 374.

[47] Sefere katılacak kaptanlar şunlardır: "Makrizade'nin 42,5 zirâlık, Korbağcıoğlunun 42 zirâ, Pornazoğlunun 42,5 zirâ, Mağribli İsmail'in 42,5 zirâ, Rodoslu Süleyman'ın 44,5 zirâ, Ruzoğlunun 45 zirâ, Bovadinyeli Hacı Mustafa Bey'in 43,5 zirâ, Katrancı oğlu Halil'in 43,5 zirâ, Rodoslu Şişman Ali Reisin 43,5 zirâ, Rodoslu Kara Hasan'ın 44,5 zirâlık kalyonlarıyla birlikte katılacaklardır."(MMD, 1, h. 374).

[48] Bunların başına Ahmed adında bir mübaşir tayin edildi. Ancak yine de nakil işi istenildiği gibi vaktinde gerçekleşmedi. Mısır valisine ve tüccar kalyonlarının tesyirine mübaşir tayin olunan Ahmed ve İskenderiye mütesellimine gönderilen Evâhır-ı Muharrem 1127 (27 Ocak-5 Şubat 1715) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 378 ve ümera-yı Mısır'dan olup bu sene-i mübarekede sefer-i hümâyuna memûr Mısır askerinin serdarına ve yedi ocak zâbitlerine gönderilen Evâhır-ı Rebiülahir 1127 (26 Nisan-4 Mayıs 1715) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 388.

[49] Daha sonra bu askerlerden süvari olanlar (çavuşan, gönüllüyan-ı yemin, gönüllüyan-ı yesar ve tüfenkçiyan); ki bunlar Sca piyadelerden daha kalabalıktı, karada savaşacak, piyade olanlar (müstahfizan ve azeban) ise donanmada görev alacaklardı: (MMD, 1, h.388). Ayrıntılı bilgi için bkz;Yaşar Ertaş, Sultanın Ordusu.

[50] Rumeli Beylerbeyi payesiyle Kaptan olan Mehmed Paşaya ve Mübaşir Ahmed'e de gönderilen Evâhır-ı Rebiülahir 1127 (26 Nisan-4 Mayıs 1715) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 389 ve aynı tarihli Dergah-ı Ali Gedikli müteferrikalarından Ahmed'e gönderilen hüküm: MMD, 1, h.390.

[51] Kapudan Paşaya gönderilen Evâhır-ı Safer 1130 (24 Ocak-1 Şubat 1718) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 516.

[52] Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Rebiülevvel 1130 (22 Şubat-3 Mart 1718) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 523.

gönderilen gemiler kifayet etmezse İskenderiye limanında bulunan tüccar gemilerinden kiralanıp kirası da Mısır 1129 (1717) yılı irsaliye hazinesinden ödenmesi isteniyordu[53]. Ancak bu gemilerle ilgili bir problem olmuştu. Gemilerin kaptanları ticari mal yüklemiş ve Mısır askeri bu gemilere sığmayınca başka gemi kiralanmak zorunda kalınmıştı, Divan ise böyle bir durumun yaşanmaması için gemilere bezirgan malının yüklenmesine kesinlikle karşı çıkıyor, aksi takdirde bu mallara mîrî mal adına el konulacağını ve kaptanların da cezalandırılacaklarını bildiriyordu[54].

b. Mora Seferine Katılan Askerin Mevâcibi

Rebiülevvel 1130 (Mart 1718) tarihinde Mısır'dan Mora seferine katılmak üzere beş kalyonla gönderilen asker ve bunları taşıyan kalyon kaptanlarının salyaneleri 63.384 kuruş tutmuştu[55]. Bu meblağı, hukuki işlemleri yerine getirerek İskenderiye limanında demirlemiş kalyon kaptanlarına teslim etme görevi Dergah-ı Mualla Kapıcıbaşılarından İbrahim'indir. Mevacipleri askerlere dağıtma işi ise kaptanlarındır. Divan, askerin İskenderiye'ye İbrahim'den önce ulaşması durumunda mevaciplerin 1129 (1717) yılı Mısır irsaliye hazinesinden verilmesini kararlaştırmıştı. Devlet-i Aliyye askerlere, mevaciblerinin zamanında verilmesi hususuna büyük önem göstermişti[56]. 1130 (1718) yılında 3000 Mısır askerinin yevmiyesi 4565 akçeydi[57].

---

[53] Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Safer 1130 (24 Ocak-1 Şubat 1718) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 517.

[54] Kapudan Paşaya gönderilen Evâhır-ı Safer 1130 (24 Ocak-1 Şubat 1718) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 516.

[55] Mısır valisine gönderilen Evâsıt-ı Rebiülevvel 1130 (12-22 Şubat 1718) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 521.

[56] Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Rebiülevvel 1130 (22 Şubat-2 Mart 1718) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 523:" …inşâallahu te'âlâ vech-i meşrûh üzere istîcâr ve irsâli fermânım olan on kıt'a kalyonlar İskenderiye iskelesine lengerendaz olduklarında mu'tâd üzere zikr olunan terakkî bahâlarından ve yâhud Mısır'ın bin yüz yigirmi dokuz senesi irsâliyesi hazinesi mâlından verüp Mısır askerini bir gün evvel ve bir saat mukaddem irsâl ve îsâlinden ziyâde takayyüd ü ihtimam eyleyesin. Asâkir-i Mısriyye mu'temedün-bih ve mu'temedun-aleyh kullarından olmalarıyla bir gün evvel bu tarafa vusûllerine ihtimâm lâzım olmağla bu emir lâzimü'l-ihtimâmdan takayyüd-i tâmm ü dâmen der-meyân ikdâm eyleyüp bir güne 'illet ve bahâne ile te'hir ve tehâvün ve taksîrden ziyâde ictinâb ve ihtirâz eylemen bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmağın buyurdum ki"

[57] Mısır valisine, monlasına, Mısır defterdarına, Mısır Beylerine ve yedi ocak zâbitlerine gönderilen Evâhır-ı Rebiülevvel 1130 (22 Şubat-2 Mart 1718) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 524. Mısır askerinin terakkilerinin ödenmesi için valilerin küşûfiyelerinden toplam 33 mısri kese 2100 para ayrılmıştı,

c. İran Seferi İçin Mısır'dan Asker Nakli

İran seferine katılacak Mısır askeri İskenderiye limanından kalyonlarla İskenderun'a getirilerek buradan görev yerine ulaştırılmışlardı.

1136 (1724) yılında İran üzerine gerçekleştirilecek sefere katılmaları için Mısır'dan getirilen 3000 askerin, İstanbul'dan gönderilen 3 mîrî kalyona bindirilip imparatorluk merkezine götürülmüştür. Gönderilen hükümde kalyonların yetmediği takdirde limandaki tüccar kalyonlarından ihtiyaç olduğu kadarı kiralanıp ücretleri de geçen senelere mukayese edilerek verilip, miktarı deftere kaydedilip İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir[58]. Asker nakli işleminin hızlı ve sorunsuz gerçekleşmesi için Akdeniz muhafazasında görevli Riyale Mustafa kaptan'a da bir hüküm gönderilerek bu konuda yeterli hassasiyeti göstermediği takdirde "*hakkından gelineceği*" bildirilmiştir[59].

1139 (1727) yılında Hemedan ve İsfahan seraskeri vezir Ahmed Paşa komutasında İran seferine 3000 Mısır askeri katılacaktı[60]. Askerler Mirâhûr-ı sâni Ahmed mübaşeretiyle İskenderiye iskelesinden İskenderun'a deniz yoluyla geçirilmiş ve Ordu-yı Hümayuna katılmışlardır. İskenderiye limanında bulunan tüccar kalyonları kiralanarak mühimmat ve peksimet ihtiyaçları da Mısır valisi tarafından görüldükten sonra yola çıkarlar. Gemi kiraları 1139 (1727) yılı Mısır irsaliye hazinesinden verilecektir[61].

Ancak Devlet-i Aliyyenin tüm çağrıları ve defaatle gönderilen mübaşirlere rağmen Mısır asker ve seraskerleri ticarete gidercesine yanlarına kahve ve benzeri ticaret eşyaları ile yola çıkmış, yavaş hareket etmişlerdi. Ayrıca İskenderiye ve İskenderun iskelelerinde de hayli vakit kaybetmişlerdi. Sonra bu iskelelerde

---

Valilerin küşûfiyelerine zarar gelmemesi için de İskenderiye, Dimyat ve Bulak çevrelerinin mukataasından elde edilen 23 mısri kese 14.800 para küşûfiyelere eklenmiştir (MMD, 1, h. 525).

[58] Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Rebiülahir 1136 (18-27 Ocak 1724) tarihli hüküm: MMD, 3, h. 405.

[59] Akdeniz muhafazasında olan Riyale Mustafa Kapudana gönderilen Evâhır-ı Rebiülahir 1136 (18-27 Ocak 1724) tarihli hüküm: MMD, 3, h. 406.

[60] Mısır valisine gönderilen Evâsıt-ı Receb 1139 (4-14 Mart 1727) tarihli hüküm: MMD, 4, h. 12. Bu hükümde Mısır askerine devlet-i aliyyenin itimadı ve kendilerinden zafer beklendiği bilgisi de eklenmiştir.

[61] Mısır valisine gönderilen Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1139 (4-14 Ocak 1727) tarihli hüküm: MMD, 4, h. 3.

yanlarındaki malı satıp, sabun vs mallar almışlar ve 50 günü geçtiği halde gitmeleri gereken yere varamamışlardı. Bununla da kalmayıp bulundukları yerde halka zulmedip fitne uyandırmışlardı. Bu güne kadar şecaatiyle ünlü Mısır askerinin bu davranışı, Mısır askerinin başındaki serdara ve yedi ocak zâbitlerine gönderilen hükümde beyan edilmiş ve askerlerin itaatsizliklerinin ancak bir an önce "*iki-üç konağı bir ederek*" vezir Ahmed Paşa'nın komutasına girmeleri halinde affedileceği aksi takdirde cezalandırılacakları bildirilmişti[62].

1155 (1742) yılında İran tarafında görev yapmak üzere "*ağır ulûfeli ve sahibi esâmi", "bahâdır"* ve *"zâbitlerinin emir ve re'yine havâle-i sem' kabûl ve itibâr eder*" 3000 Mısır askeri İskenderiye'den İskenderun iskelesine gönderilmiştir[63].

1156 (1743) yılında Kars'ı kuşatan İran Şahı Nadir Şah üzerine yapılacak seferde görev almak üzere yine Mısır'dan 3000 asker İskenderiye limanına gelmiştir[64].

Bu askerler Mısır'daki yedi ocaktan her ocağın askerleri kendi başlarına serdarlarını seçecekler, mühimmat ve diğer levazımatlarını tedarik ve tanzim edecek, bir senelik mevacibleri zabitlerine teslim edilecek ve isimlerini deftere kaydettirip İskenderiye iskelesinden altı mîrî kalyona binip yola çıkmışlardı[65]. Kalyonlar yeterli gelmediği takdirde limanda bulunan müstemen veya müslüman tüccarların kalyonlarından yeterli sayıda kiralanacak ve derhal Mısır askeri İskenderun limanına

---

[62] Ümera-yı Mısır'dan olup Hemedan ve İsfahan canibi seraskeri vezir Ahmed Paşa'nın yanına memur üç bin nefer Mısır askerine serdar olan ve asker-i mezkûrun yedi ocakdan zâbitlerine gönderilen Evâsıt-ı Zilhicce 1139 (30 Temmuz-9 Ağustos 1727) tarihli hüküm: MMD, 4, h. 45.

[63] Mısır Valisi vezir Yahya Paşa'ya ve Ümera-yı Mısır ve yedi ocak zâbitân ve ihtiyârlarına gönderilen Evâil-i Muharrem 1155 (8-18 Mart 1742) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 690.

[64] Mısır Valisine, Mısır beyleri ve yedi ocak zâbitlerine gönderilen Evâsıt-ı Şaban 1156 (30 Eylül-10 Ekim 1743) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 92. (Nadir Şah'ın Asitâne'ye gönderdiği elçi heyeti vasıtasıyla, Caferilik mezhebinin dört mezhebe ilhakı, tasdiki ve Harem-i Şerif'te bunlara mihrap tahsis edilmesini talep ettiği ancak Devlet-i Aliye, Caferilik'in Şia'ya mensup olması sebebiyle ilhakının şer'an mahzurlu bulduğu ve İran üzerine savaş açtığı belirtilmiştir. Dergâh-ı mualla yeniçerileri, cebecileri, topçuları, top arabacıları, sipah ve silahdar ocakları ve gedikli ve ulûfeli müteferrikalar ve çavuşan ile Rumeli ve Anadolu'daki zuamâ ve erbâb-ı tımâr muhârebe için hazırlanmaktaydı. 3000 Mısır askeri de orduda görev alacaktı.)

[65] Mısır valisi vezir Mehmed Paşa'ya, mübaşir tayin olunan Ahmed'e gönderilen Evâsıt-ı Zilhicce 1156 (26 Ocak-4 Şubat 1744) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 110.

doğru yola çıkacaktı[66]. Muhtemelen bu askerler yavaş davrandıkları için 1157 (1744) yılında Divan'dan tekrar emir gönderilmiştir. Mısır İskenderiye iskelesinden İskenderun iskelesine gitmesi istenen Mısır askerinin yavaş davranmaktan dolayı geciktiği, merkezden gönderilen emirle askerin hızlı davranarak zamanında İskenderun limanına gelmesini istenmiştir[67].

d. İran Seferine Katılan Mısır Askerinin Gemi Ücreti ve Kaptan Salyaneleri

1157 (1744) yılında Mısır askerini İskenderiye İskelesinden İskenderun'a taşıyan Donanma-yı Hümayun gemilerinden 6 parça karavele kalyonun[68] tayfa mevacibleri ve kaptan salyane ve ulufeleri için gereken para, Firari Osman Bey'in Kahire'deki hulvan-ı kura gelirinden 46.484 buçuk kuruşluk meblağla karşılanmıştır. Ancak bu kalyonların sefer süreleri uzadığı için kaptan ve leventlerinin maddi sıkıntı çekmemeleri için salyane ve mevaciblerinin bir kısmının verilmesine karar verilir. Eski leventlere ikişer[69] kıst, yeni leventlere birer kıst olmak üzere bu altı kalyonun kaptan salyaneleri, levend mevacibleri ve üsara ulufeleri (Gazâl-i Bahri'nin 8984 kuruşluk hesabı düşüldükten sonra) toplam 62.094 buçuk kuruştur. Bu meblağın 20.000 kuruşu peşin olarak Hazine-i Âmire'den gönderilip, geri kalan 42.094 buçuk kuruşu da adı geçen Firari Osman'ın devlet tarafından satılacak köylerin hulvanından karşılanmıştır[70].

Ayrıca Dersaadette ihtiyaç olduğu için Gazal-i Bahri adlı kalyonun da merkeze dönmesi emrediliyordu. Gazal-i Bahri yerine Tersâne-i Âmire'den Cedid Mesudiye adlı kalyon gelecek, Karabağlı Süleyman bu kalyonun kaptanı olacak ve diğer kalyonların üzerine başbuğ olacaktı.

---

[66]Tüccar gemilerinin kirası ve hınta, peksimed gibi diğer ihtiyaçların ücretleri 1150 (1737) yılının irsaliye hazinesinden verilecektir. Ayrıca her ocak mühimmatlarını ayrı bir kalyonla götürecekti.

[67] Mısır askerinin ihracına mübaşir tayin olunan Ahmed'e ve asakir-i merkûmenin zâbıtânına gönderilen Evâil-i Cemaziyelevvel 1157 (12-22 Haziran 1744) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 139.

[68] Mısır valisi vezir Ragıb Mehmed Paşa'ya ve Firari Osman'ın kurası füruhtuna memur Mehmed Said'e gönderilen Evâsıt-ı Rebiülahir 1157 (24 Mayıs1 Haziran 1744) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 14. Kalyonların isimleri:"Ğazal-ı Bahri, Tuhfetü'l-müluk, Hümâ-yı Bahri, Şehbâz-ı Bahri, Orak Kıçlı ve Kıyamet-i Hüda."

[69] Daha sonra gönderilen başka bir hükümde üçer kıst ödenecek deniliyordu (MMD, 6, h. 114).

[70] Eğer para zamanında toplanamazsa, askerin gecikmesini önlemek için para Mısır hazinesinden ödenmesi, o da mümkün olmazsa Mısır irsaliye hazinesinden verilmesi emredilmişti.

e. Avusturya-Rusya Seferi için Mısır'dan Asker Nakli

1150 (1738) yılında aynı miktarda Mısır askerinin "*tertib ü techiz ve ihrac u tesyirleri tenbih u te'kid*"[71] edilip İskenderiye'den kalyonlara bindirilerek Rusya üzerine yapılan sefere katılması için hüküm gönderilmişti. Ancak aynı emir defalarca gönderilmesine rağmen bu asker gecikerek gitmiştir[72].

3. Sefere Çıkan Askerinin İhtiyaçlarının İskenderiye Üzerinden Gönderilmesi

a. İran Seferine Katılan Asker için Mısır'dan Arpa Getirtilmesi

Doğu seferinde olan asker için Halep civarı, Rumeli ve Anadolu'nun yanı sıra Mısır'dan da arpa tedarik edilecektir. O dönemde Bulak iskelesinde 1 erdeb arpa 35 paraya satılıyordu. Bulak'tan İskenderiye ve Dimyat'a nakliye ise erdeb başına 4 paraya yapılıyordu. Sonuç olarak her bir erdeb arpa 39 paraya geliyordu. Evâsıt-ı Muharrem 1143 (Temmuz 1730) tarihinde Bulak ve civarından 50.000 erdeb arpa satın alınarak İskenderiye ve Dimyat'a getirilmiş, buradan da tüccar kalyonlarıyla Payas iskelesine, iskeleden de deve ve kağnı arabalarıyla Halep'e indirilmiştir. Nakliye dâhil 48.750 kuruş tutan arpa ücreti de 1142 (1730) yılı Mısır irsaliye hazinesinden karşılanmıştır[73].

1156 (1743) yılında İran sınırını muhafaza için sefere gidecek asker için Hama ve Humus civarından arpa ve benzeri zahire satın alınarak deniz yoluyla İskenderun iskelesine getirilmiş, Mısır'dan da 50.000 erdeb arpa alınıp ücreti 1154 (1741) senesi irsaliye hazinesinden verilerek deniz yoluyla İskenderun iskelesine gönderilmiştir[74].

---

[71] Mısır valisi vezir Mustafa Paşa'ya Mısır askerinin sevkine mübaşir tayin olunan kadı Halil'e, Mısır Beylerine ve yedi ocak zâbitlerine gönderilen Evâhır-ı Şaban 1150 (14-22 Aralık 1737) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 386.

[72] Mısır valisine, defterdarına, Mısır askerinin ihracına memur Halil'e gönderilen Evâil-i Ramazan 1150 (23 Aralık 1737-1 Ocak 1738) tarihli hüküm: MMD, 5, h.387.

[73] Mısır valisi vezir Abdullah Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Muharrem 1143 (27 Temmuz-5 Ağustos 1730) tarihli hüküm: MMD, 4, h. 327.

[74] Mısır valisi el-Hac Mehmed Paşa'ya gönderilen Evâil-i Cemaziyelevvel 1156 (3-13 Temmuz 1743) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 59.

Rusya seferi esnasında ihtiyaç olan pirinç de Mısır'dan satın alınmış, buna ek olarak da 1180 (1766) yılının Kiler-i Amire ocaklığı olan zahire de sefer için hazırlatılmıştı[75]. 100.000 keyl pirinç ve zahire için 136 kese akçe ödenmiş, ayrıca 40.000 rumi kantar peksimet de satın alınmıştı. Satın alınan bu yiyecekler İskenderiye'ye getirilmiş ve mîrî kalyonlar vasıtasıyla İstanbul'a bahardan önce getirilmek üzere yola çıkarılmıştır. Ancak İstanbul'dan İskenderiye'ye gelip bu malzemeyi teslim alacak olan kapıcı başının kalyonu Dimyat'a az bir mesafe kala hava muhalefetinden dolayı Kıbrıs'ın Tuzla adlı limanında demirlemek zorunda kalmıştı. Bunun üzerine merkezden gelen bir emirle artık yük taşıyamayacak duruma gelen kalyonun yerine, mevcut zahirenin İskenderiye limanında bulunan kalyonlara yüklenip bir-iki gün içinde derhal İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir[76].

Son olarak 1206 (1791) yılında sefere çıkacak donanma levendlerinin yiyeceği pirinç ve mercimek Mısır'dan istenmişti. Normalde Mısır'dan Kiler-i Amire için ocaklık olarak her sene 2680 vukıyye şeker, 36.000 keyl pirinç, 2500 keyl mercimek getirilmektedir.

b. Peksimet nakli

Osmanlı İmparatorluğu'nun Tımışvar ve Belgrad üzerine 1151 (1739) yılında düzenleyeceği seferde donanma-yı hümayun Karadeniz, Tuna ve Akdeniz sularında görev alacaktı. Donanma leventleri ve sınır kalelerindeki askerler için İstanbul, Gelibolu ve Tuna sahillerinde pişirtilen peksimetin yanı sıra imparatorluğun sair yerlerinden de peksimet satın alınacaktır.

Mısır Kahire'sinin peksimeti bol ve ucuz olduğu, aynı zamanda hızlı bir şekilde satın alınıp nakledilmesi "*her vechile sühûlet olduğu*" için Mısır'dan da peksimet alınacaktır. "*Si'r-i râyici üzere*" satın alınacak peksimetin parası 1151 (1738) yılı Mısır cizyesi gelirinden verilmek üzere Mısır'dan 20.000 rumi kantar

[75] Mısır valisi vezir el-Hac Ahmed Paşa'ya, Mekke-i Mükerreme şeyhülharemliği ve Habeş eyaleti inzimamıyla Cidde-i Mamure sancağına mutasarrıf olan Mısır kaimakamı vezir Rakım el-Hac Mehmed Paşaya, Mısır kadısına, Dergah-ı mualla kapıcıbaşılarından mübaşir el-Hac Mehmed'e, Şeyhülbeled Ali Bey'e, Mısır defterdarı Bey ve yedi ocak zâbitân ve ihtiyârlarına gönderilen Evâhır-ı Şevval 1182 (28 Şubat-9 Mart 1769) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 622.

[76] Hükümde; satın alınan zahirenin pak ve temiz olması, gayr-ı me'kûl olursa yiyecek konusunda askerin sıkıntı yaşaması söz konusu olduğu için bu konuda hassas davranılması ve bir an önce İstanbul'a gönderilmesi isteniyordu. (MMD, 8, h. 622)

peksimet alınması uygun görüldü[77]. Nakliye masrafları cizye gelirinden karşılanarak İskenderiye iskelesine getirilen peksimet, iskeleye gelen Donanma-yı Hümayun kalyonlarına ve tüccar kalyonlarına yüklenerek İstanbul'a gönderildi[78].

Diyarbakır seraskeri vezir Ali Paşa komutasındaki askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için, Cemaziyelevvel 1156 (Temmuz 1743) tarihinde Mısır'da rayiç fiyat üzerinden, ücreti Mısır irsaliye hazinesinden verilerek 25.000 rumi kantar peksimet pişirtilip İskenderiye iskelesinde bulunan mîrî veya tüccar kalyonlarına yüklenip İskenderun iskelesine gönderilirdi[79].

1758 yılında Zafer adlı gemi İskenderiye'yi, Mesudiye ve Tuhfetü'l-mülûk adlı kalyonlar da Dimyat tarafını korumaya memur oldukları, bu kalyonların kaptan ve takımları için imparatorluk başkentinde pişirtilen peksimetin dışında, toplamda bin iki yüz kantar peksimetlerinin, Kahire'den satın alınması ve İskenderiye'ye geldiklerinde hepsine makbuz karşılığında peksimet teslim edilmesi emredilmiştir[80]. 1188 (1774) yılında Mısır'dan 40 bin kantar peksimet satın alınmıştır[81]. 1204 (1790) yılında Donanma-yı Hümayun neferleri için ücreti Mısır irsaliye hazinesinden verilerek 10.000 kantar peksimet pişirtilmiştir[82].

c. At Nakli

1144 (1731) yılında Mısır valisi, İskenderiye kadısı ve iskele eminine gönderilen bir emirde savaşta kullanılmak üzere Mısır'da toplanan atlar

---

[77] Mısır valisi vezir Mustafa Paşa'ya, Mısır kadısına, dergah-ı mualla kapıcıbaşılarından olan Mısır cizyedarına gönderilen Evâil-i Şevval 1151 (12-22 Ocak 1739) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 445.

[78] Tüccar kalyonlarına yüklenen peksimetlerin nakil ücreti tüccar taifesinin verdikleri üzere marifet-i şer'le kat' ve pazar olunup her kantarına kaç akçe verilmesi gerekiyorsa huccet-i şeriye olunup mübaşir tarafından da kaptanlarına temessük verilirdi. Gerek mîrî gerek tüccar, her kalyon kaptanı ne kadar peksimet yükledi ise açık bir şekilde bu temessüklere yazılır, kaptanlar İstanbul'a ulaştıklarında ellerindeki temmessükleri göstererek ücretlerini cizyedar elinden peşin olarak alırlardı.

[79] Mısır valisi vezir el-Hac Mehmed Paşa'ya gönderilen Evâil-i Cemaziyelevvel 1156 (23 Haziran-2 Temmuz 1743) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 56.

[80] Mısır valisi sadr-ı esbak vezir Said Mehmed Paşa'ya, Mısır kadısına ve Mîr İskender'e gönderilen Evâhır-ı Şaban 1171 (30 Nisan-9 Mayıs 1758) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 461.

[81] Mısır valisi vezir Halil Paşa'ya, Mısır kadısına, Mısır Beylerine, şeyhülbeled Ebu'z-zeheb Mehmed Bey'e, Mısır defterdarına ve yedi ocak zâbitânına gönderilen Evâhır-ı Safer 1188 (3-12 Mayıs 1774) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 646.

[82] 24 Cemaziyelâhir1204 (11Mart 1790) tarihli takrir: C.BH, 9582.

İskenderiye'ye getirildiğinde hiç vakit kaybedilmeden limandaki mîrî ve tüccar kalyonlarına bindirilip bir an önce İstanbul'a gönderilmeleri emredilmiştir[83].

C. Devlet Adamlarının Gidiş-Geliş Güzergâhı Olarak İskenderiye Limanı

1. Mısır Vilayetine Atanan Yeni Valilerin Nakli

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde iç ulaşımın sağlanması bakımından İskenderiye limanının yeri şüphesiz yadsınamaz. Devlet adamlarının ulaşımı İstanbul'u imparatorluğun doğu ve güneydoğu topraklarına bağlayan bu limandan yapılmaktaydı. Kızıldeniz'in doğusuna gidecek vali ve mutasarrıflar ile Mısır valisi ve askeri görevlileri, görev yerlerine deniz yoluyla İskenderiye'ye gelip buradan kara yolunu takip etmek suretiyle ulaşıyorlardı. Genellikle yeni tayin edilen görevli, kendisini götürmek için tahsis edilen kalyona binerek- ki bu çoğunlukla mîrî kalyondur- İskenderiye'ye gelir. Buradan da görevli olduğu yere karayoluyla ulaşırdı. Divan-ı Hümayundan çıkan hükümlerde tayini çıkan valilere ve onları yerlerine ulaştıracak kaptanlara gönderilen hükümler bize XVIII. yüzyılda İskenderiye iskelesine donanma kalyonuyla gelen vali ve mutasarrıfları arşiv belgelerinden takip edebilme imkânı vermektedir.

Tayini çıkıp da Mısır vilayetinden ayrılacak paşaya, Mısır irsaliye hazinesi ve diğer işleri[84] sekteye uğratmadan görevini bitirip, yeni görev yerine gitmek üzere toparlanıp İskenderiye limanına gelmesi emredilirdi.

1156 (1743) yılında görev süresi dolan Yahya Paşa'ya gönderilen hükümde, İstanbul'dan yola çıkan patrona ve riyale-i hümayun kalyonlarının yeni vali Mehmed

[83] Mısır valisine, İskenderiye kadısına ve İskenderiye iskelesi eminine gönderilen Evâhır-ı Rebiülevvel 1134 (9-19 Ocak 1722) tarihli hüküm: MMD, 3, h.270. Atların sayısı hakkında herhangi bir bilgi verilmemekle birlikte Mısır mühimmelerinde sadece bu hükümde Mısır'dan at getirtildiğine dair bir bilgi mevcuttur.

[84] Diğer işlerden kasıt cizye, Haremeyn'e gönderilen hububat, hulvan-ı kura ve Kiler-i Âmire'ye ocaklık olarak gönderilen zahiredir; Sabık Haleb valisi olub eyalet-i Mısır-ı Kahire müceddeden kendisine verilen vezir el-Hac Ebu Bekir Paşa'ya Evâhır-ı Cemaziyelahir 1175 (17-25 Ocak 1762) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 43.

Paşa'yı İskenderiye'ye getirip kendisini de İstanbul tarafına götüreceği bildirilmiştir[85].

1166 (1752) yılında Mısır'a vali olarak tayin edildiğinde eski sadrazam Mehmed Paşa Resmo'daydı. Mehmed Paşa'yı Resmo'dan alarak İskenderiye'ye getirme görevi de Donanma-yı Hümayun kalyonlarından Hüma-yı Bahri adlı kalyona[86], yeni valiyi görev yerine ulaştırma görevi ise Serçukadar-ı sabık Mustafa'ya verilmişti[87].

1169 (1755) yılının başında tayin olan Ali Paşa'yı Rodos'tan İskenderiye'ye getiren kalyon, selefi Mustafa Paşa'yı da Sayda'ya götürmüştü[88].

Şaban 1170 (Mayıs 1757) tarihinde Ali Paşa'nın tayini "*Rum tarafına*" çıkmış ve onun yerine Mısır valiliğine eski Hanya mutasarrıfı Said Mehmed Paşa gelmişti[89]. Her zaman olduğu gibi Donanma-yı Hümayun kalyonları Said Mehmed Paşa'yı İskenderiye'ye getirip Ali Paşa'yı da Hanya'ya götürmüştü.

Şevval 1171 (Temmuz 1758) tarihinde Eğriboz mutasarrıfı Mustafa Paşa'nın tayini Mısır'a çıktığında, kendisine, göreve 1172 Muharreminde (Ekim 1758) tarihinde başlayacağı ve kendisini İskenderiye'ye götüren kalyonun selefini de Selanik'e götüreceği bildirilmişti[90].

---

[85] Sabık Mısır valisi vezir Yahya Paşa'ya gönderilen Evâhır-ı Rebiülevvel 1156 (13-23 Temmuz 1743) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 41.

[86] Resmo'da ikamet ederken eyalet-i Mısır-ı Kahire kendisine verilen sadr-ı sabık vezir Mehmed Paşa'ya ve onu Mısır'a götürmekle görevlendirilen sabık ser-çukadar Mustafa'ya gönderilen Evâil-i Rebiülahir 1166 (5-15 Şubat 1753) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 49. Mehmed Paşa'ya Mısır valisi olarak atandığını bildiren hükümde İskenderiye'ye ulaşır ulaşmaz Kahire'ye giderek hâkimiyeti ele alması, Mısır irsaliye hazinesi ve Haremeyn'e giden hububatı aksatmadan zamanında göndermesi isteniyordu.

[87] Mehmed Paşa ölünce muhallefatını hazırlayıp İskenderiye iskelesinden İstanbul'a göndermek için kapıcı başı Abdi görevlendirildi; Mısır kadısına, Mısır kaimakamına Abdi'ye, İbrahim kethüda ve azebandan Rıdvan kethüda, yedi ocak zâbitan ve ihtiyârlarına gönderilen Evâil-i Zilkade 1166 (30 Ağustos-9 Eylül 1753) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 95.

[88] Sadr-ı esbak vezir Ali Paşaya gönderilen Evâsıt-ı Muharrem 1169 (27 Ekim-6 Kasım 1755) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 238.

[89] Sabık Hanya sancağı mutasarrıfı olup Mısır valisi sadr-ı esbak vezir Mehmed Paşa'ya, mübaşir Yeğen Hüseyin'e gönderilen Evâsıt-ı Şaban 1170 (1-10 Mayıs 1757) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 372.

[90] Sabık Eğriboz sancağı mutasarrıfı sadr-ı sabık vezir Mustafa Paşa'ya gönderilen Evâil-i Şevval 1171 (8-18 Haziran 1758) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 473. Mısır valisi sadr-ı esbak vezir Said Mehmed Paşa'ya, Mısır kadısına, beylere, yedi ocak zâbitan ve ihtiyârlarına gönderilen Evâil-i Şevval 1171 (8-18 Haziran 1758) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 475. Benzer bir hüküm de (MMD, d.7, h. 477) Said Mehmed Paşa'ya gönderilerek Mısır'daki işlerini bitirip yeni görevi için hazırlanması istenmiştir.

1175 (1761) yılında Mısır halkına uyum sağlayamaması sebebiyle görev yeri değiştirilen Kamil Ahmed Paşa'nın [91] yerine Haleb valisi Ebu Bekir Paşa Mısır'a vali olarak atandı[92]. Ebu Bekir Paşa, Donanma-yı Hümayun kalyonlarından birisi tarafından İskenderun iskelesinden alınıp İskenderiye limanına getirilirken Kamil Ahmed Paşa da aynı kalyon tarafından İskenderun limanına götürülecekti. Ancak daha sonraki hükümlerden Kamil Ahmed Paşa'nın Kandiye muhafızı olmak üzere Kandiye'ye götürüldüğü öğrenilmektedir[93].

1177 (1764) Sayda valisi vezir Ahmed Paşa'ya gelen bir hükümde "*şimdiye dek vali olduğun vilayetlerde neşr-i âsâr-ı adl-nısfet ile irâha-i ibâda ve izâha-i zulm ü fesâda sa'y ü ikdâmın vâsıl-ı sem'-i mülûkânem*" olduğu için 1178 (1764) yılı başında Mısır'a vali olarak tayin edildiği ve kendisini Sayda'dan alıp İskenderiye'ye getirmek üzere Akdeniz'in "şitâ muhâfazasında" olan Gazal-i Bahri kalyonunun görevlendirildiği bildirilmiştir[94]. Bunun üzerine Mehmed Paşa'nın yerine vali olan Ahmed Paşa Sayda, Akka ve Beyrut'taki işlerini tamamlayıp Mısır'a gitmiştir.

Birkaç ay sonra vefat eden Ahmed Paşa'nın yerine ise Eğriboz muhafızı Hasan Paşa donanma-yı hümayun kalyonlarından birisiyle İskenderiye'ye getirildi[95].

1179 (1765) yılında Selanik sancağı mutasarrıfı Hamza Paşa Mısır valiliğine getirildiğinde bir parça Donanma-yı Hümayun kalyonu kendisini Selanik'ten alıp İskenderiye'ye getirmişti[96].

---

[91] "…selefin Kamil Ahmed Paşa edamellahu Teala iclâlehu Mısırlu ile Husn-ı vifak ve ittifaka - olmayup kenduden tevahhuş eylemelerinden naşi…"MMD, 8, h. 43.

[92] Sabık Haleb valisi iken Mısır-ı Kahire'ye vali olan vezir el-Hac Ebu Bekir Paşa'ya gönderilen Evâhır-ı Cemaziyelahir 1175 (17-26 Ocak 1762) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 43.

[93] Çekdirme Beyi Ahmed'e, İskenderiye limanında kışlamaya memur yedi kıta donanma-yı hümayunum kalyonları ve bir kıta pergandi kapudanları üzerlerine başbuğ olan kapudane Ali kapudana ve zikr olunan kalyonlar ve pergendi kapudanlarına gönderilen Evâsıt-ı Receb 1175 (5 Şubat 1762) tarihli hüküm: MMD, 8, h.52, Mısır kaimakamı vezir Mustafa Paşa'ya ve Kandiye muhafızı vezir Sehl Ahmed Paşa'ya, Mısır kadısına ve diğer görevlilere gönderilen Evâhır-ı Receb 1175 (15-25 Şubat 1762) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 55.

[94] Vezir Ahmed Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Şevval 1177 (13-23 Nisan 1764) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 211, Vezir Ahmed Paşa'ya, Mısır kadısına, ümera-yı mısriyeye, yedi ocak zâbitan ve ihtiyârlarına gönderilen Evâsıt-ı Şevval 1177 (13-23 Nisan 1764) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 212.

[95] Sabık Eğriboz muhafızı iken eyalet-i Mısır-ı Kahire kendisine verilen vezir el-Hac Hasan Paşaya gönderilen Evâsıt-ı Receb 1178 (4-14 Ocak 1765) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 261.

[96] Sabık Selanik sancağı mutasarrıfı Mısır valisi olan vezir Hamza Paşa'ya gönderilen Evâil-i Safer 1179 (20-30 Temmuz 1765) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 347.

Ertesi sene Hamza Paşa Haleb valiliğine getirildi[97], Mısır valiliği görevine devam edecek olan Rakım Mehmed Paşa'yı İskenderiye'ye getirecek olan kalyon Hamza Paşa'yı da İskenderun iskelesine bırakmıştır.

1208 (1793) yılında Vidin muhafızı Salih Paşa Mısır valiliğine tayin edilmiş[98] ve İskenderiye iskelesine getirilmişti.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinde Mısır'a tayin edilen valilerin dışında bir de kadıya rastlamaktayız: 1159 (1746) yılında Mısır'a görevlendirilen Kadı Mevlana Salih, Donanma-yı Hümayun kalyonlarından İskenderiye'ye gidecek kalyon olmadığı için Derya Kaptanı Mahmud Paşa tarafından İskenderiye'ye ulaştırılır[99].

Sadece Mısır valileri değil Kızıldeniz tarafına tayin olan yöneticiler de görev yerlerine İskenderiye üzerinden gidiyorlardı.

Mesela 1159 (1746) yılında Adana valisi iken Cidde mutasarrıflığına[100] getirilen Mustafa Paşa İskenderun iskelesinden İskenderiye'ye gemiyle getirilip, buradan Süveyş üzerinden Cidde'ye götürülmüştür[101].

1182 (1769) yılında ise Ahmed Paşa Cidde valisiyken üstün başarılarından dolayı Rumeli Beylerbeyiliğine getirilir[102] ve görev yerine Yenbu'-Süveyş-İskenderiye limanlarından geçerek ulaşır.

1189 (1776) yılında Mısır valisi iken Nablus mutasarrıflığına atanan Mustafa Paşa İskenderiye'den bindiği gemi ile Nablus'a götürülmüştür[103].

1197 (1782) yılında Resmo'da (Rethimnon) görev yaparken Cidde mutasarrıflığına getirilen Silahtar Mehmed Paşa İskenderiye'de tüccar kalyonlarını

---

[97] Mısır kadısına, ümera-yı mısriyeden Mısır kaimakamı ve defterdarına Mısır darphanesi emini olan Ahmed'e, sâbık darphane Emini Ahmed'e ve diğer görevlilere gönderilen Evâil-i Zilhicce 1180 (30 Nisan-10 Mayıs 1767) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 480.

[98] Sabık Vidin muhafızı iken Mısır-ı Kahire valisi olan vezir el-Hac Salih Paşa'ya gönderilen Evâil-i Şevval 1208 (2-12 Mayıs 1794) tarihli hüküm: MMD, 10, h. 437.

[99] Derya Kapudanı olan vezir Mahmud Paşaya gönderilen Evâsıt-ı Ramazan 1159 (27 Eylül-6 Ekim 1746) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 348.

[100] Cidde mutasarrıfının otoritesi Mekke ve Habeş eyaletini de kapsıyordu.

[101] Sabık Adana valisi iken Mekke-i Mükerreme şeyhülharemliği ve Habeş eyaleti inzimamıyla Cidde sancağı verilen vezir el-Hac Mustafa Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Şaban 1159 (29 Ağustos-7 Eylül 1746) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 345.

[102] Sabık Cidde valisi olan vezir el-Hac Ahmed Paşaya gönderilen Evâhır-ı Rebiülevvel 1182 (5-15 Ağustos 1768) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 589.

[103] Vezir Mustafa Paşa'ya gönderilen Evâhır-ı Cemaziyelahir 1189 (19-28 Ağustos 1775) tarihli hüküm: MMD, 9, h. 21.

korumakla görevli Donanma-yı Hümayun kalyonlarından birisiyle İskenderiye'ye getirilip buradan da Cidde'ye götürülmüştür[104].

1199 (1785) yılında Mısır valiliğine tayin edilen Mehmed Paşa da bir Karaveleye binerek İskenderiye limanına ulaşmıştır[105].

1208 (1794) yılında Vidin mutasarrıfı Salih Paşa Mısır valiliğine getirilince Vidin'deki işlerini tamamlayıp maiyetiyle birlikte Selanik iskelesinde bindiği kalyonla İskenderiye'ye getirildi[106].

Receb 1202 (Mayıs 1788) tarihinde İskenderiye'deki Avusturya konsolosun görev yerinden ülkesine güvenli bir şekilde dönebilmesi için Divan'dan Mısır valisi Abdi Paşa'ya gönderilen emirin ardından, konsolos İskenderiye limanındaki Dubrovnik gemilerinden Rafael'in gemisine bindirilip gönderilmiştir[107].

2. Mısır'a Vergi Tahsiline Giden Devlet Adamlarının İskenderiye Limanı Üzerinden İstanbul'a Getirilmesi

1125 (1714) yılında Eski Mir Ahur-ı Sani Ağa olan İbşir Hüseyin hazineye ait mal-ı mîrîyi tahsil etmek üzere Mısır'a gitmişti. İbşir Hüseyin'i İstanbul'a geri getirme görevi ise Akdeniz'de güvenliği sağlamakla görevli mîrî kalyonlara başbuğ olan Patrona Ali kaptana verilmişti. İbşir Hüseyin tahsil ettiği 471 kese 13.365 paralık hulvân-ı kurâ gelirinin 116 kese 24000 parasını Mısır valisi Veli Paşa'ya, 37,5 kese 8330 parasını Zemle ile Ebukır arasındaki seddin tamirine, 18.130 parasını da seddin yakınındaki kantaranın tamiri için sarfettikten sonra geri kalan 127,5 kese 22.536 parayla İskenderiye'ye gelerek iskeledeki alay kalyonlarına binip İstanbul'a gelmiştir[108].

---

[104] MMD, 8, h. 619.

[105] Mısır valisi sadr-ı sabık vezir Yeğen el-Hac Mehmed Paşa'ya gönderilen Evâhır-ı Rebiülevvel 1199 (3-13 Mart 1785) tarihli hüküm: MMD, 9, h. 745.

[106] Sabık Vidin muhafızı olup Mısır eyaleti tevcih edilen vezir el-Hac Salih Paşaya gönderilen Evâil-i Şevval 1208 (2-12 Mayıs 1794) tarihli hüküm: MMD, 10, h. 437.

[107] C.BH, 9970.

[108] Akdeniz muhafazasına memur mîrî kalyonlar kapudanları üzerine başbuğ olan patrona kapudanı Fotya Ali kapudana gönderilen Evâhır-ı Rebiülahir 1125 (17-25 Mayıs 1713) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 253.

Ertesi sene mîrî akçeyi getirme görevi Mirâhûr-ı Evvel Ağa olan Osman'ındı. Osman Ağa mal-ı mîrîyi tahsil ettikten sonra İskenderiye'de, Akdeniz muhafazasına memur Bayram kaptanın kalyonuna binerek İstanbul'a gelmiştir[109].

1161/1748 yılında Mirâhûr-ı sani pâyesiyle Mısır'da iltizam üzere satılan köylerden elde edilen 500 mısri kese hulvan-ı kura parasını getirmekle görevli olarak Mısır'a giden Mir Mustafa tarafından toplanıp hazırlanan para İskenderiye'ye doğru yola çıkan Donanma-yı Hümayun kalyonuna teslim edilerek İstanbul'a gönderilir[110].

D. Mısır İrsaliye Hazinesinin Gönderilme Noktası Olarak İskenderiye Limanı

1. İrsaliye Hazinesi

Mısır vilayetinin gelirlerinden vergi ve hulvan-ı kura akçesi her yıl sonunda toplanarak merkezden gelen görevli bir memur tarafından İskenderiye üzerinden İstanbul'a gönderilirdi. Genellikle görevli bir memur Kahire'ye gelip Mısır irsaliye hazinesi olan bu vergileri tahsil eder ve İskenderiye iskelesinde kendisini bekleyen mîrî kalyona binerek İstanbul'a dönüyordu[111].

XVII. yüzyıl başlarında 600.000-700.000 altın olan Mısır irsaliyesinden[112], bazı önemli harcamaların karşılanması için ferman gönderilmediği müddetçe, Mısır irsaliye hazinesi Mısır valisi veya emirlerinden herhangi birinin insiyatifiyle harcanamazdı[113].

1110 (1700) yılı Mısır irsaliye hazinesinden mîrî kalyonların ocaklığı olarak tahsis edilen 418 mısri kese ile pirinç ve mercimek pahası olan 14.850 kuruştan 77 mısri kesesi gönderilmiştir[114].

---

[109] Mîrî kalyon kapudanlarından hala Akdeniz muhafazasında olan Bayram Kapudan'a gönderilen Evâhır-ı Safer 1126 (8-17 Mart 1714) tarihli hüküm: MMD, 1, h. 311.

[110] Mısır valisine, sabık sipahiler ağası iken Mısır'da hulvan-ı kura akçesi tahsiline memur Mustafa'ya gönderilen Evâsıt-ı Rebiülevvel 1161 (11-21 Mart 1748) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 449.

[111] İrsaliye hazinelerini yıllık meblağlarını BOA'daki Baş Muhasebe Defterleri'nden takip etmek mümkündür.

[112] Bostan, Mısır İskenderiyesi, s. 5.

[113] Mısır valisine, kadısına ve ümera-yı Mısır'a gönderilen Evâsıt-ı Şevval 1156 (30 Eylül-10 Ekim 1743) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 105. Bu emirde bazı yerlerin tamir masrafları için bilâ ferman harcanan 92 mısri kese 21.337 paranın hesabı hem Mısır valisine hem de ümeraya soruluyordu.

[114] Evâsıt-ı Şaban 1111 (1-10 Şubat 1700) tarihli Mısır valisi Mehmed Paşa'ya gönderilen hüküm: A.DVN.MHM, 111, h. 832.

1156 (1743) yılında Mirâhûr-ı sâni olan Destari Mustafa Mısır'da satılan köylerin ve diğer ulufelerin getirilmesiyle görevli olarak Mısır'a gitmiştir. İstanbul'a dönüşte kendisine İskenderiye limanında mevcut mîrî kalyon bulunduğu takdirde binmesi, olmaması durumunda da boşuna beklemeyip tüccar kalyonuna binip İstanbul'a dönmesi buyrulmuştur[115].

1157 (1744) yılında Mısır'dan İstanbul'a gönderilen irsaliye hazinesi Emirülhac Firari Osman Bey'in zimmetinde 329 kese 24.353 para olarak gönderilmiştir[116].

2. İrsaliye Zahiresi

1131 (1718) yılında, 3.425,5 vukıyye şeker, 36.741,5 kile pirinç,2.332,5 kile mercimekten oluşan son dört yılın Kiler-i Âmire irsaliye zahiresi[117], İskenderiye'den İstanbul'a gönderiliyordu[118]. Başka işleri halletmek üzere Mısır tarafına görevli olarak giden Dergah-ı Mualla kapıcıbaşılarından Mehmed mübaşeretiyle zahire İskenderiye iskelesine getirilip gemilere yüklenerek İstanbul'a gönderiliyordu.

3. Cizye

Mısır'da yaşayan gayrımüslim halktan toplanan cizye miktarı; 4000 a'la, 25.000 evsat ve 11.000 edna olmak üzere 40.000'di[119]. Her sene Mısır valisi, kadısı ve defterdarına gönderilen emirlerde kendilerinin de cizye toplanması ve gayrimüslim reayaya evraklarının dağıtılması hususunda cizyedarlara yardım etmeleri isteniyordu[120].

---

[115] Mısır valisi vezir el-Hac Mehmed Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Şaban 1156 (30 Eylül-10 Ekim 1743) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 94.

[116] Sabık Mısır valisi iken Belgrad muhafızlığına tayin edilen vezir Yahya Paşaya gönderilen Evâsıt-ı Şevval 1157 (17-27 Kasım 1744) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 177.

[117] Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Şevval 1131 (6-15 Eylül 1719) tarihli hüküm: MMD, 3,h. 39.

[118] Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Şevval 1131 (9-18 Temmuz 1719) tarihli hüküm: MMD, 3, h. 40.

[119] Bilindiği üzere 18.yüzyılın ilk yarısında Mısır'da toplanan cizye miktarları şu şekildeydi: A'la 11 kuruş, evsat 5,5 kuruş, edna 2,5 kuruş.

[120] Mısır valisi vezir es-Seyyid Abdullah Paşa'ya, Mısır kadısına, ümera-yı Mısır'a ve yedi ocak zâbitanına gönderilen Evâsıt-ı Cemaziyelahir 1165 (26 Nisan-5 Mayıs 1752) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 18, Mısır valisi vezir Mustafa Paşa'ya, Mısır kadısına, ümera-yı Mısır'a ve yedi ocak zâbitanına gönderilen Evâsıt-ı Rebiülevvel 1167 (6-16 Ocak 1754) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 120, Evâil-i Muharrem 1168 (18-28 Ekim 1754) tarihli hüküm: MMD, 7. h. 178 ve aynı kişilere gönderilen Evâsıt-ı Receb 1168 (23 Nisan-3 Mayıs 1755) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 216.

Toplanan cizyenin İstanbul'a gönderilme işlemi de yine İskenderiye üzerinden deniz yoluyla yapılıyordu. Cizye, mîrî kalyonların kaptanlarına teslim edilerek veya mîrî vergiyi toplamakla görevli memur tarafından İstanbul'a yani imparatorluk hazinesine ulaştırılıyordu.

1147 (1734) yılında Mısır valisi Ebu Bekir Paşa, Mısır kadısı Abdullah, cizye toplamaya memur Ali ve Mısır defterdarına giden bir hükümde Mısır halkının hristiyan, kıpti ve yahudi kesiminden toplanan cizyenin bir önceki yılın irsaliye hazinesiyle beraber hemen İstanbul'a gönderilmesi emredilmektedir. Adı geçen kişilere, söz konusu paranın, İskenderiye limanında bulunan Donanma-yı Hümayun kalyonları kaptanlarına nakit olarak otuzbiner kuruş şeklinde teslim edilip kendilerinden temessük alınarak gönderilmesi emredilmiştir[121].

1150 (1737) yılının Ramazan ayında Donanma-yı Hümayun kalyonlarından Benefşeli Mustafa kaptanın kalyonu ve el-Hac Abdülkerim kaptanın kullandığı "Hediyyetü'l-Mülûk" adlı kalyonu İstanbul'dan Mora'ya mühimmat götürdükten sonra, Mora'dan İskenderiye'ye geçerek, limandaki 900 rumi kese musalaha akçesi ile birlikte cizye hazinesinin bakiyesini mübaşir Abdurrahmanzâde Mustafa eliyle İstanbul'a getirecektir[122]. İmparatorluk Rusya ve Avusturya üzerine sefer hazırlığı içinde olduğundan bu paraya çok ihtiyaç vardı, bu yüzden verilen emirde cizye eksik olduğu takdirde, mümkün olduğunca tamamlanıp İstanbul'a öyle getirilmesi istenmiştir[123]. Ayrıca cizyeyi alır almaz hemen yola çıkmaları ve "*aceleten"* İstanbul'a dönmeleri istenir. Ancak hükümlerden anlaşıldığı kadarıyla bu paranın İstanbul'a gönderilmesi birkaç ayı bulmuştur. Ayrıca 437 buçuk rumi kese musalaha bedeli de bu cizyeyle beraber gönderiliyordu[124].

---

[121] Mısır valisi vezir Ebu Bekir Paşa'ya ve Mısır kadısı olan Abdullah'a ve Ali'ye ve Mısır-ı Kahire defterdarına gönderilen Evâil-i Şaban 1147 (27 Aralık 1734-4 Ocak 1735) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 187.

[122] Mısır valisi vezir Mustafa Paşa'ya gönderilen Evâil-i Rebiülahir 1151 (19-29 Temmuz 1738) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 421.

[123] Mısır valisine, Mısır cizyedarı Ebu Bekir'e, ümera-yı Mısır ve yedi ocak zâbitanına ve ihtiyârlarına gönderilen Evâil-i Ramazan 1150 (23 Aralık 1737-2 Ocak 1738) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 388.

[124] Ancak 1151 (1738) yılında gönderilen başka bir hükümle anlıyoruz ki istenen cizyeler zamanında gönderilmemiş; Mısır cizyesinin gemilere yüklemekle görevli donanma kapudanlarından Benefşeli Mustafa Kapudan ve el-Hac Abdülkerim Kapudana gönderilen Evâil-i Muharrem 1151 (21 Nisan-1 Mayıs 1738) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 413.

E. Haremeyn'e Deşişe İrsali

Mısır'da bulunan Deşişe-i Kübra vakfı Haremeyn ahalisine her sene deşişe adı altında hububat göndermekle yükümlüydü[125]. Mısır'da direk Osmanlı Sultanına ait bazı köyler ürünlerini Haremeyn'e gönderiyorlardı. Kahire'de toplanan hububat Süveyş iskelesinden Haremeyn'e gönderilmekteydi. Ancak zaman zaman hububatın naklinde problemler çıkabiliyordu. Mesela Muharrem 1134 (Kasım 1721) tarihinde Divan-ı Hümayundan Mısır valisine gönderilen bir hükümde 1132 (1719) senesine kadar gönderilen hububatın, 29 bin erdeb eksik gönderildiği ve eksik hububatın tahsil edilmesi için de daha önceden emir gönderildiği belirtilmiştir[126]. Ancak bu emirden sonra tahsil edilen hububat yine de Mısır kethüdası, kadısı ve mübaşir tarafından -bu miktarda hububatın nakli zor olduğundan- Bulak iskelesinde Deşişe vakfının ambarına konulmuş ve hububat bu ambarda 1-2 sene kalmıştı.

Bunun üzerine Divan'dan hububatın telef ve zayi olması ihtimalinden dolayı İskenderiye, Reşid, Dimyat ve Süveyş iskeleleri gibi hububatın yüksek fiyata satıldığı mahallerde satılması ve elde edilen paranın Haremeyn fukarasına gönderilmesi "*eshel ve enfa*'" olduğu için böyle bir yola başvurulmuştur.

Mısır valisi ve Deşişe-i Kübra vakfı nazırı tarafından sattırılacak hububatın nakliye ücreti[127] de vakfın kâtibi tarafından vakıf mütevellisinden alınacaktır. Divan; hububatın satılması konusunda bir gecikme yaşanırsa bunun vakıf kâtibinden kaynaklandığı düşünüleceği ve "*hakkından gelineceğini mukarrer*" bilmesi, ayrıca hububatın rayiç fiyatın altına satılmaması konusunda da[128] sıkı tembihte bulunmuştur.

Ancak henüz satış işlemi tamamlanıp parası henüz Haremeyn'e gönderilmeden 1134 (1721) yılının Safer ayında Süveyş'te altı bin erdeb hububat yüklü "Barudi" türü bir geminin yanması ve altı yüz erdeb hububat yüklü olan bir

[125]Deşişe, Arapça "iri parçalar halinde dövülerek öğütülen buğday ve arpa" anlamına gelen ceşiş kelimesinden gelen bir kelimedir. Mekke-Medine fukarasına vakfedilen deşişe hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Seyyid Muhammed es-Seyyid, "Deşişe", **DİA**, c. 9, İstanbul, 1994.

[126] Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Muharrem 1134 (11-21 Kasım 1721) tarihli hüküm: MMD, 3, h. 256.

[127] Gemi ve binek ücretleri

[128] "…Reşid, Dimyat ve İskenderiye iskelelerinde kefereye füruht etdirilmekden ziyâde ittikā olunmak ve sırren ve alenen tecessüs ve tağmîz etdirilüp eğer fukarânın ğılâline bir dürlü gadr ve hıyânet olduğu ve yahud kefereye füruhtu mesmu' olur ise bilâ tevekkuf ahz ve haklarında tertîb-i cezâ olunacağını her biri mukarrer bilüp ana göre dikkat ü ihtimâm olunmak..." (MMD, 3, h. 40).

tüccar kalyonunun da batması sonucu 6600 erdeb hububatın telef olduğu, yine Deşişe-i Muhammediye vakfına ait hububat dolu bir geminin adamlarıyla beraber battığı haberi merkeze ulaşmıştı[129].

Bu durumun Haremeyn fukarasını sıkıntıya sokacağını düşünen Osmanlı Devleti, telef olan hububatın yerine aynî hububat gönderilemeyeceği için onların sıkıntılarını giderip hayır dualarının devamını sağlamak için hububatın bir kısmının pahasını göndermek istemiş ve Mısır valisine gönderilen ikinci bir emirle 29 bin erdeb hububatın ihtiyaten 9 bininin ambarda bırakılarak 20 bin erdebinin acilen satılması ve pahasının da "*nüccâb"* ile Haremeyn'e gönderilmesi istemişti.

Ancak bu durumda ikinci bir problem olarak yol güvenliği ortaya çıkıyordu. Paranın güvenli bir şekilde gönderilmesi için de "nüccab"ın Emirülhac ve Mısır defterdarı marifetiyle bir kerede değil peyderpey gönderilmesi ve yolda bir problem çıkıp da para kaybolduğu takdirde de zararın ikisi tarafından tazmin ettirilmesine karar verilmişti.

1. Haremeyn'e Deşişe İrsali için Süveyş'te İnşa Edilecek Gemi

Önceden Süveyş iskelesinde görevli mîrî kalyonlar bulunuyordu ve bunlar Süveyş-Cidde arasında gidip geliyordu, "*Kızıldeniz kıyılarında geşt ü güzâr eyliyorlardı*"[130]. Ancak bu gemilerin zamanla eskiyip servis dışı kalmalarıyla Kızıldeniz'de bu açıdan bir eksiklik hâsıl olmuştu. Hem Süveyş'ten Cidde'ye hububatın taşınmasında kullanılacak hem de Kızıldeniz sularında tevârüdüyle devleti temsil edecek gemilere ihtiyaç olduğundan Divan 1137 (1724) yılında Süveyş'te görev almak üzere burada üç kalyata yaptırılmasını emretmiştir[131]. Yani bu gemilerin yapılmasının bir sebebi nakliye ise diğer bir sebebi de Kızıldeniz'de Osmanlı otoritesini pekiştirmekti.

---

[129] MMD, 3, h. 60.

[130] Evâsıt-ı Zilkade 1175 (3-13 Haziran 1762)'de Mısır valisine, kadısına ve Mısır'da Darüssaade Ağası olan Osman'a gönderilen hüküm: MMD, 8, h. 84. Daha önceden Süveyş'te bulunan "Feyz-i Rabbi" isimli bir geminin Hicaz'a hububat taşımakla görevli olduğu belirtilmiştir.

[131] Mısır valisine gönderilen Evâsıt-ı Cemaziyelahir 1137 (26 Ocak-4 Ocak 1725) tarihli hüküm: MMD, 3, h.482.Mısır valisi yeterince hızlı davranmamış olacak ki önce altı ay ve akabinde iki ay sonra emir tekrarlanmıştır. (MMD, d.3, h. 534 ve 542). Ayrıca yapılan bu gemilerden hariç bir de sefine-i Hindiyye satın alınması gündemdeydi (MMD, 6, h. 271).

Bu işi üstlenecek kişi de Habeş eyaleti, Mekke-i Mükerreme şeyhülharemliği ilavesiyle Cidde sancağı mutasarrıfı vezir Ebu Bekir Paşa idi. İnşa edilecek 33'er zirâ ve 23'er oturaklı üç adet kalyatanın yapımında kullanılacak kereste, çivi, lenger demirleri, saçma ve inek topları, seren, sütun ve benzeri İstanbul'dan kalyonlara yüklendi. Ayrıca her bir kalyon için kaptanlar ve otuzar nefer tayin edilir. İstanbul'dan yola çıkacak mühimmat ve neferat İskenderiye iskelesine varınca Mısır valisi tarafından tayin edilen mübaşirler kereste ve mühimmatı kalyonlardan çıkaracak, develere yükleyip[132] "*esnâ-yı râhda birisi telef ve zayi*" olmamasına dikkat ederek Süveyş'e naklettirilecekti.

Kalyataları inşa edecek "*mutemed*" kimseleri bulma ve "*kemâl-i metânet ve istihkâm üzere*" yaptırılması görevi de Mısır valisine aitti.

Kalafat için gerekecek olan yüz kantar beyaz üstüpü, yetmiş beş kıyye rişte-i ispavlu ve tentelik için gereken altı yüz top kirpas Mısır'dan satın alınacaktı.

Her kalyon için gönderilen otuzar levende ek olarak gereken denizciler de "*ol tarafda gemicilik etmiş ve ilm-i siyâhata vukûf-ı küllî tahsil eylemiş kimesnelerden*" seçilecekti.

Mısır valisine hem mühimmat satın alınırken hem de nakliye esnasında itlaf ve israftan "*beytülmâl-i müslimîni sıyânet ve muhâfaza*" edip yapılan masrafın hulvan-ı kuradan verdirerek defterlere yazdırması ve merkeze göndermesi tekrar tembih edilmiştir.

1146 (1733) yılında Süveyş'te gemi yapımında kullanılmak üzere Tersane emini tarafından üç seferde kereste gönderilmiştir[133]. Gönderilen kereste İskenderiye'ye ulaştığında, buradan cerim gemilerle Reşid'e, Reşid'den de maaş gemileriyle Bulak'a getirilecekti. Divan-ı Hümayun Mısır valisinden, Bulak'ta develere yüklenip Süveyş'e ulaştırılacak kereste ve diğer malzemenin dikkatli bir şekilde taşınmasını, "*bir habbe*"nin dahi kaybolmadan ulaştırılması isteniyordu.

[132] Nakliye ücreti hulvan-ı kura malından verilecektir.

[133] Mısır valisine gönderilen Evâsıt-ı Rebiülevvel 1146 (22-31 Ağustos 1733) tarihli hüküm: MMD, 5, h. 24; Son seferde geri kalan 694 aded ecnas kereste Marfo adında bir zımmiye ait üç direkli bir gemi ile taşınacaktır.

1158 (1745) yılında kereste, katran ve zift gibi mühimmat da İskenderiye üzerinden Süveyş'e gönderilmişti[134].

1159 (1746) yılında Süveyş'te gemi yapımında kullanılmak üzere İstanbul'dan malzeme gönderilmiştir. Ayrıca donanma-yı hümayun kalyonlarından Mesudiyye, Riyale-i Hümayun ve Hüma-yı Bahri adlı kalyonlarla da Rodos ve Köyceğiz'den Rodos sancağı mutasarrıfı Mustafa Paşa tarafından kestirilip gönderilecek kerestelerin bir kısmı da gönderilmiştir[135]. 24 Zilka'de 1159 (8 Aralık 1746) tarihinde Akdeniz fırkate kaptanlarından Emeksiz Mehmed nezaretinde Sömbeki ve Meis adalarından tedarik edilen üç direkli gemilere yükletip gönderilmesi istenmiştir. Süveyş'te yaptırılacak 3 gemi için Rodos ve Köyceğiz'den kestirilen kerestenin taşınmasında Karadeniz'e asker götürmek için kiralanacak gemilerle taşınmaması emredilmiştir[136].

1160 (1747) yılından Süveyş'te yapılacak gemiler için Rodos mutasarrıfı Mustafa Paşa tarafından 7376 kıta kereste[137], 200 kantar zift, 4000 vukıyye katran getirilmiştir[138].

1161 (1748) yılında Rodos ve Köyceğiz havalisinden 3388 adet kereste ve kızılcık, 2000 kıyye katran, 100 kantar zift İskenderiye üzerinden gönderilmiştir[139].

1162 (1749) yılında gönderilen başka bir hükümde daha önce kazayla yanan iki adet mîrî sefinenin yerine inşa edilecek gemiler için Rodos'tan Süveyş'e İskenderiye üzerinden kereste nakledilmiştir[140].

---

[134] Derya kapudanı olan vezir Mustafa Paşa'ya gönderilen Evâsıt-ı Zilka'de 1158 (5-15 Aralık 1745) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 270 ve Mısır valisi vezir Ragıb Mehmed Paşaya ve monlasına gönderilen Evâsıt-ı Zilkade 1158 (5-15 Aralık 1745) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 271.

[135] Mısır valisi vezir Ragıb Mehmed Paşa'ya, Mısır kadısına, İskenderiye kadısına ve İskenderiye kalesi dizdarına gönderilen Evâhır-ı Safer 1159 (23 Şubat-4 Mart 1746) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 291, Evâil-i Şevval 1159 (17-27 Ekim 1746) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 354. Mısır valisi Ragıb Mehmed Paşa'ya ve Dersaadet'den tayin edilen mübaşire gönderilen Evâhır-ı Şevval 1159 (6-15 Kasım 1746) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 355.

[136] Ümera-i deryada Rodos sancağı mutasarrıfı Mustafa Paşa'ya ve Akdeniz fırkate kapudanlarından başbuğ olan Emeksiz Mehmed Kapudan'a gönderilen hüküm: C.BH, 3897.

[137] Köyceğiz'den kesilip getirilen ağaç cinsleri şunlardır: 20 baltalık kara ağaç, 2000 kızılcık ağaç, 16 kara ağaç, 6 elvah-ı top ve İstanbul'dan gönderilen 600 elvah-ı bellüt idi.

[138] 24 Zilhicce 1160 (27 Aralık 1747) tarihli Mısır valisine gönderilen ferman: D.BŞM.MSR, 5/50

[139] 4 Zilkade 1161 (26 Ekim 1748) tarihli D.BŞM.MSR, 5/62

[140] Mısır valisi sadr-ı esbak vezir Ahmed Paşa'ya ve Mısır Monlasına gönderilen Evâil-i Receb 1162 (17-27 Haziran 1749) tarihli hüküm: MMD, 6, h. 536, C.BH, 9444.

1171 (1757) yılında tekrar Süveyş'te gemi yapılması için ihtiyaç hâsıl oluyordu[141]. Yapılacak iki geminin kerestelerinin ve iki yüz kantar zift ile yüz otuz altı kantar katranın Rodos ve Köyceğiz'den getirilecek, bunların nakliyesi ve kesilmesi de dâhil olmak üzere ücretleri Rodos cizyesi gelirinden karşılanarak gemilere yüklenip İskenderiye'ye getirilecektir. Ayrıca seren, sütun ve Tersâne-i Âmire'den sekiz yüz kantar ham demir Cebehâne-i Âmire'den getirilecekti. Mısır'dan alınacak eşyaların ücreti de Mısır hazinesi malından verilecekti.

Bu eşyaların naklinden sorumlu olacak mübaşirler, gemilerle İskenderiye'ye gelen mühimmatı kalyonlardan indirip, Nil'de cerim gemilere yükleyip Reşid'e getirecek, Reşid'de de maaşlarla Bulak'a getirecek, Bulak'ta ise develere yüklenip Süveyş'e ulaştıracaklardı.

Gönderilen hükümlere göre nakliye esnâsında hiçbir eşyanın telef ve zayi olmamasına dikkat edilerek kısa zamanda iki gemi yapılacaktır[142]. Bu kadar mühimmat trafiğine rağmen Süveyş'te söz konusu gemilerin yaptırılarak kullanılıp kullanılmadığı merak konusudur.

Bu malzeme trafiği devam ederken 1175 (1749) yılında gönderilen bir emirde Süveyş'te gemi bulunmadığı için yaşanan sıkıntılar zikredilip burada 45 zirâ/ 34 m uzunluğunda bir parça gemi yapılması veya satın alınması istenmiştir[143].

1176 (1763) yılı Mısır irsaliye hazinesinden Süveyş'te inşa olunacak iki adet kalyon için 145 mısri kese tahsis edilmiştir[144].

Receb 1178 (Ocak 1765) tarihinde gönderilen bir hükümde 45 zirâlık gemiye "*Feyz-i Rabbani"* adı verilecek ve onunla beraber bir takım Birke ve iki sandal daha yapılması isteniyordu[145]. Ayrıca Mısır valisi, merkeze gönderdiği

[141] Özellikle hububatın taşınması (navl ücreti ve bunların kayıtlarının tutulması) problem olmaktadır.

[142] Mısır valisi vezir Said Mehmed Paşa'ya gönderilen Evâhır-ı Receb 1171 (31 Mart-10 Nisan 1758) tarihli hüküm: MMD, 7, h. 440.

[143] Mısır valisine, kadısına, Mısır'da Darüssaade ağası olan Osman'a gönderilen Evâsıt-ı Zilka'de 1175 (3-13 Haziran 1762) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 84.

[144] D.BŞM.MSR, 7/28.

[145] Evâhır-ı Receb 1178 (14-24 Ocak 1765) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 298.

mektubunda Rebiülahirin üçüncü günü gemi yapımının sona ermesi ve bu gemiyle Hicaz'a hububat taşınması planladığını bildirmişti[146].

Evâhır-ı Ramazan 1178 (14 Mart 1765) tarihinde malzemeler Süveyş'e gönderilmiştir[147].

Gönderilen hükümlerden anlaşıldığına göre daha önceden gemi yapımı veya uygun gemi bulunursa alımı için 1175 (1762) yılı Mısır irsaliye hazinesinden 67 kese akçe ayrılması istenmiş ancak daha sonra Muhammediye vakfı mütevellisi Salih'in zimmetinde vakıf fazlası olarak 21.000 kuruş olduğu görülünce gemi yapımının buradan karşılanmasına karar verilmiştir. Ancak vakfın borçları bulunduğundan gerektiğinde irsaliye hazinesinden bu meblağ alınmasına karar verilmiştir.

[146] Süveyş'teki tersanede gemiyi yapacak olan marangoz malzeme ve kerestenin İstanbul'dan satın alınıp Süveyş'e ulaştırılmasının 67 kese tutacağını hesaplamışlardı. Her ne kadar bu gemi yapımı iki kat pahalıya da mal olsa merkezdeki idareciler geminin yapılması hususunda kararlıydı.

[147] Mısır valisine gönderilen Evâhır-ı Ramazan 1178 (14-24 Mart 1765) tarihli hüküm: MMD, 8, h. 324.

SONUÇ

Doğu Akdeniz'de var olan ticari değişim, XVIII. yüzyılda da etkinliğinden pek bir şey kaybetmemiştir. Avrupa devletleri, her ne kadar içlerinde Doğu'nun -başta tekstil ürünleri, kahve ve baharat olmak üzere- ticari mallarına kolayca sahip olma isteği sonucu farklı yollar keşfedip faaliyetlerini daha etkin bir şekilde sürdürseler de Eski Dünya toprakları her zaman için ilk zamanlardaki çekiciliğini muhafaza etmeyi başarmıştır.

XVI. yüzyıl başlarında, siyasi otoritesi tükenmiş olan Memlükler'in hâkimiyeti altında olan İskenderiye limanında ticaret durma noktasına gelmişti. Şüphesiz bunda Memlükler'in bulundukları stratejik konumun hakkını verebilmek için sahip olmaları gereken güçlü bir donanmanın eksikliği ve izlenen gümrük politikaları etkili olmuştu.

İskenderiye Osmanlı sınırlarına dâhil olduktan sonra bu durgunluğu üzerinden atmış, kısa zamanda büyük miktarda baharatın transit geçiş noktası haline gelmiştir. Özellikle XVIII. yüzyılda İskenderiye'nin uluslararası ticaret hacminin yanı sıra, iç ticaret noktasında daha önemli bir rol oynadığını görmekteyiz. Osmanlı iç ticaretinde etkin rol oynayan Müslüman tüccarların, nakliye hususunda müste'men gemilerini tercih etmeleri sonucu, XVIII. yüzyılda Osmanlı iç ticareti farklı bir hususiyet kazanmıştır.

Ticari fonksiyonlarının yanı sıra İskenderiye limanı, Osmanlı imparatorluğunun üç kıtaya yayılmış geniş toprakları arasında hassaten Kızıldeniz-İstanbul ulaşımında en çabuk ve en ucuz ulaşımı sağlamasıyla da çok önemli bir istasyon özelliğine sahip olmuştur.

Avrupa'yla iletişimi sağlayan bir liman kenti olarak İskenderiye'nin en çok problem yaşadığı iki husus bulaşıcı hastalıklar ve içme suyu sıkıntısıydı. İçme suyunun bir kanal vasıtasıyla Nil nehrinden sağlanması, bu kanalın ve şehir içindeki diğer sarnıçların onarılması, ayrıca verimli topraklarını Akdeniz'in tuzlu suyundan korunması için yüzyıllardır var olan büyük seddin tamir edilmesi, Divan-ı Hümayunun üzerinde titizlikle durduğu konular olmuştur. Her şeyden önce Osmanlı imparatorluğu İskenderiye'yi Doğu Akdeniz'de bir sınır şehri olarak görmüş ve burada gerçekleşen ticaretin selameti için şehir nüfusunun azalmaması için gerekli fiziki şartları oluşturmak için tüm ihtiyaçları gidermiştir.

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Defter Tasnifi:

1. Mühimme Defterleri **(A.DVNS.MHM)**
Nr: 111, 112, 114,115.
2. Mısır Mühimmesi Defterleri **(A.DVNS.MSR.MHM)**
Nr: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.
3. Baş Muhasebe Defterleri-Mısır **(D.BŞM.MSR)**
Nr. 1/59, 4/21, 4/38, 4/64, 5/19, 5/49, 5/62, 6/52, 7/12, 7/28, 7/30, 7/59, 9/13, 9/15, 9/54
4. Cezayir Ahkam Defterleri **(A.DVNS.AHK.CZRK)**
Nr. 2
5. Düvel-i Ecnebiye Defterleri **(A.DVN.DVE)**
Nr. 148/6

Belge Tasnifi:

1.Cevdet:
Cevdet-Bahriye (C.BH): Nr. 208, 866, 2303, 3256, 3897, 4505, 6276, 7333, 8415, 8811, 9056, 9444, 9582, 9717, 9970, 9971, 11171, 11695, 11729, 12115, 12550, 12559
Cevdet-Belediye (C.BLD): Nr. 240, 312, 1156, 1206, 3938, 4823, 5639, 6314, 7232, 7565.
Cevdet-Dâhiliye (C.DH): Nr. 1720, 12194, 16823.
Cevdet- Evkaf (C.EV): Nr. 29501.
Cevdet-İktisat (C.İKTS): Nr. 69, 124, 656, 711, 929, 1276, 1293, 1325, 1517, 1599, 1646, 1902, 2021, 2119, 2195, 5639.

Cevdet-Hariciye (C.HR): Nr. 2897, 3097, 4953.

Cevdet- Maliye (C.ML): Nr. 643, 28314, 27464, 28875.

Cevdet-Maârif (C.MF): Nr. 1147.

Cevdet- Eyalet-i Mümtâze (C.MTZ): Nr. 302, 596,

Cevdet-Nafia (C.NF): Nr. 84, 114, 202, 574, 644, 1284, 1605, 1617, 2363, 2386, 2522.

Cevdet-Saray (C.SM): Nr. 5732,

2. Hatt-ı Hümayun (HH):

Nr. 920, 1360, 4638, 12354

3. İbnül Emin:

İbnülemin- Adliye (İE. ADL): Nr. 323

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

D.2418/78
D.4238/6
D.4238/8
D.7017/22

KAYNAK ESERLER

İbn İyas, **Bedaiü'z-Zuhur fi Vekayi'i'd-Dühûr,** el Hey'etü'l-mısriyyeti'l-Âmme lilkitâb, Kahire, 1984.

KNOX, John, **A New Collection of Voyages, Discoveries and Travels**, Londra, 1767.

PİNKERTON, John, **A General Collection of The Best and Most Interesting Voyages and Travels in Africa**, Londra, 1814.

Piri Reis, **Kitab-ı Bahriye,** Köprülü Kütüphanesi**,** 171 nr.

THOMPSON, Charles, **Travels Through Turkey in Asia the Holy Land, Arabia, Egypt and Other Parts**, Londra, 1767.

WİLSON, James, **The History of Egypt,** A.Constable &Co, Londra, 1805.

İNCELEME VE ARAŞTIRMALAR

ARIKAN, Zeki, "15. ve 16. Yüzyıllarda Seferihisar, Sığacık ve Korsanlık",**Türkler ve Deniz**, ed. Özlem Kumrular, İstanbul, Kitap yayınları, 2007, s. 84.

_____, Osmanlı İmparatorluğunda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta), **Prof Dr Bekir Kütükoğluna Armağan**, İstanbul, 1991, s. 279-306.

ÂŞÛR, Muhammed Hamdi v.d., **Tarihül'l-İskenderiye Münzü Akdemi'l-'Usûr**, Muhafazatü'l-İskenderiye, 1963.

BEDR, Hamza Abdülaziz, **Dirâsât fî Tarihi Mısri'l-İktisâdî ve'l-İctimâ'î fi'l-Asri'l-Osmâni**, Dâru'l-Âfâki'l-'Arabiyye, Kahire, 1996.

BOSTAN, İdris, **XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992.

_____, "Acheminement du café Yéménite de l'Egypte vers İstanbul et quelques ports de la mer Egee au xvııı^{é} siecle", **le Commerce du Café Avant l'ére des Plantations Coloniales**, edt: Michel Tushcsherer, İnstitut Français d'Archéologie Orientale, Kahire, 2001, s.153-159.

_____, **Doğu Akdeniz'de Bir Osmanlı Üssü: XVIII. Yüzyılda Mısır İskenderiyesi,** International Conference of Egypt During the Ottoman Era (26-30 Kasım), (basılmamış tebliğ).

BRAUDEL, Fernand, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Eren yayıncılık, İstanbul, 1990.

ERTAŞ, Mehmet Yaşar, **Sultanın Ordusu**, Yeditepe yayınları, İstanbul, 2007.

FAROQHİ, Suraiya, **Hacılar ve Sultanlar,** Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.

GRAN, Peter, **Society and Economy in Egypt and the Eastern Mediteranean 1600-1900**, Ed: Nelly Hanna ve Raouf Abbas, The American University in Cairo Press, Kahire, 2005.

HANNA, Nelly, **Osmanlı Kahiresinde Tüccar Olmak,** Küre yayınları, İstanbul, 2006.

_____, **Sekâfetü't-Tabakati'l-Vustâ fî Mısri'l-Osmânî**, çev. Rauf Abbas, ed-Dârü'l-Mısriyyeti'l-Lübnâniyye, Kahire, 2003.

HERÎDÎ, Salah Ahmed, **el-Câliyât fi Medineti'l-İskenderiyye fi'l-Asri'l-Osmânî**, 'Ayn li'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-İslamiyye ve'l-İctimaiyye, el-Haram, 2004.

_____, **Fusûl min Tarihi'l-Müdüni'l-İskenderiyye Hılâle'l-'Asri'l-Osmâni**, Ayn li'd-Dirâsâti ve'l-Buhûsi'l-İslamiyye ve'l-İctimâ'iyye, el-Haram, 2004.

_____, "en-Neşâtü'l-İktisâdiyyeti ve'l-İctimâ'iyyeti li-Ba'zi'l-Câliyâti'l-'Arabiyyeti ve'l-Ecnebiyye", **Dirâsât fî Tarihi'l-'Arabi'l-Hadîs**, İskenderiye, 1999-2000, s. 294-359.

ILBERT, Robert, Yannakakis, Ilıos, Hassoun, Jacques, **İskenderiye 1860-1960 Geçici Bir Hoşgörü Modeli: Cemaatler ve Kozmopolit Kimlik,** çev. Barış Kılıçbay, İletişim yayınları, İstanbul, 2006.

el-İMÂM, 'Ivaz 'Ivaz Muhammed, "Mescidü'l-Hac İbrahim Türbâne bi'l-İskenderiye", **Mecelletü Külliyeti'l-Âdâb**, S. 16, Sohag, 1994, s. 499-565.

_____, "Vikâle Cedîde fî Dav'i Vesîkati'l-Hac İbrâhim Min 'Ubeyd el-Mesrâtî", **Mecelletü Külliyeti'l-Âdâb**, S. 16, Sohag, 1994, s. 277-309.

İNALCIK, Halil, "Cizye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.8, İstanbul, 1993, s. 45-48.

MANTRAN, Robert, **XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren yayıncılık, İstanbul, 1991.

OBAN(ÇAKICIOĞLU), Raziye, "Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 22, 2007, s. 337-357.

ÖZBARAN, Salih, "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Tarih Dergisi**, S. 31, İstanbul, 1978, s. 65-146.

_____, **İran, Türkiye, Irak, Suriye ve Mısır Yollarında Portekizli Seyyahlar**, Kitap yayınları, İstanbul, 2007.

PANZAC, Daniel, "Alexandrie: Peste et Croissance Urbaine (XVIIe-XIXe siecles)" s.45-55, **Analecta Isisiana XXI, Population et Santé Dans l'Empire Ottoman (XVIIIe-XXe siecles),** les éditions Isıs, İstanbul, 1996.

_____, "18.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Bölgesel ve Milletlerarası Deniz Ticareti", **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 5, Isparta, 2000, s.367-391.

RAYMOND, Andre, **Artisans et Commerçants au Caire au XVIII siécle**, Institut Français de Damas, Şam, 1973.

REIMER, Michael, "Cevânib İctimâiyyetin ve İktisâdiyyetin ve Siyâsiyyetin Min Tarihi'l-İskenderiyye fi'l-Karni's-Sâmin Aşar", **Mecelletü Külliyeti'l-Âdâb**, Kahire, 1993.

SALİM, es-Seyyid Abdülaziz, **Tarihü'l-İskenderiye ve Hazâratüha fi'l-Asri'l-İslâmî**, Müessesetü Şebabi'l-Cami'a li's-Sıbâ'a ve'n-Neşr, İskenderiye, 1982.

es-SEYYİD, Eymen Fuad, "İskenderiye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.22, İstanbul, 2000, sf. 574-576.

es-SEYYİD, Seyyid Muhammed, **XVI. Asırda Mısır Eyaleti**, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1990.

_____, "İskenderiye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.22, İstanbul, 2000, sf. 577-579.

_____, "Deşişe", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.9, İstanbul, 1994, sf. 214-215.

_____, **el-İskenderiyye ve Mekânetüha'l-İstrateciyye fi'l-Asri'l-Osmânî**, Kahire, 2006.

SÜLEYMAN, Abdülhamid Hâmid, **Tarihü'l-Mevanii'l-Mısriyye fi'l-Asri'l-Osmânî**, el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmmetü Lilkitâb, Kahire, 1995.

TABAKOĞLU, Ahmet, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1985.

TUCHSCHERER, Michel, **Le Commerce du Café Avant l'ére des Plantations Coloniales**, İnstitut Français d'Archéologie Orientale, Kahire, 2001.

UKAYL, Muhammed Fatih v.d., **Tarihü'l-Bahriyyeti'l-Mısriyye**, İskenderiye Üniversitesi yayınları, İskenderiye, 1973.

YILMAZ, Serap, "XVIII. Yüzyıl Tekstil Dünyasından: Hindistan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Pamuk-İpek Karışımı Kumaşları Fransız Arşivlerinden II", **Belleten**, S. 215, Ankara, 1992, s. 775-809.

_____, "Osmanlı İmparatorluğunun Doğu ile Ekonomik ilişkileri: XVIII. yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Hint Ticareti ile İlgili Bir Araştırma Fransız Arşivlerinden I", **Belleten**, S. 217, Ankara, 1992, s. 31-70.

EKLER

a) Arşiv Vesikaları

1. Avrupalı tüccara kahve satışını yasaklamak üzere gönderilen hüküm

Mısır vâlisine ve kâdısına ve defterdârına ve ümerâ-i Mısır'a ve yedi ocak zâbitlerine hüküm ki,

Kadîmü'l-eyyâmdan berü Yemen'den gelen kahve Reşid ve Dimyat ve diğer sevâhil-i Mısriyye'de vâki' iskelelerde tüccar gemileri ve zehâir sefîneleri ile memâlik-i mahrûsem İstanbul'a nakledilmekde diyâr-ı küffâra nakli ise hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumla yasaklanmış idi ancak İskenderiye ve Reşid gümrükçüleri birbirleriyle yek-dil olup muvâza'a tarîkiyle tüccarı sâhib çıkarup ve bilâd-ı islâmiyyeye getirmek için o tâcirlerin gemilerine tahmîl edüp deryâya çıktıklarında bir mahalde Efrenc sefînelerine nakl ü ihrâc ediyorlar eğer bu sebeb ile İstanbul'a ve memâlik-i mahrûsemden sâir bilâda kahve ekall-i kalîl gelür ve bahâsı izdiyâd ve kılleti istîrâd eder ve gümrük mâlından dahî kesr ü noksânına bâ'is olursa iktizâsı olan mahaller gereği gibi tenbîh ü te'kîd ve dâima basîret ü intibâh ile hareket ve bir tarîk ile küffâr sefînesine kahve vaz' ettirmeyüp ve Müslümân sefînelerine vaz' olunan kahveler dahî mikdârıyla Reşid gümrüğünden tahrîr ve ashâbının ism ü resmleriyle sefîne reisleri yedlerine bir memhûr kāime verilüp eğer İstanbula gelirler ise emîni eğer sâir iskelelere yanaşırlarsa o diyârın ümenâ ve hükkâmı yedlerinde olan Reşid gümrüğü kāimesiyle sefînesinin mahmûlu olan kahveyi yoklayup ashâb-ı sefâyin bu vecihle ibrâ-yı zimmet eylemek üzere tenbîh-i ekîd ve Mısır iskeleleri gereği gibi zabt ve dâimâ tecessüs ü tefahhus olunup kahve hususuna nizâm vermeye cümleniz dikkat-i tâm eylemeniz için yine hatt-ı hümâyûnum vârid olmuşken yine emr-i hümâyûnun hilâfı vaz' u hareket ve cümlenizin tehâvün ve taksîriniz sebebiyle şurût-ı mezkûra mürâ'at olunmayup Efrenc tâifesine evvelkinden ziyâde kahve verildiğinden âsitâne-i sa'âdetime ve sâir bilâd-ı islâmiyyeye kahve kıllet üzere gelüp gümrük mâlı kesri zâhir ve mütehakkik olduğundan Hızâne-i Âmirem'in îrâdı noksânına ___ olduğunuzdan cümleniz müstehakk-ı 'itâb ü 'ikâb olmuşsuzdur imdi bundan sonra dahî Mısır iskelelerinde müste'men gemilerine kahve tahmîl olunduğu ve yahut bir tarîk ile küffâra kahve füruht olunduğu istima' olunur ise bu sebeb ile mâl-ı mîrînin hıyânetine cesâret edenler ve sizin dahî cümleniz tehâvün ve taksîriniz sebebiyle şerîk olmuş olursuz bundan sonra bir vechile 'özr ve cevâbınız kabul

olunmayup mu‘ahez ve mu‘ateb olmanız mukarrerdir âna göre basîret ü intibâh ile hareket üzere olup mukaddemâ ve hâlâ şeref-yâfte-i sudûr bulan evâmir-i âlîşânım mûceblerince gereği gibi men‘ ü def‘e cümleniz bi’l-ittifâk ihtimâm-ı tâm ve iktizâsı olan mahallere tenbîh-i ekîd ile tenbîh ve nizâm verüp tekrâr emr-i hümâyûnum ısdârına hâcet etmeyesiz ki vukû‘u mûceb-i ‘itâb u ‘ikâb olacağı mukarrer bilesiz deyu

Telhis mûcebince dîvân tarafından

Arz-ı bende-i kemîne budur ki,

Kahve hususu için bundan akdem Mısır cânibine dîvân-ı hümâyûn tarafından ısdâr u irsâl olunan evâmirin mazmûnu icrâsında tehâvün sebebiyle tekâsül olunduğundan nizâmı muhtell olmağla kahve rüsûmu mukāta‘ası mâlına noksân ve tedennî tarîk olmağın müceddeden emr-i şerîf ısdâr u irsâli muktezî olup ve mukaddemâ verilen evâmir-i şerîfe mûcebince müceddeden ısdâr olunacak emr-i şerîfin müsveddesidir manzûr-ı devletleri buyuruldukda mûcebince dîvân-ı hümâyûn tarafından emr-i şerîf tahrîri bâbında fermân devletlü ve sa‘âdetlü sultânım hazretlerinindir

(D.BŞM.MSR, 1/ 74)

2. İskenderiye gümrük iltizâmıyla alakalı mektup

Benim sa‘âdetlü mürüvvetlü meveddetlü karındâş-ı uluvvü’ş-şânım sultânım hazretleri

Hâmil-i mektûb muhâlesat-ı mashûb emekdârlarımızdan sâbıkan hazînedârımız el-Hâc Ali Ağa bendeleri me’zûnen İstanbul’da ikāmet üzere olup bu def‘a hâlâ kapu kethüdânız ve kapu kethüdâmız olan ‘izzetlü Emîn Mehmed Ağa bendeleri ba‘zı umûr husûsu için merkūm bendelerin refî‘u’ş-şanlarına irsâlini taraf-ı senâ-cûylarına i‘lâm ve gitmelerine taraf mahlaslarından me’zuniyetlerini tahrîr eylemeleriyle bu hâlisu’t-taviyyelerini dahî ol tarafta himmet-i aliyyeleriyle husûl-pezîr olacak bir mikdâr mesâlihimiz olup ve cenâb-ı âsâf-nişanları ‘azîz muhterem karındâşımız olduğunuzdan gayri meyânımızda teklîf ber-taraf olmağla cânib-i sa‘âdet-âyâtlarına irsâl kılınmıştır inşaallâhu te‘âlâ varup dâmen-i şerefyâb oldukda gerçekten elimizde perver olup vâcibü’l-ikrâm bendeleri olmağla ‘inde-sa‘âdetlerinde oldukça üzerinden hüsn-ı nazar-ı âsâfâneleri buyurulmak niyâz olunur benim sa‘âdetlü mürüvvetlü karındâş-ı ekremim sultânım hazretleri bu muhlisleri Mısır valisi iken üçüncü senemizde gümrükler mukāta‘asını âhara iltizâm olunmayup taraf-ı senâ-cûylarından zabt olunmağla kadîmü’l-eyyâmdan berü İskenderiye kal‘ası ve tersâne neferâtı mevâcibleri İskenderiye gümrüğü mâlından verilegelüp ve sene-i mezbûr âhirinde ‘azlimiz vâki‘ olup rûznâmçe ile Mısır’da hesâbımız görüldükde neferât-ı mezbûrenin mevâcibleri İskenderiye’de gümrükde vekîlimiz olan İsmail Ağa tarafından verilmedi deyu dokuz mısrî kese ile beş bin dokuz yüz yetmiş sekiz paramızı rûznâmçeci olan Ahmed Efendi alıkoyup ve yine İskenderiye’de “Sadr Vakfi” demekle ma‘rûf bir vakfın külliyetle vâlîler tarafına medhali olmayup bir vecihle alâkaları yoğ iken vakf-ı mezbûrun dahî ‘azli deyu bir mısrî kesemizi alıkoyup mecmû‘u on mısrî kese ile beş bin dokuz yüz yetmiş sekiz paramız mezbûrun zimmetinde kalup ba‘dehû İskenderiye’den neferât-ı merkūmenin mevâcibleri mezbûr İsmail Ağa yediyle ashâbına bi-tamâmihâ verildiğinin haberi ve senedâtları gelüp rûznâmçeye kayd oldukda ol hînde bu muhlislerinin Bulak nâm mahalde süvâr olacak sefâyinlerimiz hâzır ve hareketimiz esnâsına müsâdif olmağla kalan meblağ-ı merkūmun talebi için merhûm İbrahim Bey’e haber gönderilüp talep olundukda öyle cevâb gönderdiler ki meblağ-ı mezbûrun mahallinde ashâblarına teslîm olunduğunun senedâtları İsmail Ağa ile gelüp ve rûznâmçeye dahî kayd

olunup gayri alıkonulan akçe sizin hakk-ı sarîhinizdir lakin Bulak'dan hareketiniz vaktinize müsâdif olup bu günde hazır akçe olmamağla inşaallâhu te'âlâ bir iki güne değin rûznâmçeden alınıp ardınızdan Dimyat'a ulaştırılır deyü cevâb gönderüp bu muhibleri dahî Bulak'dan hareket ve Dimyat'a doğru râhî olduğumuzda mezbûr Ahmed Efendi merhûm İbrahim Bey'i dahî iğfâl ve meblağ-ı mezbûru ardımızdan göndermeyüp ol mikdar akçemiz zimmetinde kalmağla vüzerâ-yı 'izâmın gayreti ve işlerinin temsîk ve husûlü biribirinin üzerlerine elzem olduğu ma'lûm-ı devletleridir bu defa himmet-i 'aliyyeleriyle meblağ-ı merkūm mezbûrdan tahsîl ve adamımız mûmâ-ileyh el-Hac Ali Ağa bendelerine teslîm olunmak için cenâb-ı uluvvü'ş-şânlarına hitâben fermân-ı âlî ısdâr ü irsâl olunmuşdur manzûr-ı sa'âdetleri oldukda lutf-ı taharrümünüzden me'mûldur ki husûs-ı mezbûr için merkūmun emrince cevâb-ı nâ-savâbları sudûr edecekdir lâkin istima' buyurmayup husûlü bâbında sa'y-ı ihtimâm-ı vezîrâneleri der-kâr ve himem-i 'aliyyeleriyle tahsîl oldukda adamımız kullarına teslîm ve taraf-ı muhlise irsâl buyurulmasıyla mesrûrü'l-fu'âd ve mahzûz-ı nişdâr buyurmaları bâbında lutf ü himmet cenâb-ı kerîmü'ş-şânlarınındır

Sene 1128

(D.BŞM.MSR, 1/79)

3. Büyük İskenderiye seddinin tamiriyle alakalı telhis

Devlet-medâra arz-ı bende-i mikdâr budur ki;

Mahrûse-i Mısır mülhakātından sâhil-i deryâda vâki‘ kal‘a-yı İskenderiye’nin termîm ve mürûr-ı ezmân ile harâbe-müşrifde olan cidâr ve sütûnlarının tamiriçün mukaddemâ ba‘de’l-keşf ahâlisinin iltimâslarıyla cânib-i mîrîden yigirmi bin guruş ‘inâyet ve kal‘a-yı mezbûre dizdârı Mehmed kullarının mübâşeretiyle ta‘mîre emr ü fermân buyurulduğundan mûmâ-ileyh kullarının mübâşeretiyle evvel keşf olunan mahalleri on iki bin beş yüz guruşla i‘mâr u itmâm ve ba‘dehû istid‘âları olan mevâzi‘in termîmine her yigirmi bin guruştan fazla kalan yedi bin beş yüz guruş ihâle ve termîmâtı emr-i şerîf-i diğer ile te’kîd buyrulduğu hesâbıyla termîmât-ı mezkûre yigirmi bir buçuk rûmî kese akçe ile dört bin yedi yüz yetmiş sekiz paraya bâliğ olup hamden lillâhi te‘âlâ hitâm bulduğunu ahâlî-i bender-i mezbûr bir kıt‘a memhûr defter ve mahzarlarıyla der-i devlet-medâra i‘lâm ettikleri pâye serîr-i a‘lâya arz olundu ol bâbda emr ü fermân dergâh-ı ‘âlînindir

fî 18 Rebiülâhir sene 1147

(D.BŞM.MSR, 4 /27)

4.İskenderiye gümrük iltizâmıyla alakalı belge

Hâlâ mahrûse-i Mısr-ı Kahire'de vâki' İskenderiye iskelesi ve Dimyat ve Bulak ve tevâbi'i gümrükleri mukāta'ası mukaddemâ ve hâlâ şeref-yafta-i sudûr bulan emr-i 'âlî ve hatt-ı şerîf şevket-redîf mûcebince mustahfizân ocağından def' ve Mısır vâlilerinin öteden beri iltizâmlarına dâhil olmağla ber-vech-i mu'tâd yine vâlilerin tarafından der-'uhde olmağa ihâle olunduğu ecilden bu defa müstahfizân ocağı ihtiyârları istid'â ve zikr olunan gümrükler ocağ-ı merkūme tarafına iltizâmen verilmesi bâbında emr-i 'âlî ısdârını iltimâs ve arz-ı mahzar-ı-birle istirhâm etmeleriyle Âsitâne-i 'Aliyye'de olan kuyûdât-ı ahkâma nazar olundukda zikr olunan gümrükler mukāta'ası müstahfizân ocağına mahsûs olduğunun bir mahalde kaydı bulunmayup mücerred vâli-i Mısır olanların taht-ı iltizâmlarına dâhil ve râ'îlerine müfevvez ve vâliler dilediklerine iltizâm eylemek lâzım iken zikr olunan gümrükleri müstahfizân ocağı altı yüz on beş kese akçeye iltizâm ve mukāta'a-i mezkûreden dört yüz kese akçe fâiz hâsıl olur iken bedel-i iltizâmdan deyn-i dîvân nâmıyla vâlilerden senede elli üçer kese-i mısrî ahz ve bundan mâ'adâ ihrâcât nâmıyla mîrîsinden seksen bir kese akçe dahî tenzîl olunmağla iktizâ eden tenzîlâtı vâki' olduğu sûretde mâlından bir vecihle aşağı olmayup külliyetli fâiz olan dört yüz keseden mahsûb olunmak la-büdd lâzım iken vâlilerin ocaklu tarafına iltizâm eylediği mâl-ı mukāta'adan tenzîli mücerred mahrûse-i merkūmenin irsâliye hazînesinin kesr-i noksânına mü'eddî bir keyfiyet olacağı vâzıh ve âşikâr olmağla hâlâ vâli-i Mısır'ın müddet-i tevliyetlerinden bu âna gelince deyn-i dîvân nâmıyla asl-ı mâl-ı iltizâmdan senede aşağı verilen elli üçer kese-i mısrî mukāta'a-yı mezbûre mâlından verilmesi ricâsıyla memhûren arzuhâl ederler ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda meblağ-ı mezkûr yüz elli bir senesine mahsûben kahve rüsûmu mukāta'ası mâlından verilüp ba'dehû ümenâsının hesâblarına mahsûb olunmak için sâbıkı mûcebince başka başka sûretleri verilmek bâbında fermân devletlü sa'âdetlü sultânım hazretlerinindir
İki kıt'a sûret-dâde fî 8 B sene 1152

(D.BŞM.MSR, 4/38)

5. Süveyş'te inşa edilmesi planlanan gemilerle alakalı belge

Haremeyn'e cânib-i Mısır'dan gılâl nakli için bender-i Süveyş'de inşâsı irâde-i hümâyûna ta'alluk eden iki kıt'a mîrî sefîneler için cenâbımızın ma'rifetiniz ile Rodos cânibinden tertîb olunan kereste ve mühimmât bender-i İskenderiye'ye vâsıl oldukça ___ me'mûr taraflarından makbûzlarını meş'ar ecnâs ve mikdârları tasrîhiyle vârid olan kāimeleri muhâsebe-i Mısır'a kayd ü hıfz olunup bu def'a muhâsebe-i Mısır'dan ihrâc olunan kāime mûcebince sefîneteyn-i merkūmeteyn için ma'rifetiniz ile irsâl olunan yedi bin üç yüz yetmiş altı kıt'a kereste ve iki kantar zift ve dört bin - katran tamâmen vârid ü vâsıl olmağla vusûllerini mutezammın muhâsebe-i Mısır'da mahrec kāime-i merkūme dahî tayy-ı - vaz' ve bu tarafda vekîliniz kapudana teslim olunmağla i'lâm-ı hâl için vârid tahrîr ü irsâl olunmuşdur inşâallahu te'âlâ leda'l-vusûl fîmâ ba'd dahî cânib-i mahlasâtımızı hâtır-ı şerîfden ihrâc buyurmamaları me'muldür

(D.BŞM.MSR, 5/50)

6. Remle-Ebu Kır arasındaki seddin tamiriyle alakalı hüküm

Mısır vâlisine hüküm ki,

Aktâr-ı cellîletü'l-âsâr-ı Mısriyyeden bender-i İskenderiye'ye tâbi' Remle ve Ebu Kır mâbeyninde olan kargir sedd-i kadîmi murûr-ı eyyâm ve --ı a'vam ile sadme-i emvâc-ı bahrden mütezelzil ve münhedim olduğundan mâ-i mâlih-i deryâ vilâyet-i Buhayra'ya cereyân ve nice kurâ ve mezari'i harâb ve perişân ettiğinden mâ'adâ ebnâ-i sebîlin dahî tarîkini kat'a ve ol havâli-i basîte 'ala's-seviye bahr amîk olub ve deryânın cânib-i berrîsi esfel ve bu vechile cereyân-ı suyûl-ı deryâ İskenderiye'ye tecâvüz ederse ma'âzallâhu te'âlâ Buhayra ve Garbiye ve Mansura vilâyetlerinde nice mahaller bi'l-külliye zirâ'at ve hırâsetden kalup hazîne-i mısriyyeye kesr ü noksân tatarrukuna bâ'is olur deyu İskenderiye kâdısı ve zâbiti taraflarından senki vezir-i müşârun-ileyhsin cânib-i Mısır'a arz olundukda tarafından mübâşir ve taraf-ı şer'den adam ve erbâb-ı hibreden mühendisler ta'yîn olunup bender-i İskenderiye'de olan havâle ağası ve gümrükçüsü ve bey kethüdâsı ve kılâ' dizdârları ve sâir ashâb-ı vukûf ile me'an mahall-i merkūma varılup ve bin iki yüz yigirmi iki senesinde keşf olunup arz olunduğu üzere münhedim olan mahaller tûlen ve arazen ve irtifâ'en dokuz bin yedi yüz elli zirâ' olup ve bu seneye gelince murûr-ı eyyâm ile münhedim olan mahaller tûlen ve arazen ve irtifâ'en min haysi'l-mecmu' yigirmi iki bin yedi yüz elli zirâ'a bâliğ olup bundan sonra dahî ta'mîr olunmaz ise mahall-i merkūm ve havâlisinde olan ekālîm-i mezkûre bi'l-külliye zirâ'atden 'atl olup hazîne-i mısriyyeye noksân müretteb olacağını meş'ar dîvân-ı Mısır'a 'arz ve defâtir-i mısriyyeye tetebbu' olundukda bin yüz on iki senesinde dahî mahall-i merkūm münhedim olmağla keşf olundukdan münhedim olan mahalleri binâ zirâ'ıyla on sekiz bin zirâ' olduğu ve Mısır'ın irsâliye hazînesinden kırk mısrî kese masraf olduğu Mısır'ın rûznâmçe ve muhâsebe defterlerinde mukayyed bulunup ancak ol vakitte taraf-ı Devlet-i 'Aliyyeden vârid olan ahşâb bahâsı on kese aşağı varılup otuz kese hazîne-i Mısır'dan mahsûb olunmağla binâen-'aleyh bu sene dahî münhedim olan mahaller sene-i merkūmeye kıyâs ile elli üç kese-i mısrî ve sekiz bin üç yüz otuz dört pâre ile vücûda gelür deyu zikr olunan kârgîr seddin münhedim olan mahalleri ta'mîr ve termîm ettirilmek bâbında emr-i şerîfim ricâsına ümerâ-yı Mısır ulemâ ve sulehâ ve yedi ocak zâbitleri

ve ihtiyârları mahzar-ı-birle devlet-medârıma i‘lâm ve senki vezîr-i müşârun-ileyhsin bu keyfiyet tarafından ve Mısır kâdısı tarafından dahî ‘arz olunmağla zikr olunan seddin ta‘mîr ve termîmine müsâ‘ade-i hümâyûnum olup ve bu husûs için dergâh-ı muallâm kapucubaşılarından _____ -dâme mecduhu- mübâşir ta‘yîn ve bu tarafda gerek _____ kazâsında vâki‘ cibâlden on bin müdevver kazıklık ile bin iki yüz kuşaklık boğmacık ta‘bîr olunur kereste sedd-i mezbûr için kat‘ ve Âsitâne-i Sa‘âdetimde tutulan iki kıt‘a kebîr zağra şaykalarına tahmîl ve cânib-i İskenderiye’ye irsâl olunup bin yüz on iki senesinde sedd-i mezbûrun binâsı için bu tarafdan gönderilen kereste hazîne-i âmiremde mahfûz olan baş muhâsebe defterleri mûcebince yedi bin iki yüz doksan ağaç ve bahâları on mısrî keseye mahsûb olunup ve işbu sene-i mübârekede yine irsâl olunan kereste on bir bin iki yüz ağaç olmağla ana kıyâs ile bahâları on beş buçuk mısrî keseye mahsûb olmak iktizâ etmegin imdi senki vezîr-i müşârun-ileyhsin meblağ-ı mezbûr sedd-i merkūmun binâ ve ta‘mîri için keşf olunan elli üç mısrî kese ile sekiz bin üç yüz otuz dört pâradan aşağı varıldıkdan sonra bâkî kalan otuz yedi buçuk kese-i mısrî ile sekiz bin üç yüz otuz dört parayı sâbıkan büyük mirâhûrum olup hâlâ Mısır’da olan İpşir Hüseyin -dâme mecduhu- mübâşeretiyle tahsîl olunan hulvân-ı kurâ mâlından aldığın ve senden îcâb eden terakkiyât için verdiğin yüz altmış altı kese akçe ile yigirmi dört bin paradan mübâşir-i mûmâ-ileyhe verüp bi-tevfîkihi te‘âlâ sedd-i mezbûrun münhedim olan mahallerinin ta‘mîr ve termîmine mübâşeret ve sen dahî gereği gibi nezâret ve i‘ânet ve kemâl-i metânet ve hısânet ile itmâmına ihtimâm olunup ve ‘avn-ı hakkıyla hüsn-ı hitâmı - oldukda kâmilen ta‘mîr ve termîm olunduğu meş‘ar huccet ettirilüp hucceti mübâşir-i mûmâ-ileyh ile der devlet-medâra irsâl ve sen dahî keyfiyeti sıhhati üzere

‘arz ü i‘lâm eylemek babında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdum ki fî Evâil-i Cemâziyelevvel sene 1125

(C.NF, 202)

7.Ebu Kır yakınındaki seddin tamiriyle alakalı belge

Tâtârân-ı hazret-i sadr-ı a‘zamdan me’mûriyetle Mısır’a gidip ‘avdet eden el-Hac İbrahim’in getirdiği tahrîrâttan bir maddesinin hülâsâ-i mefhûmunda İskenderiye ve Reşid mâbeyninde vâki‘ İskenderiye-i Mısriyye mülhakâtından Ebu Kır nâm mahalle karîb iklîm-i Buhayrayı sıyâneten kadîmü’l-esâs ma‘şer-i celîle-i hüsrevâneden olan sudûd-ı müte‘addidenin bazı mahalleri bu sene-i mübârekede bahr-ı sefîdin şiddet-i tuğyânı hasebiyle münhedim olduğundan keşf ü mu‘âyenesi istid‘â olunmakdan nâşî taraf-ı keşf nâibi ve sedd mi‘mâr ve mühendis ma‘iyetlerine hâlâ Mısır vâlisi sadr-ı esbak vezîr-i mükerrem sa‘âdetlü Mehmed Paşa hazretleri tarafından adam ta‘yîniyle leda’l-mu‘âyene yüz kırk yedi bin altı yüz rûmî guruş mesârıf ile ancak vücûda gelecek keşf olunan sudûd-ı merkūme bu sene-i mübârekede ta‘mîr olunmaz ise cânib-i mîrîye ba‘dehû hasâret-i külliyeyi mûcib olunacağından bahs ile bir an akdem binâ ve tesdîd ve istihkâmına himmet olunmasını vezîr-i müşarun-ileyh mektûb ve İskenderiye nâibi i‘lâm ve ahâlîsi ‘arabiyyü’l-‘ibâre mahzarlarında tahrîr ü iltimâs ve der-kenâra havâle olundukda bender-i İskenderiye’de sedd-i kebîrin sâhilinde iki-üç yüz pâre kurâ ve Demenhor nâm şehir vâki‘ olup şehir ve kurâ ashâbı ve ahâlisinin zabt ü tasarruf ü temettu‘ edegeldikleri kurâ ve araziyi muhâfaza ve muhârese zımnında ‘an-asl vakit vakit imece tarîkiyle sedd-i mezbûrun altına toprak nakl ve tesdîd ile ezmân-ı sâbıkadan berü müddet-i medîd metânet üzere iken ba‘dehû me’lûf oldukları vechile nakl-i ahcâr ve turâb imlâsıyla muhâfazadan eyledikleri cihetden peyderpey mütevehhî ve müteveccih-i harâb olmakdan nâşî cânib-i devlet-i ‘aliyeye mesârıf-ı bâr-gîrân tahmîli ile etyab-ı emvâl-i ceyb-i hümâyûndan olan irsâliye hazînesinin itlâf ve izâ‘ata bâ‘is olmak sûretlerine getirdikleri ve me‘a hâzâ sedd-i mezkûrların harâbiyetinde olan zurr ve nef‘ cümleten kurâ ve arâzi-i merkūme ashâbı ve mutasarrıflarına ‘âid ve râci‘ idügü zâhir ü âşikâr olmağla ba‘dehû bir sûret-i haseneye ifrâğ ile beher sene sedd-i mezkûrların ol vecihle müteveccih-i harâb olan mahalleri Mısır vâlisi ve cümle ocaklu ve ümerâ ve mütekellimîn-i mısriyye taraflarından mu‘temedün aleyh adamlar ta‘yîn ile mu‘âyene ve iktizâsına göre etraf-ı kurâ ve kasaba ahâlilerine ve sâir ümerâ ve ocakludan kurâ ve mukāta‘at mutasarrıfları olanlara taş ve kum ve turâb nakl ettirmek ile mi olur yohsa kireç ile tesdîd olunmak ile mi olur velhâsıl sedd-i mezkûr iktizâ etdikçe kendi taraflarına ‘âid

ve râci‘ olunacak kurâları nemâsından harc ü sarf ile bilâ tevekkuf ta‘mîr ü tesdîd etdirilmek ve fîmâ ba‘d te’hîr ve terâhî ve iğmâz ve tesâmühgûne harekete ictisâr ile sedd-i mezkûrun peyderpey inhidâmına sebeb ü ‘illet olup ber vech-i muharrer ceyb-i hümâyûna mahsûs olan irsâliye hazînesinin kesr ü noksânın bâdî olmaları ihtimâli olur ise lâzım gelen mesârıfı mutasarrıf oldukları kurâ ve mukāta‘atlarının fâizlerine göre kendülerden tazmîn ü tahsîl ettirilmek şartıyla zâbıta-i kaviyyeye rabt ve tevsîk ve sûret-i nizâmı deraliyeye arz ü i‘lâm olunmak üzere
fî Evâsıt-ı M sene 1199

(C.BH, 1640)

8. Ebu Kır ile Madiye arasındaki seddin tamiriyle alakalı belge

Bender-i İskenderiye ile Reşid beyninde kal‘a-i Ebu Kır ile Ma’diye nâm mahallin tarîkleri vasatında öteden beri taraf-ı mîrîden ta‘mîr olunagelen sedd-i kebîr telâtum-ı emvâc-ı bahrden bazı mahalli münkesir ve münhedim olmakdan nâşi âb-ı deryâ mahall-i mezbûrdan cereyân ile Buhayra kazası kurâsının arazi ve mezrû‘atların basup itlâf ve izâ‘at ve re‘âyâya hasâret etmekle sedd-i mezbûr ‘aceleten keşf ü ta‘mîr olunmaz ise emvâl-i mîrîyesine dahî mûceb-i kesr ve noksân olunacağı bedîhî olduğunu Mısır kâdısı efendi başka ve işbu sene-i mübârekede donanma-yı hümâyûn kalyonlarıyla İskenderiye cânibinde olan kapudâne-i hümâyûn kapudanı ve İskenderiye kâdısı başka ‘arzlarında tahrîr ve ebniye-i mezkûreye bir gün akdem mübâşeret lâzıme-i halden iken mesârıfı cesîmce olmak hasebiyle bilâ-izn-i hümâyûn cânib-i mîrîden ta‘mîri münâsib olmadığına binâen sıyâneten li’l-mîrî bir an akdem ta‘mîrine izn ü müsâ‘ade-i ‘âliye buyurulmasını hâlâ Haleb vâlisi olan Mısır kāimakâmı vezîr-i mükerrem sa‘âdetlü Mustafa Paşa hazretleri memhûr kāimelerinde tastîr ve inbâ’ eylemişler cânib-i mîrî sıyânet olunarak sedd-i merkūmun ta‘mîri için umûr-ı ebniyeye vâkıf ricâl-i Devlet-i ‘Aliyyeden mu‘teber bir kimesnenin me’mûriyeti iktizâ eylediğine binâen hülâsası pâye-i serîr-i â‘lâya ba‘de’l-‘arz sâdır olan fermân-ı ‘âlî mûcebince ricâl-i devlet-i ‘aliyeden umûr-ı binâya vukûf ve şu‘ûru olan binâ emini ta‘yîn ve me’mûr kılınup bi-‘avnihi te‘âlâ ol tarafa leda’l-vürûd kā‘ide-i mîrîye üzere evvel emirde ma‘rifet-i şer‘ ve erbâb-ı vukūf ma‘rifetleriyle sedd-i merkūmun muktezî-i ta‘mîr ve binâ olan mahalleri gereği gibi keşf ü mu‘ayene olundukdan sonra ber-vech-i istihkâm ta‘mîr ve binâsına mübâderet ve iktizâ eden ta‘mîrâtı mesârifi ahâli-i haremeynin yetmiş üç ve yetmiş dört seneleri gılâllerinin bundan sonra aynen nakl olunacakları için yetmiş dört senesi irsâliye hazînesinden ifrâz ve ahz ve rûznâmçe-i Mısır’da tevdi‘ olunup diğer evâmir-i ‘aliyye müfâdları üzere mahsûb ve deraliyeye irsâli iktizâ eden akçelerden verilüp ve ne mikdar masraf gider ise ba’de’t-tekmîl tekrar keşf ve huccet-i şer‘iyye olunup memhûr ve mümzî keşif defteriyle Dersa‘âdete irsâl olunmak üzere Mısır vâlisine ve Mısır ve İskenderiye kâdılarına ve binâ emînine ve ümerâ ve sâir iktizâ edenlere hitâben dîvân-ı hümâyûndan iktizâsına göre emr-i şerîf tahrîr ve baş muhâsebeye ilmühaberi verilmek bâbında bi’l-fiil baş defterdar olan sa‘âdetlü el-Hac Abdi Efendi -dâme uluvvuhu- i‘lâm etmeğin i‘lâmı ve sâdır olan fermân-ı ‘âli mûcebince vezîr-i

müşârun-ileyh ve sâir mûmâ-ileyhime hitâben dîvândan emr-i şerîfi tahrîr ve asl-ı femân-ı ‘âli kalem-i mezbûrda hıfz olunmağla baş muhâsebeye işbu ilmühaber kāimesi verildi
fî Evâil-i N sene 1175

(C.NF, 84)

9. Ebu Kır ile Madiye arasındaki seddin tamiriyle alakalı belge

fî Evâsıt-ı N sene 1175

Bender-i İskenderiye ile Reşid beyninde kal‘a-i Ebu Kır ile Ma‘diye nâm mahallin tarîkleri vasatında öteden berü taraf-ı mîrîden ta‘mîr olunan sedd-i kebîrin telâtum-ı emvâc-ı bahrden münkesir ve münhedim olan mahallinden âb-ı derya Buhayra kazâsı kurâsının arazi ve mezrû‘atını ihâta ve itlâf ve izâ‘at etmemek için bir an akdem ta‘mîr ve tesdîdine mübâşeret olunması husûsu bu defa cânib-i Kahire-i Mısır’dan vürûd eden tahrîrâtta tastîr ve iltimâs olunduğuna binâen cânib-i mîrî sıyânet olunarak sedd-i merkūmun ta‘mîrçün Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûndan Ahmed -zîde mecduhu- binâ emîni ta‘yîn ve me’mûr kılınup iktizâ eden mesârıf-ı ta‘mîrât-ı mezkûre ahâli-i haremeynin yetmiş üç ve yetmiş dört seneleri gılâllerinin bundan aynen nakl olunacaklarının navlı için yetmiş dört senesi irsâliye hazînesinden ifrâz ü ahz ve rûznâmçe-i Mısır’da tevzî‘ olunup diğer evâmir-i ‘aliyye mefâdleri üzere gayr ez-mahsûb deraliyeye irsâli lâzım gelen akçelerden verilmesi mûmâ-ileyhin me’mûriyeti için Dîvân-ı Hümâyûn tarafından tahrîr olunan emr-i şerîfde tasrîh ve tenbîh olunmuş olup lâkin ber-muktezâ-yı tahrîrât sedd-i merkūmun bir an akdem ta‘mîri ehemm ü lâzım olmağla iktizâ eden mesârıfının der-‘akab mebâliğ-i mezbûreden ahzı kābil olmadığı sûrette beyhûde imrâr-ı vakt ve te’hîr-i maslahatdan ihtirâzen ta‘mîrât-ı mezkûre mesârıfiçün on beş bin guruş Kahire-i Mısır’ın yetmiş beş senesi cizyesi mâl-ı irsâliyesinden taraf-ı mûmâ-ileyhe i‘tâ ve teslîm olunmak üzere emr-i şerîf ısdârı bâbında fermân-ı ‘âli sâdır olmağın mûcebince dîvân-ı hümâyûndan Mısır valisine ve defterdârına ve cizye muhassılına hitâben emr-i şerîf tahrîr olunup baş muhâsebe ve cizye kalemlerine ilmühaberleri için iftihârü’l-ümerâ ve’l-ekâbir bi’l-fiil baş defterdâr olan ‘izzetlü el-Hac Abdi Efendi -dâme uluvvuhu- i‘lâm etmeğin i‘lâmı mûcebince Dîvân-ı Hümâyûndan emri tahrîr ve baş muhâsebe ve cizye muhâsebesine ilmühaberleri verilmek bâbında sâdır olan fermân-ı ‘âliye imtisâlen dîvân-ı hümâyûndan emr-i şerîf tahrîr ve asl-ı fermân-ı ‘âli kalem-i mezbûrda hıfz olunmağla baş muhâsebeye işbu ilmühaber kâimesi verildi.

fî Evâsıt-ı N sene 1175

(C.NF, 2386)

10. Tersane-i Âmire'de çalıştırılmak üzere İskenderiye'den denizci getirilmesi ile alakalı belge:

Baş muhâsebeye kaydolunup - rûznâmçeye 'ilm-i vech-i meşrûh üzere dîvân-ı hümâyûndan emr-i 'âlî ısdâr olmağla kayd için defterdar efendi hazretleri taraflarına ilmühaber olarak işbu sûret verildi ilmühaber dâde fî 19 - sene 1205

Mısır vâlisi İsmail Paşaya ve Şeyhülbeled Mısır İsmail Bey -dâme izzuhuya- ve İskenderiye-i Mısır kâdısına ve bi'l-cümle zâbitân ve beş erlerine hüküm

Ber-muktezâ-yı vakit ve hâl-i merâkib-i bahriyenin teksîr ve tevfîriyle evvel baharda Akdeniz ve Kara denize külliyetli donanma-yı hümâyûnum sefâyini techîz ü ihrâc olunmak husûsu gāyetü'l-gāye ehemm ve a'zam-ı umûr-ı din ü Devlet-i 'Aliyyemden olduğu muhtâc-ı beyan olmayup ve donanma-yı hümâyûnun mükemmel neferât ve güzîde neferât ile mücehhez ve muntazam 'avn ü inâyet cenâb ile süfün-i a'dâ-yı dîne galebeyi müstelzim olacağı mevâhib-i rabbâniyeden me'mûl ve teksîr-i süfün-i hümâyûnuma eğer ki her vechile ikdâm ü gayret-i tâm olmakdan olup lâkin esbâb-ı intizâm ve techîzlerinin a'zam ve ehemmi sefâyini i'mâl edecek mellâh ve levendâtın tedârik ve istihzâr ü tekmîli maddesi olmaktan nâşi siz ki Mısır vâlisi vezîr müşârun ve şeyhülbeled müma-ileyhimâsız bu bâbda şerefyafta-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn şevket-makrûnum mûcebince Mısır İskenderiye'sinden güzîde ve müntehab olmak üzere bin nefer mellâh tedârik ve lâzım gelen mevâcibleri Mısır İskenderiyesi gümrüğünden verilerek ol tarafta mevcûd olan Hataboğlu sefînesine irkab -- duhûlünden evvel Tersâne-i Âmireme irsâle ihtimâm eylemeniz bâbında dîvân-ı hümâyûnumdan emr-i şerîfim tahrîr ve baş muhâsebeye ve kalyonlar rûznâmçesine ilmühaberleri i'tâ olunmasını hâlâ rikâb-ı hümâyûnumda baş defterdârım olan Osman -dâme uluvvuhu- i'lâm etmekle i'lâmı mûcebince amel ü hareket eylemeniz fermânım olmağın mahsûsen rikâb-ı humâyûnumdan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve ber-vech-i ta'cîl ile irsâl olunmuştur imdi siz ki Mısır vâlisi vezîr-i müşârun ve şeyhülbeled mir-i mûmâ-ileyhimâsız mûcebiniz ve İskenderiye-i Mısır kâdısı Mevlânâ ve sâirlerin ma'rifet ve ikdâmlarıyla İskenderiye-i Mısır'dan serî'an bin nefer-i güzîde ve müntehab mellâh tedârik ve lâzım gelen mevâcibleri Mısır

İskenderiyesi gümrüğünden i‘tâ ve merkūm Hataboğlu sefînesine irkâb ve duhûlünden mukaddem tersâne-i âmireme irsâl ve husûsuna kemâl-i ikdâm ve dikkat olunmak matlûb-ı şâhânem idiği ve bu sene-i mübârekede ihrâc olunacak donanma-yı hümâyûnum sefayini levendâtının kâmilen tedârik ve isticlâbları ehemm-i umûrdan olup sinîn-i sâbıkaya kıyâs olunur şeylerden olmadığı gayret ma‘lûm-ı melzûmunuz oldukda ber vech-i meşrûh ‘amel ü harekete kemâl-i sa‘y ü ikdâm ve mikdâr-ı zerre terâhî ve te’hîri tecvîzden ve ittikâ-yı tâm eyleyesiz ki ve siz ki İskenderiye-i Mısır kâdısı Mevlânâ-i merkūm ve sâir mûmâ-ileyhimsiz siz dahî mazmûn-ı emr-i âlîşânımı icrâya bilâ-teferruk mezîd-i sa‘y ü dikkat ve zinhâr ve zinhâr bu emr-i ehemde tekâsül ve rehâvet vukû‘unu ihtiyâr ile mazhar-ı nedâmet olmakdan mücânebet etmeniz bâbında
fî Evâsıt-ı R sene 1205

(C.BH, 2303)

11. Tersane-i Âmire'de çalışmak üzere İskenderiye'den denizci getirilmesiyla alakalı telhis

Telhîs mûcebince emr-i şerîfi ısdâr olsun 16 B 1205

ilmühaberi verildi

arz-ı bendeleridir ki

Ber-muktezâ-yı vakt ü hâl merâkib-i bahriyenin teksîr ve tevfîriyle bi-mennihi te'âlâ evvel baharda Akdeniz ve Karadeniz'e külliyetlü donanma-yı hümâyûn sefâyini techîz ve ihrâc olunmak mühimm ve muktezî ve donanma-yı hümâyûnun mükemmel neferât ve levendât ile mücehhez ve muntazam bulunması 'avn ü 'inâyet-i cenâb-ı mürsilü'r-riyâh ile süfün-i menhûse-i küffâra galebeyi müstelzim olmakdan nâşi teksîr-i süfün-i hümâyûna her vechile ikdâm ü gayret olunmakda olub lâkin esbâb-ı intizâm ve techîzlerinin i'zâm ve ehemmi i'mâl edecek mellâh ve levendâtının tedârik ve istihzârı maddesi olmağla şerefyafta-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn şevket-makrûn mûcebince hâlâ Mısır vâlisi vezîr-i mükerrem sa'âdetlü el-Hac İsmail Paşa hazretleri ve şeyhülbeled-i Mısır İsmail Bey kulları Mısır İskenderiyesinden güzîde ve müntehab olmak üzere bin nefer mellâh tedârik ve lâzım gelen mevâcibleri Mısır İskenderiyesi gümrüğünden verilerek el-hâlet hâzihi ol tarafda mevcûd olan Hatab oğlu sefînesine irkâb ve Mart'dan evvel Tersâne-i Âmireye irsâl eylemeleriçün vâli-i müşâr ve şeyhülbeled mûmâ-ileyhimâya ve sâir iktizâ edenlere hitâben dîvân-ı hümâyûndan emr-i şerîf tahrîr ve baş muhâsebeye ve kalyonlar rûznâmçesine ilmühaberleri i'tâ olunmak bâbında emr ü fermân devletlü sa'âdetlü sultânım hazretlerinindir.

(C.BH, 4505)

12. İskenderiye-İstanbul arasında gidip gelen gemi kaptanlarının uymaları gereken kurallarla alakalı hüküm

Derya kapudanı vezir Mehmed Paşa'ya ve İstanbul gümrükü emini es-Seyyid İshak -zîde mecduhuya- hüküm ki,

Mısr-ı Kahire cânibine zihâb ve iyâb eden tüccar kalyonlarının nizâmları için bundan esbak yigirmi dört ve oruz bir ve otuz beş senelerinde şerâyit-i müte'addideyi hâvî şeref-sudûr bulan evâmir-i şerîfenin mefhûmları muktezâsınca tüccar kapudanlarından birisinin üzerlerine başbuğ nasb ü tayin olunması lâzıme-i halden olmakdan nâşi yine tüccar kalyonları kapudanlarından cümlenin merzî ve muhtârı olan kimesne şurût-ı kadîmeye ri'âyet vechiyle üzerlerine başbuğ nasb ü ta'yin ve zikr olunan tüccar kalyonlarının mersâ-yı âsitâneden hamûlelerini ba'de't-teşhîn cânib-i Mısr-ı Kahire'ye hîn-i azîmetlerinde Tersâne-i Âmirem reisinin ve İstanbul gümrükü emîninin iki-üç nefer adamları kalyon-ı mezkûrları leda'l-mu'âyene hamûleleri hadd-i i'tidalden efzûn olmayub ve palavra altı ve güverte üstü ta'bîr olunan mahallerine kalyonun âlât ve edevâtından mâ'adâ tüccar eşyasından hamûleye müte'allık birisine vaz' etdirilmeyüb ve kalyonun cesâmet ve sığarına göre yüz yigirmiden yüz elli nefere varınca levendât ve mellâh ve domancıyân ve topçuyânı ve hadd-i ma'iyeti mertebede âlât ve lenger ve badbânı ve beru kıt'a sandal ve kalfaları ve mükemmel top ve cebehâne ve mühimmât-ı cenk ve cidâl ve edevât-ı harb ü kıtâl bî-kusûr mevcûd oldukları müşâhade ve hadd-i mu'ayyenden noksân ve âsitânede olanlar der-'akab derya kapudanı olanlara ve bender-i Reşid ve İskenderiye'de olanlar Mısır vâlilerine ve bulundukları mahallin hükkâmına ifade edüb taraflarından tenbîh ü te'kîd ve tehdîd ve teşdîd-birle noksânları tekmil etdirilüb neferât ve edevât ve mühimmâtlarının tekmîli derya kapudanlarının ve Mısır valisi ve hükkâmın ma'lumları olmaksızın azîmetlerine ruhsat verilmemek şartıyla siz ki vezir-i müşâr ve emin mûmâ-ileyhimasız tarafınızdan ber vech-i muharrer neferât ve mühimmât ve edevâtları mu'ayene olundukdan sonra azimetleriçün izin tezkeresi verilüb hilâfına bir dürlü cevâz gösterilmemek ve âsitânede dört ve beş ve altı kıt'a kalyon def'aten yüke yatdıklarında resm-i münâvebeye ri'ayet olunub sâlifü'l-beyân kalyonların kapudanları tamâhâm tabiat ile palavra altına ve güverte üstüne sefînesinin malzemesi olan âlât ve edevâtdan mâ'adâ tahammülünden ziyâde navluncu eşyası vaz' ü tahmîl etmeyüb ve navlları husûsu egerçe mukāyese kabûl

eder mevâddan olmayub ancak öteden berü beynlerinde mer‘î tutulduğu üzere beher sene bu tarafda bezirgânlarıyla mukāvele ve kat‘-ı bazar olundukdan sonra bazı kapudanlar tamâhâmlarından nâşi tahammülünden ziyâde navl-ı sefîne taleb ve bazıları dahî gizli ve âşikâra mutlak tüccarı taraflarına imâle kasdıyla mikdâr-ı mukāveleden noksân navl ile tahmil-i eşya deyu beynlerinde ilkâ-yı ihtilal ve nizâm-ı kadîmlerini rehben-i izmihlâl etmeleriyle keyfiyyât-ı mezbûre külliyen men‘ ü def‘ olunub ve keşf ü mu‘ayenesine memur olanlar dahî kadimden alınagelen avâid-i kadîmelerine kanaat eyleyüp celb-i menfa‘at dâ‘iyesiyle mu‘taddan ziyâde avâ‘id ve fevâid mutâlebe ve ihdâsına ibtidâr ve bast ve temhîd olunan şurût ve kuyûdatı muğâyiri kezb ve hileyi irtikâb ve ihtiyâr eylemeyüb ve çorak ve köhne ve fersûde ve kalafatsız olan kalyonlara eşya tahmil etdirilmeyüp hâlât-ı mezbûrenin muhâfaza ve muhâresesine ziyâde itina ve dikkat olunarak bu nizâm-ı lâzımü’l-ihtimâmın ilâ mâşallah te‘âlâ mürâ‘atı tâife-i tüccar ve sair ibâdullahın devâm-ı nizâm-ı hâl ve refâhiyetlerine ve kalyonların dahî selâmet ile iyab ü zihablarına akvâ-yı esbâb-ı zâhireden olduğu iclâ-yı bedîhiyâttan olmağla ber-vech-i muharrer cânib-i Mısr-ı Kahire’ye gidecek kalyonların kable’l-hareke üzerlerine varılub şurût-ı mezkûrenin hilâfı müşâhede olunur ise sefînesi ıtlâk olunmamak şartıyla kapudanı ahz ü habs ve ta‘nîf ve te’dîb olunmak üzere bâ-telhîs yüz elli dokuz tarihinde emr-i şerîfim sâdır olmuşdu el-halet hazihi Âsitâne-i ‘Aliyyemden cânib-i Mısır’a ticaret ile giden kalyonlardan bazıları amel-mânde ve köhne ve fersûde olub ve bazıları dahî ta‘mîr ve kalafat ve tedhîn olunmadığından mâ‘adâ tama‘en hamûlelerini dahî tahammülünden birkaç kat ziyâde ahz ve teşhîne meyl ü rağbet eyledikleri cihetden maazallahû teala esnâ-yı tarîkde fitâde-i girdâb-ı varta ve helak olunacağı zâhir ve hüveydâ olub husus-ı mezbûrun zâbıta-i enîfe-i kaviyyeye rabt ve tevsîk ile kalub hüsn-ı nizâm idhâl ve ifrâğı nakl-ı zehâyire olan sefâyinin mühlikeden himâyet ve sıyânetlerini ve emvâl ve erzâk-ı ibâdulâlhın hırâset ve viyetini müstelzim hâlât-ı müstahseneden olmak hasebiyle vücûhât-ı mezkûre ile nizâm-ı merkūmun tevsîk ve tensîfine irâde-i hümâyûn-ı mülûkânem ta‘alluk etmegin imdi siz ki müşâr ve emin mûmâ-ileyhimasız mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfimde mestûr şurût-ı merkūmenin ala’d-devam icrâ ve istikrârına kemâl-i ihtimâm ve dikkat ve ber vech-i muharrer âsitâne-i sa‘âdetimden cânib-i Mısır’a ticaret ile giden kalyonlar kable’l-hareke re’yü’l-‘ayn müşâhade ve im‘ân etdirilüb atîk ve ‘amel-mânde ve köhne ve

fersûde ve edevât ve neferât ve mühimmâtı noksân ve pejmürde olanlara eşya tahmîl olunmamak üzere ashâbına tenbîh-i ekîd ve köhne ve ‘amel-mânde olmayub sağ ve sâlim ve neferât ve edevâtı mükemmel ve levâzımatı mütemmem olan kalyonlar dahî gereği gibi kalafat ve ta‘mîr ve tedhîn ve tathîr olunduktan sonra şurût-ı muharrere ve sûret-i müstahsene-i mukarrereye ri‘ayet-i birle havsala-i tahammülünden ziyâde eşya tahmîlinden ve cümle ma‘rifetiyle karardâde olan navldan ziyâde ücret talebinden teb‘îd ve tahzîr ve ancak hadd-i i‘tidâli mikdârı eşya tahmîl olunmak üzere tüccar kalyonları kapudanlarının cümlesine ‘ala-vechi’t-tehdîd tenbîh-i ekîd ve emr-i teftîşde ber-vech-i istimrâr ve mukaddemât-ı sa‘y ve ihtimâmı bast ve temhîd-i birle dâima havâle-i Çeşm ve Kûş basîret ve mütenebbih olmayub işbu nizâma muğâyir hareketleri mahbûs olanların ahz ü habs ve haklarında îcâb eden cezâ-yı mâ yelîkleri tertîb ve icrâ ile iktifâ olunmadığından mâ‘adâ sefînesi ıtlâk-ı irhâ olunmayub muzhir ‘ukûbât-ı şedîde olacaklarını cümlesinin kûş-ı intibâhlarına vaz‘ ü ilkā ederek müstemirren nizâm-ı merkūmun muhâfaza ve muhâresesine ziyâde ihtiyât ve dikkat ve tatarruf arîza-i halelden be-gāyet mücânebet olunub bu bâbda iğmâz ve teğāfülden ve tesâhülden gāyetü’l-gāye tevakkī ve ihtirâz eylemeniz bâbında

fî Evâil R sene 1167

Bir sûreti Mısır vâlisi vezir Mustafa Paşa’ya ve ümerâ-i Mısriyye’ye ve İskenderiye ve Reşid kazalarına ve ocak vekillerine ve gümrükçüler ve iskele emînleri ve iş erlerine

(C.BH, 12559)

13. Büyük İskenderiye seddinin tamirinde mübaşir olarak görevli olan memurlar hakkında hüküm

Hâlâ Mısır vâlisi vezirim Râkım el-Hac Mehmed Paşa'ya ve ümerâ-i mısriyyeye ve dergâh-ı muallâm kapucubaşılarından olup bazı husûsa mübâşeret ile me'mûr kılınan ____ -dâme mecduhu- ve İskenderiye kâdısına ve yedi ocak zâbitan ve ihtiyârları ve İskenderiye'nin âyân ve zâbitânına hüküm ki,

Bender-i İskenderiye'de vâki' sedd-i kebîr ta'mirâtına bundan akdem me'mûr kılınan Dâmâd Ahmed ve ba'de ta'yîn olunan hassa silahşorlarımdan Süleyman -zîde mecduhumâ-nın mesâriflerine dâir getirdikleri mümzî defâtir ve senedât-ı sâire ba'de'l-mutâla'a yüz altmış tarihinden beri kuyûdât-ı atîkası baş muhâsebede tetebbu' ettirildikde; hüdâvendigâr-ı esbak-ı merhûm ve mağfûrun leh Sultan Mustafa Han tâbe serâhu zamanında bin yüz on üç tarihinde el-Hac Mehmed Paşa ma'rifetiyle ta'mîr olunup âsitâneden gönderilen kereste bahâsıyla mesârifi kırk kese akçeye bâliğ olup ba'dehû hüdâvendigâr-ı esbak vâlid-i mâcidim merhûm ve mağfûrun leh Sultan Ahmed Han Gazi tâbe serâhu zamanında müteveffâ Abdi Paşa'nın hükümetinde yüz yigirmi sekiz tarihinde ma'rifetiyle elli keseye ve Recep Paşa zamanında otuz iki tarihinde on beş keseye ve yine kırk tarihinde Mehmed Paşa ma'rifetiyle yedi keseye ve elli dört senesinde müteveffâ Yahya Paşa ma'rifetiyle elli sekiz keseye ta'mîr olunup ve elli sekiz tarihinde müteveffâ Ragıb Paşa'nın evân-ı tevliyetinde ma'rifetiyle yaptırılup mesârifiçün kırk bir kese akçe kararı Osman Bey'in hulvân akçesinden havâle ile ta'vîz olunduğu ve ba'dehû elli dokuz tarihinde Âsitâne-i Sa'âdetten Topçubaşı-i sâbık Mustafa hassa-i me'mûr kılındıkda altmış tarihine gelince yaptırdığı mahallerin mesârifi yalnız iki yüz doksan beş kese ve yigirmi iki buçuk guruşa bâliğ olmakdan nâşi sinîn-i sâbıka-i mezkûreye kıyâs ile mesârifi ve bu bâbda mûmâ-ileyhin 'adem-i sadâkat ve istikâmeti dahî nümâyân olmuş iken muktezâ-yı vakt-ı hâl ile vuku'-yafta olan hasâreti bazı sebeblere intiba' ile mestûr ve mahfî kalmışdı ve ba'dehû mûmâ-ileyhin Âsitâneye 'avdeti çok geçmemiş iken yine sedd-i mezkûr münhedim oldu deyu taraf-ı Mısr-ı Kahire'den i'lâm olmakdan nâşi bu altmış iki tarihinde Kazdağlı İbrahim Çavuş ma'rifetiyle yapılan mahaller için dahî doksan üç buçuk kese akçe verilmiş olduğu ba'dehû altmış yedi ve altmış sekiz senelerinde Karahisârî müteveffâ Mustafa Bey ma'rifetiyle tekrar yaptırılan ebniyenin mesârifi dahî yüz doksan altı buçuk rûmî kese ile küsur

beş guruşa bâliğ olduğu hazîne-i âmirem defterlerinde mukayyed iken yetmiş altı tarihinde me'mûr olan cânibi Dâmâdı Ahmed'in yaptırdığı ebniye mesârifi yalnız üç yüz doksan dört rûmî kese ile dört yüz on bir buçuk guruşa bâliğ olmağla bu surette mûmâ-ileyh dahî Topçubaşı mûmâ-ileyh Mustafa'nın eseri ile cânib-i mîrîye hasâret-i külliyesi zâhir ve âşikâr ve bu bâbda mûmâ ileyhin 'adem-i istikāmeti olduğundan mâ'adâ henüz kendisi me'mûr olduğu ebniyeyi tekmîl ve 'akabinde Deraliyyeme 'avdet eylemezden mukaddem sedd-i mezkûrun inhidâmı haberi 'aks-ı endâz olup tekrar hassa silahşorlarımdan Süleyman sedd-i mezkûrun binâsına me'mûr kılınması mûmâ-ileyh Ahmed'in yaptırdığı seddin kemâl-i mertebeyi esas olmasını tahkîk ü îş'âr ve cânib-i mîrîye hasâreti olduğu ve mûmâ Süleyman'ın dahî getirdiği defter nâtık olduğu üzere mesârifi yüz elli bir buçuk rûmî keseye bâliğ olmağla gerek Ahmed'in ve gerek mûmâ-ileyh Süleyman'ın yaptırdıkları duvarın eczâsı birbirine münâfî olmayup eczâ-yı vâhideden ibâret iken mûmâ-ileyh Ahmed yaptırdığı sedd duvarının beher zirâ'ına altmış birer pâre ve silahşor mûmâ-ileyh Süleyman yaptırdığı duvarın beher zirâ'ına kırk birer buçuk pâre fî vaz' olunmağla Ahmed'in yaptırdığı duvarın Süleyman'ın yaptırdığı duvarın tefâvütünden yalnız altmış üç kese ile dört yüz yigirmi dört guruş Ahmedin ziyâde göründüğü ecilden fîmâ ba'd zirâ'ı mikdârında ve mesârif-i sâiresinde iştibâh-ı küllî vâki' olmağla senki kapucubaşı-i mûmâ ileyhsin hâssaten bu hususa me'mûr ve siz ki vezîr-i müşâr ve ümerâ ve ocaklu mûmâ-ileyhimsiz tarafınızdan mu'temed adamlar intihâb ve İskenderiye kâdısına ve vücûh âyân ve ahâli ile sedd-i mezkûra irsâl ve mûmâ-ileyh Ahmed'in yaptırdığı ebniyenin keyfiyet ve kemiyetini dikkat ve taharrî olunarak cânib-i mîrî ve beytü'l-mâl-ı müslimin hasâret ve himâyet ve sıyânet ve vikāyet ve merâsim tarafdarı ve hatıra ri'ayet vechen mine'l-vücûh tevakkî ve müba'adet eyleyerek gereği gibi mahall-i 'acel mu'ayene ve sâha ve tûl ve 'araz ve kıdd ve 'umuku ve eczâ-yı mevzû'ası maddelerini bir vifk-i matlûb-ı hümâyûn bi'l-ittifâk ru'yet olunduktan sonra mûmâ-ileyhima silahşor Süleyman ile Ahmed'in yaptırdıkları sedd-i hadîd duvarının eczâ-yı muhtelif değil belki Süleymanın eczâ-yı binâ ve istihkâmı Ahmed'in ebniyesinden metin ve rasîn iken fiatının vech-i muharrir üzere tefâvütü neden iktizâ eylediği bittaharrî tahkîk ve tedkîk olunarak zâhire ihrâc ve zirâ'ı hususuna dahî ihtimâm olunarak mesâha olunmağla gerek fiatı ve gerek mikdâr-ı zirâ'ı ta'yîn ve tebyîn eden mümzî ve mahtûm defteri getirdilüp âna göre hesâbı

ru’yet ve ba‘dehû zimmetinde zâhir olan emvâl-i mîrîye tahsîl ve redd olunması ber mûceb-i takrîr telhîs olunmak bâbında sâdır olan fermân-ı ‘âli mûcebince bir minvâl-i muharrer size hitâben dîvân-ı hümâyûnumdan emr-i şerîfim tahrîri bâbında iftihârü’ümerâ ve’l-ekâbir bi’l-fiil başdefterdârım olan İbrahim -dâme uluvvuhu- i‘lâm etmeğin i‘lâmı mûcebince ‘amel olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur.

fî Evâsıt-ı N 1181

(C.NF, 337)

14. Sefere katılacak Mısır askeriyle alakalı hüküm

Ümerâ-i Mısr'dan olup bu sene-i mübârekede sefer-i hümâyûna me'mûr Mısır askerinin serdarı olan -dâme izzuhû-ya ve yedi ocak zâbitlerine hüküm ki;

bi-'avnillâhi'l-meliki'l-müte'âl Venedik keferesinin kahr ü tedmîrleri ve Mora cezîresinin mebâdilerinden ve tahlîs için ile kurb-ı civâr-ı Devlet-i 'Aliyyemden tard ve ib'âdları için işbu sâl muhakkak ve mukarrer olan sefer-i hümâyûn nusret-makrûnuma Mısır-ı Kāhirenin 'atîk askerinden yedi ocakdan techîz ve i'dâdı ve ta'yîn olunan kıdvetü'l-emâcid ve'l-âyân Ahmed -zide mecduhu- mübâşeretiyle ihrâcı fermânım olan üç bin nefer-i Mısır askeriyle senki serdâr-ı mûmâ-ileyhsin ve yedi ocak zâbitlerinden İskenderiye'de mevcûd olan beş kıt'a tüccar kalyonlarına süvâr ve inşaallâhu te'âlâ bir gün evvel gelüp bahr-ı sefidde donanma-yı hümâyûnum kalyonlarına mülhak ve mülâkî oldukdan sonra emr-i şerîfim teveccühle sâdır olursa mazmûn-ı münîfi üzere 'amel ü hareket etmeniz için mukaddemâ tenbîh ü te'kîdi müştemil Mısır vâlisine ve ümerâ-i Mısır ve yedi ocak zâbitlerine hitâben emr-i şerîfim şeref-yafta sudûr olmuş idi Ancak zikr olunan üç bin nefer Mısır askerinin içlerinden çavuşân ve müteferrika-gân ve gönüllüyân-ı yemîn ve gönüllüyân-ı yesâr ve tüfenkçiyân neferâtı süvâri ve müstahfizân ve azebân neferâtı piyâde olup ve zümre-i mezbûrînin süvârisi piyâdesinden ekser ve evfer olunduğundan mâ'adâ süvârisinin taraf-ı berrden sefer vermeleri lâzım geldikden at ve davar ve sâir mühimmât-ı seferiye tedârikinden kendilere küllî su'ûbet ve piyâdesinin karadan sefere eşmelerinde fi'l-cümle suhûlet nümâyan olmakla mübâşir-i mûmâ-ileyh ma'rifetiyle zikr olunan üç bin nefer Mısır askerinin süvârisinde zâbitleri ile bin beş yüz neferini ihrâz ve emîrü'l-ümerâi'l-kirâm Rumeli Beylerbeyliği pâyesiyle bi'l-fiil kapudanım olan el-Hac Mehmed Paşa'nın –dâmet me'âliyehu- re'y-i ile hizmet-i dîn-i metîn bulunmak üzere donanma-yı hümâyûnum kalyonlarına tevzî' ve süvârisinde donanma-yı hümâyûnum için ikrâz ve tahsîs olunan bin beş yüz neferinden mâ'adâsını dahî piyâde olan müstahfizân ve azebân neferâtına zamm ve anlar dahî kezâlik bin beş yüz nefer olmak üzere senki Mısır askerinin serdarı olan mîr-i mûmâ-ileyhsin müstahfizân ve azebân zâbitleriyle me'an olup yine İskenderiye'den süvâr olduğunuz tüccar kalyonları bir gün evvel ve bir saat mukaddem varup Eğriboz iskelesinden karaya menkūl oldukda ordu-yu hümâyûnuma mülhak ve mülâkî olmak üzere bu vecihle ikrâz ve ta'yîn

olunduğunuzu meş‘ar kapudan olan mîr-mîran-ı mûmâ-ileyhe dahî emr-i şerîfimle tenbîh ü te’kîd olunmağın imdi inşaallâhu te‘âlâ zikr olunan üç bin nefer Mısır askeri ve zâbitleri donanma-yı hümâyûnuma mülhak ve mülâkî olunmak vech-i meşrûh üzere mübâşir olan mûmâ-ileyh Ahmed ma‘rifetiyle süvâr olan bin beş yüz neferini ikrâz ve kapudanım olan mîrmiran-ı mûmâ-ileyhin rey ile iktizâ eden hizmet-i dîn-i metin ‘amel olunmak üzere donanma-yı hümâyûnum kalyonlarına tevzî‘ ve süvârisinden donanma-yı hümâyûnumda alıkonulmaları fermânım olan bin beş yüz neferinden mâ‘adâsını yine mübâşirleri mûmâ-ileyh Ahmed ma‘rifetiyle müstahfizân ve azebân neferâtına zamm ve anlar dahî kezâlik bin beş yüz nefer olmak üzere tamamen ve kâmilen senki mir-mûmâ-ileyhsin zâbitleri ile me‘an alıp fermânım olduğu üzere Eğriboz iskelesinden karaya çıkıp bir gün evvel ordu-yı hümâyûnuma mülhak ve mülâkî olmak cidd-i mevfûr ve sa‘y nâ-kusûr eylemek bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdum ki.
Fî Evâhır-ı R sene 127

(MMD, 1, h. 388)

15. Sefere katılacak Mısır askeriyle alakalı hüküm

Mısır vâlisine hüküm ki,

İşbu sene-i nusret-i intihâda bi-tevfîkillâhi te‘âlâ i‘lân-ı kelime-i ‘ulyâ şerr ü fesâd-ı a’dâ için musammem ve mukarrer olan sefer zafer eserime me’mûr olan Mısır askerinin nakli için ta’yin olunan beş kıt’a donanma-yı hümayunum kalyonları levendâtının bin yüz otuz senesi Masar ve Recec iki kıst mevâcibleri ve kapudânlarının salyâne ve lahm bahâları ve mîrî marinar üsârâ ulûfeleri haysü’l-mecmû‘ altmış üç bin üç yüz seksen dört buçuk guruş olmağın inşaallâhu te‘âlâ zikr olunan beş kıt‘a kalyonlar İskenderiye’ye varup lengerendâz oldukları geçen sene engürüs seferinde mahlûl ve nâ-mevcûd olan bin nefer Mısır askerinin cânib-i mîrîye teveccüh eden iki bin akçe terakkī bahâlarından lâzım gelen yüz altmış beş kese akçeden tahsîline me’mûr dergâh-ı muallâm kapıcıbaşılarından iftihârü’l-emâcid ve’l-ekârim İbrahim -dâme mecduhû- yedinden ahz ve kapudanları ma‘rifetleriyle neferâta tevzî‘ olunup ve eğer zikr olunan terakkī bahâları henüz tahsîl olunmamış bulunup asâkir-i Mısriyyenin vaktiyle bu tarafa gelip erişmelerinin - ve nakline me’mûr kalyonların dahî vakit ve zamanıyla gelip donanma-yı hümâyûnum kalyonlarına mülhak ve mülâkî olmasının ta‘vîkine bâis ve takviyet-dikkat sebeb hâdis olmak sureti zâhir olur ise senki vezir müşârun-ileyhsin levendât-ı merkūmenin zikr olunan yüz otuz senesinden iki kıst mevâcibleri için lâzım gelen altmış üç bin üç yüz seksen dört buçuk guruş-ı Mısır’ın yüz yirmi dokuz senesi irsâliyesi mâlından tarafınızdan tamamen verilip kapudanlarından temessük alıp ve huccet-i şer‘iyye olunmak fermânım olmağla vech-i meşrûh üzere dîvân-ı hümâyûnum tarafından emr-i şerîf verilmek üzere iftihârü’l-ümerâ ve’l-ekâbir hâlâ baş defterdârım el-Hac Mustafa -dâme uluvvuhu- i’lâmıyla sâdır olan fermân baş muhâsebeye kayd ü hıfz olunup mühürlü kāime verilmekle senki vezir müşârun-ileyhsin neferât-ı merkūmenin mevâcibleri için lâzım gelen meblağ-ı merkūm vech-i meşrûh üzere kapıcıbaşı-i mûmâ-ileyh mübâşeretiyle tahsîli fermân olan terakkī bahâlarından verilip eğer henüz tahsîl olunmamış bulunur ise bâlâda bast u tafsîl olunduğu beş yüz neferât-ı merkūmenin yüz otuz senesinden iki kıst mevâcibleri ve salyâne-i kapudanları lahm bahâları ve marinar ulûfesi için lazım gelen altmış üç bin üç yüz seksen dört buçuk guruşa Mısır’ın bin yüz yigirmi dokuz senesi irsaliyesi mâlından olmak üzere tarafından tamâmen verüp kapudanları yedinden temessük ahz ve

huccet-i şer‘iyye ettirip Mısır askerinin ve kalyonların te’hirine bâ‘is olacak vaz‘ ve hâlinden ziyâde ihtirâz ve mücânebet eylemen babında fermân-ı âlîşânım olmuştur. Evâsıt-ı Rebîülevvel sene 1130

(MMD, 1, h. 521)

16. Sefere katılacak Mısır askeriyle alakalı hüküm

Mısır vâlisine hüküm ki,

Bi-tevfîkillâhi te‘âlâ evvel bahâr huceste âsârda musammem ve mukarrer olan sefer-i hümâyûn zafer-makrûnuma me’mûr olan Mısır askerini nakl için bundan akdem donanma-yı hümâyûnum kalyonlarından beş kıt‘a kalyon ta‘yîn olunmak fermânım olup lâkin donanma-yı hümâyûnum kalyonları müteferrik olunmamak için mukaddemâ Mora cânibine sefer-i hümâyûnum vukû‘unda Mısır’dan dokuz kıt‘a tüccar kalyonları navl ile tutulup gönderilmişti bu sene-i meymenede kezâlik donanma-yı hümayunum kalyonları müteferrik bulunmamak için Mısır askeri nakline navl ile tüccar kalyonları isti’car ve irsâl olunmak münâsib olup ancak hâlâ İskenderiye iskelesinde ol mikdar Müslüman tüccarı kalyonları bulunmamak ihtimali olduğundan Âsitâne-i Sa‘âdet-medarımda on kıt‘a Müslüman tüccarı kalyonları mu‘tad üzere navl sefîneleri Mısır’ın bin yüz yigirmi dokuz irsâliye hazinesinden ve yâhud geçen sene Mısır askerinin seferde nâ-mevcud mahlûl olup taraf-ı mîrîye isâbet eden terakkī bahâları akçesinden verilmek üzere Âsitâne-i sa‘âdetimden isti’car ve irsâl olunmak için düstûrîn-i mükerremîn müşîrîn-i müfahhamîn nizamu’l-âlem hâlâ Âsitâne-i Sa‘âdetim kāimakāmı olan vezîrim Mustafa Paşa ve kapudanım olan vezîrim İbrahim Paşa -edâmellahu te‘âlâ iclâluhuma-ya mâliye tarafından emr-i şerîfim ısdâr u irsâl olunmağın zikr olunan on kıt‘a kalyon vardıklarında asâkir-i merkūmeyi tahmîl ve mu‘tâd üzere bunları zikr olunan terakkī bahâlarından ve yâhut irsâliye hazînesinden verilüp bir gün evvel irsâl ü îsâl olunmak için dîvân-ı hümâyûnum tarafından emr-i şerîfim sudûr olmak üzere iftihârü’l-ümerâ-i ve’l-ekâbir hâlâ baş defterdârım olan el-Hac Mustafa -dâme uluvvuhu- i‘lâmı ile sâdır olan fermân-ı şerîfim baş muhâsebeye kayd ü hıfz olunduğuna memhûr kāime verilmekle imdi senki vezîr-i müşâr-ileyhsin inşaallâhu te‘âlâ vech-i meşrûh üzere inşaallâhu te‘âlâ vech-i meşrûh üzere isti’câr ve irsâli fermânım olan on kıt‘a kalyonlar İskenderiye iskelesine lengerendâz vusûl bulduklarında mu‘tâd üzere bunların zikr olunan terakkī bahâlarından ve yahut Mısır’ın bin yüz yigirmi dokuz senesi irsâliyesi hazînesi mâlından verip Mısır askerini bir gün evvel ve bir saat mukaddem irsâl ve îsâlinden ziyâde takayyüd ü ihtimâm eyleyesin asâkir-i mısriyye mu‘temedeye ve mu‘temedun-aleyh kullarından olmalarıyla bir gün evvel bu tarafa vusûllerine ihtimâm lâzım olmağla bu emir lâzımü’l-ihtimâmdan takayyüd-ı tâm ve

dâmen-i der-meyân ikdâm eyleyip bir güne ‘illet ve bahâne ile te’hîr ve tehâvün ve taksîrden ziyâde ictinâb ve ihtirâz eylemen bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmağın buyurdum ki
Evâhır-ı RA sene 1130

(MMD, 1, h. 523)

17. Sefere katılacak Mısır askeriyle alakalı hüküm

Mısır Vâlisine ve Monlasına ve Mısır defterdârına ve sâir ümerâ-i Mısır'a ve yedi ocak zâbitlerinae hüküm ki,

Mahrûse-i Mısr-ı Kāhire'den sefer-i hümâyûnuma me'mur üç bin nefer Mısır askerinin verilecek terakkīleri için düstûr-ı mükerrem müşîr-i mufahham nizâmü'l-âlem ve sâbıkan Mısır Vâlisi olup hâlâ Rumeli eyâleti ihsânım olan vezirim Abdi Paşa -edâmellahu te'âlâ iclâluhu- küşûfiyye-i sağîr mülhakātından küşûfiyye-i harac ve müsemmire ğılâl mâlı olan yigirmi üç kese-i mısrî ile on bir bin sekiz yüz pâre ve Mısır darphanesi mukāta'asının küşûfiyye-i sağîr mâlının tahammülü olmağla müceddeden beş mısrî kese ve Dimyat ihtisâbı mukāta'asının malı kalîl - olmağla mukāta'a-i mezbûreye dahî beş mısrî kese zamm ve mecmû'u otuz üç mısrî kese ile on bir bin sekiz yüz pâreye asâkir-i mezbûrenin terakkīleri için dört bin beş yüz altmış beş akçe yevmiye - ve bu zikr olunan küşûfiyeye karşılık vâlilerin küşûfiyesine kesr ü zarar terettüp eylememek için Bulak ve havâlii ve Dimyat ve İskenderiye mukāta'a gezmek mahalleri olduğundan küşûfiye-i sağîr mâlının üzerine müceddeden yigirmi üç kese-i mısrî ile on bir bin sekiz yüz pâre izdiyâd zamm ve Mısır rûznâmçesi îrâdî defterlerine kayd - bağladığı dört bin beş yüz altmış beş akçeyi keşit- zümresinden Ali nam bir esâmi kayd ve reftinde minvâl-i meşrûh üzere asâkir-i merkūmenin terakkīlerine tevzî' eylemek üzere iken vezir müşâr-ileyhin 'azli vaktine musâdefe eylediğinden hâlî üzere kalmağla mevadd-ı mezbûre düstûru'l-'acel kılınmak fermân olunmuşdur deyu özr ü 'illet îrâdım asâkir-i mezbûrenin terakkīleri bahasiçün hulvân-ı kurâ akçesinden dört yüz on dokuz mısrî kese ile iki bin yüz pâre alıkonulup hazîne-i Mısır'da hıfzolunduğunu nâtık vezîr müşâr-ileyhin yedine huccet-i şer'iye verildiği i'lâm olunup lâkin vezîr müşâr-ileyhin bu bâbda - müstehakk olmağla düstûru'l-'acel - Mısır hazînesinden - hulvân-ı kurâ akçesi tevzî' Mısır askeri nakline ta'yîn olunan tüccar kalyonlarına - irsâl ve îsâl olunmak için emr-i celîli'l-kaderim verilmek bâbında iftihârü'l-ümerâi'l-ekâbir bi'l-fiil baş defterdârım olan el-Hac Mustafa -dâme uluvvuhu- i'lâm etmeğin nizâm-ı umûr-ı Devlet-i 'Aliyyem - ve takviyet-i din bâ'is olunmağla senki vezîr müşârun-ileyhsin kendi küşûfiyene zarar terettüp eder mülâhazasıyla vilayetinin nizâmına ihtilal verir deyu özr ü 'illet ile tertîb-i mezbûrun bir vecihle tebdîl ve tağyîrine kat'a rızâ ve cevâz göstermeyüp ol mikdâr akçe yevmiyyeyi tertîb-i merkūme üzere Ali nâm

esâmiye - geçerse sefer-i hümâyûnumda olup ‘avdet eden Mısır askerinin verilmesi iktizâ eden terakkīlerini yevmiye-i merkūmeden verüp hulvân-ı kurâ akçesinden Mısır hazinesinde - dört yüz on dokuz mısrî kese ile iki bin yüz pâreyi mübâşir ta‘yîn olunan ____ ma‘rifetiyle bu defa Mısır askerini getirmek için ta‘yîn olunan tüccar kalyonlarına tahmîl ü irsâl eyleyüp emr-i şerîfime muğâyir - ve hareketten be-gayet ihtirâz ü ictinâb olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdum ki
Evâhır-ı RA sene 1130

(MMD, 1, h. 524)

18. Sefere katılacak Mısır askeriyle alakalı hüküm

Mısır vâlisine hüküm ki,

İnşaalllâhu te‘âlâ evvel baharda musammem olan sefer-i hümâyûna gelmeleri fermân olunan üç bin Mısır askerinin süvâr olmaları için iktizâ eden kalyonlar tedârik ve İskenderiye iskelesine irsâl ve hazır ve mevcûd ettirilmesi muktezî olmağın donanma-yı hümâyûn kalyonlarından riyâle kalyonu ta‘yîn ve bundan mâ‘adâ âsitânede Tersâne-i Âmirede olan donanma-yı hümâyûn kalyonlarından iki kıt‘a kalyon dahî donattırılıp ‘aceleten irsâl ve varup İskenderiye iskelesine dâhil oldukda mu‘tâd-ı kadîm üzere tertîp ve techîz olunup sefer-i hümâyûna irsâli fermân olunan üç bin neferden ta‘yîn olunan mîrî kalyonlara tahmîline göre süvâr olacak neferâttan mâ‘adâ bakiye kalan neferâtın süvâr olmaları için İskenderiye limanında mevcûd bulunan tüccar ve müstemen kalyonlarından kifâyet mikdârı kalyon ta‘yîn olunan mübâşir ma‘rifetiyle tutulup ve dümenleri alınup İskenderiye kal‘asına vaz‘ ve kal‘a ağasına teslîm ve sinîn-i sâbıkada verildiği vech üzere navlları Mısır Hazinesinin yüz otuz beş senesi irsâliyesinden mahsûb olunmak üzere verilüp ve müfredâtı ile defter ve huccet-i şer‘iyye ettirilüp bir gün evvel neferât-ı mezbûru kalyonlara tahmîl ve cümlesini serî‘an ve ‘âcilen âsitâneye irsâl ü îsâl olunup ve bu bâbda senki vezîr müşârun-ileyhsin ziyâde takayyüd ü ihtimâm eyleyüb ta‘yîn olunan 3 kıt‘a mîrî kalyonların ziyâde neferât tahmîline tahammülü var idi her bir ocak kendülerinin cerr-i nef‘leri için bir başka kalyon isteriz deyu muhâlefet ettirilmeyüp mübâşir ve riyâle kalyonu kapudanı ma‘rifetleriyle üç kıt‘a mîrî kalyonların tahammülüne göre vaz‘ü tahmîl eyledikden sonra bakiye kalanların süvâr olmaları için kifâyet mikdârı tüccar ve müste’men kalyonları tutulup ve mikdârı kifâye kalyon ahz olunmadıkça iskele-i mezbûrede mevcûd bulunan kalyonların birisine sâir tüccar eşyası tahmîl olunmayup ve ‘avdetine izn ü ruhsat verilmeyüp asâkir-i mezkûr tahmîl olundukdan sonra izin verilmek ve tutulacak tüccar kalyonlarına verilecek navl-ı sefâyin dahî sinîn-i sâbıkada verilegelen navldan izdiyâd verilmeyüp sinîn-i sâbıkaya mukāyese ile verilüp müfredatı ile defter ve huccet-i şer‘iyye ettirilüp irsâl eylemen için dîvân-ı hûmâyunum tarafından emr-i şerîfim tahrîri bâbında bi’l-fiil baş defterdârım olan el-Hac İbrahim -dâme uluvvuhu- i‘lâm etmekle mûmâ ileyhin i‘lâmı mûcebince ‘amel olunmak bâbında fermân âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdum ki

Evâhır-ı R sene 1136

(MMD, 3, h. 405)

19. Sefere katılacak Mısır askeriyle alakalı hüküm

Hâlâ Akdeniz muhâfazasında olan Riyâle Mustafa kaptan -zîde mecduhu-ya hüküm ki,

Senki kapudan-ı mûmâ-ileyhsin Mısır askerini Âsitâne-i Sa‘âdetime getirmeğe me’mûr olmanla hâlâ Tersâne-i Âmiremden ‘aceleten tedâriği görülüp gönderilmek üzere iki kıt‘a kalyon techîz ettirilmekde olup ancak bu üç kıt‘a kalyondan mâ‘adâ birkaç sefîneye dahî muhtâc olmağla işbu emr-i şerîfim sana vardığında İskenderiye limanına varup ve hâlâ anda mevcûd olan tüccar ve gerek müste’men sefînelerinden birini limandan taşraya salıvermeyüp Mısır askeri İskenderiyeye indikde üç kıt‘a mîrî kalyondan mâ‘adâ kaç kıt‘a sefîne iktizâ ederse mevcûd olan sefâyine ‘aceleten askeri tahmîl ve mecmû‘unu alup bir saat mukaddem Âsitâne-i Sa‘âdetime nakl ve îsâli takayyüd ü ihtimâm ve eğer İskenderiye limanında mevcûd olan gemiler bilcümle yüklerini almış bulunup bir vecihle asker tahmîl olunacak sefîne tedâriki mümkün olmaz ise mevcûd olanların yüklerini ihrâc ve askeri tahmîl ve bir vecihle ‘avk ve te’hîre cevâz göstermeyüp vakt ü zamanıyla askeri âsitâneye yetiştirmeğe ziyâde takayyüd eyleyesin maazallah asker vaktiyle yetişmeyecek olur ise bir dürlü cevâba kādir olunamayup hakkından gelineceğini yakînen bilüp âna göre basîret üzere hareket ve askeri bir gün mukaddem yetiştirmeğe bezl ü sa‘y ve kudret eylemek bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur deyu yazıldı

Evâhır-ı R sene 1136

(MMD, 3, h. 406)

20. Tamir edilmek üzere Cidde kalesinden İstanbul'a getirilen toplarla alakalı hüküm

Mısır vâlisine ve kâdısına ve defterdârına ve ümerâ-i Mısır'a ve yedi ocak zâbitanı ve ihtiyârlarına hüküm ki,

Cidde kal'asında mevcûd olan toplardan otuz dört aded topun kundakları olmayup isti'malleri mümkün olmamağla müceddeden âsitâne-i sa'âdete kundakları yaptırılup gönderilmek ve meksûr ve 'amel-mânde olan toplar dahî mâyelik için tophâne-i âmireye naklettirilmek üzere Cidde sancağı mutasarrıfı vezîr Ebu Bekir Paşa tahrîr ü i'lâm etmekle kal'a-i mezbûrede kundaksız olan toplar için otuz dört aded mükemmel kundak ve altmış sekiz aded mükemmel tekerlek yaptırılıp sûret-i defter mûcebince sâir mühimmâtı dahî tertîb ve topçu ocağı tarafından yigirmi nefer ile Hüseyin Çorbacı mübâşir ta'yîn ve Âsitâne-i Sa'âdetime tüccar kalyonlarına tahmîl ü irsâl olunmağın inşaallâhu te'âlâ mashûben bi's-selâm varup İskenderiye iskelesine dâhil olduğundan ümerâ-i mısriyyeden birisi mi ta'yîn olunmak münâsibdir yohsa mu'teber kâr-güzâr ağalardan bir mukaddem ve mübrim kimesne mi ta'yîn olunmak ensebdir vech-i münâsibi üzere senki vezîr-i müşârun-ileyhsin tarafından mübâşir ta'yîn ve İskenderiye iskelesine irsâl olunup vardığında zikr olunan kundak ve tekerlek ve mühimmat ve sâire bilâ-tevekkuf kalyonlardan ihrâc olunup Bulağa varınca nakilleriçün iktizâ eden on yedi kıt'a cerîm ve maaş sefînelerinin her kıt'asına İskenderiye'den Reşid'e varınca biner pâre ve Reşid'den Bulağa varınca biner pâreden lâzım gelen otuz dört bin pâre navlları Mahrûse-i Mısır'da füruhtu fermân olunan hulvân-ı kurâ mâlından verilmek üzere cerim ve maaşlar ile İskenderiye'den Reşid'e ve Reşid'den Bulağa naklettirilip Bulak'dan Bender-i Süveyş'e varınca sâbıkdan olageldiği üzere ümerâ-i Mısır ve ocaklar zâbitanının develeriyle nakl ettirilmek üzere kundakların ve mühimmâtın cümlesi Cidde'den gelecek meksûr topların nakli için gönderilen beş kıt'a ile kundaklarına tahmîl ve her biriyle kundağa iktizâ eden yirmişer çift develeri ümerâ-i Mısır ve sâir ocaklar zâbitânı taraflarından verilip ve ber-vech-i tahmîn dört seferde kaldırılmak üzere her biriyle kundağa koşulacak yigirmi çift develerin yanlarına ta'yîn ve develeri sürmek üzere on altışar neferden iktizâ eden üç yüz yigirmi nefer sürücülerin dahî her neferine sene-i sâbıkı üzere iki yüzer pâreden lâzım gelen altmış dört bin pâre ücretleri yine hulvân-ı kurâ mâlından verilmek üzere sürücüler tutulup me'mûr olan

Çorbacı ma‘rifetiyle a‘mal ve ücretleri mübâşiri yedinden verilmek üzere Bulak’dan nakil ve tesyîr ve esnâ-yı râhda bir hilâli telef ve zayi olmamak üzere bir hoşca muhâfaza olunarak Süveyş’e îsâl olunduktan sonra münâsib mülâkî sefînelere vaz‘ ü tahmîl ve ocak tarafından mübâşir ta‘yîn olunan Çorbacı merkūm ile neferâtı dahî sefîneye bindirilüp Cidde’ye tesyîr ü irsâl ve ‘avn ü ‘inâyet-i hakk ile Cidde’ye îsâl ettirilmek üzere dîvân-ı hümâyûnum tarafından emr-i şerîfim tahrîri bâbında baş defterdârım el-Hac İbrahim i‘lâm etmekle mûmâ-ileyhin i‘lâmı mûcebince ‘amel olunmak için yazılmışdır
Evâhır-ı Ş sene 1138

(MMD, 3, h. 622)

21. Mısır askerini taşıyacak tüccar kalyonlarıyla alakalı hüküm

Mısır vâlisine hüküm ki,

Hâlâ İskenderiye'de mevcûd olan Makrizâdenin kırk iki buçuk zirâ' kalyon Kurbağıoğlunun kırk iki zirâ', Pürnazoğlunun kırk iki buçuk zirâ' ve Makrili İsmail'in kırk iki buçuk zirâ' ve Rodoslu Süleyman'ın kırk dört buçuk zirâ' ve Lazoğlunun kırk beş zirâ' ve Livâdiyeli Hacı Mustafa'nın kırk üç buçuk zirâ' ve Katrancı oğlu Halilin kırk üç buçuk zirâ' ve Rodoslu Şişman Ali Reisin kırk üç buçuk zirâ' ve Rodoslu Kara Hasan'ın kırk dört buçuk zirâ' kalyon ki min haysi'l-mecmû' on kıt'a kalyon olur bi-tevfîki te'âlâ evvel baharda Bahr-ı Sefîd'e ihrâcı muhakkak ve mukarrer olan donanma-yı hümâyûnum kalyonları tekmîli için tertîb olunup ve donanma-yı hümâyûnum sinîn-i sâbıkadan mukaddem ihrâc ve nevrûz-ı fîrûzda Akdenizde bulunmaları fermânım olmağla sâbıkü'z-zikr on kıt'a kalyonların lâzım gelen levendât ve mühimmât-ı sâireleri alâ vechi't-tekmîl Tersaâne-i Âmirem tarafında görülüp hazır ve âmâde olmaları umûr-ı mühimme-i müsta'cileden olmağla imdi senki vezir-i müşârun-ileyhsin işbu emr-i şerîf vâcibü'l-ittifâkım vusûlunde zikr olunan on kıt'a kalyonları yük almak bahânesiyle veyahut âhar vecihle ol havâlide kat'a bir an te'hîr ü tevekkuf ettirmeyüp hemen şimdiden derûnlarına tarafından mahsûs mukaddem mübâşir ta'yîn etmekle mi olur vech-i âhar ile mi olur hâsılı bir saat mukaddem Tersâne-i Âmiremde mevcûd bulunmaları her ne vecihle mümkün ise ol vecihle cidd ü tâmm ve takayyüd ve ikdâm elbette ve elbette zikr olunan on kıt'a kalyonların cümlesinin bir an evvel Tersâne-i Âmireme dâhil olmalarına ziyâdesiyle dikkat ü ihtimâm edip ve zikr olunan kalyonlar vakit ve zamanıyla erişmeğe mühimmât ve malzemeleri tekmîli te'hîre kalmamak gayetü'l-gaye hazer edip ve bir an evvel sülûk-ı Tersâne-i Âmiremde mevcûd bulunmak üzere kapudanlarına dahî muhkem tenbîh ü te'kid edesin ve bundan mâ'adâ İskenderiyede mevcûd olan tüccar kalyonlarından Rodoslu Demirci oğlu Hacı Muhammedin kırk üç buçuk zirâ' ve Hacı Mehmedin kırk bir buçuk zirâ' ve Rodoslu Arab Hacı Ömer oğlunun kırk bir buçuk zirâ' ve Rodoslu Mahmud'un kırk dört zirâ' ve Rodoslu Emir İbrahim'in kırk iki zirâ' kalyonu ki mecmû'u beş kıt'a kalyon olur bu zikr olunan beş kıt'a tüccar kalyonlarının İskenderiye'de meks ettirtip bi-tevfîkihi te'âlâ evvel bahar huceste âsârda Venedik keferesi üzerine muhakkak ve mukarrer olan gazve-i hümâyûnum için Mısır'dan techîz ve imdâdı ve nevrûz-ı feyrûzda donanma-yı

hümâyûnuma mülhak olmak üzere ihrâc ve irsâli fermânım olan üç bin nefer Mısır askerinin navl-ı sefâyini hazîne-i Mısır'ın bin yüz yigirmi altı irsâliyesi mâlından mahsûb olmak üzere verüp ve zikr olunan beş kıt'a kalyonlara tahmîl ve fermânım olduğu üzere elbette ve elbette vakit ve zamanıyla donanma-yı hümâyûnuma irsâline ziyâde sebeble cidd-i tâm takayyüd ve ihtimâm eylemen bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdumki
Evail-i Z sene 1126

(MMD, 1, h. 374)

22. Sefere katılacak Mısır askeriyle alakalı hüküm

Mısır vâlisine hüküm ki,

Hemedan ve İsfahan cânibleri seraskeri düstûr-ı mükerrem müşîr mufahham nizamü'l-âlem vezirim Ahmed Paşa ma'iyetinde sefer-i hümâyûnda bulunmak üzere Kāhire-i Mısr-ı Mahrûseden iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim rikâb-ı hümâyûnumda mirâhûr-ı sâni olan Ahmed –dâme mecduhu- mübâşeretiyle ihrâcı fermân olunan üç bin nefer Mısır askeri bahren gitmek iktizâ eylediği sûretde sefâyin ile İskenderun iskelesine çıkub andan savb-ı me'mûre azîmet eylemeleri lâzım gelmekle senki vezîr müşârun-ileyhsin ma'rifetinle mühimmât lâzımeleri görülüp ve İskenderiye iskelesinde kifâyet mikdârı tüccar kalyonları îcâr ve neferât-ı mezbûre tahmîl ve irsâl olunmak muktezî olmağın sinîn-i sâbıkada sefer-i hümâyûna me'mûr olan Mısır askerine verildiğine kıyâs ile bunlar için dahî iktizâ eden peksimed ve mühimmât-ı sâireleri senin ma'rifetinle görülüp ve süvâr olmaları için kifâyet mikdârı tüccar kalyonları tutulup cümlesi tahmîl ü irsâl ve sinîn-i sâbıkadan ziyâde olmamak üzere lâzım gelen peksimed ve mühimmât bahâları ve navlları bin yüz otuz dokuz senesi Mısır irsaliye hazînesinden mahsûb olmak üzere tarafından verilüp vakit ve zamanıyla savb-ı me'mûra tesyîr ü irsâl olunmalarında dikkat olunmak ve eğer kara tarafından gitmeleri münâsib görülür ise fakat zehâyir ve bazı mühimmâtları tahmîli için sefîne tutulmak iktizâ etmekle âna göre zâhire ve bazı mühimmâtları tahmîline ancak kadar-ı kifâye sefîneleri tutulmak üzere dîvân-ı hümâyûnum tarafından emr-i şerîfim tahririçün iftihârü'l-ümerâ ve'l-ekâbir bi'l-fiil baş defterdârım olan el-Hac İbrahim -dâme uluvvuhu- i'lâm eylemeğin mûmâ-ileyhin i'lâmı mûcebince 'amel olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur deyu yazılmışdır

Evâsıt-ı CA sene 1139

(MMD, 4, h. 3)

23. Eşrefiye Kanalının tamiriyle alakalı hüküm

Mısır vâlisi vezîre ve ümerâ-i Mısır'a ve mültezimîne hüküm ki,

Bender-i İskenderiye tarafına mu'aşkab olan tür'a tâbir olunur nehr-i sağîr birkaç yüz seneden beri tathîr ve tanzîf olunmayıp kum ile lebâleb memlüv olduğundan geçen sene Nil-i Mübârek yigirmi dört zirâ'dan mütecâviz cereyân edip cemi' ekâlîm-i Mısriyye-yi istî'ab ve istiskā etmiş iken bender-i merkūma kifâyet mikdârı su seyelân etmeyüp ve'l-halet hazihi tür'a-i mezbûreden gayri ahâli-i İskenderiye'nin âhar mahalden cereyân eder bir katre suları olmadığından sene-i mezbûrede suları vefâ etmeyüp nısfiyyet üzere acı su zamm ve şurb eyledikleri ve bir müddet dahî tesâmüh olunmak lâzım gelür ise bi'l-külliye munkatı' olup Bender-i İskenderiye gibi bir serhadd-i azimin bâ'is-i harâbi olması emr-i mukarrer olduğun Bender-i mezkûr ahâlisi defe'atle Dîvân-ı Mısır'a i'lâm ve arz ü mahzarlarıyla istirhâm etmeleriyle bender-i mezkûr ve civârında vâki' Buhayra ve Demenhor ve Füvve kazâları sicillatına müracaat olundukta tür'a-i merkūmenin masârıf-ı tathîri taraf-ı mîrîden görüldügünün kaydı bulunmamağla tekâlif-i örfiye olmak üzere hizmet-i tathîr ekālîm-i Mısr'ın kurâlarına tevzî' ve taksîm olunması münâsib olduğuna ittifak erâ-yı sabit olmağın Bender-i mezbûrda sâkin ve mütevattın ve müsâfir ve kātın olan ibâdullâhın hallerine merhameten kānûn-ı kadîm üzere bi'l-cümle ekālîm-i mısriyye kurâsında re'aya ihrâc ve tur'a-i mezbûre gereği gibi tanzîf ve ihyâ olunmak için emr-i şerîfim i'tâ olunmak ricâsına senki vezir-i müşûrun-ileyhsin 'arz ve İskenderiye nâibinin husûs-ı merkūm için Dîvân-ı Kahire'ye gönderdiği i'lâmı dahî irsâl etmekle Hazine-i Âmire'de mahfuz başmuhâsebe defterleri tetebbu' ve istikra' olundukda feth-i hâkānîden ilâ hâza'l-ân bu husûs için Kahire-i Mısır'ın irsâliye hazînesinden bir sene mahsûb olunduğunun kaydı bulunmayup lâkin tur'a-i mezbûrenin tathîr ve tanzîfi fi ba'zı'l-emr Bender-i İskenderiye'nin bâ'is-i ümrânı ve ahâlisinin sebeb-i refâh-ı câvidanları olmağla bir gün evvel tathîri maddesine takayyüd ü ihtimâm-ı lâzıme-i halden olmağın bu husus için irsâliye hazînesinden bir akçe sarf olunmayup ve fîmâ ba'd dahî taleb olunmamak ve kireç ve taş ve kereste makûlesi iktizâ eden mühimmât-ı lâzımesinin tedârik ve tehiyyesine siz ki ümerâ-i Mısır ve mültezimîn-i mûmâ-ileyhimsiz i'ânet etmek şartıyla kānûn-ı kadîm-i mısriyye üzere mecmû'u ekālîm-i mısriyye kurâsından mikdâr-ı kifâye re'âya ihrâc ve sen ki vezîr-i müşârun-ileyhsin kendi tarafından mu'temed ve kârgüzâr mübâşir

ta‘yîn ve İskenderiye’ye irsâl eyleyüp ihrâc olunan re‘ayanın ancak bedenen i‘anetleriyle tur‘a-i mezkûreyi bir kusûru kalmamak üzere bir an ve bir saat akdem gereği gibi tathîr ü tanzîf eylemegin gāyetü’l-gāye ihtimâm eylemeniz için başka ve bender-i İskenderiye ahâlisi dahî fermân buyurulduğu üzere husûs-ı merkūmun bir gün evvel hüsn-i hitâm olmasına iktizâsına göre ala’l-umum i‘ânet ve dikkat eylemeleri için başka Dîvân-ı Hümâyûn tarafından evâmir-i şerîfem tahrîri bâbında iftihâru’l-ümerâ ve’l-ekâbir bi’l-fiil başdefterdârım olan İbrahim -dâme uluvvuhu- i‘lâm etmekle İskenderiye nâibine ve âyân-ı vilâyete vech-i meşrûh üzere başka emr-i şerîfimle tevcîh ü tenbîh olmağın senki vezîr-i müşârun-ileyh ve siz ki mûmâ ileyhimsiz başdefterdârım tarafından verilen i‘lâm mûcebince ‘amel ü hareket ve husûs-ı mezbûrun bir gün akdem hüsn-ı hitâm nemşiyyetine kemâl-i sa‘y ü dikkat eylemeniz bâbında fermân-ı âlîşânım

(MMD, 5, h. 2)

24. İskenderiye kalesinin doğu tarafındaki hububat çarşısıyla alakalı hüküm

Mısır vâlisine ve kâdısına hüküm ki,

Senki vezîr müşârun-ileyh Mehmed Paşa -dâme iclâluhusun- Südde-i Sa‘âdetime mektup gönderip Mısır-ı Kahire muzâfâtından İskenderiye kal‘asının bâb-ı şarkîsinde mücerred hubûbat bey‘i için binâ olunan bevaseki nâm yerden ribh u nemâ bender-i mezbûrda vâki‘ Burhâniye ve Seydi Mağrac namlarında iki kıt‘a câmi‘-i şerîflerin şe‘âyirine müretteb iken murûr-ı eyyâm ile bâb-ı mezbûr tarafı külliyen harâb ve - ve bevaseki-i merkūm dahî hâlî ve bir yabanda bî-cerrâr ve bî-bâb ve bî-bevvâb kalmağın eşreftereyn mevâzi‘ serhadde vâki‘ iki kıt‘a câmi‘in vezâif ve mesârifi îrâdî munkatı‘ olduğundan umûmen intihâ-i serhadd halkı meclis-i şer‘e varup içlerinde eğniyâdan bir ehl-i hayr kendi mâlıyla bir bevvâbın binâ ve hâsıl olan ribh u nemâsı câmi‘-i mezbûrlara ta‘yîn olunmasını müşâvere eylediklerinde hâlâ kal‘a-i merkūme ağası Mehmed bir ehl-i hayr ve dindâr olmağla haseneten lillâhi te‘âlâ bender-i mezbûrun ma‘mûr ve âbâdan olan Münşiye nâm mahalde kendi mülkü olan yerde bevvâbin ta‘bîr olunan çâr divardan ibâret hubûbat pazarı binâ ve ibâdullahın iltiması üzere ribh u nemâsını câmi‘-i mezbûrların vezâyif ve mesârif-i mu‘tâdelerine verilegelüp lâkin bender-i merkūmda olan bu makûle evkāfın ikişer bin devam ve sebatı için mahsûs emr-i şerîf-i âlîşân ‘inâyet ü ihsân olunagelmekle mûmâ-ileyh Muhammedin dahî haseneten lillâhi te‘âlâ vakf eylediği mahall-i merkūmu bir tarîkle bir ferde nesh ü tebdîl ve fesh ü tağyîr ettirmemek ve ilâ maşaallâhi te‘âlâ düstûrü’l-‘amel kılınmak ve vakfullâhı dâima himâyet eylemeniz bâbında emr-i şerîf verilmek ricâsına ‘arz eylediğin ecilden huccet-i şer‘iyye ve ‘arzın mûcebince ‘ahd ü fîmâ ba‘d tebdîl ü tağyîrine taraf-ı âhardan bî-vech-i ta‘arruz ve müdâhale olunmamak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdum ki

fî Evâsıt-ı M sene 1146

(MMD, 5, h. 4)

25. İskenderiye'deki iki kulenin tamir edilmesi ile alakalı hüküm

Mısır vâlisi ve kâdısına hüküm ki,

Senki vezîr-i müşârun-ileyhsin Südde-i Sa'âdetime mektûb gönderüp Kahire-i Mısır mülhakātından İskenderiye-i Kadîme Dîvân-ı Kadîmi şarkī ve garbîsinde vâki' mânde-i fermân cân bî cân ve harâb istilâ-i kahraman ıstabl-ı behlivân dimekle ma'rûf iki kıt'a kulle sinîn-i sâbıkadan berü me'vâ-yı lusûs ve süfehâ ve kemingâh-ı erâzil ve eşkıyâ bir beyâban ve hâlî bî-bâb ve bî-bevvâb olduğundan derunlarında ekseriya ebnâ-i sebîl katilleri bulunmağla umumen ahâli-i serhadd meclis-i şer'e cem' ve kal'a ağası Mehmed'i ihzâr ve çünkü mûmâ-ileyhin mülkü olan bağçesi kulle-i mezbûreleri müştemil ve mühâsed anları ta'mîr ve bağçesine ilhâk edüp mürûr ve ubûr eden ibâdullah şerr ü mazarratlarından emîn olmak için mülkü gibi mutasarrıf olup bir ferd ta'arruz eylememek üzere yedine huccet-i şer'iyye senki vezîr-i müşârûn-ileyhsin selefin Abdullah Paşa dahî buyuruldu verüp biâen 'alâ zalik mûmâ-ileyh Muhammed dahî kendü mâlından ta'mîr ve hıfz ü hırâset ebnâ-i sebîle emniyet hâsıl olup lâkin mûmâ-ileyh bir ehl-i 'arz ve mahcûb olmağla şâyed bir kimesne hilâf-ı inhâ ta'arruz eylemeye deyu huccet-i şer'iyye mûcebince emr-i şerîf iltimas eyledikde mahallinde şer'le keşf ü i'lâm için sana hitâben fermân-ı âlîşân sâdır olmağla tarafından mu'temedün 'aleyh adam ta'yîn ve ma'rifet-i şer' ve mübâşir ve cümle ma'rifetiyle keşf olundukda kulle-i mezbûreler an-asl harâb ve umûmen ahâlî ibrâmıyla mûmâ-ileyh kendi mâlıyla ta'mîr ve bağçesine ilhâk eylediğinden berü ibâdullâha nef'i bî-hesâb olduğuna vukûf tahsîl eylediğin ecilden mûmâ ileyh Mehmed ve zürriyeti serhadd-ı mezbûrda mevcûd oldukça kulle-i mezbûreleri kendi mülkü gibi keyfe mâ yeşâ mutasarrıf olup âhardan bir ferd ta'arruz eylememek için hükm-ı hümâyûnum verilmek ricâsına arz eylediğin ecilden huccet-i şer'iyye ve 'arzın mûcebince 'amel ve fîmâ ba'd taraf-ı âhardan bî-vech müdâhale ve mu'âraza olunmamak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur deyu buyurdum ki

fî Evâsıt-ı M sene 1146

(MMD, 5, h. 5)

26. Büyük burcun tamiriyle alakalı hüküm

Mısır vâlisine hüküm ki,

Mahrûse-i Mısır'da vaki‘ Bender-i İskenderiye'nin cânib-i garbîsinde olan Burc-ı Kebîrin tarîkinde vaki‘ cisrin muhtâc-ı ta‘mîr olan mahalleri ma‘rifet-i şer‘le olan keşif mûcebince kırk kese akçe masraf ile vücûda gelecek bundan akdem Dersa‘âdetime i‘lâm ve masârıf-ı mezkûre taraf-ı mîrîden verilmesi için Kahire-i Mısır'ın Azebân ve Müstahfızân ocağının a‘yân ve eşrâfı taraflarından mahzarlarıysa isti‘taf ve istirhâm olundukta istid‘âlarına müsâ‘ade-i hümâyûnum erzânî kılınup keşif mûcebince taleb olunan kırk rûmî kese akçeden Mısır'ın yüz kırk dört senesi irsaliye hazînesinden yalnız yigirmi beş rûmî kese akçe verilüp ol mikdâr masraf ile cisr-i mezkûrun ‘alâ vechi'l-istihkâm ta‘mîr ü tekmîl olunmak üzere bundan akdem hatt-ı hümâyûn şevket-makrûnum ile mu‘anven şerefsudûr bulan fermân-ı âlîşânım mûcebince İskenderiye dizdârı Muhammed -zîde hıfzuhu- cisr-i merkūmun ta‘mîrine mübâşeret ve taş ve kireç ve âsân ile gereği gibi tersîs ve te'sîs ederek mârrü'z-zikr yigirmi beş rûmî kese akçe masraf ile sekiz ay müddet itmâm ü tekmîl eyleyüp lâkin İskenderiye kal‘asının dahî ekserî mahalleri ta‘mîre muhtâc olmağla cisr ta‘miriçün asl-ı keşf mûcebince mukaddem taleb olunan kırk rûmî kese akçeden bakiyye kalan on beş rûmî kese akçenin üzerine on kese akçe dahî zamm olunur ise ‘avn-ı hakk ile gereği gibi ta‘mîr ü termîm olunacağı ve dizdâr-ı mûmâ-ileyh memhûr mektûb ile i‘lâm ve mârru'z-zikr cisrin ta‘mîr olunan kârgîr duvar ve sâir mahalleri şatrancı hesâbı üzere elli bin altı yüz yetmiş zirâ‘a bâliğ olduğunu meş‘ar bir kıt‘a defteri dahî irsâl etmiş vâkı‘a kal‘a-i mezkûr memleket-i mısriyyede serhadd mesâbesinde olmağla her vechile takviye ve istihkâm verilmesi sefâyin-i müslimîmin selâmet ü emniyet-i birle iyâb ü zihâblarına vesile olacak hâlât-ı haseneden olduğuna binâen muhtâc-ı ta‘mîr olan mahallerinin bir gün ve bir saat mukaddem ta‘mîr ü termîm ü tekmîl ettirilmesi rütbe-i vücûbda olan keyfiyâtdan olup lâkin bu makūle ta‘mîrâtın masârifi husûsunda dikkat ü tasarruf olunduğu halde tahmîn olunan masârifinden fenni vâfir noksânı ile fiiliye geleceği umûr-ı mücâbeden olduğundan gayri cisr-i merkūmun ta‘mîri maddesinde zuhûra gelen cümlesi misillü kal‘a-i mezkûrun ta‘mirâtı husûsunda dahî dizdâr-ı mûmâ-ileyhin kemâl-i sadâkat ve mezîd-i istikāmet üzere hizmet me'mûl ve müteveffî olmağla yalnız on beş rûmî kese akçe masraf ile ‘ala eyyi hâl ta‘mîr ü tekmîl eylemesi için fermânım olmağla mûcebince dizdâr-ı

mûmâ-ileyh bu husûsda dahî kendiden me'mûl ve muntazır olunduğu vechile mezîd-i sadâkat üzere hareket eyleyerek kal'a-i merkūmun ta'mir ü termîm olunacak mahallerinden bir zirâ' yeri nâkıs kalmamak ve müddet-i kalîlede fenâpezîr olmayacak vechile gereği gibi metânet ü istihkâm vererek on beş kese rûmî akçe masraf ile bi-eyyi-vecih bir gün akdem ve bir saat mukaddem ta'mîr ü tekmîl ve ba'de't-tekmîl ma'rifet-i şer' ve cümle âyân ve zâbitân-ı kal'a ma'rifetleriyle tekrar keşf ve masârıfını 'ala'l-ittifâk tahrîr-i defter eyleyüp memhûr ve mümzî defteri Dersa'âdetime irsâl eylemek ve ta'mîrât-ı merkūme için tahsîs kılınan on beş rûmî kese akçe Mısır'ın yüz kırk beş senesi irsâliye hazînesi mâlından verilüp bir gün evvel dizdâr-ı mûmâ-ileyhe teslîm ettirilmek üzere iftihârü'l-ümerâ ve'l-ekâbir bi'l-fiil başdefterdârım olan İbrâhim -dâme uluvvuhu- i'lâm etmegin i'lâmı mûcebince 'amel olunmak bâbında fermân-ı âlîşân yazılmışdır

fî Evâil-i CA sene 1146

(MMD, 5, h. 46)

27. Pirinç ve kahve yüklü gemilerin oyalanmadan İstanbul'a gelmesiyle alakalı hüküm

Mısır vâlisine ve İskenderiye kâdısına ve dizdârına hüküm ki,

Hâlâ Mısr-ı Kahire'de pirinç ve kahve ve keten tahmîl olunmak üzere sekiz kıt'a kalyon yük almak üzere İskenderiye limanında mevcûd ve cümlesi yüklenüp birden kalkmak üzere olduğu haber verilmekle cümlesi birden yüklenüp kalkmaları te'hîri mûceb hâletten olduğu cihetten hemân yüklendikçe 'aceleten bu tarafa irsâl ü tesyîri fermânım olmağın işbu emr-i şerîfim vusûlünde senki vezîr-i müşârun-ileyh ve sizki mûmâ-ileyhimâsız liman-ı mezbûrda limanda mevcûd olan kalyonlardan yük almışı kat'a eğlendirmeyüp bi-'avnihi te'âlâ peyderpey serî'an ve 'âcilen Âsitâne-i Sa'âdetime irsâl ve mukaddema mufassal ve meşrûh emr-i şerîfimle beyân ve tenbîh olunan şurûta ri'ayet eylemelerini dahî hoşça ifhâm ile eşyâ-i mezkûrenin Âsitâne-i Sa'âdetime kesret ü vefret üzere sevk ü îsâline bezl-i cidd-i ihtimâm eylemeniz bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdum ki

fî Evâil-i L sene 1146

(MMD, 5, h. 76)

28. Tüccar kalyonlarının başına Kara Hasan kaptanın başbuğ olarak tayin edilmesi ile alakalı hüküm

Mısır vâlisi Osman Paşaya ve İskenderiye kâdısı ve tüccar kalyonları kapudanlarından Boğazlı İsmail kapudan -zîde kadruhu-ya hüküm ki,

İstanbul'da mevcûd bulunan on üç aded tüccar kalyonları kapudanlarından mefâhirü'l-emâsil ve'l-akran Katrancızâde Mustafa kapudan ve Pürnazzâde Ali kapudan ve el-Hac Mahmud kapudan Kara ve Simidzade Ahmed Kapudan ve Alaiyyeli Hüseyin Kapudan ve Şerîf İbrahim Kapudan ve Şerîf Hüseyinzâde Mustafa Kapudan ve Alemzade el-Hac Mustafa Kapudan ve Suhte el-Hac Halil Kapudan ve Kurbağazâde el-Hac Hüseyin Kapudan ve Pürnazzâde el-Hac Muhammed Kapudan ve Demircizâde el-Hac Ömer Kapudan ve Kurbağazâde Mustafa Kapudan -zîde kadruhum- Südde-i Sa'âdetime arzuhal edüp nizâm-ı hallerine vesîle olmak için bundan akdem kendi rızâlarıyla üzerlerine kendi hesablarından Kara Hasan Kapudan başbuğ nasb ü ta'yîn ve yedlerine hatt-ı hümâyûn şevket-makrûnumla mu'anven emr-i şerîf-i âlîşânım verilüp lâkin mezbûr Kara Hasan Kapudan bi-emrillâhi te'âlâ fevt olmağla yerine cümlenin muhtârı ve başbuğluğa kādir ve serdâr-ı mûmâ-ileyh Boğazlı İsmail Kapudan nasb ü ta'yîn olması bâbında ve Tersâne-i Âmirem emîni olan kıdvetü'l-emâcid ve'l-âyân Muhammed -zîde mecduhu- i'lâm etmegin mûcebince senki mûmâ-ileyh Boğazlı İsmail Kapudan -zîde kadruhu-sun sen başbuğ nasb ü ta'yîn olunman için dîvân-ı hümayunum tarafından emr-i şerîfim tahrîr-i bâbında iftihâru'l-ümerâ ve'l-ekâbir bi'l-fiil başdefterdarım olan Halil -dâme uluvvuhu- i'lâm etmegin i'lâmı mûcebince 'ahd olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur buyurdum ki

Fî Evâsıt-ı RA sene 1147

(MMD, 5, h. 135)

29. Sefere katılacak Mısır askeriyle alakalı hüküm

Mısır vâlisine ve monlasına ve ümera-i Mısır ve yedi ocak zâbitan ve ihtiyârlarına hüküm ki,

Pişva-yı zümre-i zemime-i rafz ve ilhâd olan Tahmaz kulu han şekāvet-i mu‘tâd bundan akdem sana ve Kirmân şâhân havâlîlerine görünmek takrîbi ile mesfûrun üzerine varılup ‘avn-ı hakla gâilesi ber-taraf kılınmak mülâhazasına binâen hâlâ şark cânibi seraskeri vezîr Köprülüzâde Abdullah Paşa ordu-yı hümâyûn ile ol hudûdlara sevk u tesyîr olunup bu uslûb üzere Musula vasıl u râş varmağa ‘âzim iken han-ı mesfûr kemâl dek ve hilesinden naşi Şirvan ve Şemâhî taraflarında olan memâlik-i islâmiyyeye bağtaten îsal-i hasâret eylemek fikr-i fâsid ile mukābeleden ferâğat ve ol câniblere nakliyet-i rûy-ı azîmet etmekle bi-‘inâyetillâhi’l-meliki’l-mecid tedârik-i kaviyye ile üzerine varılup ol taraflardan dahî tâbiiyet kılınmak için serasker-i müşârun-ileyh ordu-yı hümâyûn ile Musuldan Kars taraflarına nakl ü tahvîl olunup lakin eyyâm-ı şitâ hulûl eylemek hasebiyle istihsâb olan top ve cebehânenin ve piyâde neferâtın mahall-i merkūma hey’et-i mecmû‘u ile nakl ü tesyîrlerinden kemâl-i ‘usret olmağla el-hâlet hâzihi ordu-yı hümâyûnum bu kış ol havâlide hıfz ü hırâset ile meşgûl olup bi-‘avnillâhi te‘âlâ evvel bahar huceste-asarda Gence ve Şirvan üzerine azîmet ve düşmanın ‘avn-ı hakla gâileleri def‘ ü ref‘ine mübâderet ve dikkat olunmak istisvâb olunmağla bi-tevfîki subhânehu ve te‘âlâ şimdiden tertîb-i ecnâd-ı zafer i‘tiyâd ve i‘dâd-ı mühimmat cihâza sıdk-ı niyet ve hulus-ı taviyyet ile şurû‘ ve mübâşeret olunduğundan başka merâsim-i hazm ve ihtiyâta ri‘âyeten serhadd-ı şarkda vaki‘ mecmû‘ kıla‘ ve beka‘a asâkir ve zehâir ve top ve mühimmat ile takviye ve istihkâm verilmekde kemâl-i mürettebe cidd ü ihtimâm olunup ve darü’s-Selâm Bağdad kal‘ası şimdiki halde a‘zam serhadd ve suğûr olmak takrîbi ile esbâb-ı hıfz ü hırâsetine cümleden ziyâde teşebbüs ve ikdâm olunduğuna binâen öteden beri vaki‘ olan cidâl ü hurûb ve muhâfaza-i husûn ve suğûrda izhâr-ı gayret ve hamiyet ile şecâ‘at ve şehâmetleri zâhir ve uğur-ı dîn ü Devlet-i ‘Aliyyemde hareket-i merdâne ve cümbüş-i dilrâneleri vâzıh ve bâhir olup Devlet-i ‘Aliyyenin şâyeste-i i‘timâd ve sezâdar-ı i‘tidar asâkir-i zafer-mu‘tâdından olan Mısır askeri ile dahî kal‘a-i mezbûrenin gereği gibi tahsîn ve tersîni mühimm ve muktezî olmağla hâlâ Bağdad vâlisi vezîr İsmail Paşanın ma‘iyetinde mevcûd bulunup kal‘a-i sâbıkalarının hizmetin kıyâm ettirilmek için işbu sene-i mübârekede mu‘tâd üzere üç bin nefer ağır

ulûfelü Mısır askeri ihrâc ü irsâline irâde-i aliye-i mulûkâneme ta‘alluk etmekle taraf-ı devlet-i aliyemden mukaddem ve mübrem bir kimesne mübâşir ta‘yîn ü irsâl kılınup mahalline vardıkda hâlâ Mısır vâlisi vezîr müşârun-ileyh ma‘rifetiyle bilâ tevakkuf temşiyetkâra mübâşeret olunup ancak öteden berü Mısır askeri muhâfaza ve muhârebeden bu misillü bir hizmete me’mûr ve ta‘yîn kılındıkların kānûn-ı kadîm üzere beyleri ve sâir yedi ocağa tertîb olunan serdar ve zâbitleri her kim ise mün‘îm ve mütemevvil ve şeci‘ ve bahâdır iş ‘uhdesinden gelmeğe ve zabt ü rabt ile a‘mâl-ı askere kādir kimesneler olup ögüne ırz ü namus sâhibi zâbitân sadâkat ü istikāmet ile bi’n-nefs hidemat-ı dîn ü devlete kıyâm ve sâir ihrâc olunan neferât dahî darb ü harbe yarâr ağır esâmi ashâbı tuvâna ve şecâ‘at şi‘âr kimesnelerden tahrîr olunmağa ihtimâm olunageldiğine binâen öyle kânunu tertîb olunan pâk asker me’mûr oldukları mahalle cümleden akdem vusûle müsâra‘at ve ba‘de’l-vusûl dîn-i mübîn ve devlet-ebed karînin ırz ü nâmusu tekmîl ve tetmîmine bezl-i mekîne eylemek hasebiyle asâkir-i merkūmenin nâm ve şanları gayret ve hamiyet ile meşhûr-ı cihân iken bir-iki def‘adır ihrâc olunan asâkir-i mısriyye hîn-i me’mûriyetlerinde şurût-ı mezkûreye murâ‘at olunmağın bazen rüşvet verilmek ve bazen şefâ‘at ve himâyet olunmak ve ekseri aslı ve fer‘i nâ-ma‘lûm yeni çerâğlardan olmak ve bazıları dahî ticaret tarikiyle kuyun işi olmak ve ahar vucuh hileye teşebbüs olunmak takribi ile miraskerleri ve sâir zâbitân ve neferleri tertîbinden şurût-ı mezkûreye ri‘âyet olunmayup evsâf-ı mezkûre ile muttasıf olanlar bi’n-nefs gelmek ve yerlerine küllüne bedeller sevk ü isrâ eylemekden nâşi bu makûle ücret ile çıkan dûn-ı himmet ve bî-‘ar ve gayret ‘amele mesâbesinde olan kimesneler hakikatde asker olmayup belki havene olmak takrîbi ile askerinin ile seraskerlik eyleyesiz neferât ve akrânından mümtâz olmak fikirleri hatır ve hayallerine gözetmemek ile gazâ ve cihâdlarına ve gayret ve hamiyet dilâverlerine mahz-ı ‘ayb ve ‘ar ve nakîsa ve şenâr olan cübn ve rehavet ve dilhoşluk ve ‘adem-i gayret vâdilerine sâlik olup ibtidâ me’mûriyetlerinden hilâf-ı şer‘ ve kânûn harekete mübâderet ve idhâl ile yola çıkdıktan sonra katta‘-ı tarîk misillü rastgeldikleri Müslümanların ve re‘aya ve berâyanın emvâl ve eşyâları nehb ü gâret ve mahall-i me’mûrlarına cümleden gerü varmağa ‘akd-ı niyyet ve ba’‘de’l-vusûl dahî hemen ‘avd-ı karâra rağbet edüp ve’l-hâsıl o mesâbede olanlar nice hıyâneti irtikâb ile vatanlarına ric‘at eylediklerinden Mısır askeri nâmı beyne’n-nâs işe yaramamak ile mezkûr olduğundan başka

cümle ‘indinde merğûb belki düşman-ı dîn olan Efrenc ve Engürüs keferelerinin mâ beyninde şecâ‘at ve gayret ile meşhûr olan dilâverân-ı Mısır’ın nâm ve şanları böyle yolsuzlar sebebi ile fütûra vardığı ve belki bu keyfiyet-i dîn-i mübîn ve devlet-ebed karînin ırz ü nâmusuna nakîsa vermeğe bâ‘is ve ‘illet olduğu bedîdâr ve zikr olunan husûslar tavâbık-ı mısriyyeden kırk üç senesinden ihrâc olunanların etvâr-ı nâ-hemvârlarından vâzıh ve âşikâr olduğundan mâ‘adâ kırk beş senesinden dahî me’mûr olanlar Musul’a geçdikten sonra ordu ile mâbeynleri bir konak mahall kalup serasker müteveffâ Osman Paşa düşman üzerine hücûm ve muhârebeye tasaddî edeceği ma‘lûmları olmağla tedârik-i mâ fât içün orduya can atmak merkūmların lâzme-i zimmetleri iken menkûllerinden başka ‘ıyâzen billâhi te‘âlâ asker münhezim oldu kîl ü kâline teşebbüs ile Musul’a ‘avdet ve geldiklerine dahî nısfından ziyâdesi hemen andan firâr ve fi’l-cümle içlerinde bulunan sahîh askeri olanlar andan firâr ve serasker-i müşârun-ileyhin vak‘a-i sâniyesinin ancak altıyüz mikdârı kimesne bulunduğu keyfiyet-i sâbıkayı isbât ve izhâr eylediğinden gayri mevcûd olan zâbitân ve revşânın şehr ve mefkūdları için erdikleri memhûr ve defter-i Mısır’a gönderildikde neferât-ı merkūmenin ikişer akçe kıstlarından mâ‘adâ esâmilerinde terakkī zuhûr eylememişdir deyu gelen cevâbdan hilâf-ı şurûta hareket olunduğu âşikâr olup ve hâlâ ordu-yı hümâyûnumdan olan neferât-ı mısriyye bekāyası az ve çok her ne ise merhameten ber-muktezâ-yı kānûn terakkīleri ihsân-ı hümâyûnum olmak üzere yoklanup vatanlarına ric‘at ettirilmek iznini müştemil serasker paşaya hitâben emr-i şerîf ısdâr ve dergâh-ı muallâm kapıcıbaşılarından ____ ile ‘aceleten irsâl olunduğu bundan akdem terakkiyât-ı husûs ve âhar mevâdd-ı temşiyeti için ocaklar taraflarından ‘arz ü mahzarlarıyla Âsitâne-i ‘Aliyyeme gelen vekillerin inşaallâhu te‘âlâ ba‘de’l-‘ıyd ircâ‘ olunacakları ve bu defa techîz olunacak neferât otuz dokuz senesinden Hemedan tarafına tesyîr olunan neferât misillü techîz ve bahren İskenderun iskelesine tesyîr ve sene-i mezkûrede olan mesârife kıyâsen kırk yedi senesi Mısır irsaliyesi mâlından verilmek için fermân-ı hümâyûnum şeref-sudûr bulduğu ve merkūmlar İskenderun iskelesinden karaya çıkıp Diyarbekir’e vardıkdan sonra külklere süvâr olup bu vecih üzere Bağdad’a sevk olunmaları müstehakk görülmekle kendu taraflarından ücretleriyle süvâr olunacakları külker i‘dâd ve müheyyâ ettirilmek için şimdiden ve mukaddem mübaşirler irsâl olunduğu cümlenin ma‘lûmu oldukda dergâh-ı muallâm kapıcıbaşılarından olup hassa silahşorlarımdan

olan Mahmud -dâme mecduhu- ile işbu emr-i şerîfim vacibü'l-ittibâ'ım size vasıl olduğu saat kat'â te'hîr ü terâhiye cevâz ve ruhsat göstermeyip kazâ-i mâ fât ile fîmâba'd müsâra'at ve şurût-ı kadîme mûcebince ruesâ ve zâbitânı ber-vech-i muharrer mün'im ve mütemevvil ve mücerrebü'l-etvârın iş güzâr kimesnelerden tertîbine mübâderet ve bi'l-husûs ümerâ-i mısriyyeden - asker –kimesne - gelmiş deyu -- kimesneler olmayup cümlenin re'y ve ittifakları ile şeci' ve bahâdır a'mâl-i askere ve rabta kâdir iş görmüş - olmak ve kezâlik - serdarları ve zâbitân ve ashâb - dahî ber-vech-i muharrer ocakların kârgüzâr - -- kılınmak şurûtu ile cümlesin tertîbi ve tanzîmi ihtimâm ü dikkat ve ba'dehû – neferât dahî yeni çerâğlardan ve bî-asl yolsuzlardan olmayup nam ve nâmus ve 'âr ve gayret sahiplerinden ağır esâmiler Mısır terbiyesi görmüş sahih Mısır kulu olmak vechiyle tahrîr ve 'ala'l-husûs süvâri sipahiyân taifesi dahî Kalyub ve Cîze ve Münye ve Menfelut ve Feyyum ve Şark Atfah hizmetten olmayup mecmû'u Garbiyye ve Mansura ve Şarkıyye ve Buhayra hizmetten olmak üzere cümlesini tahrîr ve beş bölük süvâri ocakların neferâtına bi'l-cümle libâs-ı mahsûsları olan kavuk giydirilüp bu uslûb üzere yedi ocak neferâtı yolları ve erkânları ve kendulere mahsûs olan kisve ile techîz olunmağa bezl-i mekîn ederek dîn ve devlete hizmet ve yüz ekallini tekmîli ile rıza-yı meymenet-i iktizâ-yı cihandârı tahsîline sarf-ı tâb ve tâkat olunarak asâkir-i merkūme tahrîr ve tekmîl olunduktan sonra mühimmât-ı lâzımeleri her ne ise otuz dokuz senesine kıyâsen tertîb ü techîz ve de'b-i kadîm üzere bir senelik mevâcibleri ber vech-i peşîn zâbitlerine teslîm ve inşaallâhu te'âlâ bir saat mukaddem kal'a-i mezbûrede mevcûd bulunmaları şartıyla ala'l-esâmi defteriyle mahrûse-i Mısır'dan ihrâc ve bunlar için kıt'a mîrî kalyonlar gönderilmek üzere olmağla neferât-ı mezkûreyi zikrolunan kalyonlara tahmîl ve eğer kifâyet etmezse ve yahut vaktiyle erişmekde imkân olmazsa İskenderiye limanında mevcûd bulunan tüccar ve müste'men kalyonlarına tahmîl ve otuz dokuz senesinde verildiği vecih üzere icâb eden navlları bin yüz kırk yedi senesi Mısır irsâliyesinden verilüp ve her ne mikdâr navl akçesi verilir ise huccet-i şeri'yye ettirilüp hıfz ve peksimed ve mühimmât-ı sâireleri dahî irsâliye-i mezkûreden görülüp bilâ-kusûr tekmîl ü ihrâc ve her ocak tarafından mutlaka eşya tahmîli için başka kalyon isteriz deyu 'illet ve muhâlasa ettirilüp cümleten irsâl olunmak ve bu mühimm celîl devlet-i aliyemin ehemm-i mühamın vâcibü'l-ihtimâmından olunduğu zâhir ve bâhir olmağla bu emr-i mühimde kendulerden

me’mûl tab‘-ı hümâyûn-ı pâdişahanem olduğu üzere cümlesi ikdâm ikdâm üzere kıyâm ve matlûb-ı hümâyûnum olan askeri ber-vech-i muharrer bir gün akdem ve bir an mukaddem techîz ve tekmîl ve mübâşir mûmâ-ileyh ile bahren savb-ı me’mûra ber-vech-i müsâra‘at irsâl ve tesyîre her bir ay ziyâde ihtimâm ü dikkat ve cümlenin farîza-i zimmeti ve vâcibe-i ‘uhde-i diyâneti olduğu üzere bu hizmet-i cesîme-i din ve devlet-i aliyemin matlûb-ı hümâyûn-ı mülukâneme rıza-yı yümn iktizâ-yı hüsrevâneme muvâfık vechile itmam temşiyete bezl ü sa‘y ve kudret ve sarf-ı sa‘y ve dikkat olunup ‘ılel ve a‘zar ve - ve harekât mütekâsilane-i nâ-merzıyye ile te’hîr maslahata ve ifâte-i evkâta bâ‘îs olacak keyfiyâta cesâretleri zâhir olmak lâzım gelur ise kat‘a ‘özr ve cevâbları ısğa olunmayup haklarında tağayyür tab‘-ı safâperver pâdişahanemden nâşî mazhar tevbîh ve takrîr olacaklarından kat‘-ı nazar-ı hizmet-i dîn mübînden bî-vech-i tekâsül ve taksîrlerine binâen vebâl-i ‘azîm dünyevî ve uhreviyeye mübtelâ olacakları te’emmül ve mülâhaza edüp âna göre icrâ-yı muktezâ-yı diyânet ve edâ-yı mevâcib-i hukûk-ı nân ve ni‘mete münâsib ve lâyık olan vechile ziyâde ihtimâm ve basîret üzere hareket ve emr-i şerîf vâcibü’l-itâ‘ate muğâyir vaz‘ ve hâlinden be-gayet ihtiraz ve mücânebet olunmak için bi’l-fiil baş defterdârım el-Hâc Halîl -dâme uluvvuhu- i‘lâm etmeğin vech-i meşrûh üzere ‘amel ü hareket etmeniz bâbında

Evâhır-ı N sene 147

(MMD, 5, h. 195)

30. Sefere katılacak Mısır askeriyle alakalı hüküm

Mısır vâlisi vezîr Bekir Paşa'ya ve Mısır monlasına hüküm ki,

A'zam-ı suğûr-ı İslâmî olan Bağdâd kal'ası muhâfazasına kıyâm ettirilmek üzere işbu sene bâhiretü'l-meymenede mahrûse-i Mısır-ı Kahire'den – mübâşeretiyle ihrâcı fermânım olan üç bin nefer Mısır askerini bahren İskenderun iskelesine tesyîr ü îsal için donanma-yı hümâyûnum kalyonlarından – kıt'a kalyon ta'yîn ve me'mûr kılınup ve İskenderun iskelesinden dahî iktizâ eden ücretleri asâkir-i merkūme taraflarından verilmek üzere mekâri davarları tedârik ve âmâde ettirilmek için evâmir-i şerîfemle ol tarafa dahî mahsûs mübâşir irsâl olunup lâkin asâkir-i mezkûrenin bir gün evvel Mısır-ı mahrûseden ihrâc ve kal'a-yı mezbûreye nakl ü îsalleri iktizâ-yı murâd-ı pâdişâhî ve müntehâ-yı leyâl şehinşâhânem olmağla eğer ta'yîn olunan mârru'z-zikr donanma-yı hümâyûn kalyonları vakit ve zamanıyla erişmekden imkân olmaz ise ve yâhut kifâyet eylemez ise bir an tevekkuf ve te'hir olunmağsızın İskenderiye limanında mevcûd bulunan tüccar müste'men kalyonlarından senki vezir müşârun-ileyhsin ma'rifetinle kadar-ı kifâye kalyon isti'câr ve otuz dokuz senesine kıyâsen îcâb eden navlları bin yüz kırk yedi senesine mahsûb olmak üzere Mısr-ı Kahirenin irsâliye hazinesi mâlından verilüp 'ala't-ta'cil asâkir-i merkūme tahmîl ve savb-ı maksûda irsâl ü tesyîr ettirilmekde gāyetü'l-gāye ihtimâm ü dikkat ve her ne mikdâr navl akçesi verilür ise mikdârı tasrîhî ile huccet-i şer'iyye ettirilüp mûceb-i 'avk ü te'hir olur vaz' hâletinden ziyâde ihtirâz ü mücânebet olunmak üzere Dîvân-ı hümâyûn tarafından emr-i şerîf tahrîr ve baş muhâsebeye ilmühaber kāimesi verilmek için bi'l-fiil başdefterdârım olan Halil -dâme uluvvuhu- telhîs etmeğin telhîs mûcebince dîvân-ı hümâyûndan emr-i şerîf tahrîr ve başmuhâsebeye ilmühaber kāimesi verilmek bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdum ki

Evail-i L sene 1147

(MMD, 5, h. 205)

31. Sefere katılacak Mısır askeriyle alakalı hüküm

Mısır vâlisi vezîr Mustafa Paşaya ve Rikāb-ı hümâyûn mirâhûr-ı sâni olup mukaddema Mısır askerinin sevk ü tesyîrine mübâşir ta‘yîn olunan Kâdı Halil -dâme mecduhu-ya ve ümerâ-i Mısır’a ve yedi ocak zâbitân ve ihtiyârlarına,

bi-‘inâyetillahi’l-meliki’l-müte‘âl evvel bahar meymenet-i isti‘mâlde muhakkak ve mukarrer olan sefer-i hümâyûnum için mahrûse-i Mısır’dan ber-vech-i mu‘tâd ihrâcı fermânım olan üç bin nefer Mısır askerinin cümlesi ağır ulufeli ve sâhib-i esâmi dindâr ve zâbitlerinin emr ü re’yine havâle-i ağyâr-ender makûlesinden olmak vechiyle bir an akdem ve bir kadem mukaddem tertîb ve techîz ve donanma-yı hümâyûnum kalyonlarından İskenderiye iskelesine irsâl olunan kalyonlara tahmîl ve eğer kifâyet eylemez ise ve yâhud vaktiyle erişmek imkân olmaz ise İskenderiye limanında mevcûd olan tüccar ve müste’men kalyonlarına teşhîn olunup sâbıkları mûcebince îcab eden navlları bin yüz kırk dokuz senesi Mısır irsâliyesinden verilmek üzere me’mûriyetleriçün işbu sene-i mübâreke Cemâziyelâhiresi evâilinde şerefsudûr olan emr-i şerîfimden sür‘at-i tesyîr ü hareketleri tenbîh ü te’kîd ve tehdîd ve teşdîd olunduğundan gayri bu sefer-i zafernümâ esfâr-ı uhrâya kıyâs olunmayup kâffe-i ‘ibâd-ı mü’minîne ikdâm-ı farz-ı ‘ayn olmakla bu gazâyı gazâ içün asâkir-i merkūmenin sâdır olan emr-i şerîfim mûcebince tamâmen ve kâmilen tertîb ü techîz ü ihrâc ü tesyîrlerine sa‘y ü dikkat cümlenizin üzerlerine vâcibe-i dikkat iken asâkir-i merkūmenin bu vakte dek techîz ü ihrâclarına şuru‘ ve mübâşir olunduğunun haberi ve eseri zuhûr etmemek ve mücerred sizin böyle emr-i azim hâtır-ı meymene cânib-i rehâvete meyl ve in‘itafınızdan neş’et eder bir ma‘nâ idiği melhûz olup ve hâlâ ordu-yı hümâyûnum dahî müste‘înen billâhi te‘âlâ hemen ibtidâ-yı baharda hareket ve düşman-ı dîn üzerlerine teveccüh ü ‘azîmet etmek için tetmîm-i levâzımât seferiye ve techîz-i esnâf-ı askeriye için âsitâne-i sa‘âdetime dâhil olup leyl ü nehâr tertîb-i gadr ve ‘inâd ve i’dâd-ı mühimmat gazâ ve cihâda bezl ü ictihâd olunmakdan dakika fevt olunmayup ve sancak-ı şerîf ile nevruz-ı fîrûzda Edirne sahrasında bulunmağa ve andan dahî hemen cânib-i maksûda sür‘at-i teveccüh ve harekete âzim-i niyet olunmağla asâkir-i Mısriyye’nin bu cihâd-ı ekberde me‘an bulunmaları meymenet ü bereket ‘addolduğuna binaen bi-yümnihi te‘âlâ anlar dahî mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfimde beyân olunan vecih üzerine tamâmen ve kâmilen nevruz-ı fîrûzda Edirne sahrasında ordu-yı hümâyûnuma mülhak ve mülâkî olmaları akdem-i eşgal

şâhânemden olmakla bu bâbda cümleniz gönül birliği ile hareket ederek dâmen-i gayret ü ihtimâmı dermeyân ve emr-i şerîfim şurûtu üzere asâkir-i mısriyyeyi tamamen üç bin nefer olmak ve mecmû‘u ağır ulufeli ve sâhib-i esâmi bahadır ve yarar beyinlerden olup noksân ve içlerinden ‘âciz ve nâ-karâr olmamak ve ecânib ve ağyârdan bedel gönderilmemek vechiyle ve sinîn-i sâbıkada Engürüs seferlerine gelenlerden a‘lâ olmak üzere bir an evvel tertîb ü tahzîr ve mühimmât-ı lâzımeleriyle ihrâc ü tesyîr ve iskele-i merkūmede mevcûd bulunan kalyonlara süvâr ü tahmîl-i birle inşaallâhu te‘âlâ nevrûz-ı fîrûzda mübâşir-i mûmâ-ileyh ile Edirne sahrasına erişdirmeğe sarf ikdâr eylemeniz için te’kîden ve isti‘câlen ve ikdâmen ve ihtimâmen işbu emr-i şerîfim ısdâr ve ____ ile irsâl olunmuşdur imdi vusûlünde bu mühimm hatırda kat‘a tesâhül ve te‘âmi ve tesâmüh ve tevâniye ruhsat ve cevâz göstermeyüp ittifâk-ı derûn ve ittihad kılup meymenet-i makrûn ile asâkir-i mısriyyeyi mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mûcebince tamâmen üç bin nefer olmak ve cümlesi ağır ulufeli ve sâhib-i esâmi yarar ve bahadır kimesnelerden olup bir neferi noksân ve içlerinde ‘alil ve nâ-karar olmamak ve ecânib ve ağyardan bedel gönderilmemek vechiyle ve sinîn-i sâbıkada Engürüs seferlerine gelenlerden a‘lâ olmak üzere mecmû‘unu tamâmen ve kâmilen bir saat evvel tertîb ve techîz ve mühimmât-ı lâzımeleriyle ihrâc ü tesyîr ve İskenderiye iskelesinde mevcûd bulunan sefâyine süvâr ü tahmîl-i birle savb-ı me’mûre mübâşir-i mûmâ-ileyh ile sevk ü irsâle ibtidâr eyleyesiniz bu sefer-i meymenet-eser ber-vech-i muharrer esfâr-ı uhrayla kıyâs olunmadığına binâen sinîn-i sâbıkadan mukaddem tehnie-i edevât ve i‘dâd-ı mühimmât ile tecemmu‘ ve esnaf-ı askeriye lâzım olmağla şöyleki evkāt-ı uhraya kıyâs ile bu bâbda maazallâhu te‘âlâ ednâ tekâsül ve rehâvetiniz zuhûr etmek lâzım gelür ise senki vezîr-i müşârun ileyhsin mes’ûl ve mu‘âteb olunacağını ve siz ki ümerâ ve yedi ocak zâbitân ve ihtiyârları mûmâ-ileyhimsiz siz dahî mazhar-ı gazab-ı şehinşâhânem olacağınızı bağtaten muhakkak bilüp ve senki mübâşir-i mûmâ-ileyhsin sen dahî sadâkat ü istikāmet ile hizmet me’mûl olmakdan nâşi bu emr-i ehemm mahsûsan mübâşir ta‘yîn olunmuşken ‘ıyâzen billâhi te‘âlâ kusûr ve tekâsülün zuhûr ider ise hakkından gelineceğini ma‘lûm edinüp ana göre cümleniz mezîd-i basîret üzere hareket ve asâkir-i merkūmeyi ta‘cîl ala’t-ta‘cîl tertîb ve techîz ve ihrâc ve tesyîr ile mahall-i merkūmede erişdirmeğe sarf-ı kudret ve sermed-i

hilâfında gayetü'l-gaye tehâsun ve mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdum ki
fî Evâhır-ı S sene 1150

(MMD, 5, h. 386)

32. Sefere katılacak Mısır askeriyle alakalı hüküm

Mısır vâlisine ve Mısır defterdarına ve Mısır askerinin ihrâcına me'mûr Halil dâme mecduhuya hüküm ki,

İnşallâhu te'ala esrâ-yı bahar huceste âsârda vukû'u muhakkak olan sefer-i hümâyûn nusret-makrunda mevcûd bulunmak üzere hatt-ı hümâyûn şevket-makrûn ile mu'anven şeref-yafta sudûr olan emr-i 'âlîşân ile Kahire-i Mısır'dan bundan akdem ihrâcı fermân olan üç bin nefer Mısır askerini Bender-i İskenderiye limanından savb-ı maksûda nakl ve tesyîr için donanma-yı hümâyûn kalyonlarından _ kıt'a kalyon ta'yîn ve eğer ol mikdâr kalyon kifâyet etmez ise mâ'adâsı tüccar kalyonlarından isti'câr ü tekmîl olunmak üzere fermân olunmuşdu el-halet hâzihi asâkir-i merkūmenin vakt ve zamanıyla savb-ı maksûda eriştirilmeleri kazâya-yı berâyâdan olduğuna binâen süvâr olacakları sefâyinin gereği gibi tedâriki görülmek ehemm ve elzem olmağla ber-vech-i muharrer donanma-yı hümâyûn kalyonlarından intihâb ü irsâl olunacak mârrü'z-zikr kalyonlar gerek asâkir-i merkūmeye süvâra kifâyet eylememek ve yâhud vaktiyle varup erişmemek ihtimâli olur ise ol tarafda beyhûde bir saat 'avk ve te'hîr ile imrâr-ı vakit ve ziyân ettirilmeyip senki mübâşir-i mûmâsın ma'rifetinle İskenderiye limanında mevcûd bulunan tüccar sefâyininden lüzûmu mertebede sefâyin isti'câr ve ber-vech-i mu'tâd lâzım gelen navlları mahrûse-i Mısır'ın yüz kırk dokuz senesi irsâliye hazînesi mâlından verilüp ve mikdâr-ı navl verilür ise huccet-i şer'iyye indirilüp tamâmen asâkir-i mezkûre süvâr ve müste'înen billâh mahall-i me'mûre nakl ve imrâr etdirilmek üzere dîvân-ı hümâyûn tarafından emr-i şerîfim tahrîri bâbında iftihârü'l-ümerâi'l-ekâbir bi'l-fiil baş defterdârım olan Mustafa Atıf -dâme uluvvuhu- i'lâm eylemek mûmâ ileyhin i'lâmı mûcebince 'amel olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur

fî Evâil-i N sene 1150

(MMD, 5, h. 387)

33. Büyük İskenderiye seddinin tamirinde kullanılacak malzemelerin İstanbul'dan İskenderiye'ye getirilmesiyle alakalı hüküm

Hâlâ Mısır vâlisi vezîrim Rağıb Muhammed Paşa'ya hüküm ki,

Bender-i İskenderiye'de müceddeden yapılacak sedd-i kebîre Dersâ'adetimden binâ emîni ta'yîn olunan Mısırlı Mahmud Çorbacı -zîde kadruhu- inşaallâhu te'âlâ ol tarafa ba'de'l-vusûl tedârik ve tehiyye edecegi taş ve kireç ve levâzım-ı sâire bahâlarına harc ü sarf etmek için elli üç senesine Mısır irsaliyesi mâlında sedd-i mezbûr mesârıfına tahsîsen Mısır rûznâmçesinden 'alâ tarîki'l-emâne hıfz olunan yüz yigirmi kese-i mısrîden binâ emîni mûmâ-ileyhe 'ala'l-hesâb yigirmi kese-i mısrî teslîm olunmak üzere mufassal ve meşrûh emr-i şerîf-i 'âlîşânım sâdır olmuş idi lakin emîn-i mûmâ-ileyh sedd-i mezkûrun binâsına iktizâ eden kazıklık ve tabanlık keresteleri Selanik civârında kendu nezâretiyle kat' ü tekmîl etdirdikten sonra ol tarafa varmak üzere olduğundan kereste-i mezbûrun kat'ü naklinden mukaddem mahallinde tedârik ve teheyyîsi ehemm olan taş ve kireç ve levâzım-ı sâire te'hîre kalmamak için meblağ-ı mezbûr yigirmi kese-i mısrî ol canibde emîn-i mûmâ-ileyhin vekîline teslîm olunmağa muhtâc olmağla senki vezîr-i müşârun-ileyhsin ma'rifetinle zikr olunan yigirmi kese-i mısrî bâlâda mestûr yüz yigirmi kese-i mısrîden ikrâz ve Mısır'da nâzır vekîli olan -zîde kadruhu- yediyle buldukta Sekeriye vikâlesinde binâ emîn-i mûmâ-ileyhin vekîli olan Ebu Hınta el-Hac Süleyman nam kimesneye teslîm olunmak üzere Dîvân-ı Hümâyûnum tarafından emr-i şerîfim tahrîri bâbında bi'l-fiil baş defterdârım olan Yusuf -dâme uluvvuhu- i'lâm etmegin i'lâmı mûcebince 'amel olunmak bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur.

fî Evâsıt-ı RA sene 1158

(MMD, 6, h. 209)

34. Sefere katılacak Mısır askeriyle alakalı hüküm

Mısır vâlisi vezîr el-Hac Muhammed Paşa'ya ve sâbıkan tuğrâ-yı şerîfim hizmetinde olup bu defa taraf-ı saltanat-ı seniyyemden Firâri Osman Bey'in kurâsı füruhtuna me'mûr olunan Muhammed Said -dâme uluvvuhu-ya ve kalyonlar rûznâmçecisi olan Halife –zîde kadruhu-ya hüküm ki,

Bundan akdem Kahire'den ihrâcı fermânım olan üç bin nefer Mısır askerinin İskenderiye limanından İskenderun iskelesine nakli için donanma-yı hümâyûn kalyonlarından altı kıt'a karavelenin aksât-ı muhtelife ile mevâcib-i neferât ve salyâne-i kapudânân ve ulufât-ı üsâraları için kurâ-yı Osman Bey'in Kahire'de cânib-i mîrîden zabt ve füruhtu fermânım olan kurâsı hulvânından kırk altı bin dört yüz seksen dört buçuk guruş verilmek üzere bundan akdem fermân ısdâr ü irsâl olunmuşdu lâkin zikrolunan kalyonların eyyâm-ı seferleri mümtedd olmakdan nâşi neferât ve kapudanları zarûret ve müzâyaka çekmemeleri için birer mikdâr mevâcib ve salyâne dahî verilmeye muhtâc olduğundan başka sâbıkü'z-zikr Gazâl Bahri nâm kalyonun İstanbul'a dönmesi fermânım olduğundan onun yerine Tersâne-i Âmire'den Cedîd Mesudiye nâm kalyon cümlenin üzerine başbuğ olmak üzere kapudâne-i hümâyûnum itibâriyle techîz ve hâlâ kapudâne-i hümâyûnum kapudanı Karabağlı Kapudan Süleyman dahî kalyon-ı mezkûra süvâr etdirilmekle kalyon kâtibinin verdiği icmâl mûcebince 'atîk levendâna üçer kıst cedîdlerine birer kıst olmak üzere altı kıt'a kalyonların mevâcib-i levendât ve salyâne-i kapudânân ve ulufât-ı üsârâları hesab etdirildikte Deraliyyeme 'avdeti fermânım olan Gazâl Bahri kalyonun sekiz bin dokuz yüz seksen dört guruş mevâcib ve salyâne aşağı varıldıkdan mecmû'u altmış iki bin doksan dört buçuk guruşa bâliğ olmakla meblağ-ı mezbûrun yigirmi bin guruşu ber-vech-i peşîn hazîne-i âmiremden küsur kırk iki bin doksan dört buçuk guruşu dahî mukaddem havâle olunduğu vechile Kahire-i Mısır tarafından havâle olunmak üzere sudûr olan fermân-ı hümâyûnum mûcebince husûs-ı merkūme sen ki Firâri-i mezkûrun kurâsı füruhtuna me'mûr olan Muhammed Said -dâme uluvvuhu-sun sen mübâşir ve Halife mezkûr dahî ma'iyyetinle kâtip ta'yîn olunup müceddeden Dersa'âdetimden me'mûr kılınan sâbıku'z-zikr kapudâne-i hümâyûn-ı Mesudiye kalyonuyla inşallâhu te'âlâ Kahire-i Mısır'a vâsıl ve dâhil olduklarında baş muhâsebeden verilen sûret-i defterde tahrîr olunduğu üzere Âsitâne-i Sa'âdetimden peşîn verilen mâ'adâ küsur iktizâ eden kırk iki bin doksan dört buçuk

mevâcibden ve salyânat akçeleri Firâri-i merkūmun Kahire-i Mısır'da cânib-i mîrîden füruht olunacak kurâsı hulvânından senki vezîr-i müşârun-ileyhsin ma'rifetin ile ifrâz-ı zâkir hulvân-ı mezkûr - cem' ü tahsîl olunmaz ise kalyon-ı mezkûrun ile İskenderun iskelesine nakl olunacak asker-i mısriyyenin nakli te'hîre kalmamak içün - yine hulvân-ı kurâdan tefvîz ü tekmîl olmak şartıyla ol mikdâr Mısr-ı Kahire cizyesi mâlından verilüp ve cizye-i merkūme mâlından dahî verilmek dahî kābil olmaz ise bin yüz elli senesi Mısır irsâliye hazînesi mâlından ifrâz ve sen ki vezîr-i müşârun-ileyhsin senin nezâretin ve sen ki mûmâ-ileyh Muhammed Said -dâme uluvvuhu-sun mübâşeretinle ma'iyetine ta'yîn kâtib-i merkūm ma'rifetiyle zikr olunan 6 kıt'a kalyonlar levendâtından 'atîklerinin üçer kıst cedîdlerinin birer kıst mevâcibleri ve kapudânân salyâneleri ve mîrî üsârâsının ulûfeleri mevcûdlarına göre nakd cem' ve taksîm ve makbûzlarını meş'ar kapudanları yerlerinden fihris defterlerive memhûr temessükât ahz olunup mübâşir-i mûmâ-ileyh tarafından Dersa'âdetime irsâl olunmak ve bi-tevfîkihi subhânehu ve te'âlâ asâkir-i mısriyye mukaddemâ fermânım olunduğu vechile tekmîl ü tahrîr ü ihrâc ve sâbıkü'z-zikr altı kıt'a kalyonların mevâcib ve salyânâtı tevzî' ve edâ olundukda cümlesine asâkir-i merkūme süvâr ve 'aceleten İskenderun iskelesine tesyîr ü imrâr etdirilmek üzere baş muhâsebeye kayıt ve Mısır'dan havâle olunan akça için dîvân-ı 'âlîşânım tarafına emr-i şerîfim tahrîri içün ilmühaber kāimesi verilmek babında telhîs mûcebince fermân-ı 'âli sâdır olmağın asl-ı telhîs ve fermân-ı 'âli baş muhâsebede hıfz olunup Mısr-ı Kahire tarafından bu defa dahî havâle olunan kırk iki bin doksan dört buçuk guruşun ber-vech-i havâle emr-i şerîfi tahrîri içün kalem-i mezkûrdan memhûr kāime verilmekle vech-i meşrûh üzere 'amel olunmak bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur
fî Evâsıt-ı M sene 1157

(MMD, 6, h. 114)

35 Büyük İskenderiye seddinin tamiriyle alakalı hüküm

Bi'l-fiil derya kapudanı olan vezîrim Mustafa Paşa'ya hüküm ki,

Müceddeden binâsı irâde-i hümâyûn-ı mülukâneme ta'alluk eden sedd-i kebîrin İskenderiye'ye hatt-ı hümâyûn şevket-makrûnumla mu'anven şeref-bahş sudûr olan emr-i şerîf-i 'âl-i şânımla taraf-ı Devlet-i 'Aliyyemde sâbıkan topçubaşı olan Mustafa -dâme mecduhu- müstekillen binâ emîni ta'yîn ve irsâl olunup bahr-ı sefîdin fırkate kapudanlarından Celyânî Muhammed kapudan -zîde kadruhu- fırkatesiyle hizmet-i binâya me'mûr kılınmışdır el-hâlet hâzihi Mısır vâlisi vezîrim Rağıb Muhammed Paşa tarafından gelen kağıdların kapudan-ı mûmâ-ileyhin elli dokuz senesi salyânesi sebeb-i tahrîr-i hükmü ile havâle olunmağla mükemmel fırkatesiyle ol cânibde meks ve ârâm edüp binası hüsn-ı hitam-ı intihâ oluncaya dek binâ emîni mûmâ-ileyh ma'rifeti iktizâ eden hidemât-ı binâda bezl-i iktidâr etmek üzere müceddeden me'mûriyeti içün dîvân tarafından emr-i şerîfim tahrîri bâbında bi'l-fiil baş defterdârım olan Yusuf -dâme uluvvuhu- i'lâm etmeğin senki kapudan ve vezîr-i müşârun-ileyhsiz baş defterdârım mûmâ-ileyhin i'lâmı mûcebince âhar nakliyesi ve tedârikine hüsn-ı hitâm oluncaya dek emîn-i mûmâ-ileyhin ma'rifetiyle iktizâ eden hidemât-ı binâda bezl-i iktidâr etmek üzere kapudan-ı mûmâ-ileyhin me'mûriyetini tecdîd ve tarafından husûs-ı mezbûrda tenbîh ü te'kîd eylemeniz bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur

fî Evâil-i ZA sene 1158

(MMD, 6, h. 264)

36. Mısır gayrimüslim halkından tahsil edilen cizyenin İstanbul'a ulaştırılmasıyla alakalı hüküm

Hâlâ Mısır vâlisi vezîr Mustafa Paşa'ya ve Mısır kâdısına ve ümera-i Mısır'a ve yedi ocak zâbitânına hüküm ki,

Memâlik-i mısriyyede vâki' ehl-i zimmet Nasârâ ve Kıptî keferesi ve Yehûd taifesinin cizye-i şer'iyyeleri beher sene - ibtidâsında cibâyet ve tahsîl olunugelüp ve altmış yedi senesi fevti karîb olduğundan sene-i sâbıkaya kıyâsen dört bin a'lâ, yigirmi beş bin evsat ve on bir bin ednâ ki mecmû'u kırk bin aded evrak - mühürle mühürlendirilüp hazır ve âmâde etdirilmekle evrâk-ı mezkûre memhûren boğçalara vaz' ve ___ ile ol cânibe irsâl ve inşaallâhu te'âlâ mashûben bi's-selâm vâsıl oldukda senki vezîr-i müşârun-ileyhsin sana teslîm ve sen dahî altmış yedi senesi - duhûlünden evrâk-ı cizyenin tevzî'ine ve mâlının cibâyet ve tahsîline tarafından mübâşeret etdirdüp nefs-i Kahire-i Mısır ve tevâbi'inde vâki kasabât ve kurâda sâkin ve mevcûd olan ehl-i zimmet Nasârâ ve Kıptî keferesi ve Yehûd taifesinin bir ferdi hâric ve kağıdsız kalmayup himâye tarîki ve âhar vechile bir neferi ketm ü ihfâ olunmamak şartıyla vech-i şer'i üzere esnaf – i'tibarıyla evrakları ve tevzi' ve verilen evrâkın a'lâsından dört zer mahsûb ve evsatından iki zer mahsub ve ednâsından bir zer mahsub ahz ve zer mahsûb tedârikinden 'usreti olanlardan bir zer mahsûb hesâb üzere a'lâdan on bir guruş ve evsatından beş buçuk guruş ve ednâdan iki buçuk guruş bir rub' cizyeleri mâlın cânib-i mîrî için cem' ve tahsîl etdirdüp ve tahsîl olunan cizye mâlından sâbıkı üzere hazîne-i Mısır'a teslîmi iktizâ eden akçe verildikden sonra mâ'adâsı Dersa'âdetime irsâl ve hazîne-i âmireme teslîm etdirilmek

ve altmış yedi senesi - sene-i mezbûre Zilkadesinin yigirmi ikinci günü dâhil olmağla iklîm-i Mısriyyeden İskenderiye ve Reşid ve Dimyat ve sâir mahallerde bulunan tüccar ve gemici makûlesi re'âyadan altmış senesine mahsûben cizye evrâkı tevzî'i vaktinde Rum cânibinde bulunmaları takrîbiyle sene-i mezbûre cizyeleri cizyedârlara edâ etmedikleri meş'ar yedlerinde mîrî mühriyle memhûr cizye kağıdı olup yine Rum cânibine 'azîmet üzere olan ol makûle tüccar ve gemici taifesinden Rum cânibinde olan cizyedârlar tekrar cizye taleb eylememelerine vesîle olmak için altmış yedi senesi - mührüyle memhûr verilen cizye kağıdlarına altmış yedi senesine mahsûb deyu şerh verilmek ve cizye hususu umûr-ı şer'iyyeden olub cibâyet ve tahsîlinde min külli'l-vücûh dikkat ü ihtimam ile gereği gibi i'ânet-i cümleye vâcibe-

i zimmet olmağla sizki Mısır kâdısı ve ümera-i Mısır ve yedi ocak zâbitânı mûmâ-ileyhimsiz tarafınızdan gerek evrâk tevzî‘inde ve gerek mâl-ı cizyenin cibâyet ve tahsîline kemâl mertebe i‘ânet ve muzâheret olunup himâye vechi ve sâir vücûh ile bir nefer re‘âya ketm ü ihfâ olunmamak üzere evrâkının tamamen tevzî‘ etdirilmesine ziyâde dikkat ü ihtimam eylemeniz için sizki vezîr-i müşârun-ileyh ve sâir mûmâ-ileyhimâsız size hitâben Dîvân-ı Hümâyûnumdan emr-i şerîfim tahrîri bâbında bi’l-fiil baş defterdârım olan Abdullah -dâme uluvvuhu- i‘lâm etmeğin vech-i meşrûh üzere ‘amel olunmak bâbında fermân-ı ‘âlîşânım sâdır olmuşdur
Evâsıt-ı R sene 1167

(MMD, 7, h. 120)

Ek 37 Mısır gayrimüslim halkından toplanan cizyenin İstanbul'a gönderilmesi hakkında hüküm

Mısır vâlisi vezîr Mustafa Paşa'ya ve Mısır kâdısına ve azebân kethüdâsı Rıdvan kethüdâya ve Mısır defterdârına ve ümerâ-i Mısır'a ve yedi ocak zâbitânına hüküm ki,

Memâlik-i Mahrûse'de vâki' ehl-i zimmet Nasârâ ve Kıptî keferesi ve Yehûd taifesinin cizye-i şer'iyyeleri beher sene fevt ibtidâsında cibâyet ve tahsîl olunugeldikden nâşi altmış sekiz senesi -- bundan akdem irsâl olunmuş idi el-hâlet hâzihi vezîr-i müşârun-ileyhsin tarafından vârid olan tahrîrâtdan altmış dokuz senesi cizye evrâkının dahî irsâl ve îsâli testîr ve tahrîr olunduğuna binâen sene-i sâbıkaya kıyâsen dört bin a 'lâ ve yigirmi beş bin evsat ve on bir bin ednâ ki mecmû'u kırk bin aded evrak - mührü ile mühürlendirilüp hazır ve âmâde etdirilmekle evrâk-ı mezkûre memhûren boğçalara vaz' ___ ile ol cânibe irsâl ve inşallâh te'âlâ mahsûben bi's-selâm vâsıl oldukda altmış dokuz senesi - duhûlünde evrâk-ı cizyenin tevzî'ine ve mâlının cibâyet ve tahsîline mübâşeret ve nefs-i Kahire-i Mısır ve tevâbi'inde vâki' kasabât ve kurâda sâkin ve mevcûd ehl-i zimmet Nasârâ ve Kıptî keferesi ve Yehûd taifesinin bir ferdi hâric ve kağıdsız kalmayup himâye tarîki ve âhar vechile bir nefer ketm ve ihfâ olunmamak şartıyla vech-i şer'î üzere esnâf-ı selâse i'tibâriyle evrâkları tevzî' ve verilen evrâkın a'lâsından dört ve evsatından iki ve ednâsından bir zer mahsûb ahz ve zer mahsûb tedârikinden - olanlardan zer mahsûb hesâbı üzere a'lâdan on bir bin guruş evsatdan beş buçuk guruş ednâdan iki buçuk guruş cizyeleri mâlı cânib-i mîrî için cem' - ve tahsîl olunan cizye mâlından sâbıkı üzere cizye-i Mısır'a teslîmi iktizâ eden akçe verildikden sonra mâ'adâsı Dersa'âdetime irsâl ve hazîne-i âmireme teslîm etdirilmek ve altmış dokuz senesi fevti sene-i mezbûre Zilka'desinin on üçüncü dâhil olmağla iklim-i Mısriyye'den İskenderiye ve Reşid ve Dimyat ve sâir mahallerden bulunan tüccar ve gemici re'âyâdan altmış dokuz senesi mahsûben cizye evrâkı tevzî' ve vaktinden Rum cânibinde bulunmaları takrîbiyle sene-i mezkûre cizyeleri cizyedârlara edâ eylediklerini meş'ar yedlerinden mîrî mührüyle memhûr cizye kağıdları olup yine Rum cânibine 'azîmet üzere olan ol makûle tüccar ve gemici taifesinden Rum cânibinde olan cizyedârlar tekrar cizye taleb etmemelerine vesîle olmak için altmış dokuz senesi noksân mührüyle verilen cizye kağıdlarına altmış dokuz senesine mahsûb deyu şerh verilmek ve cizye husûsu

umûr-ı şer‘iyyeden olup cibâyet ü tahsîlinde min külli’l-vücûh dikkat ü ihtimam ile gereği gibi i ‘ânet cümleye vâcibe-i zimmet olmağla sizki vezîr-i müşârun-ileyh ve sâir mûmâ-ileyhsiz tarafınızdan gerek evrâk tevzî‘ine ve gerek mâl-ı cizyenin cibâyet ü tahsîline kemâl mertebe i‘ânet ve muzâheret olunup himâye vechi ve sâir vücûh ile bir nefer re‘âyâ ketm ü ihfâ olunmamak üzere ol mikdâr evrâkın tamâmen tevzî‘ olunmasına ziyâde dikkat ü ihtimam vermeniz içün size hitâben Dîvân-ı Hümâyûnum tarafından emr-i şerîfim tahrîri bâbında bi’l-fiil baş defterdârım olan Abdullah -dâme uluvvuhu- i‘lâm eylemen vech-i meşrûh üzere ‘amel olunmak bâbında fermân ‘âlîşân
fî Evâsıt-ı B sene 1168

(MMD, 7, h. 216)

38. İngiltere- Fransa arasındaki savaşlar esnasında İngiliz ve Fransız gemilerinin kiralanmaması hakkında hüküm

Mısır vâlisi sadr-ı sâbık vezîr Mustafa Paşa'ya hüküm ki,

Birkaç seneden berü Françe ve İngiltere beynlerinde kāim ve müstemirr olan muâdâta binâen zarar ve ziyândan Devlet-i 'Aliyyem tüccarını hıfz ü sıyânet irâdesiyle Devlet-i 'Aliyyemin tüccar ve re'âyâsından bir ferd Françe ve İngiltere sefînelerine girmeyüp ve eşyâ vaz' ü nakl eylemeyüp olanları ve bir mahalle 'azîmet ve tesyîr-i sefer edenleri ve sâir mesâfât üzere olan devletin sefînelerine süvâr eylemek için Bahr-ı Sefîdin sevâhil ve cezâyirde olan vülât-ı ve hükkâmına yüz yetmiş bir senesi Evâhır-ı Muharrem'inde evâmir-i şerîfe ile tenbîh-i ekîd olunmuş idi bu keyfiyeti inbâ ve ashâb-ı ticârete muceb-i ehemm ve tazyîk ve emr-i ticârete müterettib intifâ'ını ve inkıtâ'ını olan ve Âsitâne-i 'Aliyyeme pirincin kıllet üzere gelmiş müstelzim ve mü'eddi olduğundan mâ'adâ müste'men sefâyini ile bir senede Mısır tarafından gelen pirinç ve kahvenin mikdâr ve kemiyyeti İstanbul gümrüğünden sual olundukda yüz yetmiş senesi Muharrem'inden yüz yetmiş bir senesi Safer'inin yigirmi yedinc gününe dek otuz iki kıt'a müste'men sefîneleriyle yedi bin yüz on dört ferde kahve ve yigirmi beş bin altı yüz doksan dokuz zenbil pirinç İstanbul gümrüğüne vâsıl olduğu verilen müfredât defterinden ma'lûm ve zâhir olup ve yalnız Devlet-i 'Aliyyem tüccarı sefînesiyle gelen pirinç ve ve kahve ibâdullaha kifâyet eylemeyeceği ve müste'men sefînesiyle zehâyir-i merkūme gelmediği suretde ibâdullahın pirinç husûsunda muzâyaka ve zahmet çekecekleri - ve âşikâr olup lâkin Françe ve İngiltere devletleri beyninde olan ğayz ve buğz sebebi ile Devlet-i 'Aliyem sularında birbirlerine ve bi'l-husûs Mısır tarafından pirinç ve kahve ile mahmûlen gelen müste'men sefînelerine olan ta'arruzları ve ziyân ve zararları men' ü def' olunmak - lâzım ve mühimm olmadığına binâen bu tarafda olan tarafeyn elçilerine tercümânları vâsıtasıyla keyfiyet-i mezbûre tefhîm ve tenbîh olunup Devlet-i 'Aliyyem sularında birbirlerine ve 'ala'l-husûl Mısır tarafından pirinç ve kahve ve eşyâ-yı sâire ile gelen müste'men sefînelerine kat'a ta'arruz ve zarar ü ziyân eylememek üzere tarafeyn elçileri câniblerinden iskelelerde mukîm konsoloslarına kağıdlar tahrîr ve anlar dahî ve ziyâde geşt ü gûzâr üzere olan kalyonları kapudanlarına keyfiyet-i mezbûreyi tenbîh eylemek üzere te'kid olmağın kemâ fi's-sâbık Devlet-i 'Aliyyem tüccarı ve maslahatı olan ahâlî ve re'âyâsı

müste'men sefînelerine bir güne ve eşya tahmîline izn-i hümâyûnum şeref-sudûr olmağın i'lâmen ve iş'âren işbu emr-i şerîfim ısdâr ve ___ ile irsâl olunmuşdur imdi vusûlünde bu keyfiyeti lâzım gelenlere i'lân ve işâ'at ile ba'de'l-yevm müste'men sefînelerine doğru İstanbul'a gelmek şartıyla pirinç ve kahve ve eşyâ-yı sâir tahmîline ve - olanların rükûb ve bir mahalle seyr ü sefer eylemelerine kimesne tarafından fîmâ ba'd olunmamak husûsu zâbitân ve gümrükçülere buyuruldularınla tenbîh ü te'kîd olunup ve müste'men sefîneleri aldıkları pirinci memleketlerine ve sâir sevâhil ve cezâyire götürmeyüp doğru Âsitâneye getürmek şartıyla konsoloslarının izn ve ma'rifetiyle tahmîl ve kaç sefîne tahmîl olunur ve derûnlarına ne mikdâr pirinç ve kahve vaz' olunmuşdur kapudanının - ve şöhretiyle sicille kayd ve her üç ayda bir def'a bu tarafa gönderilen pirinç ve kahvenin defteri bu tarafda tatbîk için âhar gelür mu'temed sefîne ile İstanbul gümrük emînine irsâl olunmak hâlâtı İskenderiye ve Dimyat kâdılarına ve yedi ocak zâbitân ve gümrükçülere tenbîh ekîd olunarak bu nizâma 'ala'd-devâm murâd ve ihtimam ve uslûb-ı sâbık üzere İstanbul'a kesret üzere pirinç ve kahve erişdirmeğe cidd-i tâm ve say-ı kelâm olunmak bâbında fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur
fî Evâsıt-ı ZA sene 1171

(MMD, 7, h. 479)

39. Dimyat ve İskenderiye'den yüklenen pirinç, kahve ve şekerin başka iskelelerde indirilmeden doğruca İstanbul'a getirilmesiyle alakalı hüküm

Mısır Vâlisi vezîr Kamil Ahmed Paşa'ya ve ümera-i Mısriyye'ye ve Reşid ve Dimyat ve İskenderiye kâdılarına ve Mısır'ın yedi ocak zâbitân ve ihtiyârlarına ve serdarlar ve gümrükçülere hüküm ki,

Senki Mısır vâlisi müşârun-ileyhsin İslambol gümrüğü emînine bu def'a gönderdiğin mektûbda İskenderiye ve Dimyat iskelelerinden yüz yetmiş iki ve yüz yetmiş üç senelerinde İslambol gümrüğüne vâsıl olan şeker ve pirinç ve kahve ve eşyâ-yı Mısriyye'nin mahallinde gümrük defterlerine tatbîk için 'ala'l-efrâd defterin bundan mukaddemce tarafına irsâl olunmakdan nâşi bi-'avnihi te'âlâ bu sene baharında Dimyat ve İskenderiye limanlarından hareket edecek Deli Hacı ve sâir on mikdârı kalyon ve üç direkli sefînelerin kapudan ve reislerine aldıkları hamûlelerini doğru İslambol'a nakl eyleyüp âhar mahalle çıkarmamak üzere buyuruldularınla eğerçe tenbîh eğer zecr ve teşdîd olunup lâkin Mısır bezirganlarının Selanik ve İzmir iskelelerinde müşrikleri olmakdan nâşi tüccar kalyonları İslambol'a gelür iken Selanik'e ve İzmir'e yanaşmamak kābil olmayup takarrür-ı tehdîd ve tahvîf olunsalar dahî lâ mecâle şerikleriyle mülakat eylemek lâzım-ı ticâretin olup doğru yoldan sapmadan metâ'ları cebr ü imkanda olmamağla Âsitâne-i Sa'âdete zâhire nakli ile me'lûf olan sefînelerden mâ'adâ gerek Arnavud ve gerek sâirlerinden evvel emirde birer def'a Âsitâneye zahîre getürdükden sonra yerlerine vusûllerini mücbir İslambol gümrükçüsünden tezkere alup ma'rifetinle bu def'a rabt olunan şurûta ri'âyet olunandan me'lûf oldukları üzere İzmir ve Selanik'e mikdâr-ı mu'tâd zahîre nakline izni hâvî emr-i şerîfim sudûrunu istid'â eylemiş keyfiyet-i mezbûre hâlâ İslambol gümrüğü emîni es-Seyyid İshâk -zîde mecduhu-nun istifsâr ve suâl olundukda İskenderiye ve Dimyat iskeleleri nefs-i Mısır'a mesâfe-i ba'îde olunup vülât-ı Mısriyye taraflarından bu husûsa me'mûr kılınan kimesneler tama'-ı hama tab'iyyet etmeyüp matlûbun olan emr-i şerîfim mûcebince sadâkat üzere hareket olunur ise emr-i şerîfim sudûrundan nâşi ve mahzûr olmayacağından mâ'adâ İslambol'da pirinç ve kahve ve sâir emti'a-i Mısriyye'nin kesretine sebeb olacağı zâhirdir lâkin İskenderiye ve Dimyat iskelelerinde lenger-endâz olan ehl-i İslam ve Arnavud ve müste'men sefînelerinde yüke yatmağa tâlib olanlardan birkaç kıt'a sefîne bir def'ada yüke yatdıkları halde müddet-i medîd meks ü ikâmet etdirilmemek için Mısır

ve Reşid'in vülât ve zâbitânından ihtimam ile hamûleleri peyderpey maaş ve cerim kayıklarıyla derhal nakl ve sefînelere tahmîl ve selâtin-i eslâf zamanlarında olageldiği üzere her sefînenin hamûlesi cins ve 'adedi ve mikdâr ve keyfiyeti ile 'ala'l-esâmi tahrîr ve defter ve doğru İslambol'a gelmek üzere ol tarafda berâber kefilleri ahz ve İskenderiye ve Dimyat kâdılarından huccet-i şer'iyye ve kapudûnân ve rüesâ yedlerine derûn ve bîrûnu mühürlü birer kıt'a kāime verilüp birkaç sefînenin refâkat tarîkiyle hareket ve 'azîmetlerine izin verilüp bi-'avnihi te'âlâ doğru İslambol'a sâilen vürûd ve hamûlelerini gümrüğe ihrâc ve hîn-i 'avdetlerinde İslambol gümrüğü emîninden vusûl kağıdı alup Mısır kâdılarına îsâl eylemek üzere zabt u rabt olunduğu suretde senede bir iki defa sefer ziyâde edüp İslambol'dan zehâyirin kesret ve vefretine sebeb olunacağından başka İzmir ve Selanik iskelelerine varup gelmeğe me'lûf olan Arnavud sefîneleri ve sâir sefîneler bir sene zarfında birer def'a İslambol seferi eyledikden sonra yine Selanik ve İzmir seferlerine gitmek üzere izin verilmek ve Dimyat iskelesinde kahve ve pirinç ve şeker ve sâir emti'a-i Mısriyye hamûlesiyle Şam sâhillerinde vâki' müte'addid iskelelere zihâb ve iyâb andan yüz elli mikdârı Arnavud ve müste'men sefîneleri ve şayka ve üç direkli ve kıyâse ta'bîr olunur sefîneler beher sene evvel baharından rûz-ı Kasım duhûlüne dek ikişer ve üçer sefer eylediklerinden Âsitâne-i Sa'âdetime pirinç ve kahvenin ve sâir eşyâ-yı Mısriyye'nin kıllet üzere vürûduna ve ğalâ ve nedretine bâis olmaları mahlûlünden yüz elli kıt'a sağîr ve kebîr sefâyinin yüz kıt'asına yine ke'l-evvel sevâhil-i Şam cânibine ve elli kıt'ası senede birer defa Mısır hamûlesiyle İslambol'a birer sefer etdirilmek ve Âsitâneye zahîre nakli ile me'lûf olan sefînelerden mâ'adâ Arnavud ve sefâyin-i sâire evvel-emirde birer def'a Âsitâneye zahîre getürüp ve yedlerine İslambol gümrük emîninden vusûl tezkeresi alup bu def'a rabt olunan şurûta ri'âyet olunarak İzmir ve Selanik'e mikdâr-ı mu'tâd zahîre nakline izin ve ruhsat verilmek ve ber-vech-i meşrûh şurût-ı mezkûre mûcebince 'amel ü hareket olunmak için emr-i şerîfim sudûrunu emîn-i mûmâ-ileyh i'lâm etmeğin müşârun-ileyhin tahrîri ve emîn-i mûmâ ileyhin i'lâmı mûcebince 'amel ü hareket ve şurût-ı mezbûre sicillât-ı mahfûzaya kayd olunup şurût-ı mezkûreye muhâlif hareket edenlerin haklarından gelinmek içün isim ve resimleri Dersa'âdetime Deraliyyeme i'lâm ve nizâm-ı mezbûrun devâm ve istikrârına dikkat ü ihtimam sermed-i

hilâfından ittikā-i tam olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdum ki

fî Evâsıt-ı C sene 1174

(MMD, 7, h. 720)

40 İskenderiye iskelesinden şeker ve kahvenin önce kalyonlara, sonra üç direkli gemilere, en son Avrupalı gemilere yüklenmesi ve bu yüklerin Avrupa limanlarına götürülmeden İstanbul'a götürülmesi ile alakalı hüküm

Mısır Vâlisi vezîr Kamil Ahmed Paşa'ya ve İskenderiye ve Dimyat kâdılarına ve Mısır tarafından Dimyat ve İskenderiye'ye me'mûr olan zâbitân ve gümrükçülere hüküm ki,

Akdâ kudâti'l-Müslimîn İzmir kâdısı Mevlâna Hamzazâde Esad -zîdet fazâiluhu- Südde-i Sa'âdetime mektûb gönderüp Medine-i İzmir'de sâkin Mısır tüccarından es-Seyyid el-Hac Hüseyin ve el-Hac Ebu Bekir ve es-Seyyid el-Hac Ali ve el-Hac Musa ve el-Hac Ahmed ve diğer el-Hac Ahmed ve el-Hac Abdullah ve diğer el-Hac Musa ve el-Hac Yusuf ve Salih nam kimesneler ile sâir Müslim ve zımmi tüccar Meclis-i Şer'e varup hâlâ İzmir'de mukîm Nederlande tüccarından Rancana nâm tâcir mütemevvil tüccardan olup tercümanı Yanaki Vedriskone nâm tercümanının tahrîk ve sevkiyle geçen sene tarafından Mısr-ı Kahire'ye gönderdiği vekîli ma'rifetiyle Mısr-ı Kahire'den Yemen kahvesi ve pirinç ve şeker ve sâir eşyâ-yı Mısriyye'yi cem' ve iştirâ ve doğru Âsitâne-i Sa'âdetime getürmek üzere Nederlande sefînelerine tahmîl ve bir tarîkiyle Kahire-i Mısır'dan ihrâc ve İstanbul'a getürmeyüp Felemenk vilâyetine getürmekle ol vecihle Âsitâne-i 'Aliyyemde pirinç ve sâir emti'a-i Mısriyye'nin kıllet ve nedretine ve ibâdullahın muzâyaka ve zarûretlerine ve tüccar-ı mezbûrenin dahî kesb ü ticâretleri husûsunda 'acz ve ızdırabları bâ'is ve bâdî olduğu Meclis-i Şer'de ba'de'l-ihbâr men' ü def' olunmak bâbında emr-i 'âlî sudûrunu istid'â ve istirhâm eylemeleriyle ol bâbda vâki' hâli bi'l-iltimâs 'arz ve Dîvân-ı Hümâyûnumda mahfûz kuyûd-ı ahkâm mürâca'at olundukdan iklim-i Mısır'dan Dimyat ve İskenderiye limanına gelen kahve ve pirinç ve emti'a-i Mısriyye evvel emirde Âsitâneye gelecek tüccar kalyonlarına tahmîl ve tüccar kalyonları tamâmen hamûlelerini alup alarga oldukdan sonra yine Âsitâneye gelecek üç direkli sefînelerine tahmîl olunup anlar dahî tamam olup alarga oldukdan sonra kefere limanına vürûd eden müste'men sefînelerinden İstanbul'a doğru gelmek ve ol tarafda olan konsoloslardan sened-i kavî alınmak şartıyla müste'men sefînelerine dahî zehâyir-i mezbûre ve emti'a-i sâire-i Mısriyye vaz' ü tahmîl ve cümlesi Deraliyyeme sevk ve tesyîr olunup İzmir ve Sakız ve Selanik iskelelerine gidecek ve İstanbul'a gelmeyecek müste'men sefînelerine ve sefâyin-i sâireye zehâyir-i mezbûre tahmîl

olunmamak üzere mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mûcebince yüz yetmiş dört senesi Evâil-i Cemaziyelahir emr-i şerîfim verildiği mestûr ve mukayyed bulunmağın mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mûcebince ‘amel olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîli’l-kaderim mûcebince ‘amel dahî senki vezîr müşârun-ileyhsin mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mûcebince Dimyat ve İskenderiye iskelelerinden gelecek zehâyir ve eşyâ-yı Mısriyye nizâm-ı merğûb-ı mezkûr üzere ibtidâ tüccar kalyonlarına tahmîl ve hamûlelerini istingâ edüp alarga olundukdan sonra yine Âsitâneye gelecek üç direkli sefînelerine ve ba‘dehû kefere limanında olan müste’men sefînelerine doğru İstanbul’a getürmek ve konsoloslarından kavî sened ve kefil alınmak şartıyla tahmîl olunup İstanbul’a gelmeyecek sefînelere bir habbe zahîre tahmîl olunmamak husûslarına takayyüd ü ihtimam eylemek üzere bu defa tekrar zâbitâna ve gümrük ümenâsına buyuruldularınla tenbîh ü te’kîd-i birle tarafından ‘ala’d-devâm bu nizâma nezâret ve tefahhusdan olmayup hilâfına hareket edenlerin ve ruhsat ve cevâz gösterenlerin haklarından gelüp nizâm-ı müstehakk-ı mezbûrun devam ve istikrârına kemâl-i dikkat ve ihtimam ve nezâret-i mezbûreye mahal-i huffaflara ve sâire buyruldu ve bir müddet ve kusûr ve te‘amiden sermed-i hilâfına be-gāyet ittikā ve mucânebet eylemeniz bâbında
Evâsıt-ı M sene 1175

(MMD, 8, h. 16)

41. Kahvenin azlığı dolayısıyla fiyatının artması üzerine İskenderiye'den gemilere yüklenen kahvenin ilk önce İstanbul'a getirilmes ile alakalı hüküm

Mısır Vâlisi vezîr Hamza Paşa'ya hüküm ki,

Bu hilâlde Mısır tarafından Deraliyyeme gelen kahvenin kılletine binâen İslambol'da kahvenin kıymeti mütedâvelesi si'r-i râyicinden ziyâdeye a'lâ ve ağlâya bâ'is olduğuna binâen Mısır tüccarının yedlerinde bulunan kahvenin Mısır'a gelinceye dek kıymet ve mesârifi ne mikdâra bâliğ olur gümrük defterlerinden ve - olan tüccardan tahkîk-i madde olundukdan sonra bir mikdâr kāide zammıyla müddeher bulunan kahveyi İslambol tüccarına füruht ettirmek ve muhtekirleri ihtikârdan men' eylemek için Evâsıt-ı Saferü'l-hayrda eğerçe tarafına emr-i şerîfim gönderilmişdi lâkin bu sene-i mübârekede Mısır'a nakil ve celb olunacak kahve sefîneleri tevâhiye kaldığını Mısır tüccarı İslambol'da olan şerîklerine tahrîr eylemeleri kahvenin ğalâ ve kıymetine bâ'is olduğu ve Bender-i Süveyş'den Mısır'a naklolunan kahvenin eşkıyâ-yı 'urbandan muhâfaza içün Mîrü'l-hâcc-ı Mısır olanlara mukaddemâ her ferdeden alınması tecvîz olunan birer altundan mâ'adâ bu hilâlde mütekellimîn-i Mısır olanlar sırren tüccar-ı kahve ile ittihâd ve beher ferdeden sekizer guruşdan ziyâde resim alınmağa niyet ve kasdeyledikleri sahîhan ve tahkîkan sem'-i hümâyûnuma lâhık olup ber-vech-i muharrer alınması ruhsat verilen birer altundan ziyâde bir akçe ve bir habbe taleb olunduğuna bi-vechin minelvücûh rızâ-yı hümâyûnum olmadığından gayri ezmine-i sâbıkada kahve nakil eden sefîneler tevâhiye kaldıkda hamûleleri olan kahveleri Tur iskelesinin büyük kayıklarına ve Süveyş'de battal kalan kalyonların sandallarına tahmîl ve yahud 'urban develeriyle Süveyş'e celb olunması mümkün ve eğer tevâhiye kalan sefîneler Kusayr iskelesinde ise berren Kusayr kal'asından Said'e andan dahî nehr-i Nil ile Mısır'a nakli eshel olduğunu bu tarafda bulunan erbâb-ı şu'ûr ve - haber vermeleriyle ihbâr olunduğu üzere işin sıhhat ve hakîkatine tahsîl-i ıttıla' ile tevâhiye kalan kahvenin berren ve bahren bir gün evvel Mısır'a celbine ve İslambol'a nakline ihtimam ve dikkatin matlûb-ı hümâyûnum olmağın te'kiden ve isti'câlen mahsûsan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve ___ ile irsâl olunmuşdur mütekellimîn-i Mısır'ın – tama'kâr ve erbâb-ı hîleden olan tüccar ile hufyeten mükâleme ve ittifak ve mukaddemâ alınmasına ruhsat verilen birer altundan ziyâde berâ'at nâmıyla tekrar akçe alınmasına ve bu hilâlde beher ferde kahvenin sekizer guruş alınmak üzere tasmîm olunan - külliyen ibtâl ve ilgâsına kemâl-i ihtimam ve

dikkat ve men‘ ü ref‘ ‘alâ vechi’l-akdem sarf-ı vüs‘ ve ‘izzet ve mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mûcebince tüccarın ziyâde bahâya füruht dâ‘iyesiyle Mısır’da ve Reşid ve Dimyat ve İskenderiye’de ketm ve imsâk eyledikleri kahvelerini ‘ala eyyi hâlin zâhir - cümlesini müte‘âkiben sefâyin ile İslambol’a erişdirmeğe ziyâde takayyüd ü ihtimam zımnında ezmine-i sâbıkada olduğu gibi tevâhiye kalan sefînelerin kahveleri Tur iskelesinin kebîr kayıklarına ve Süveyş’de battal kalan kalyonların büyük sandallarına tahmîl ve yahud ‘urban develeriyle Süveyş’e nakil ve eğer tevâhiye kalan sefîneler Kusayr iskelesinde ise kahveleri Kusayr kal‘asından Said’e ve andan dahî nehr-i Nil ile Mısır’a celb olunan hususlarına – sa‘y ve gayret ve ‘aceleten ve müsâra‘aten Âsitâne-i ‘Aliyyeme kesret üzere kahve erişdirmeğe ve mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mûcebince keyfiyeti sıhhati üzere i‘lâm ve nizâm-ı mezbûr üzere tevâhiye kalan sefâyinin kahvelerini bir gün evvel Mısır’a nakline ve İslambul’a sevkine ve tüccarın mürtekib oldukları ihtikâr ve imsâk-ı hîlelerinin külliyen men‘ ve rıf‘at-ı sa‘y ve mübâderet ederek tahsîl-i rızâ-yı şâhâneme himmet ü hamiyet eyleyüp edna kusûr ve tehâvünden ve tekrar isti‘câlini mûceb olur iğmâz ve rehâvet be-gāyet tevakkī ve mücânebet eylemek bâbında fermânım

fî Evâsıt-ı RA sene 1179

(MMD, 8, h. 351)

42. Kahve satışında sahtekarlık yapan tüccarın denetlenmesi ile alakalı hüküm

Mısır Vâlisi vezîr Hamza'ya hüküm ki,

Yüz yetmiş senesinde bi-emrillâhi te'ala buralardan müsâ'id olmayup Mısır cânibinden sefâyinin vürûdu te'hîre kalmak sebebiyle Âsitânede mevcûd olan kahveye kıllet gelmek mülâhazasıyla tüccardan ve attârândan ba'zıları kahveleri ihtifâ ve ziyâdeye bey'e tasaddî eylediklerinden yedlerinde mevcûd bulunan ve gelecek kahvenin beher vukiyyesini 'attar esnafına altmış dört pâreye bey'e razılar olup altmış dört pâreden noksâna bey'i mümkün olur ise noksâna bey' edüp mümkün olmaz ise fîmâ ba'd altmış dört pâreden bir akçe ve bir habbe ziyâdeye bey' etmemek üzere İslambol'da sâkin 'umûmen kahve tüccarı Meclis-i Şer'de ta'ahhüd edüp verdikleri huccet baş muhâsebeye kaydolunmuş iken bu hilâlde Mısır'dan Âsitâne-i 'Aliyyeme gelen kahve kıllet üzere olduğundan kahve tüccarı verdikleri ta'ahhüd huccetine muğâyir kahvelerini ihtifâ ve kahvenin kıymetine terakkī zammedip sebeb ve 'illeti kendülerinden suâl ve istikşâf olundukda Mısır'da olan şerîkimiz kahveyi sene-i sâbıkadan ziyâde bahâlarıyla iştirâ etmemeleriyle sene-i sâbıka üzere füruht eylemek bizlere zarardır deyu cevab ve ta'allul ziyâde bahâ ile füruhtuna izn ü ruhsat niyâz olup lâkin kendü akvâl-i mücerredelerine i'timâd olunmayup sıhhat ve hakîkatine tahsîl-i ıttıla' olunmak mühimm ve muktezî olmağla Mısır'da ve Süveyş ve Cidde'de kahvenin kıymet-i sahîhasına lâ yürâd eyledikleri cevablarının hakîkatine istıtla' ve istikdâm için mahsûsan işbu emr-i şerîfim ısdâr ve 'alâ cenâhi'l-isti'câl ___ ile irsâl olunmuşdur keyfiyet-i ma'lûmun oldukda tüccarın Mısır'da olan şerîkleri kahveyi ziyâde bahâya aldık demeleri ve tahrîrleri lâyık mıdır degil midir ve yetmiş tarihinde Mısır'da tevcihle bey' ü şirâ olunur imiş ve şimdi bu vechile deyn ve tefâvütü var ise sebeb-i tefâvüt ne makûle muhdesâtından neş'et eylemişdir sıhhatini ba'de't-tasmîm bu tarafda olan tüccarın kizb-i lâ meşru'ları ise akvâlleri kâzibe olduğunu tahrîr ve eğer tahrîrleri nefsü'l-emr ise ol tarafdan kahvenin ziyâde bahâ ile iştirâ eylemelerine sebeb ü 'illet Mısırlu'nun kahveden bazı 'avâidât ve muhdesat ihtirâ'ları ise ol makule muhdesâtının ref'ine ihtimam ü dikkat ve eğer Mısırlu'nun kahvenin bey' ve şirâsında zulme ihtirâ'ları olmayup Süveyş ve Cidde tarafından kahvenin bahâsı ziyâde olmuş ise anın dahî erbâb-ı vukûfdan tasmîm olunup 'alâ külli't-takdîrî sıhhat ve hakâkatini her ne vecihle ise etrafıyla sizden sual ve cevab vârid olmayacak vechiyle bir saat evvel serî'an ve 'âcilen

mufassalen Deraliyyeme tahrîr-i mübâderet ve tahrîrâtının gelmedikden sonra kahveye nizâm verilmek musammem-i hümâyûnum olduğunu bilüp ana göre bir dakika mukaddem kahvenin ziyâde bahâya çıkmasının sebeb ü ‘illetlerini ve îrâd eyledikleri akvâlin hakîkatini ‘alâ vechi’s-sıhha Deraliyyeme tahrîr ü i‘lâm ve ihmâl ü tekâsülden ittikā-i tam eylemen bâbında
fî evail-i Ş sene 1179

(MMD, 8, h. 372)

43. Kahvenin Avrupalı tüccarlara satılmamasıyla alakalı hüküm

Mısır Vâlisi vezîr Hamza Paşa'ya ve Mısır kâdısına ve ümerâ-i Mısriyye'ye ve Reşid ve Dimyat ve İskenderiye kâdılarına ve Mısır'ın yedi ocak zâbitân ve ihtiyâr ve serdarları ve gümrükçüler ve sâir zâbitân -zîde kadruhum-e hüküm ki,

Kahire-i Mısır cânibinden pirinç ve kahve ve sâir emti'a-i Mısriyye Âsitâne-i 'Aliyyeme birkaç seneden berü ezmine-i sâbıka misillü gelmeyüp kıllet üzere vürûd ve darü'l-hilâfe Deraliyyemde mukîm ve mutavattın olan sükkân ve kuttânın zarûret ve meşakkatlerine bâ'is olduğunun sebeb ve hikmeti tarafından tahkîk ve her ne sebeb olmuş ise def'ine ihtimam ile Âsitâne-i Sa'âdetime kesret üzere pirinç irsâline ihtimam eylemek bâbında bundan mukaddemce hatt-ı hümâyûn şevket-makrûn ile mu'anven emr-i şerîf ısdâr ü irsâl olunmuş idi el-halet hazihi madde-i mezbûrenin sebeb ve 'illeti bu tarafda erbâb-ı vukûfdan sual olundukda sinîn-i sâbıkalarda Dimyat iskelesinden senede on beş yigirmi kıt'a mikdârı müste'men sefîneleri ve üç direkli ve şayka sefîneleri ancak pirinç hamûlesiyle memlüvv Âsitâne-i Sa'âdetime vürûd edüp ol vechile ibâdullâhın def'-i muzâyakalarına bâdî olup ve beher kilesi otuzar pâreye füruht olunur iken on beş yigirmi seneden berü Mısır vâlileri taraflarından Dimyat ve İskenderiye ve Reşid câniblerine me'mûr eyledikleri kimesneler tamâ'ham tabîat ile kâdıları ve sâir zâbitân dahî iğfâl ve itmâ' ve beher tertil pirinçden kırk beşer pâre 'avâid nâmıyla alup Reşid ve Dimyat câniblerinden hâsıl olan pirinci müste'men sefînelerine diledikleri bahâya füruht ve bu vechile kendülere kâr ve kesb edinüp beher sene hilâf-ı rızâ-yı hümâyûnum elli ve altmış müste'men sefîneleri tahmîl ve Frengistan cânibine izn ü ruhsat-birle müsâ'ade eylediklerinden gayri Şam câniblerinde olan Sayda ve Beyrut ve İskenderun ve sâir iskelelere dahî üç yüzden mütecâviz müste'men sefâyini ve üç direkli ve şayka ve kıyâse ta'bîr olunur ve Arnavud sefînelerine pirinç tahmîl ve zikrolunan iskelelere nakl ve pirinçlerin ihrâc ve mahall-i mezkûrede der-mahzen ve Selanik ve sâir mahallerden duhân hamûlesiyle iskele-i mezbûrlara tevârüd eden müste'men sefâyinine füruht ve tahmîl ve Frengistan cânibine tesyîr olunduğundan sevâhil-i Nil'de vâki' olan rençberâtın hâsıl olup Dimyat iskelesine tevârüd eden mahsûl pirinçleri iki vechile Frengistan memleketlerine gitmekle Âsitâne-i 'Aliyyem tarafına pirinç göndermeğe kat'a rağbet ve i'tibâr etmeyüp tüccar sefînelerine tahmîl olunan ancak İskenderiye'de tüccarın iddihar ve bey' eyledikleri pirinç olup ol dahî ekall-i

kalîl olduğundan Âsitâne-i ‘Aliyyeme kifâyet etmeyüp muzâyaka-i ibâdullâha sebeb olduğu takrîr ve ihbâr olunmakdan senki vezîr-i müşârun-ileyhsin pirincin Dersa‘âdetime kıllet üzere vürûdunun sebebi bu olduğu suretde keyfiyet-i mezbûrenin def‘i senin yed-i iktidârında olmakdan nâşi fîmâ ba‘d Frengistana ve lüzûmdan ziyâde Arabistan iskelelerine pirinç irsâlini men‘ ü def‘ ile Dersa‘âdetime kesret üzere tesyîri senden matlûb-ı hümâyûnum olmağın te’kîden ihtimâmen ve müceddeden işbu emr-i âlîşânım ısdâr ve ___ ile irsâl olunmuşdur

İmdi sizki vezîr-i müşârun ve Mevlâna ve ümerâ-i Mısır ve sâir mûmâ-ileyhimsiz Dimyat ve İskenderiye iskelelerinde ehl-i İslam ve Arnavud ve sâir tüccar sefâyini yüke yatdığında müddet-i medîd meks ü ikāmet eylememek için hamûleleri peyderpey maaş ve cerim sefîneleriyle iskele-i mezkûrelere nakl ve sefâyin-i merkūmeye tahmîl ve hamûleleri tekmîlinde doğru Âsitâne-i Sa‘âdetime gelmek üzere yarar kefilleri ahz ve ruesâ ve kapudanlarının yedlerine hamûlelerinin mikdâr ve kemiyet ve keyfiyetlerini mübeyyin birer kıt‘a derûn-ı bîrun mühürlü kāime verilüp bilâ tevekkuf tahrîk ve ‘azîmetlerine izin verilüp ve bi-‘avnihi te‘âlâ Âsitâne-i ‘Aliyyeme vürûd ve hamûlelerini İslambol gümrüğüne ihrâc ve yedlerinde olan kāimeleriyle tatbîk olunub noksânı zuhur eyledikde sual ve cevab ve esnâ-i râhda bir mahalde ihrâc olunmuş var ise kapudan ve ruesâları te’dîb olunmak ve ‘avdetlerinde İslambol gümrük emîninden ilmühaber alup götürmek üzere kemâ fi’l-evvel nizâm-ı müstahsene-i merğûbenin devam ve istikrârına ve beher sene Dimyat ve İskenderiye iskelelerinden Âsitâne-i ‘Aliyyeme gelecek sefîneler bi’t-tamam hamûleleri aldıkça âhar mahalle nakl için müste’men sefînelerine ve sâir bir ferde bir dâne ve bir habbe pirinç füruht ve tahmîl etdirmeyüp men‘-i ekîd ile men‘ ü def‘ ve hilâfına hareket edenleri zâbitleri ma‘rifetiyle ahz ü habs ve te’dîb ve tenkîllerine ihtimam ve Dimyat iskelesinden Frengistan cânîblerine gidecek sefâyine kat‘a ruhsat verilmeyüp ve Şam cânibine giden yüz elli mikdârı sefâyinin dahî nısfı birer sefer Âsitâne-i ‘Aliyyeme pirinç ve sâir eşyâ nakleylemedikçe mahall-i âhara nakl ve tesyir etdirilmemesi husûsuna ihtimam ü dikkat ve Dimyat ve İskenderiye iskelelerine ta‘yîn olunan adamlarını daima tecessüs ve tafahhus eylemekden hâlî olmayup pirinçden akçe almakdan ve sâir muhdesât-ı mekrûheye cesâretden men‘ ile ibâdullâhın zarûret ve muzâyakalarıyla bâ‘is olur hareketlerini def‘e ve tahsîl-i rızâ-yı pâdişâhâneme sür‘at

ve sarf-ı vüs‘ ve kudret eyleyüp ednâ ihmâl ve te‘âmîden ve kusûr ve tekâsülden gāyetü’l-gāye hazer ve mücânebet eylemeniz bâbında
fî Evâil-i C sene 1180

(MMD, 8, h. 428)

44. Mekke ve Medine'de tamir edilecek mekanların tamirinde kullanılacak malzemenin İskenderiye üzerinden gönderilmesiyle alakalı hüküm

Hâlâ Mısır Vâlisi vezîrim Rauf İsmail Paşa'ya ve Mısır kâdısına ve şeyhülbeled ve ümerâ-i Mısır'a ve bi'l-fiil Mirâhûr-ı evvelim olup me'mûren cânib-i Mısır'da olan Mîr Ali -dâme mecduhu- ve yedi ocak zâbitânına hüküm ki,

Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere'de muhtâc-ı ta'mîr ve termîm olan mahall ve mevâzi-i mübârekelerin keşf ve defterleri rikâb-ı mülukâneme 'arz ü takdîm olunmak bâbında geçen sene sâdır olan emr-i şerîfim ne mahalde kaldığı ma'lûm olmayup lâkin ta'mîrât-ı mezkûrenin zımnında sâdır olan emr-i şerîfim mûcebince hâlâ emîr-i Mekke-i Mükerreme şerîfi Mesrur -dâme sa'duhu- ve Şam vâlisi Mîrül-hâc vezîrim Azmzade Mehmed Paşa –dâme iclâluhu- ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer' ve mukaddemâ Cidde emîni olup el-halet hâzihi mücâveret-i Medine-i Münevvere'de ikāmet üzere olan Seyyid el-hac Mehmed Tahir -dâme mecduhu- ve Deraliyyemden meb'ûs mimar halifesi ve sâir erbâb-ı vukuf ma'rifetleriyle gerek Medine-i Münevvere'nin ve gerek Mekke-i Mükerreme'de dâhil ve hâric-i Harem-i Muhterem ve sâir mevâzi-i mübârekede muhtâc-ı ta'mîr olan mahalleri leda'l-keşf ve'l-mu'âyene ez-kadîm Mekke-i Mükerreme'ye cârî olup kesret-i sel ve zuhûrun şûr sebebiyle mâ-ı lezîz munkatı' olup 'ayn-ı Hıttîn su göllerinin menbâ'ından Mekke-i Mükerreme'ye dek tathîrleri on bin guruş ve fîmâ ba'd seyelan hıfz ve hırâseti mutlak Kifâyât nâm mahalle tûlen iki yüz altmış sekiz zirâ' mikdârı minvâl-i kadîm üzere sed misillü duvara muhtâc ve elyevm cümle mevcûd olmağla kantara ta'bîr olunan kemerleri tamir ile on beş bin guruşunu cem'an yigirmi beş bin guruşa ve gerek 'Ayn-ı Zümre ta'bîr olunan Arafat su yollarının cümle el-vâki' ber-vech-i tahmîn mesârif-i ta'mîri yüz bin guruşa muhtâc olduğunu mîr-i harem-i muhteremeynin dâhil ve hâricinde sâir muhtâc-ı ta'mîr ü termîm olan mahall ve mevâziini başka hîn-i -- ve kezâlik Medine-i Münevvere'de vâki' ta'mîre muhtâc olan su yollarıyla mevâzi'-i sâirenin başka vârid olan iki kıt'a mümzî defterleri bu tarafda ser mimârân-ı Mısriyye havâle olundukda Deraliyyemden mübâya'a ve tedârik ü irsâl olunacak mühimmat bahâ ve 'amele ücretleriyle harcırâhlarından mâ'adâ Mekke-i Mükerreme'nin ber-vech-i tahmîn min haysi'l-mecmu' mesârif-i tamirleri iki yük yigirmi yedi bin elli altı guruşa ve Medine-i Münevvere'nin dahî kezâlik mecmû' mesârif-i ta'mîratı altmış bin beş yüz otuz yedi guruşa bâliğ

olduğunu sermimaran-ı hassa mûmâ-ileyh i‘lâm etmekden nâşi gerek Mekke-i Mükerreme ve gerek Medine-i Münevere’nin bu makûle muhtâc yine ve ta‘mîr olan mahall ve mevâzi‘i emâkin-i sâireye kıyâs olunmayup takdîm-i ehemm kāidesine ri‘âyet cümleden akdem te’diye ve temşiyetlerine senâve nakdine liyâkat olunmak ehemm ve vâcibatdan olan umûr-ı hayriyeden olduğundan mâ‘adâ ‘alâ iltizâm imar ve ihyâsıyla ahâli ve sükkânının refâh-ı hâl ve müsterîhü’l-bâl olmaları iktizâ-yı bâri-i mülukanem olmakdan nâşi ber-mûceb-i defter bu tarafdan mübâya‘a olunacak levâzımât-ı mezkûre ser mimaran–ı hassa ma‘rifetiyle serî‘an mübâya‘a ve i‘mâl ve tedârik ve ba‘de’t-tekmil cümlesi gerek emîni ma‘rifetiyle bir münâsib sefîne isti’câr ve ber-vech-i tekmîl sefîne-i mezbûreye vaz‘ ve tahmîl ve serî‘an Mısır İskenderiye’sine irsâl ü tesyîr olunmak üzere olmağla bi-yemnihi te‘âlâ gerek eşyâ-yı mezkûre ve gerek dört nefer taşçı ve 2 nefer hazerfen ‘amelelerinin mahsûben bi’l-emn ve’s-selâm İskenderiye’ye leda’l-vusûl cânib-i Mısır’dan dahî sizki Mısır vâlisi ve şeyhülbeled ve sâir ümerâ-i Mısır ve mîrâhûr-ı evvelim ve sâir mûmâ-ileyhimsiz tarafınızdan mahsûsen adamlar ta‘yîn ve beherden mezkûreyi İskenderiye’de ‘aceleten sefîneden ihrâcı ve mevsimi kezâlik Bender-i Süveyş’den evvel gider bir sefîneye vaz‘ ve tahmîl ile Medine-i Münevvere’ye mahsûs olan eşyâyı defteriyle Yenbu‘a ihrâc ve tamâmen - me’mûra teslîm ve gerek Mekke-i Mükerreme’ye mahsûs olan eşyâyı dahî vaktiyle - Cidde iskelesine ihrâc ve bu def‘a bâ-fermân-ı ‘âli binâ emîni ta‘yîn olunan mûmâ-ileyh Mehmed Tahir -dâme mecduhu-ya irsâl ü tesyîr eylemeniz için size hitâben emr-i şerîfim sudûrunu bi’l-fiil baş defterdârım olan es-Seyyid el-hac Mustafa -dâme uluvvuhu- i‘lâm eylemegin.
Evâhır-ı C sene 1194

(MMD, 9, h. 438)

45. İskenderiye ve Reşid civarının korunmasıyla alakalı hüküm

Mîrmîrân-ı kirâmdan hâlâ Mısır cânibinde olan Derviş Hasan -dâme ikbaluhu-ya hüküm ki,

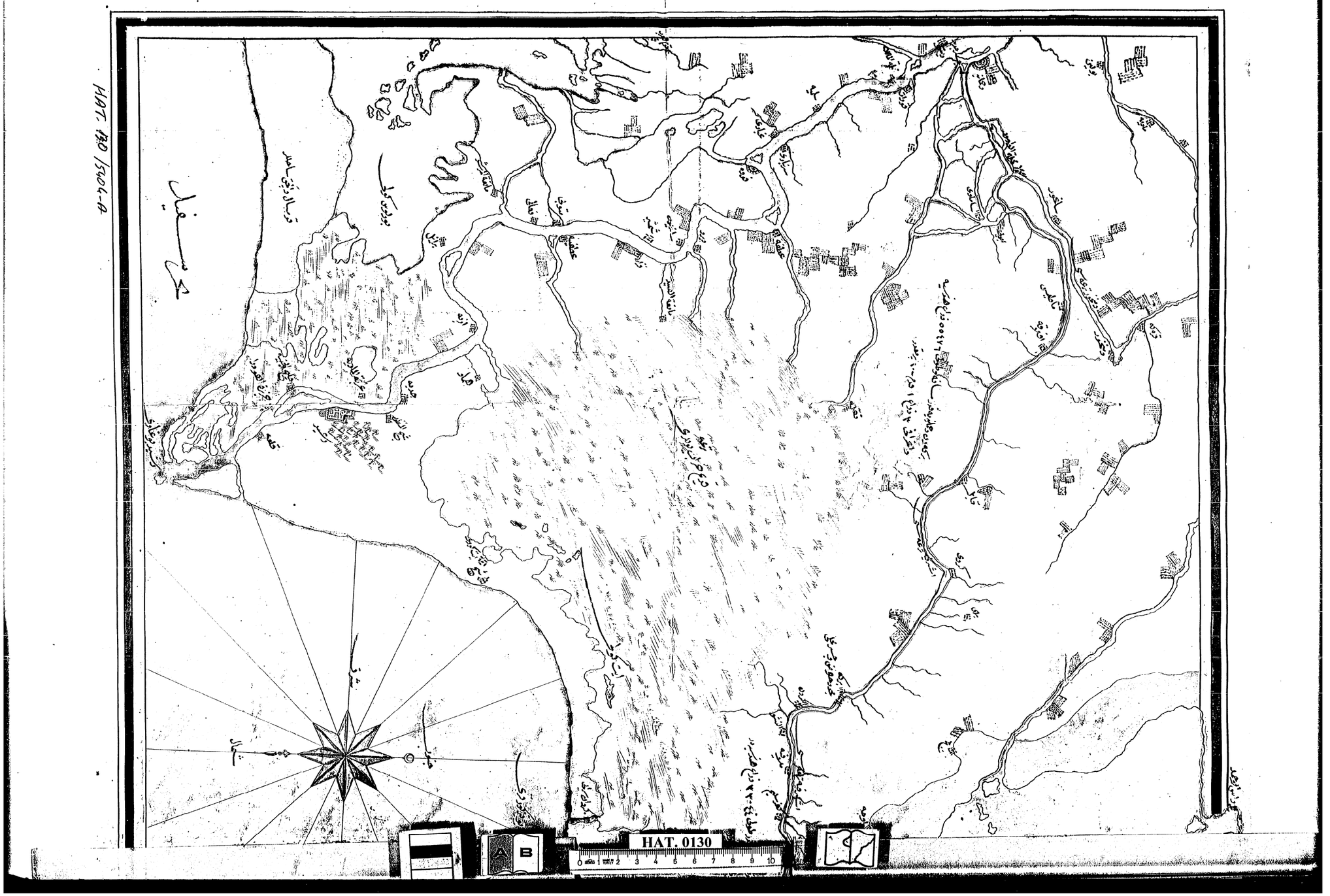
İskenderiye ve Reşid boğazı Mısr-ı Kahire'nin kilidi mesâbesinde olup cemi' revâtib ve 'ala'l-husûs şimdiki vakitlerde muhâfazaları vâcib olup tedmîr-i 'usât ve hükkâm-ı Mısır me'mûriyetleriyle hâlâ cânib-i Mısır'da olan kapudan-ı deryâ vezîrim Gazi Hasan Paşa -edâmellâhu te'âlâ iclâluhu- tarafından takdîr-i hırâset olmakda ise dahî kaviyyü'l-iktirâr ve sâhib-i tenfîz ve istibsâr bir muhâfız nasbıyle takviye ve hırâsetleri müşârun-ileyhin ibtidâ-yı me'mûriyetinde irâde olunmuş mevâddan idiği ve ba'dehû müşârun-ileyhin tarafından dahî mukaddem ve mu'ahheren Deraliyyeme tahrîr olunduğu derkâr ve senki mirmirân-ı mûmâ-ileyhsin yarar ve namdar ve bu makûle hidemât-ı pâdişâhânemin te'diyesine min külli'l-vücuh sahib-i liyâkat ve'l-iktidâr olup mukaddem ve mu'ahhar müşârun-ileyhin - olan hüsn-i şehâdeti muktezâsı üzere sana hüsn-i i'timâd-ı pâdişâhânem bedîdâr olmakdan nâşi İskenderiye'de ikāmet şartıyla zikr olunan İskenderiye ve Reşid muhâfazaları hidemât-ı 'ahd-ı sâdıkâne ki ihâle ve tefvîz olmağla işbu emr-i şerîfim cânib-i müşârun-ileyhden tarafına her ne vakit ibrâz olunur ise mükemmel kapun halkıyla İskenderiye'ye vusûl ve münâsib mahalde kadem ve mes'ûl-birle nefs-i İskenderiye ve havâlisinde ve Reşid'in vücûhla muhâfazaları esbâbını istihsâl - hırâsetlerini istikmal-birle hareket ve emr-i muhâfazaya dâmen-i dermeyân 'ibret eylemek fermânım olmağın muhâfızlığına şâmil hâssaten işbu emr-i şerîfim ısdâr ve ___ ile irsâl olunmuş idi imdi muhâfaza-i merkūmede mesârifine medâr olmak için İskenderiye gümrüğünden sana kadar-ı kifâye maaş ta'yin eylemesi husûsu kapudan-ı derya müşârun-ileyhe tavsiye ve te'kîd olunduğu ma'lûmun oldukda ber-minvâl-i muharrer cânib-i müşârun-ileyhden işbu emr-i âlîşânım tarafına ibraz olundukda müstevfî kapun halkıyla İskenderiye'ye vâsıl olup İskenderiye ve Reşid'in min külli'l-vücûh esbâb ve levâzımât muhâfazalarını istikmâl-birle 'ala'd-devam teyakkuz ve intibâh üzere olup ve mütebassır olunup bir an 'uklet ve emr-i muhâfazada mikdâr-ı zerre rehâvet etmeyerek mahall-i mezkûra -- me'mûl muhâfaza ve hırâsetlerine nişâr-cühd ü tâkât ve sermed-i kusûr ve tekâsülden be-gāyet tehâşî ve mücânebet eylemek bâbında

fî Evâhır-ı C 1201 (MMD, 10, h. 236)

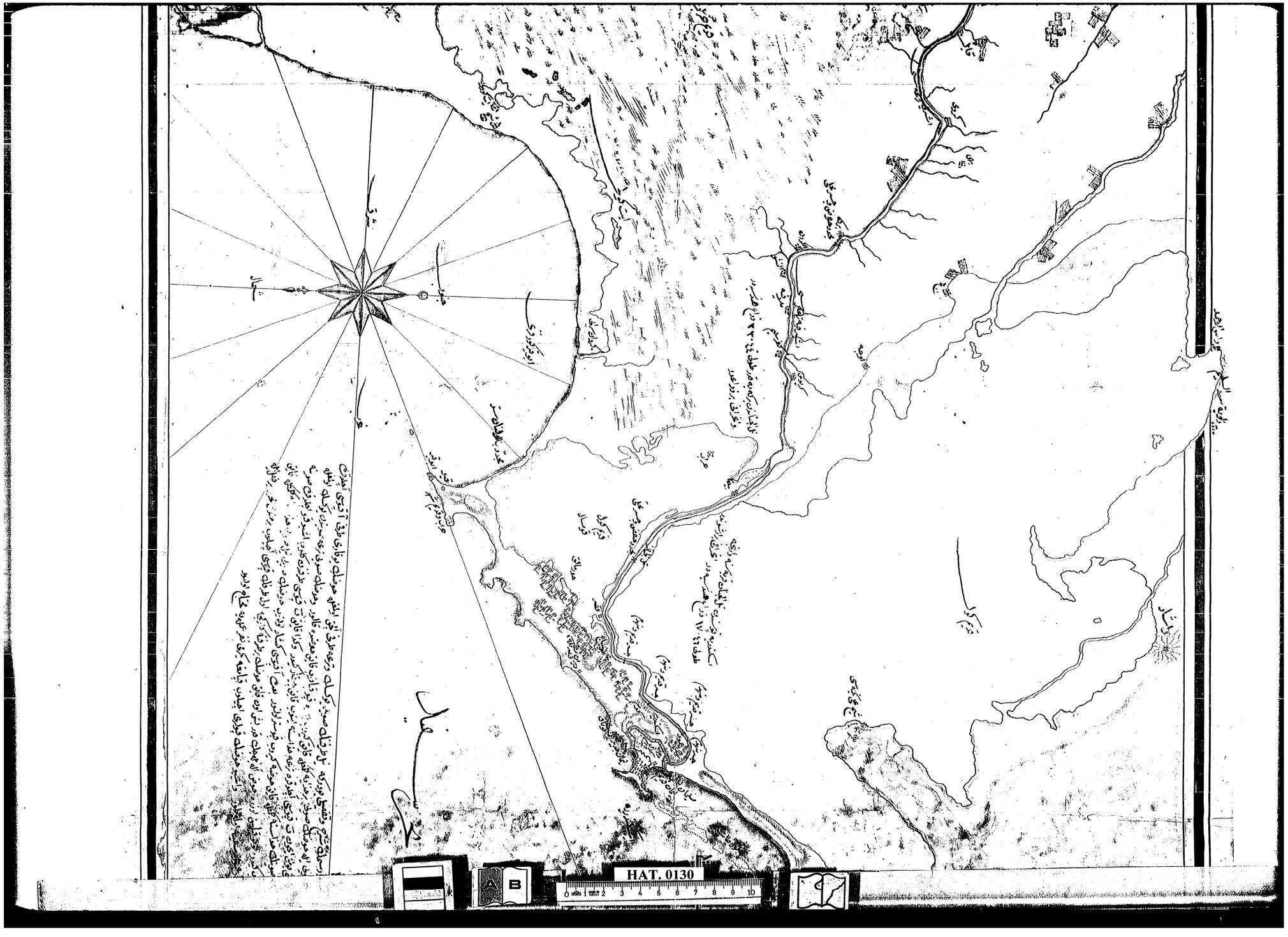
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

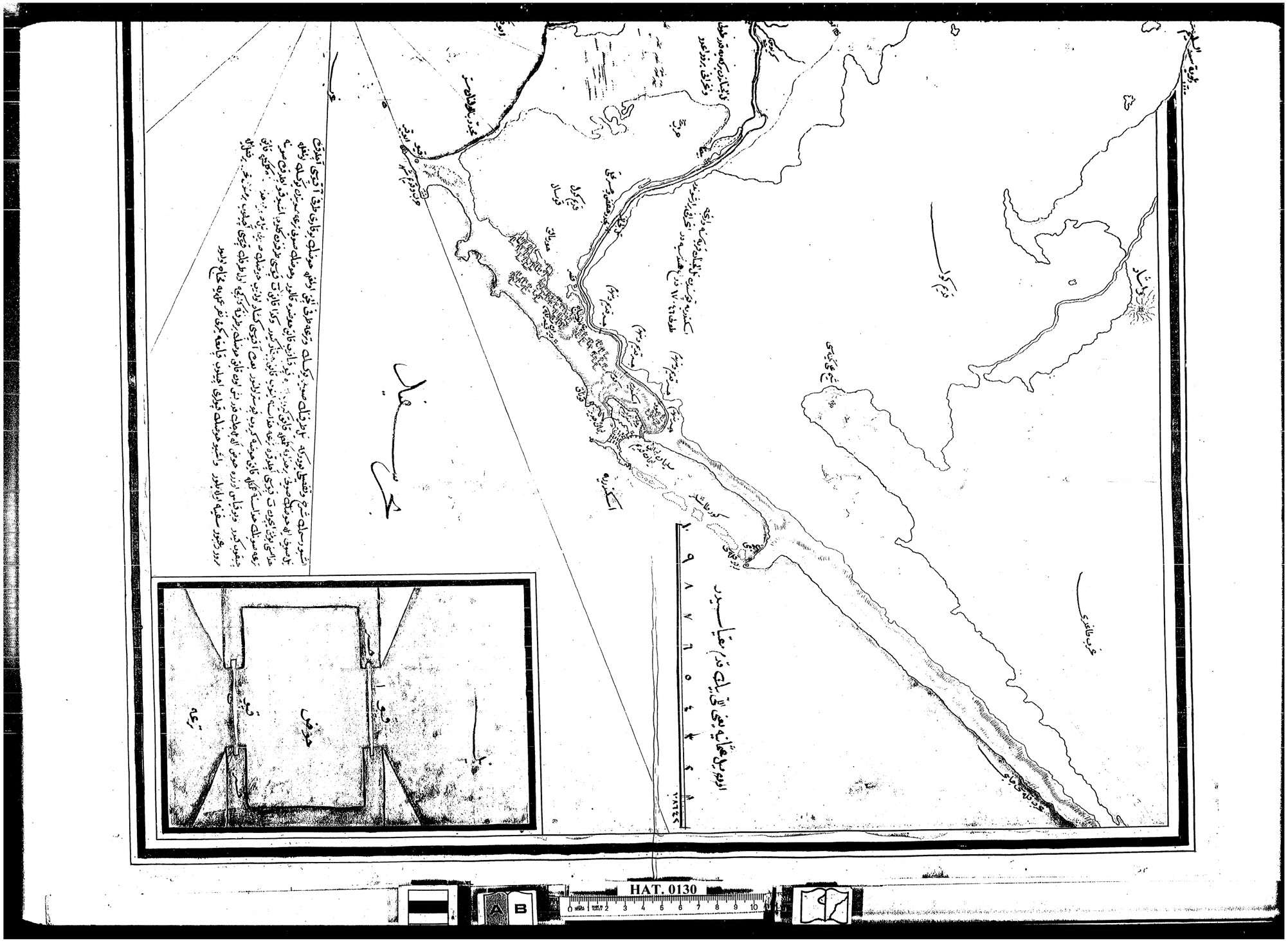

46. İskenderiye Haritası (HRT, 657)

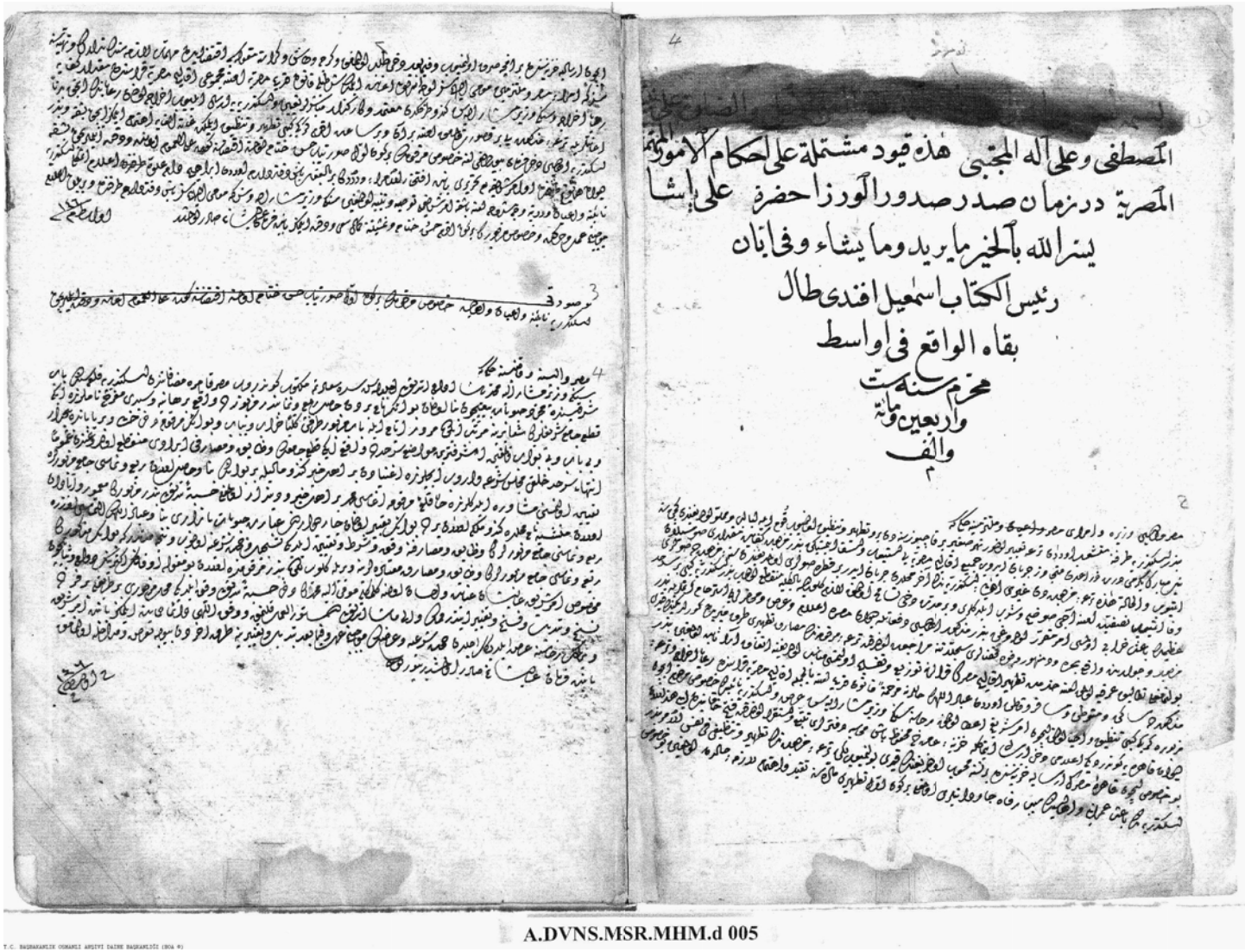

47. Eşrefiye Kanalı'nı Gösteren Plan (HH, 5404A)

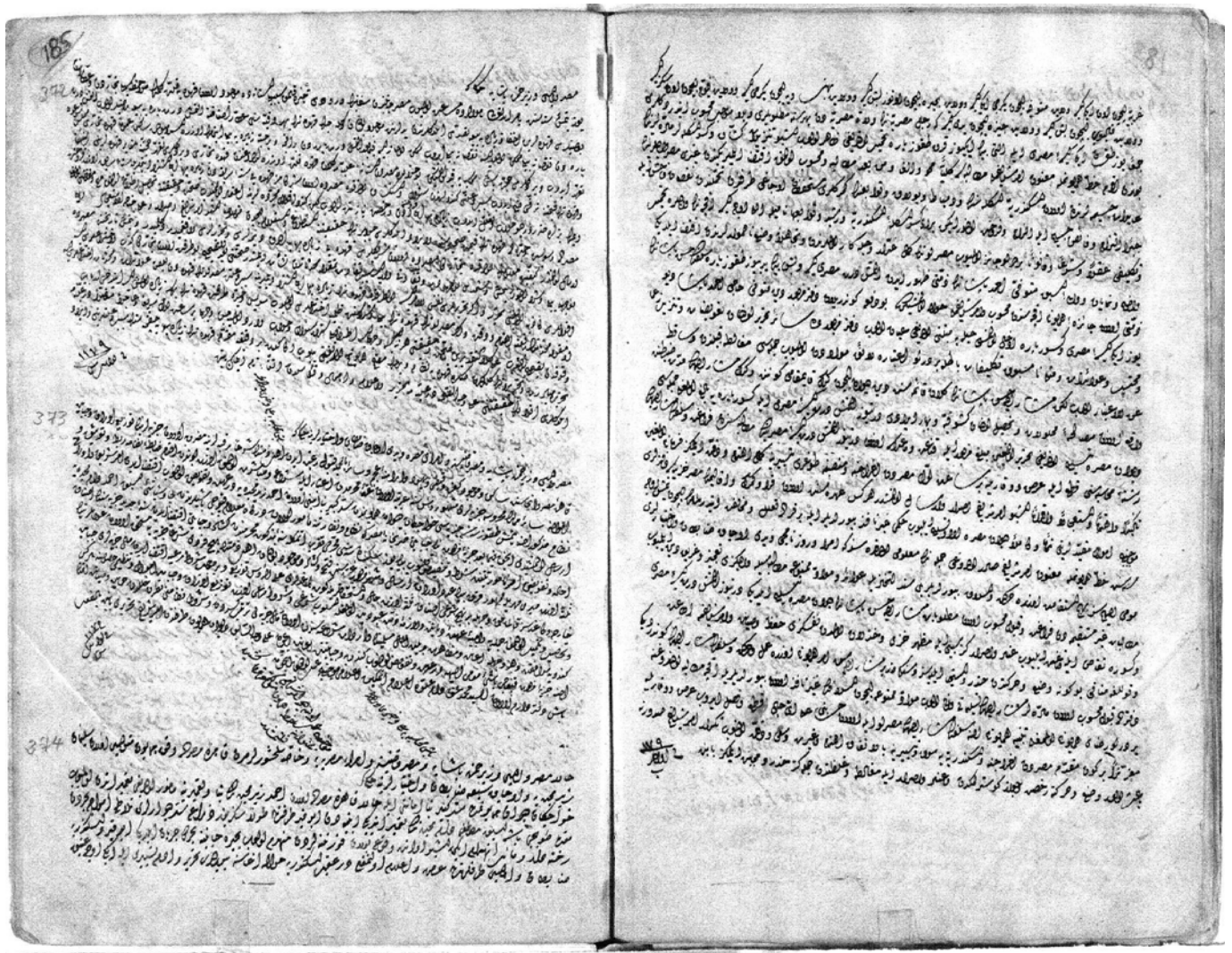

48. Eşrefiye Kanalı'nı Gösteren Plan (HH, 5404A)

49. Eşrefiye Kanalı'nı Gösteren Plan (HH, 5404A)

50. Eşrefiye Kanalı'nın Tamir Edilmesiyle İlgili Hüküm (MMD, 5, 2/2)

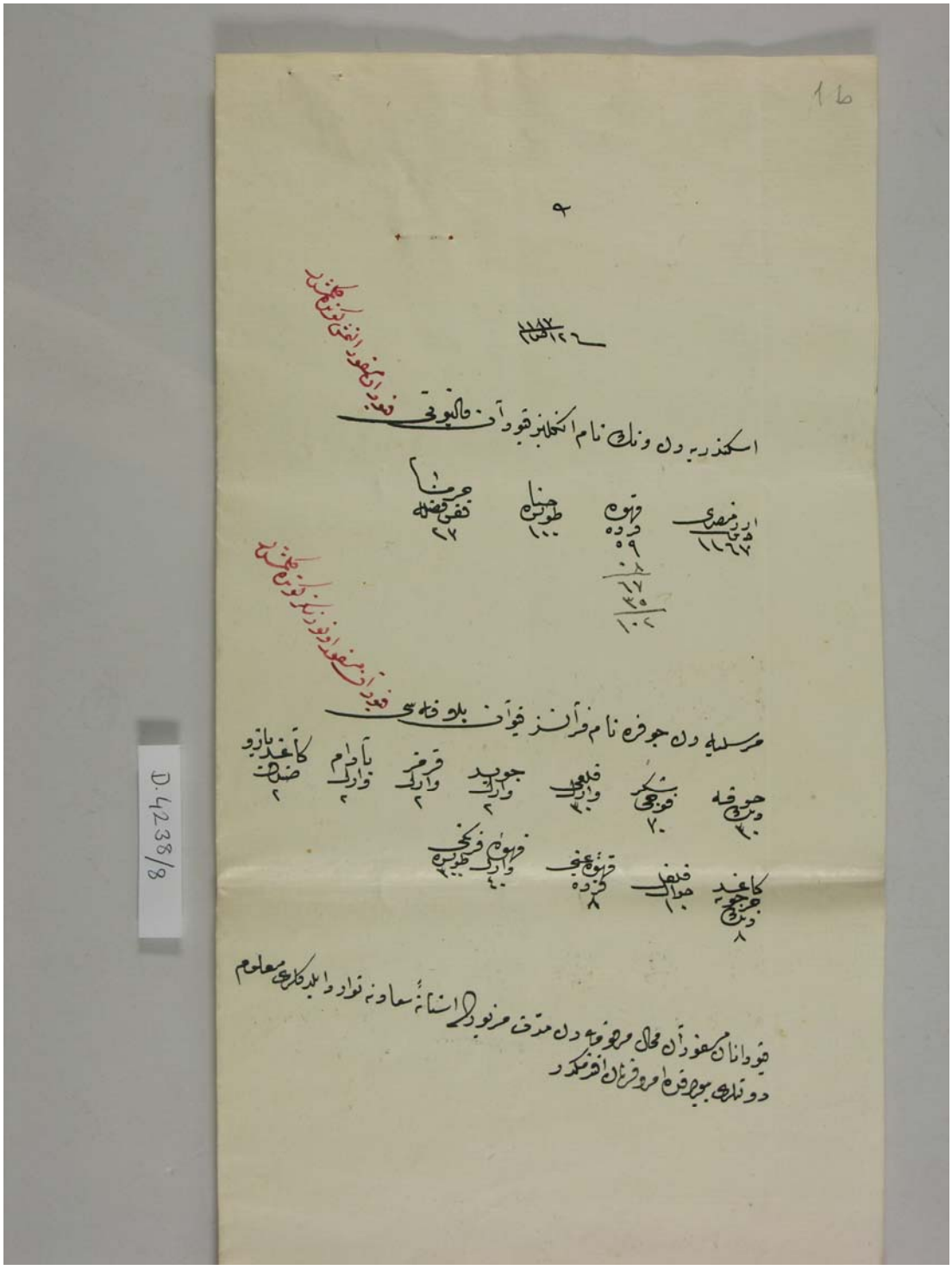
A.DVNS.MSR.MHM.d 008

51. Avrupalı Tüccarların Kahve Satışını Yasaklayan Hüküm (MMD, 8, 185/372)

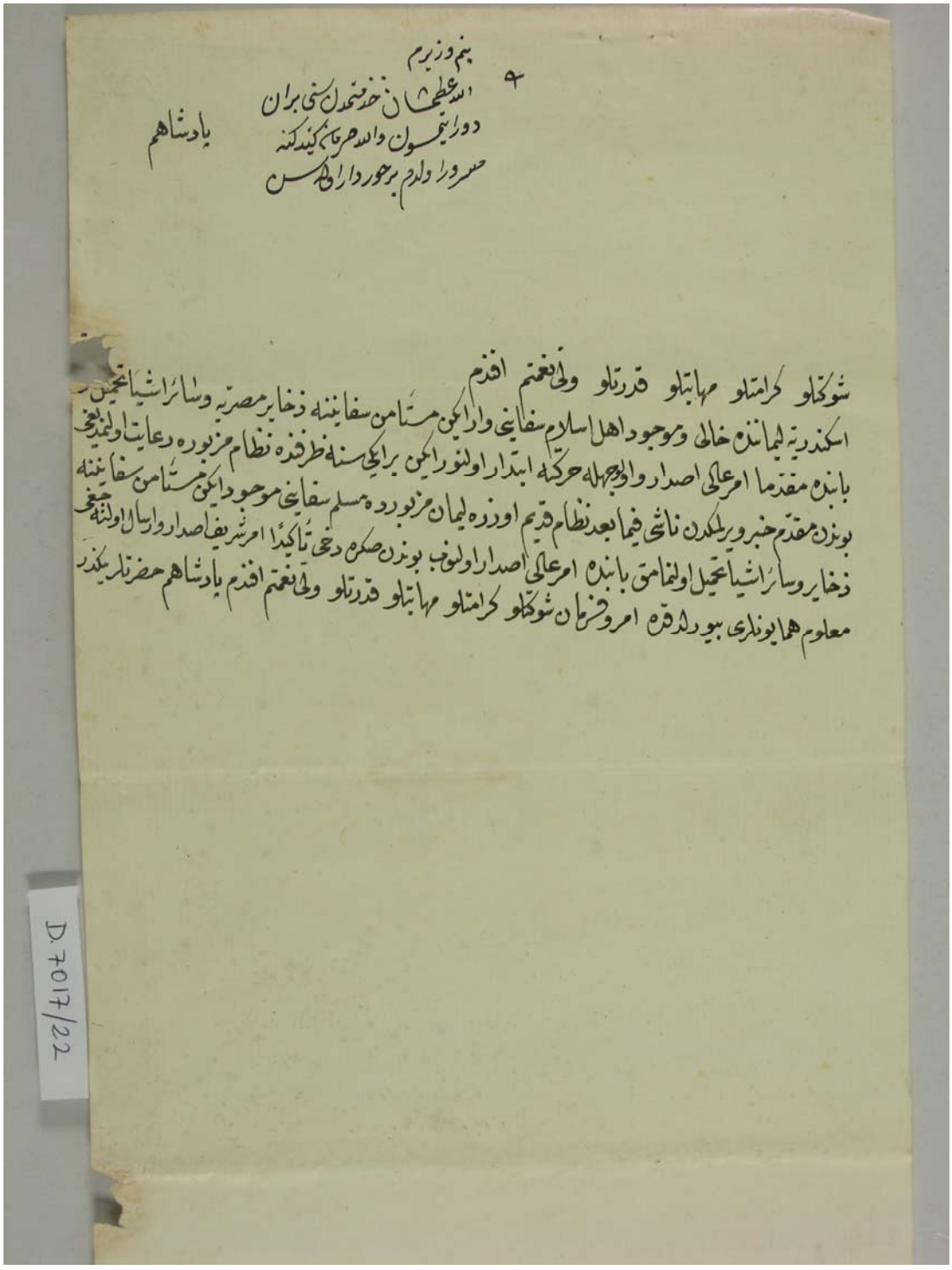

A.DVNS.MSR.MHM.d 010

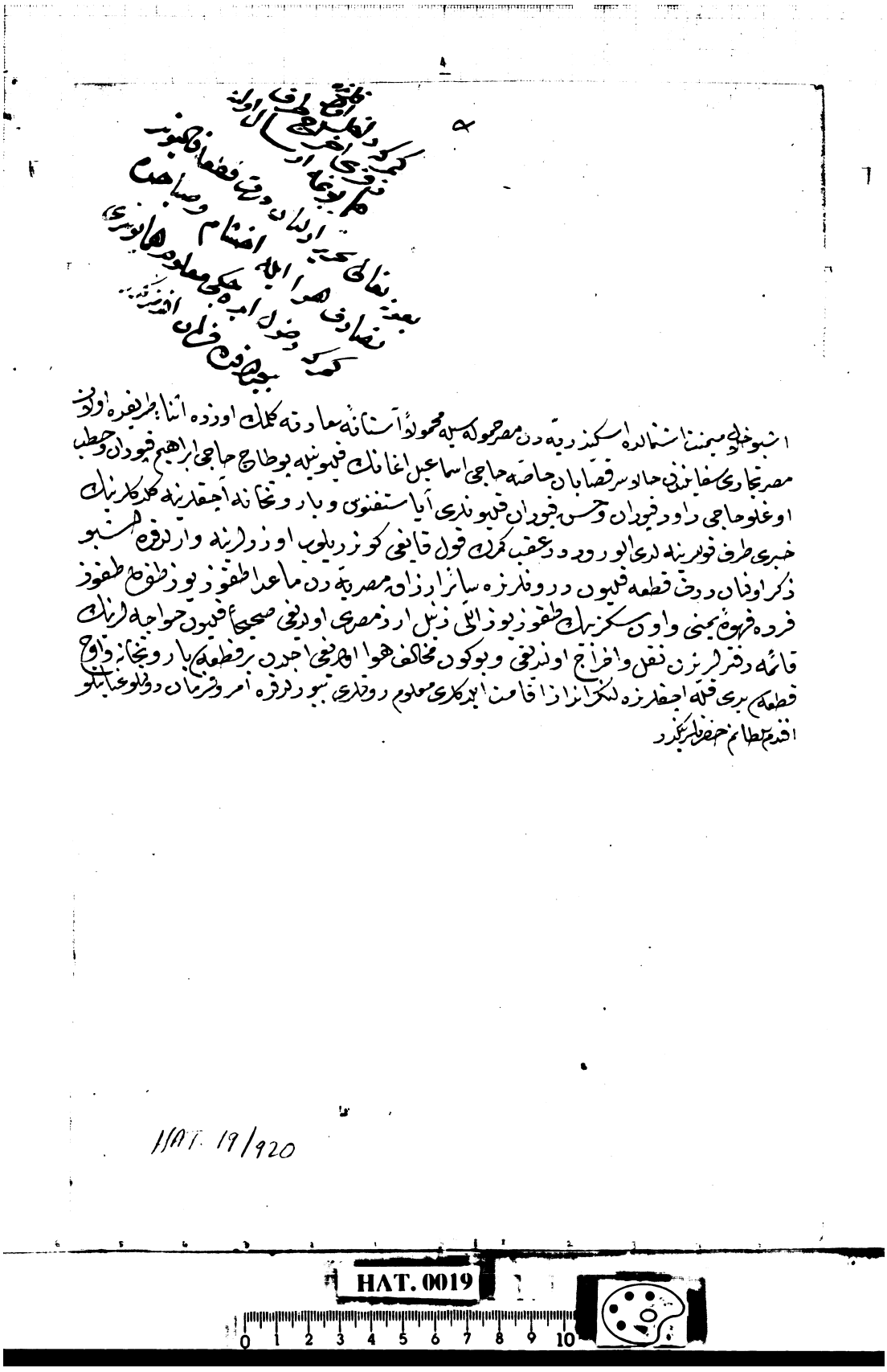
52. İskenderiye Sahillerini Koruması İçin Kaptan-ı Derya'ya Gönderilen Hüküm (MMD, 10, 79/172)

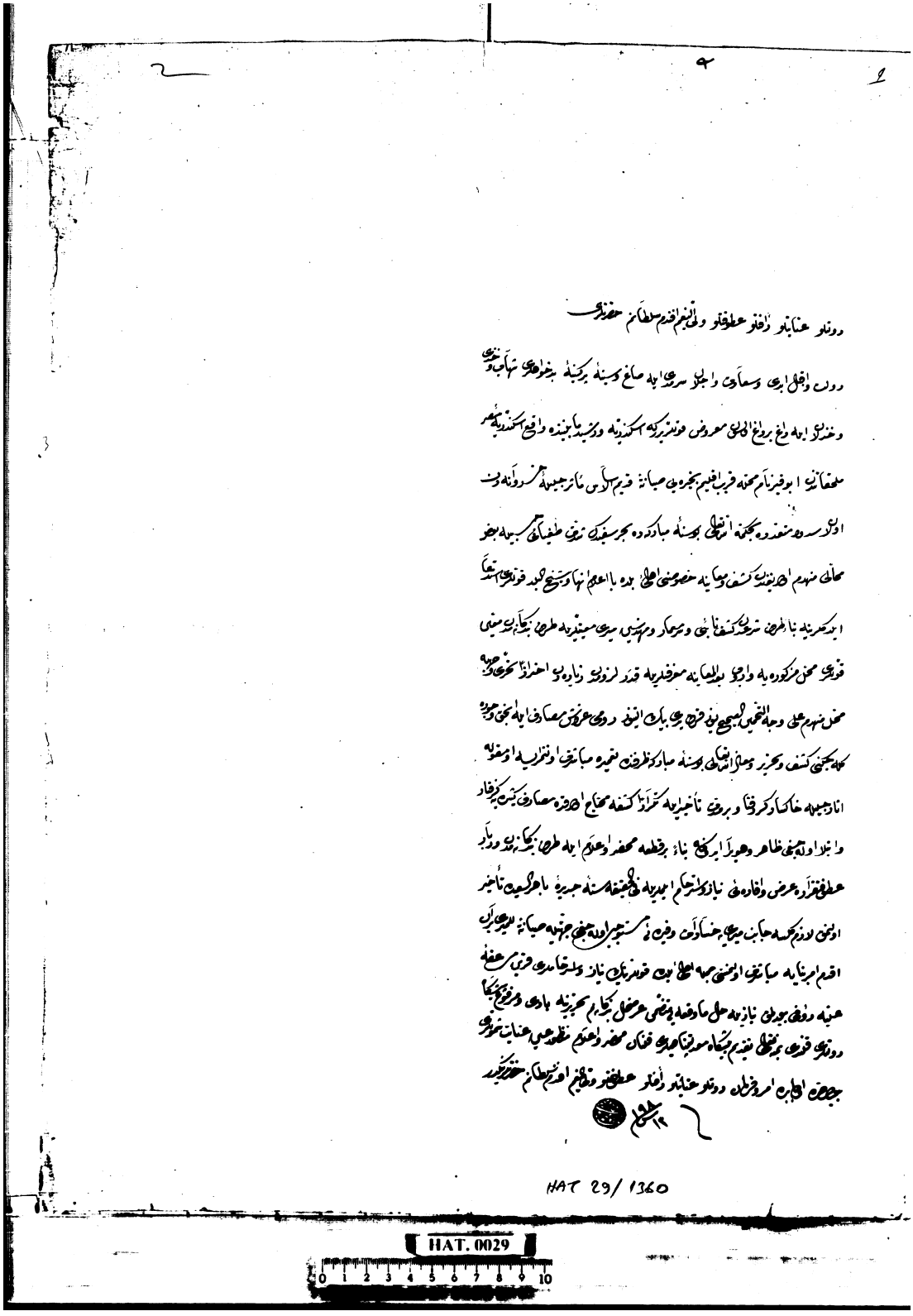
53. İskenderiye Limanından İstanbul'a Mısır Ürünleri Getiren Avrupalı Tüccarları Gösteren Belge (TSMA, D.4238/8)

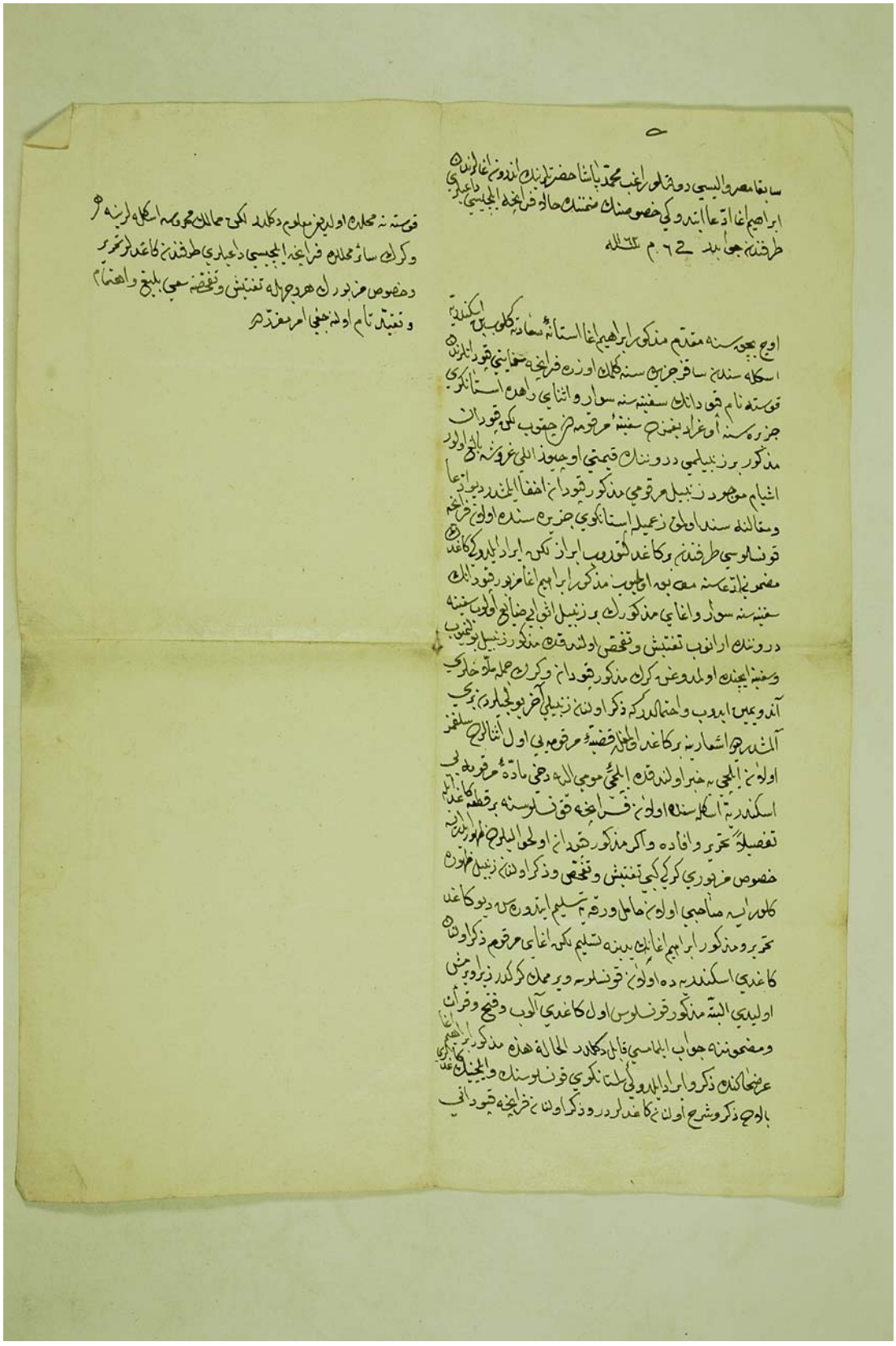
54. İskenderiye Limanında Osmanlı Reayasına Ait Gemi Bulunurken Avrupalı Tüccarların Gemilerinin Kiralanmamasını Emreden Hüküm. (TSMA, D.7017/22)

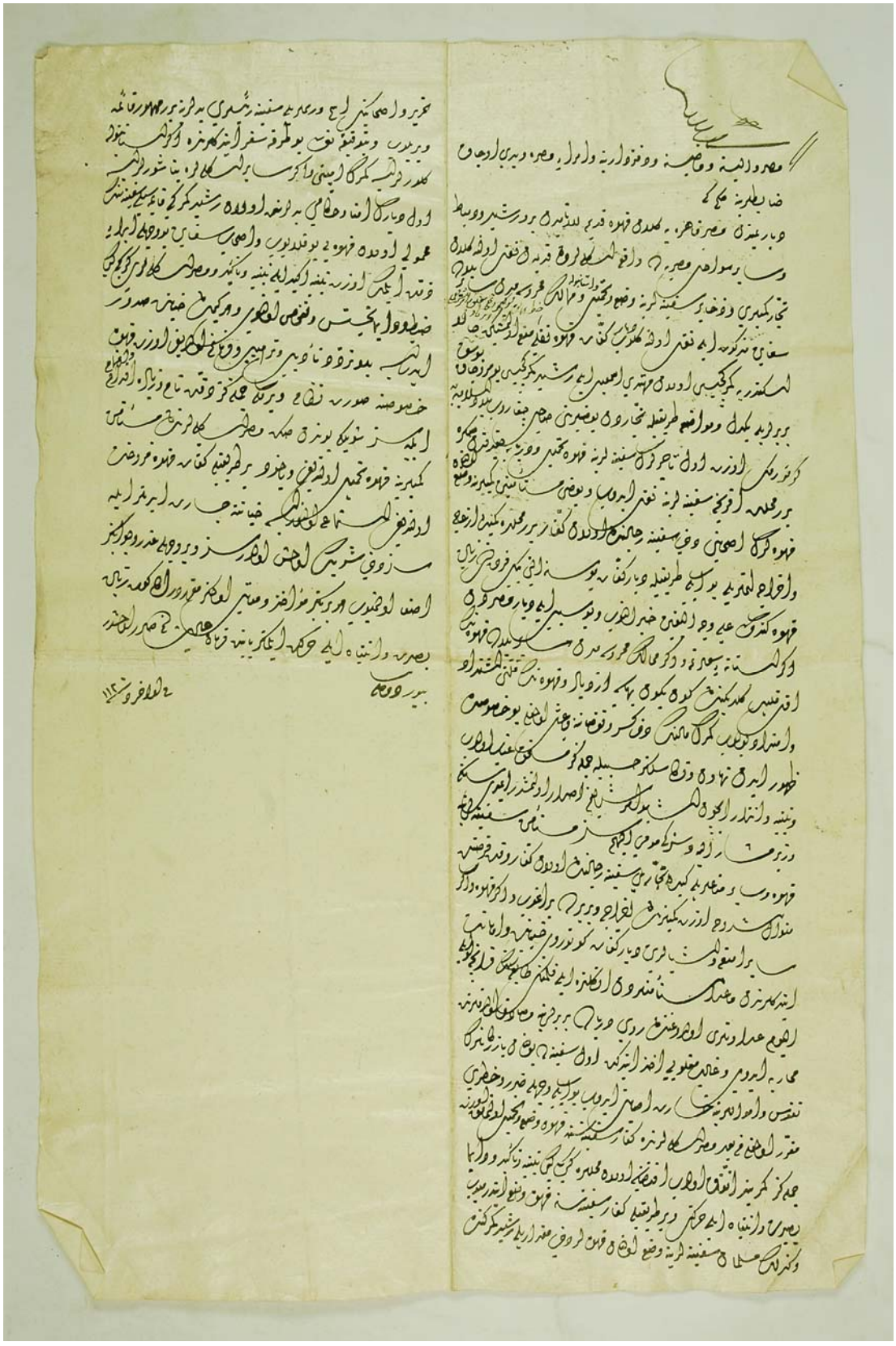
55. İskenderiye'den Gelen Mısır Ürünleriyle Yüklü Tüccar Gemilerinin İstanbul'a Ulaştığını Bildiren Belge. (HH, 19/920)

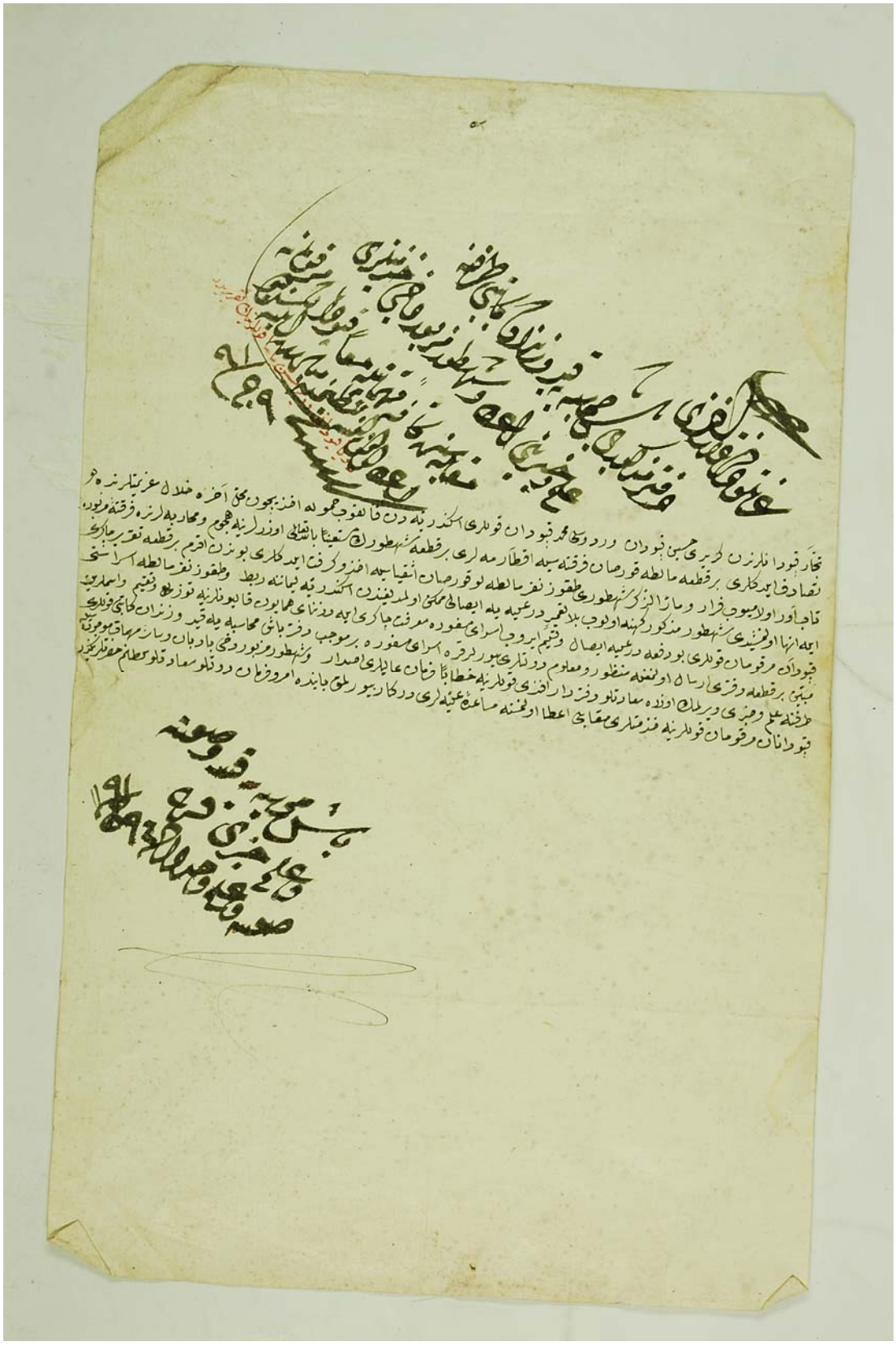

56. İskenderiye Seddinin Tamiri ile Alakalı Hat. (HH, 29/1360)

57. İskenderiye İskelesinden Sakız Adasına Taşıma Yapan Fransız Kaptanı İle Alakalı Hüküm. (A.DVN.DVE, 99/33)

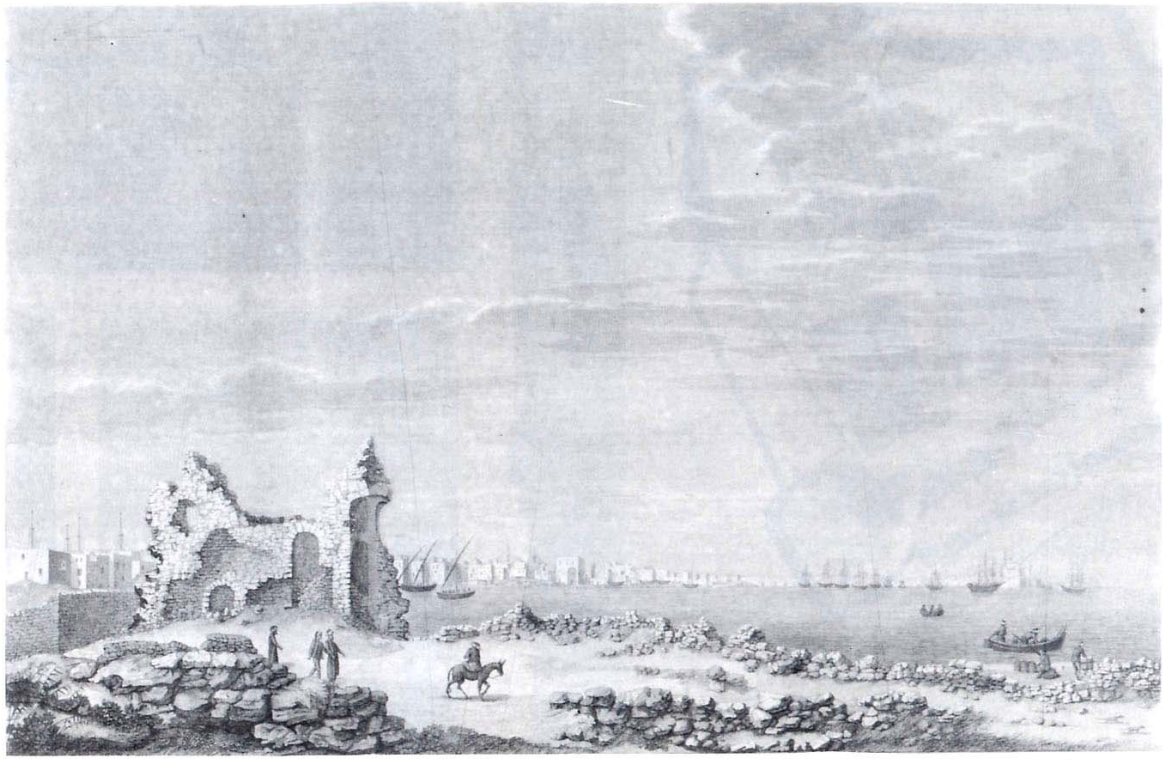
58. Avrıpalı Tüccara Kahve Satışını Yasaklayan Hüküm. (C.ML, 30/3)

59. Tüccar Kalyon Kaptanlarının Malta Korsanlarına Ait Bir Fırkateyi Ele Geçirdiklerini Bildiren Belge. (C.BH, 12115)

الاسكندرية

اللـــوحـــــة ٨٦

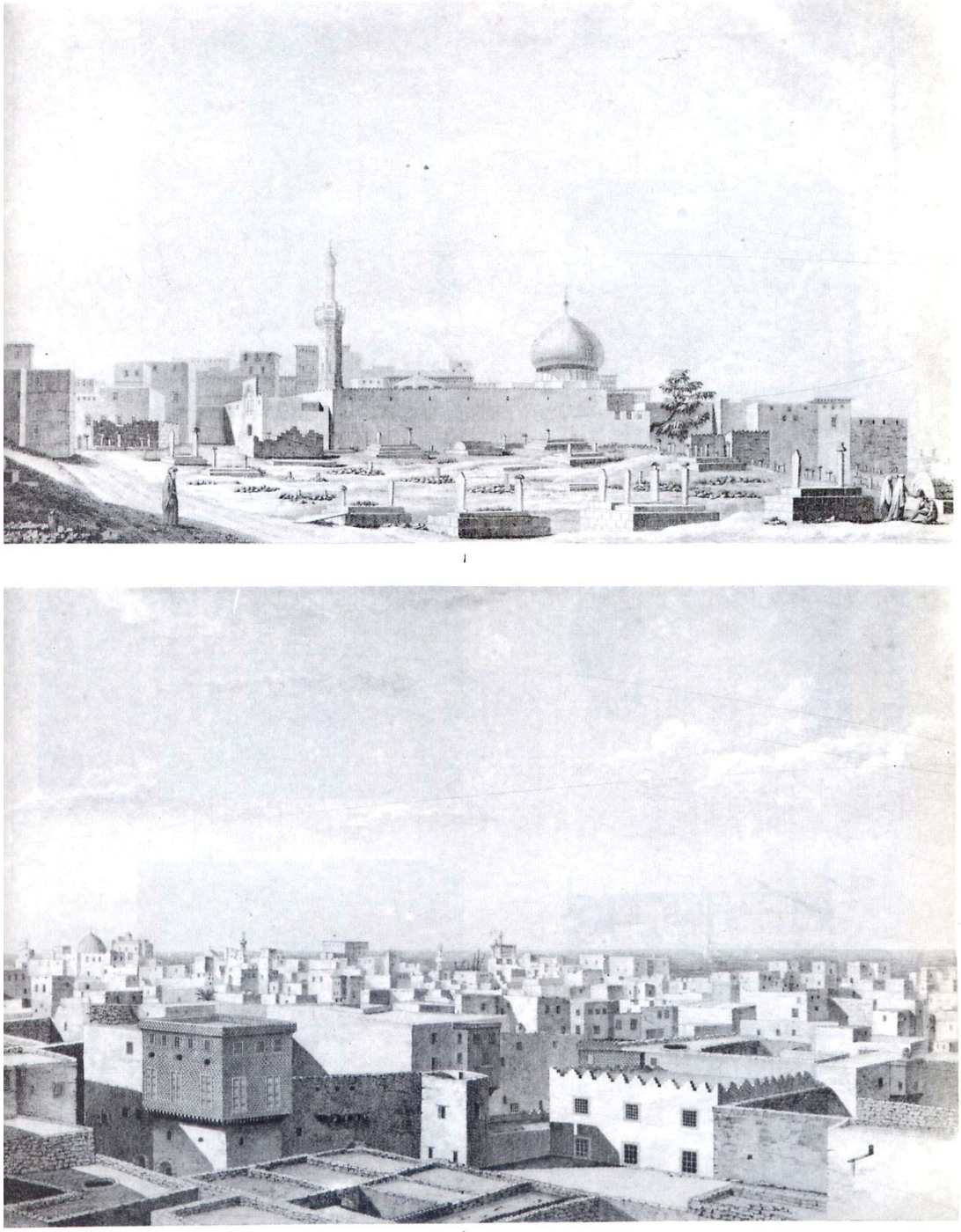
كونتيه

منظر للميناء الجديد مأخوذ من الشاطىء من ناحية الجنوب الشرقى .

60. İskenderiye Limanından Bir Görüntü (Vasfu Mısır, Z. al-Sha'ib, Kahire, 1979)

اللـــوحـــــة ٩٥

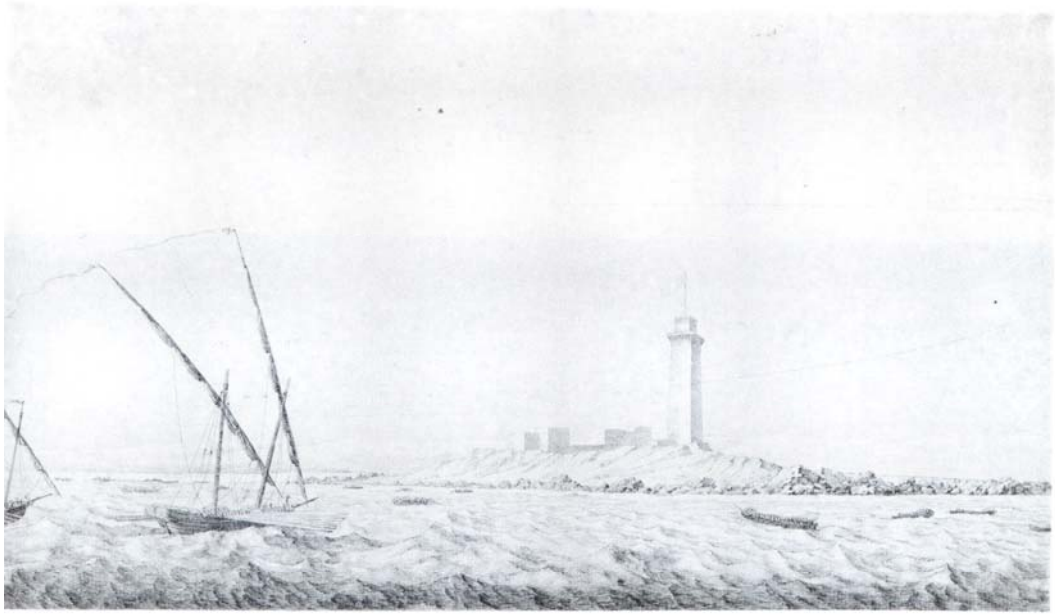
الاسكندرية

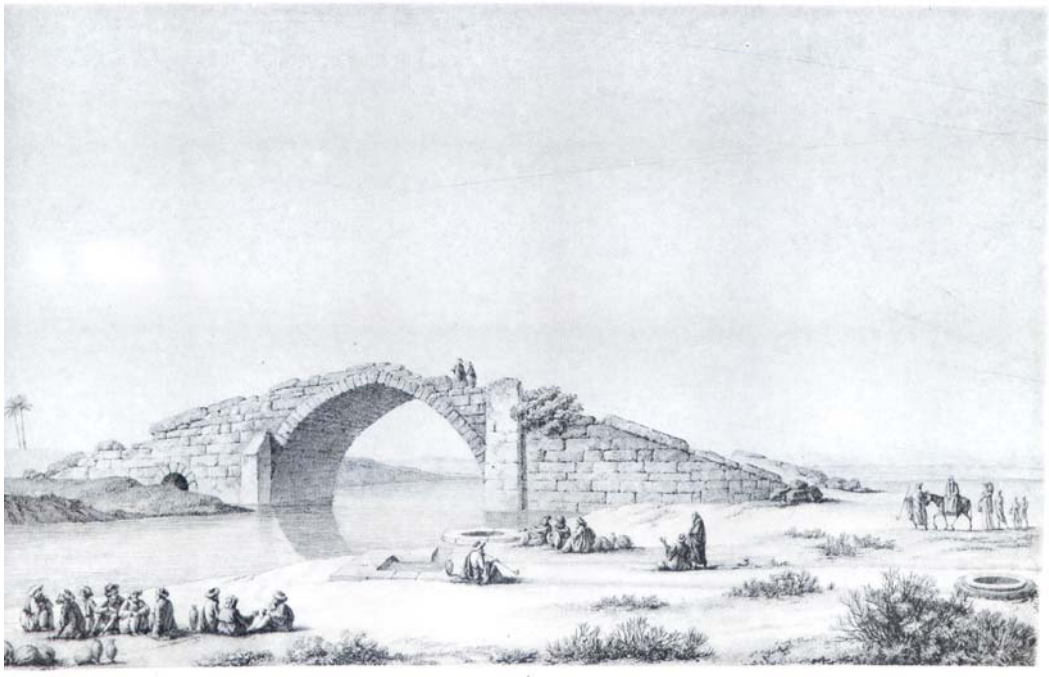
الشكـــــــــل ١ : منظر لميدان المقابر .

الرســـــــــام : كونتيه .

61. İskenderiye Şehrinden Bir Görüntü (Vasf, al-Sha‘ib)

٢

١

بلزاك

الشكـــــــــــل ١ : منظر لقنطرة المجرى المائى فوق ترعة الاسكندرية .

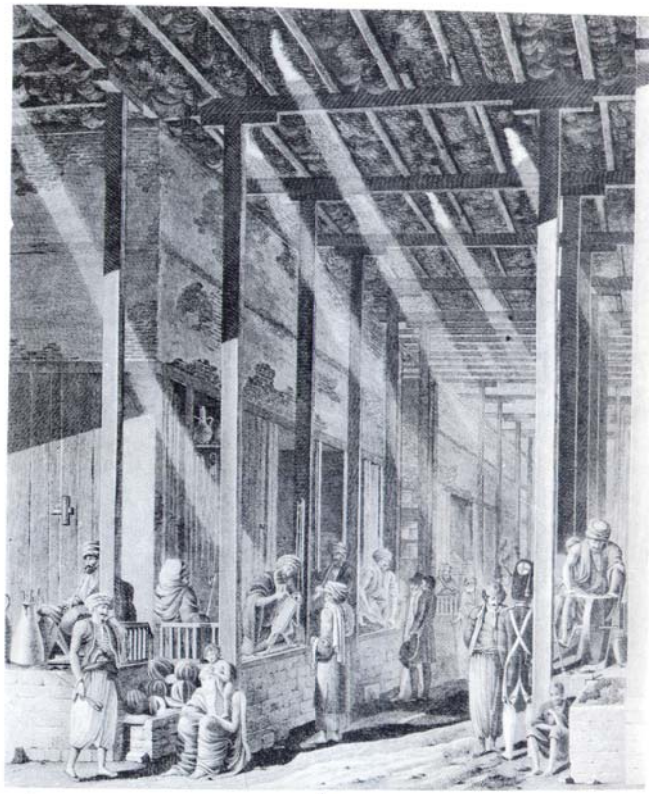
62. İskenderiye’deki Su Kanalı (Vasf, al-Sha‘ib)

İskenderiye Eski Limanına Giden Yol

بروتان ١

İskenderiye Büyük Çarşı

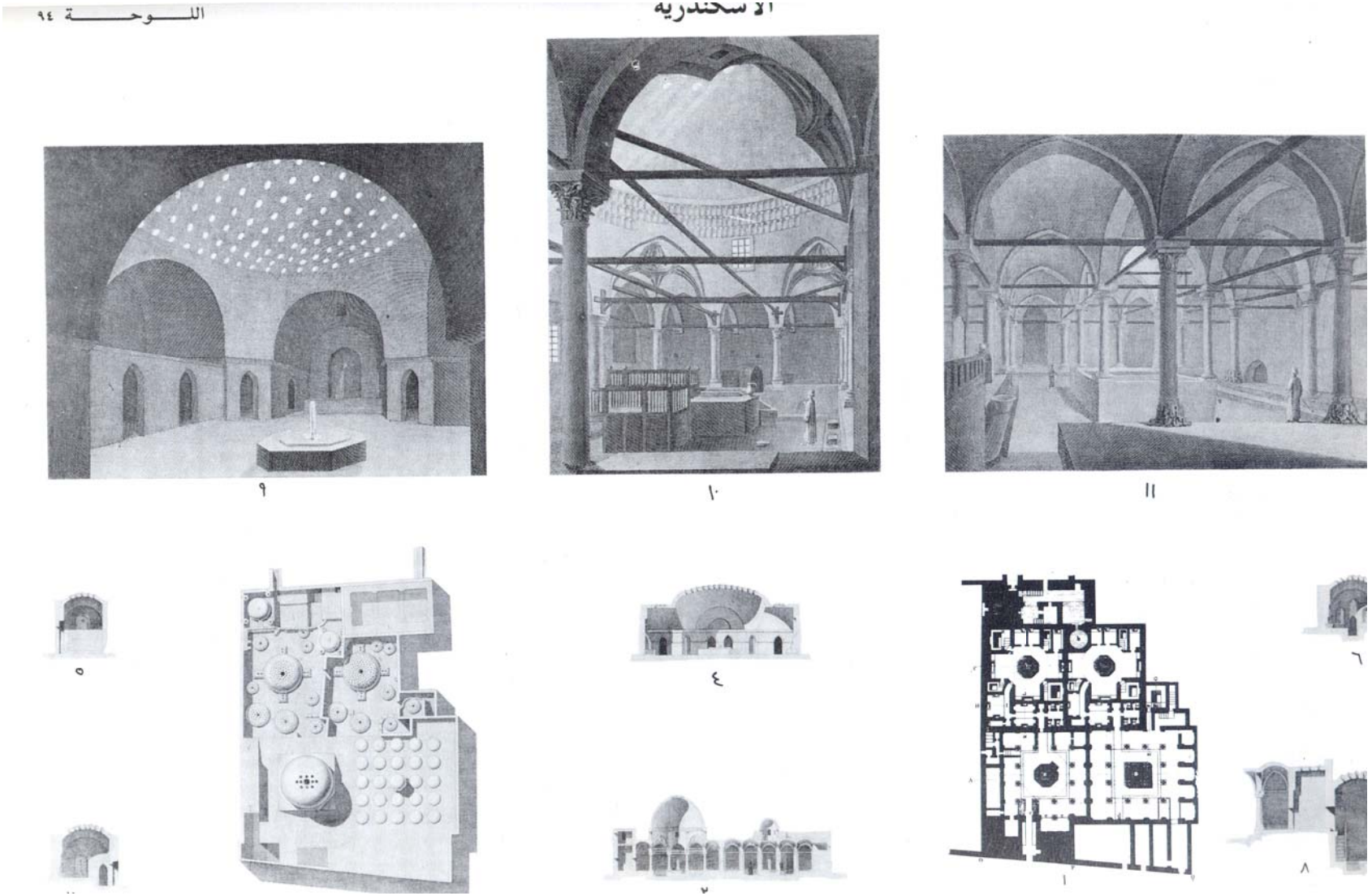

سيسيل ٢

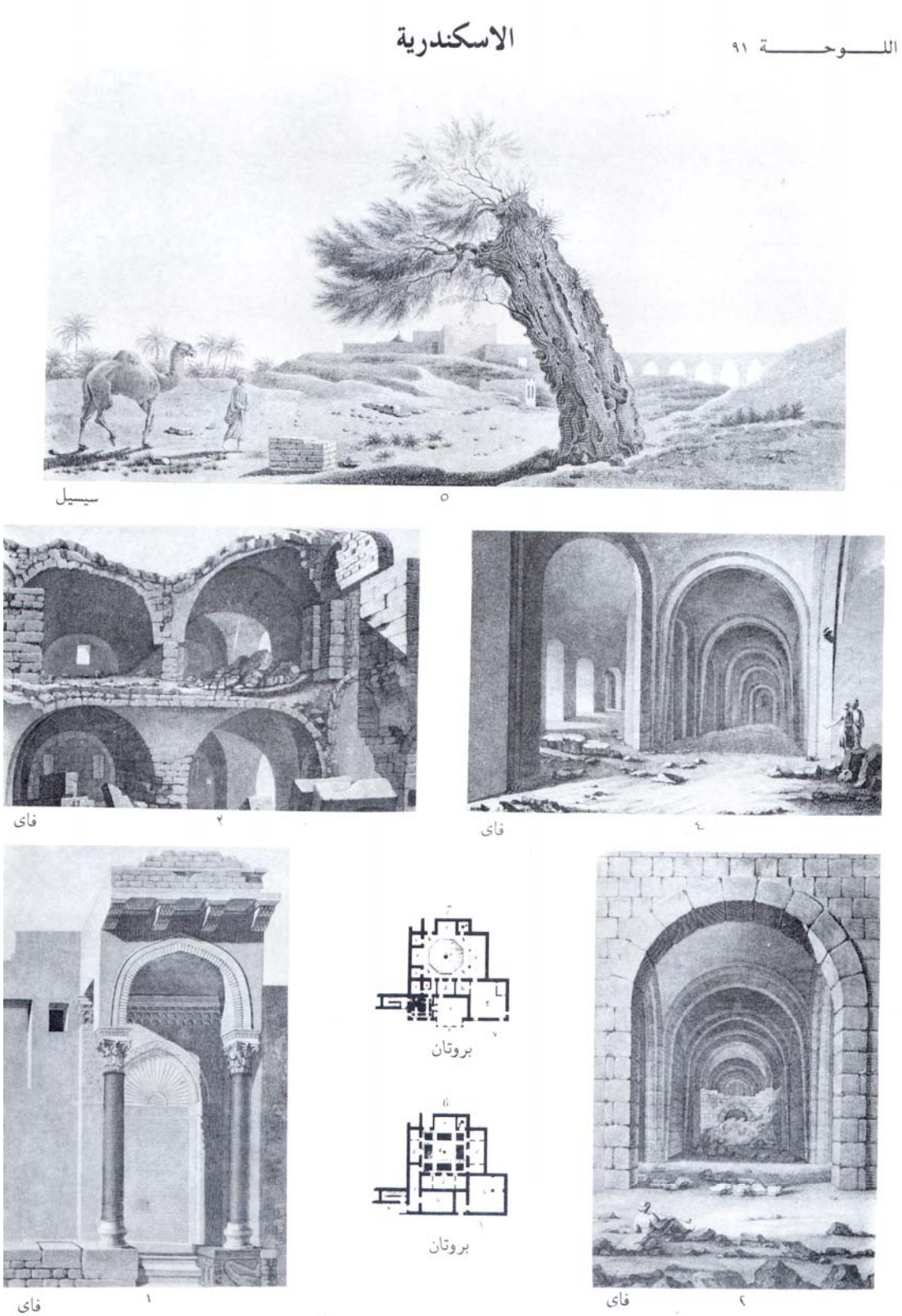
الشكـــــــــــل ١ : منظر لشارع يؤدى الى الميناء القديم .

الشكـــــــــــل ٢ : منظر لمتجر أو سوق رئيسى .

63. (Vasf, al-Sha‘ib)

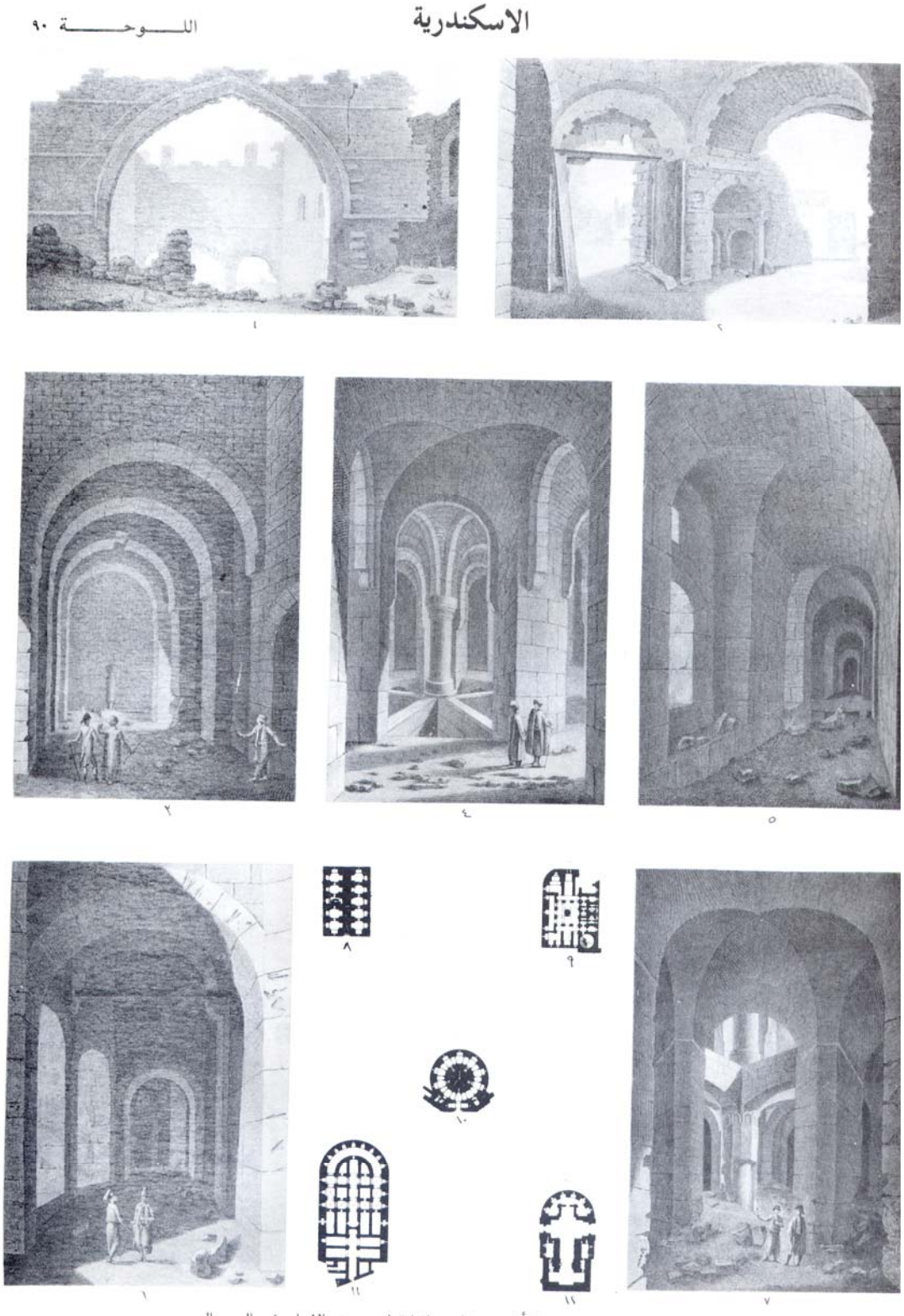

64. İskenderiye'de Bir Han (Vasf, al-Sha'ib)

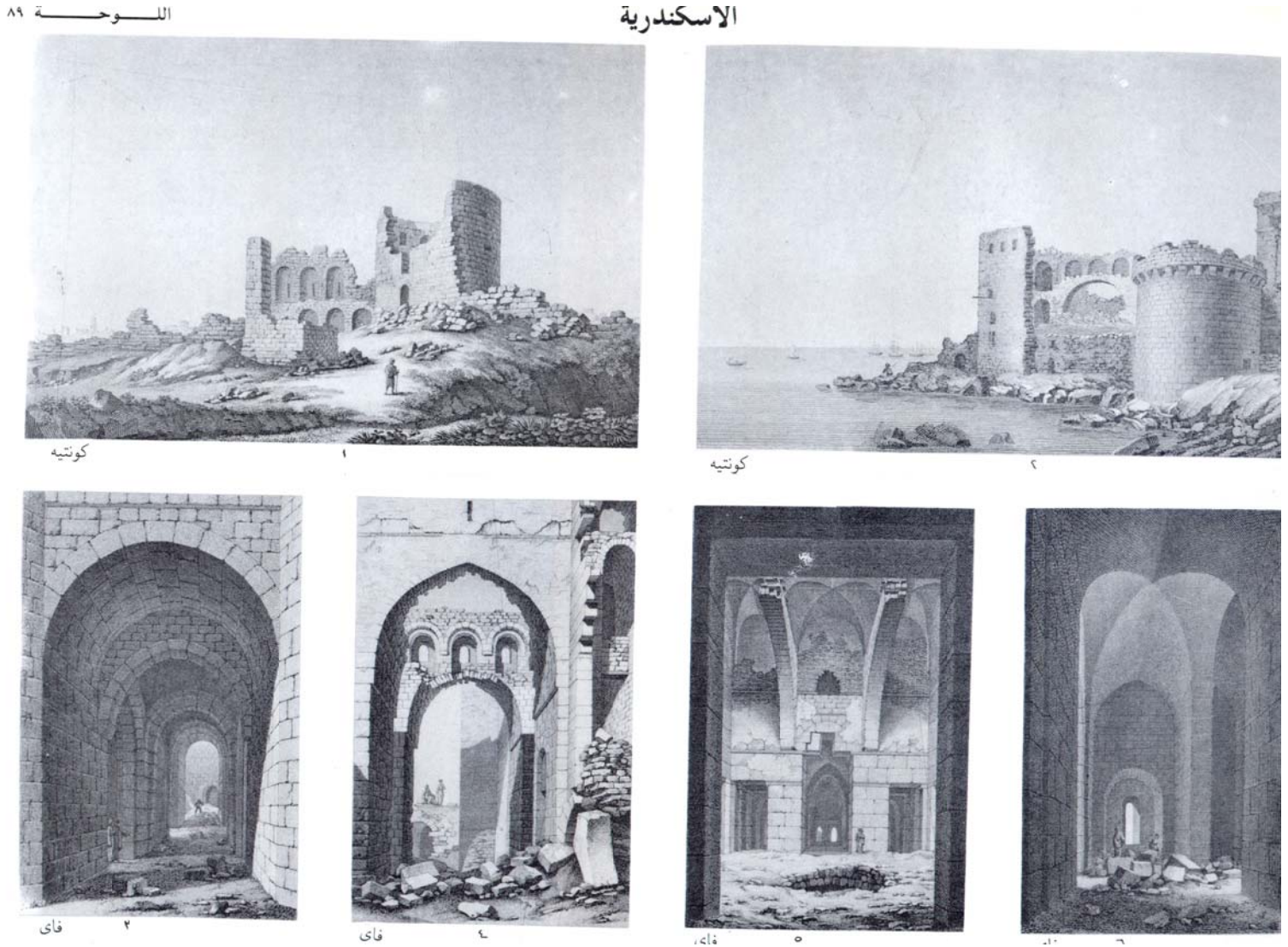

الأشكـــال من ١ الى ٤ : مناظر لجامع مهدم ولعدة أبراج فى سور العرب .

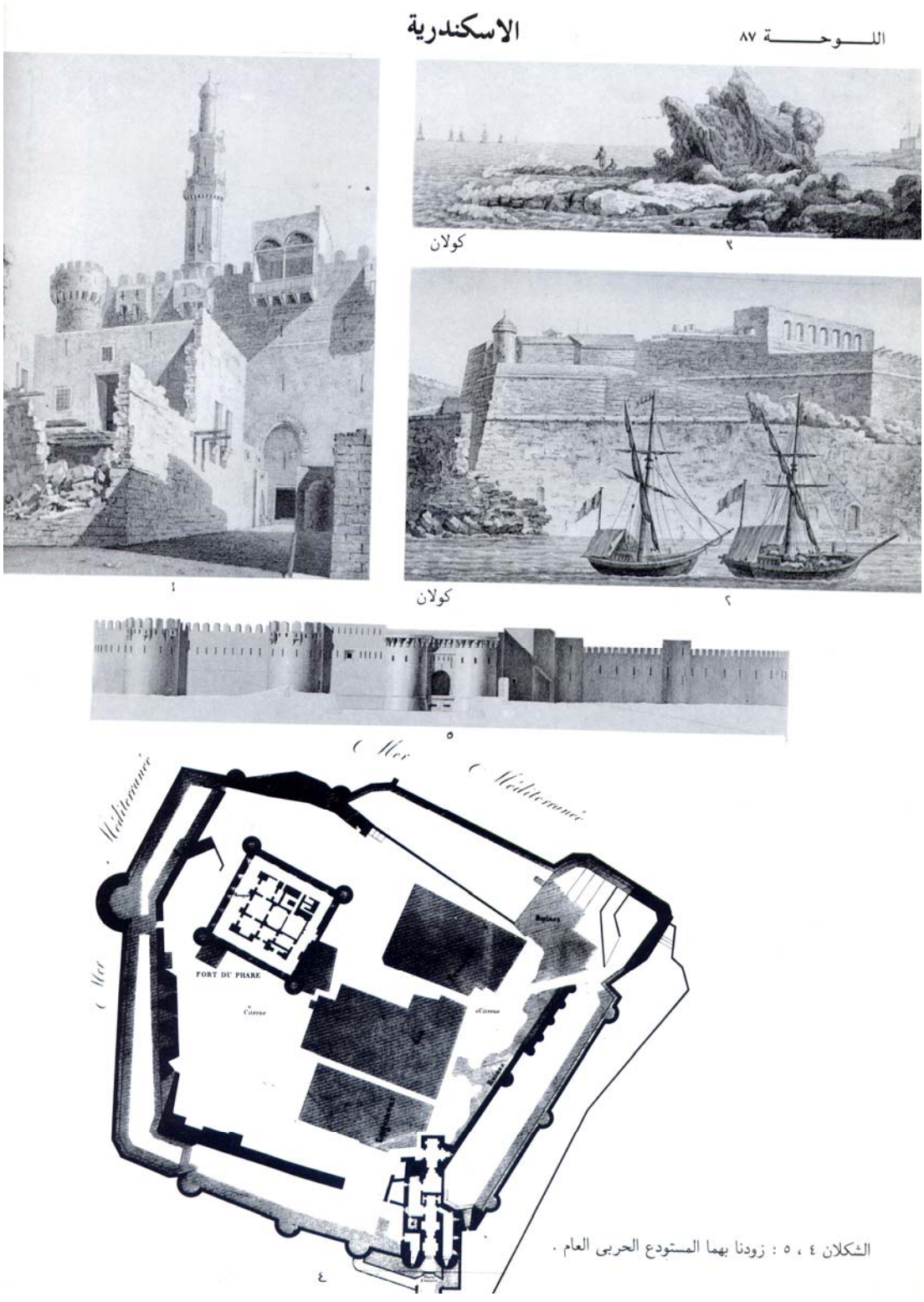
65. İskenderiye Surlarından Bir Görüntü (Vasf, al-Sha‘ib)

66. İskenderiye Surlarından Görüntüler (Vasf, al-Sha‘ib)

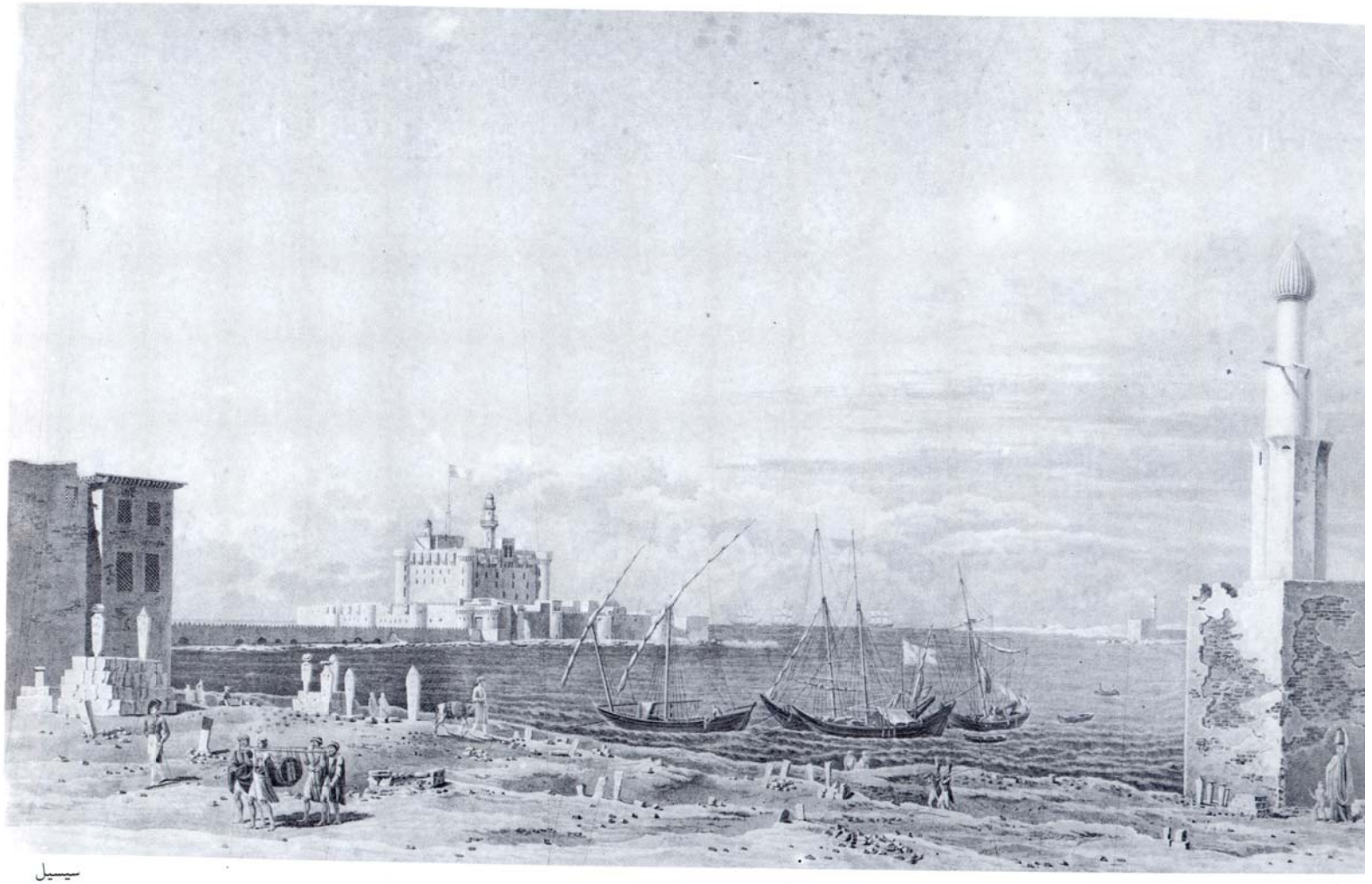

67. İskenderiye Surlarından Fotoğraflar(Vasf, al-Sha‘ib)

68. İskenderiye Kalesi (Vasf, al-Sha‘ib)

الاسكندرية

سيسيل

منظر للميناء الجديد مأخوذ من القلعة التي تفصله عن الميناء القديم .

69. İskenderiye Yeni Liman (Vasf, al-Sha‘ib)